

**TC
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ESKİÇAĞ TARİHİ) ANABİLİM DALI**

**ROMA İMPARATORU AUGUSTUS DÖNEMİNDE ANADOLU:
EYALETLER ve BAĞIMLI KRALLIKLAR**

DOKTORA TEZİ

**Kevser TAŞDÖNER
92084286**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Mehmet Ali KAYA**

İzmir-2013

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum *Roma İmparatoru Augustus Döneminde Anadolu: Eyaletler ve Bağımlı Krallıklar* adlı yüksek lisans/doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Kevser Taşdöner

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Kevser Taşdöner

Numarası : 92084286

Anabilim Dalı : Eskiçağ Tarihi

Tez Başlığı (Türkçe) : Roma İmparatoru Augustus Dönemi Anadolu: Eyaletler ve Bağımlı Krallıklar

Tez Başlığı (İngilizce) : Anatolia in the Period of Roman Emperor Augustus: Provinces and Client Kingdoms

Tez Savunma Tarihi : 22-03-2013

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Tunc KANON

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Selim ÖZKAN

Karar : ☐ Başarılı ☒ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Turgut Yigit

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yard. Doç. Dr. Aytekin Erdoğan

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☐

Oy çokluğuyla ☒

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.

Roma İmparatoru Augustus Döneminde Anadolu: Eyaletler ve Bağımlı Krallıklar

İÇİNDEKİLER

Yemin Belgesi	I
Tutanak.....	II
Önsöz	V
Kısaltmalar	IX
Kaynaklar	XIII
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AGUSTUS’UN YAŞAMI

I.1. Ataları, Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi	13
I.2. Gaius Caesar Octavianus	18
I. 3. İkinci Triumvirlik	24
I. 3. 1. Philippi Savaşı	27
I. 3. 2. Eyaletlerin Triumvirlerce Paylaşılması	28
I.3.3. Perusia Savaşı ve Eyaletlerin Yeniden Paylaşımı.....	30
I.4. Triumvirliğin Dağılışı.....	31
I.5. Caesar Octavianus ve Marcus Antonius: Actium Savaşı	33
I.6. Augustus: Roma’nın Princeps’i.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA ROMA EYALETLERİ

II.1. Roma “Provincia”sı ve “Eyalet”	47
--	----

II. 2. “Provincia” Geleneğini Bozmak Anlamında Sonuçsuz Girişimler.....	56
II. 3. Eyaletlerin Kuruluşları ve Yönetimi	58
II. 4. Eyaletlerde Kötü Yönetim ve Eyaletlerle İlgili Kanunlar	63
II. 5. Eyalet Valileri: Rütbe, Görev, Yetki ve Sorumlulukları	73
II. 6. Cumhuriyet Dönemi Roma Eyaletleri	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU’DA ROMA EYALETLERİ VE YÖNETİMİ

III.1. Augustus ve Anadolu (İ.Ö. 31-27)	81
III.2. Augustus’un Eyalet Reformu	84
III.3. Senato Eyaletleri	86
III.3.1. Asia Eyaleti: Kuruluşu ve Sınırları	86
III.3.2. Bithynia Eyaleti: Kuruluşu ve Sınırları.....	92
III.4. Augustus’un Eyaletleri.....	95
III.4.1. Kilikya Eyaleti: Kuruluşu ve Sınırları.....	95
III.4.2. Galatia Eyaleti: Kuruluşu ve Sınırları	101
III.5. Eyaletlerin Yönetimi	106
III.5.1. Eyaletlerin Valileri.....	112
III.5.2. Vali Yardımcıları	118
III.6. Eyaletlerde Adli İşler	123
III.7. Eyaletlerde Roma Garnizonları.....	137
III.8. Vergiler ve Vergi Mültezimleri (Publicani).....	141

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KENTLER, KOLONİLER, ROMA VE AUGUSTUS KÜLTÜ, EYALET KOİNONLARI

IV.1. Kentler ve Kentleşme.....	149
IV.2. Koloniler	164
IV.3. Roma ve Augustus Kültü	167
IV.4. Eyalet Koinonları	174

BEŞİNCİ BÖLÜM

AUGUSTUS DÖNEMİ ANADOLU'DA BAĞIMLI KRALLIKLAR

V. 1. Augustus Dönemi Öncesine Genel Bakış	183
V.2. Kappadokia Krallığı	188
V.3. Amyntas'ın Krallığı: Galatia	196
V.4. Galat Soylu Bağımlı Krallar	200
V.4.1. Adiatoriks'in Krallığı: Herakleia	200
V.4.2. Ateporiks'in Krallığı: Karanitis	203
V.4.3. Brigatos'un Krallığı: Amaseia	203
V.4.4. Deiotaros Philadelphos'un Krallığı: Paphlagonia	204
V.4.5. Zimerzoriks: Eumeneia	205
V.5. Tapınak Devletleri	206
V.5.1. Komana Pontika	206
V.5.2. Zela	208
V.5.3. Olba	209
V.5.4. Kleon'un Hükümdarlığı: Mysia'da Zeus Tapınağı	211
V.6. Kommagene Krallığı	212
V.7. Tarkondimatos Krallığı: Kilikia	216
V.8. Polemon'un Krallığı	220
V.9. Kraliçe Pythodoris'in Krallığı: Pontos	225
V.10. Boethus ve Athenodoros: Tarsus	225
Sonuç	227
Bibliyografya	242
Özgeçmiş	

Özet

Abstract

Resim ve Haritalar

1. İmparator Augustus Heykeli
2. Augustus Dönemi Roma İmparatorluğu
3. Augustus Dönemi Anadolu Eyaletleri
4. Augustus Dönemi Bağımlı Krallıklar

ÖNSÖZ

Eskiçağın son büyük uygarlığı olan Roma İmparatorluğu üzerinde yapılan akademik çalışmalar ülkemizde oldukça azdır. Oysa bir dünya imparatorluğu olan Roma, İ.Ö. 189 yılından itibaren Anadolu’da hâkimiyet kurmaya başlamış, Augustus Dönemi’ne gelindiğinde Fırat (Euphrates) Irmağının batısında kalan tüm Anadolu toprakları Roma İmparatorluğu’nun bir parçası olmuştu. Bu sebeple Roma imparatorluğu, Anadolu’nun Eskiçağ tarihi açısından çok önemlidir. Buna rağmen ülkemizde Roma Dönemi Anadolu tarihi üzerine yazılmış kitapların sayısı, yabancı yayınlarla ile kıyaslandığında yok denecek kadar çok sınırlıdır. Tez konumuzu belirlerken bu eksiği dikkate aldık. Özellikle Augustus Dönemi Anadolu tarihi üzerine Türkçe ya da yabancı dillerde monografik bir çalışmanın olmaması ve bu dönemin genel anlamda Roma’nın siyasal, sosyal, ekonomik alanlarda bir dönüşüm dönemi olması Roma İmparatoru Augustus Dönemi Anadolu tarihinin araştırılması gerektiğini düşünmemizde etkili oldu. Böylece “*Roma İmparatoru Augustus Dönemi Anadolu: Eyaletler ve Bağımlı Krallıklar*” başlıklı tez çalışmamızı belirlemiş olduk.

Tez çalışmamızın kapsamı, her ne kadar “Augustus Dönemi” adını taşımış olsa da Augustus’un “Augustus” adını almış olduğu İ.Ö. 27 yılından İ.S. 14 yılında ölümüne kadar geçen 41 yıllık süreyle sınırlı tutulmadı. Onun Gaius Octavius ismi ile Roma siyasetinde var olmaya başladığı ilk yıllarından ölümüne kadar olan daha geniş bir zaman dilimini kapsar. Başka bir ifadeyle tezimiz kronolojik olarak yaklaşık 58 yıllık bir dönemi içermektedir.

Çalışmamızda, İmparator Augustus’tan üç farklı isimle söz ettik. Iulius Caesar tarafından yasal olarak evlat edinilmeden önceki yaşamından bahsederken ata ismi olan Gaius Octavius’u kullandık. Iulius Caesar tarafından evlat edinildikten sonra Gaius Caesar Octavianus ismini kullandık. İ.Ö. 27 yılında Senato tarafından ona Augustus ismi verildikten sonra bu ismi (Augustus) kullandık. Tezimizi yazarken konuların kronolojisine göre bu isimleri kullanmamıza karşılık, genel

ifadelerde tez başlığımızla bütünlük kazanması açısından Augustus ismini tercih ettik.

Çalışmamızın Birinci Bölümü Gaius Octavianus'un ailesi ve çocukluğundan başlayarak özel, siyasi ve askeri yaşamına ayırdık. Octavianus'un aktif siyasi ve askeri yaşamı, kendisini evlat edinen Iulius Caesar'ın İ.Ö. 44 yılında ölümünden sonra başlar. Onun aktif siyasi ve askeri yaşamının ilk dönemi rakibi Marcus Antonius'u yenerek tek başına iktidara geldiği Actium Savaşı (İ.Ö. 31) sonrasında biter. Actium Savaşı sonrası, hem Augustus'a imparatorluk yolunu açmış hem de Roma'nın tüm Anadolu topraklarında hakimiyetini sağlamış olması bakımından dikkat çekicidir. Bu sebeple, Actium Savaşı'nı doğuran süreç ve sonrası tez çalışmamızda ele almamız gereken önemli bir geçiş dönemi idi.

Tez çalışmamızın ana konularından biri olan Roma'nın Anadolu eyaletlerinden bahsetmeden önce, genel Roma eyaletlerinden, *provincia* teriminden ve eyaletlerdeki Roma yönetiminden, çalışmamızın ikinci bölümde bahsettik. Augustus Dönemi'ndeki eyalet reformlarını, bu reformlar dâhilinde Anadolu'daki eyaletleri, Augustus Dönemi eyalet yönetimi konusunda yazmak istediklerimize üçüncü bölümde yer verdik. Çalışmamızın dördüncü bölümünde, eyaletlerdeki kentleri, Roma kolonilerini, *Koinonları* Roma eyalet yönetimi bakımından değerlendirdiğimiz gibi, Augustus politikasını destekleyici olan Roma ve Augustus kültürlerini ele aldık.

Çalışmamızın diğer ana konusunu oluşturan bağımlı krallıkları değerlendirirken, bu krallıklarla ilişkilerde, dost ve müttefik (*amici* ve *socii*) anlayışından nasıl bağımlı krallıklar haline dönüştüğünün bilinmesi önemlidir. Bu nedenle Roma'nın Anadolu ile ilk ilişkilerine kadar geriye giden bilgilere de tezimizde yeri geldikçe yer verdik. Ancak bağımlı kralların Roma egemenlik politikasında resmi olarak yer alması Pompeius'un Mithridates'e karşı savaşı sona erdirmesiyle başladı. Kentleşme politikasının başlatıcısı da Pompeius olmuştu. Caesar, Antonius gibi Pompeius sonrası Roma devlet adamları ve generalleri de bağımlı krallar tayin ettiler, koloniler kurdular. Bu nedenle Augustus Dönemi'ndeki bağımlı krallıklar, eyaletler, kentleşme ve kolonizasyon politikası Augustus'a

seleflerinin mirasıydı. Bu nedenle Augustus Dönemi Anadolu'nun eyaletleri ve bağımlı krallarıyla ilgili olarak Pompeius ve Caesar Dönemi'ne çokça atıf yapmak veya bu generaller dönemini özet olarak tezimize dahil etmek zorunda kaldık. Marcus Antonius Dönemi ise zaten tezimizin dışında tutabilmemiz zordu. Çünkü Octavianus (Augustus), Roma İmparatorluğu'nu Actium Savaşı'na kadar Antonius ile birlikte yönetti.

2006 yılından beri doktora öğrencisi olduğum, 2008 yılından beri de asistanlığını yaptığım değerli hocam ve doktora danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya'yı her zaman şükranla anacağımı belirtmek isterim. Eski Batı Tarihi alanında çalışmak isteğimi destekleyerek beni cesaretlendirdiği için, Eski Batı Tarihi alanındaki derin bilgisini her daim benimle paylaştığı için, tez çalışmamda faydalandığım pek çok kaynağa ulaşmamda yardımcı olduğu kadar kendi kütüphanesini sınırsızca kullanma olanağı sağladığı için, doktora öğrenciliğim boyunca akademik çalışmalarında bana inanarak her zaman varlığını hissettirdiği için şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca doktora tezim için gerekli kaynaklara ulaşmamda bilgisini ve kaynaklarını daima benimle paylaşan, İngiltere'ye gitmem konusunda büyük yardımlarını gördüğüm ve tez çalışmamı titizlikle takip ettiğini bildiğim Prof. Dr. Turhan Kaçar'a çok teşekkür ederim. Öğretim Elamanı Yetiştirme Programı Bursu ile Doktora tezi çerçevesinde araştırma yapmak için gittiğim Exeter Üniversitesi'nde kaldığım altı ay boyunca, danışmanlığımı üstlenerek, çalışmalarım ile ilgili her türlü imkanı bana sağlayan, bire bir çalışmalarımızda mütevazı bir şekilde bilgisini paylaşan ve beni yönlendiren, "Aegean of Turkey" adlı Yüzey Araştırması Projesine beni dahil ederek, bu konuda deneyim kazanma fırsatını bana veren Prof. Dr. Stephen Mitchell'e şükranlarımı sunarım. Haritaların teknik olarak hazırlanmasında gösterdiği yardımdan dolayı Çiğdem Küçük'e çok teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi manevi her zaman desteklerini esirgemeyen ailemin tüm fertlerine de ne kadar teşekkür etsem azdır. Özellikle bu süreçte sabrına hiç sınır koymadan, her sıkıntıma ortak olan ve güzel dualarını hiç esirgemeyen anneme içtenlikle teşekkür ederim. Son olarak yoğun çalışmalarımın dolayısıyla onlara

yeterli zaman ayıramadığım halde sevgilerini ve desteklerini benden esirgemeyen dostlarıma ve sevdiğim güzel insanlara çok teşekkür ederim.

Kevser Taşdöner

Mart 2013/ İzmir

KISALTMALAR

Antik Yazar Adlari

App.	Appianus
Aug.	Augustus
Caes.	Caesar
Cic.	Cicero
Dam. Nikol.	Damascuslu Nikolaos
Diod.	Diodoros Sicilus
Dio	Dio Cassius
Dio Khrys.	Dio Khrysostomos
Euseb.	Eusebius
Eutr.	Eutropius
Flor.	Florus
Fron.	Frontinus
Josep.	Josephus
Justin.	Justinus
Liv.	Livius
Nep.	Nepos
Plin.	Plinius
Plut.	Plutarkhos
Polyb.	Polybios
Oros.	Orosius
Quintil.	Quintilianus
Sall.	Sallustius
Strab.	Strabon
Suet.	Suetonius
Tac.	Tacitus
Val. Max.	Valerius Maximus
Vell. Pat.	Velleius Paterculus

Antik Edebi Eser Adlari

<i>Ad Att.</i>	<i>Epistulae ad Atticum</i> (Cicero)
<i>Ad Fam.</i>	<i>Epistulae ad Familiares</i> (Cicero)
<i>Ad QF.</i>	<i>Epistulae ad Quintum Fratrem</i> (Cicero)
<i>AJ</i>	<i>Antiquita Judaika</i> (Josephus)
<i>Ann.</i>	<i>Annales</i> (Tacitus)
<i>Aug.</i>	<i>Augustus</i> (Suetonius/Damascuslu Nikolaos)
<i>BC</i>	<i>Bellum Civile</i> (Caesar/Appianus)
<i>Bell. Afr.</i>	<i>Bellum Africanum</i> (Caesar)
<i>Bell. Alex.</i>	<i>Bellum Alexandrinum</i> (Caesar)
<i>BG</i>	<i>Bellum Gallicum</i> (Caesar)
<i>BJ</i>	<i>Bellum Judaika</i> (Josephus)
<i>Brut.</i>	<i>Ad Brutum</i> (Cicero)
<i>Caes.</i>	<i>Caesar</i> (Plutarkhos)
<i>Cat. Min.</i>	<i>Cato Minor</i> (Plutarkhos)

<i>Celt.</i>	<i>Celtica</i> (Appianus)
<i>Cic.</i>	<i>Cicero</i> (Plutarkhos)
<i>Claud</i>	<i>Claudius</i> (Suetonius)
<i>Crass.</i>	<i>Crassus</i> (Plutarkhos)
<i>De Div.</i>	<i>De Divinatione</i> (Cicero)
<i>De Ìmp. Cn. Pom.</i>	<i>De Ìmperio Cn. Pompei</i> (Cicero)
<i>Dom.</i>	<i>De Domo</i> (Cicero)
<i>Epist.</i>	<i>Epistulae</i> (Plinius)
<i>Flac.</i>	<i>Pro Flacco</i> (Cicero)
<i>Font.</i>	<i>Pro Fonteio</i> (Cicero)
<i>Fr.</i>	<i>Fragmentum</i>
<i>Galba</i>	<i>Galba</i> (Suetonius)
<i>Han.</i>	<i>Hannibal</i> (Appianus)
<i>Hist.</i>	<i>Historiae</i> (Tacitus/Sallustius)
<i>Iber.</i>	<i>Iberike</i> (Appianus)
<i>Iug.</i>	<i>Iugurtha</i> (Sallustius)
<i>Iul.</i>	<i>Iulius Caesar</i> (Suetonius)
<i>Leg. Agr.</i>	<i>Leges Agrariae</i> (Cicero)
<i>Lib.</i>	<i>Libyke</i> (Appianus)
<i>Luc.</i>	<i>Lucullus</i> (Plutarkhos)
<i>Or.</i>	<i>Orotores</i> (Dio Chrysostomos)
<i>Pom.</i>	<i>Pompeius</i> (Plutarkhos)
<i>Provin.</i>	<i>De Provinciis Consularibus</i> (Cicero)
<i>Mith.</i>	<i>Mithridates</i> (Plutarkhos)
<i>Mur.</i>	<i>Pro Mureno</i> (Cicero)
<i>NH</i>	<i>Naturalis Historia</i> (Plinius)
<i>De Offic.</i>	<i>De Officiis</i> (Cicero)
<i>De Or.</i>	<i>De Oratore</i> (Cicero)
<i>Per.</i>	<i>Periochae</i> (Livius)
<i>Phil.</i>	<i>Philippicae</i> (Cicero)
<i>Planc.</i>	<i>Pro Plancio</i> (Cicero)
<i>Pun.</i>	<i>Punica</i> (Appianus)
<i>RG</i>	<i>Res Gestae</i> (Augustus)
<i>Sert.</i>	<i>Sertorius</i> (Plutarkhos)
<i>Sest.</i>	<i>Pro Sestio</i> (Cicero)
<i>Str.</i>	<i>Strategemata</i> (Frontinus)
<i>Sull.</i>	<i>Sulla</i> (Plutarkhos)
<i>Syr.</i>	<i>Syriake</i> (Appianus)
<i>Tib. Grac.</i>	<i>Tiberius Gracchus</i> (Plutarkhos)
<i>Verr.</i>	<i>In C. Verrem</i> (Cicero)

Diğer Kısaltmalar

<i>AJPh</i>	<i>American Journal of Philology</i> . Baltimore.
<i>Ann.Ep.</i>	<i>L'anne Epigraphique</i> .
<i>ANRW</i>	<i>Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt</i> (Ed. H. Temporini vd) Berlin New York, 1972-

APhA	American Philological Association.
AS	Anatolian Studies.
AST	Araştırma Sonuçları Toplantısı
Athenaeum	<i>Athenaeum. Studi Periodici di Litteratuda a Storia dell'Antichita.</i> Pavia.
Böl.	Bölüm
BCH	<i>Bulletin de Correspondence Hellenique.</i> Paris.
Bk./bk.	Bakınız
BMC	<i>A Catalogue of Greek Coins in British Museum.</i> London.
c.	Cilt
CAH	<i>The Cambridge Ancient History.</i> Cambridge.
CEWCES.	<i>Center for East-West Cultural and Economic Studies.</i> Australia.
CIL	<i>Corpus Inscriptionum Latinorum.</i> Berolini.
CLA	<i>The Customs Law of Asia</i> (eds. M. Cottier & M.H. Crawford & C. V. Crowther & J.-L. Ferrary & B. M. Levick & O. Salomies & M. Wörle). Oxford 2008.
dn	dipnot
DTCF	Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi (Ankara).
EA	<i>Epigraphica Anatolica</i>
Ek/ek.	Ekler
Fr.	Fragmentum
Hermes	<i>Zeitschrift für Classische Philologie.</i> Berlin.
Historia	<i>Zeitschrift für alte Geschichte.</i> Baden.
IGRR	<i>Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes.</i> Paris.
IG	<i>Inscriptiones Graecae.</i>
ILS	<i>Inscriptiones Latinae Selectae.</i> Berolini.
JNAA	<i>Journal of the Numismatic Association of Australia.</i>
JNES	<i>Journal of Near Eastern Studies.</i>
JRS	<i>The Journal of Roman Studies.</i>
Kleine Pauly	<i>Der Kleine Pauly, Lexikon der Antike.</i> Stuttgart.
Klio	<i>Beiträge zur alten Geschichte.</i> Leipzig.
MEFRA	<i>Melanges de l'Ecole française de Rome (Antiquite).</i> Roma.
nr.	Numara
OGIS	<i>Orintis Graeci Inscriptiones Selectae.</i>
PBSR	<i>Papers of the British School at Rome.</i>
RE	<i>Real-Encyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft</i> (Eds. E. Pauly, G. Wissowa, W. Kroll). Stuttgart.
Revue de Phil.	<i>De Litterature et d'Histoire Anciennes.</i> Paris.
Suppl.	Supplementum
TAD	<i>Tarih Araştırmaları Dergisi.</i> Ankara
TID	<i>Tarih İncelemeleri Dergisi.</i> İzmir
TAPA	<i>Transactions of the American Philological Association</i>
vd.	ve diğerleri
vol.	Volume
vols.	Volumes

KAYNAKLAR

Kaynaklarımızı antik edebi kaynaklar, epigrafik kaynaklar, numismatik kaynaklar ve günümüz kaynakları olmak üzere dört başlık altında değerlendirebiliriz. Antik edebi kaynaklar, Eskiçağda yazılmış olup, kopyaları çıkarılmak suretiyle tam ya da eksik korunmuş olarak günümüze ulaştırılmış olan eserlerdir. Bunların bazıları eski Yunan dilinde bazıları da Latince olarak yazılmışlardır. Bu eserlerin bazıları tezimizde ele aldığımız konular bakımından çağdaş olan kaynaklardır. Bazıları konu sınırlı ya da genel tarih içeren eserlerdir. Bazıları coğrafya, tarihi coğrafya içeriklidir. Bazıları mektuplar, siyasi içerikli hitabet türü kaynaklardır ki bunlar antik edebi eserler içinde tam anlamıyla birinci el kaynaklarımızı oluşturmaktadır. Bazıları biyografi türü eserler iken, bazıları felsefe ve hukuki içerikli eserlerdir. Epigrafik kaynaklar arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları yoluyla keşfedilip yayınlanmış olan birinci el kaynaklarımızı oluşturmaktadır. Bu kaynaklarımızdan ilki *Corpuslar*'dır. Corpuslar, derlemeler halinde toplanmış ve yayınlanmışlardır. Ayrıca dergilerde yayınlanmak için toplanmaya devam edilmektedir. Bunların bazıları dillerine göre (eski Yunanca ya da Latince), bazıları dil ayrımı yapılmaksızın bölgelere ya da kentlere göre tasnif edilerek yayınlanmışlardır. Numismatik kaynaklarımızı Eskiçağda kullanılan madeni paralar, yani sikkeler oluşturmaktadır. Bu kaynaklarımız da arkeolojik araştırmalar ya da yüzey araştırmaları yoluyla bulunmuşlar, kataloglar ya da koleksiyonlar olarak yayınlanmışlar ve yayınlanmaya devam etmektedirler. Günümüz kaynakları, antik edebi eserleri, epigrafik kaynakları, numismatik ve arkeolojik buluntuları kaynak olarak kullanan günümüz tarihçileri tarafından yayınlanmış kitaplar ve makalelerden oluşmaktadır.

1. Antik Edebi Kaynaklar

Tezimizde kullandığımız antik kaynakları, yazarlarının adlarına göre alfabetik olarak sıralayarak tanıtmak yerine eserlerin içeriklerine, Augustus ile çağdaş olmalarına göre tasnif ederek tanıtmayı uygun bulduk. Çünkü bu eserlerin dördü biyografi türünde yazılmış kaynaklardır. Biyografi türü bu eserlerden birisi Damascuslu Nikolaos tarafından, ikincisi Plutarkhos tarafından, üçüncüsü Suetonius tarafından, dördüncüsü Cornelius Nepos tarafından yazılmıştır. Augustus'un çağdaşı olan yazarların sayısı ise beştir. Bunlardan birisi Strabon, ikincisi Velleius Paterculus, üçüncüsü Livius,

dördüncüsü Caesar, beşincisi Cicero'dur. Caesar, Augustus'un Roma siyasetinde aktif olarak yer almaya başlamış olduğu zamanda yaşamını yitirirken, Cicero, Augustus ile onun Roma siyasetinde aktif olarak yer almaya başlamış olduğu zamanda yakın siyasi ilişki kurmuştur. Genel tarih ya da konu sınırlı tarih veya tarih içerikli eserlerinin yazarlarının sayısı 16'dır. Bunlar şunlardır: Polybios, Sallustius, Dio Cassius, Appianus, Tacitus, Diodoros, Josephus, Frontinus, Valerius Maximus, Justinus, Florus, Eutropius, Eusebios, Orosius, Plinius (Yaşlı). Yararlandığımız diğer bir grup eseri de siyasi ve hukuki içerikli hitabet ve mektup türü edebi eserler oluşturmaktadır. Tezimizde çokça yararlandığımız bu tür eser yazarlarından birisi, Augustus'un çağdaşları arasında siyasetçi ve hatip olarak ün salmış bulunan Cicero'dur. İkincisi Plinius (Genç), üçüncüsü Quintilianus'tur.

Nikolaos İ.Ö. 64 yılında Damascus'ta (Şam) doğmuştur. Doğup büyüdüğü kenti dolayısıyla Damascuslu Nikolaos olarak tanınmıştır. Mısır kraliçesi Kleopatra'ya öğretmenlik de yapmış olan Nikolaos, Iudaia (Filistin) kralı I. Herodes'in danışmanlığı yapmış ve bu kralın tarihçisi olarak çalışmıştır. Herodes'in diplomatı olarak Roma'ya gitmiş olan Nikolaos, Yunan dilinde kaleme aldığı iki eser yazmıştır. Bunlardan birisi bir dünya tarihi niteliğinde olan *Historiai* adlı eseridir. Onun 144 kitaplık bu eseri, en eski zamanlardan Iudaia kralı I. Herodes'in ölmüş olduğu İ.Ö. 4 yılına kadar olan dönemi kapsar. Fakat onun bu eserinden günümüze yalnızca faragmanları kalmıştır. İkinci eseri, tezimizde yararlanmış olduğumuz Augustus biyografisidir. Fakat Nikolaos'un Augustus biyografisinin gerçekleri tam olarak yansıtmaz. Tezimizde kullandığımız metin ve çeviri: F. Jacoby, *Fragmente der Griechischen Historiker* (FGrH), 90. Damascuslu Nicolaus, *Life of Augustus* (transl. C. M. Hall), 1923 (www.attalus.org/translate/nicolaus1.html)

Plutarkhos (Mestrius Plutarkhos), İ.S. 46-120 yıllarında yaşamıştır. Doğup büyüdüğü kent, Yunanistan'ın Boiotia bölgesindeki Khaironeia'dır. Yaşamının büyük bir bölümünü doğmuş olduğu bu kentte geçirmiştir. Atina'da eğitim görmüştür. Delphoi'da filozof Ammianus'un derslerini izlemiş, yaşamının son 30 yılında da Delphoi'da rahiplik yapmıştır. Çağında biyografyacı ve düşünür olarak tanınmıştır. Bize kadar ulaşmış bulunan iki büyük eseri vardır. Bunlardan birisi *Bioi Paralleloi* (Paralel Yaşamlar), ikincisi *Ethika* (Latincesi Moralia) adlı eseridir. Yazarın tezimiz için

yararlandığımız eseri ilkidir. İ.S. 105-115 yılları arasında yazmış olduğu düşünölen bu eseri, yani *Bioi Paralleloi* (Paralel Yaşamlar) 46 biyografi içermektedir. Yunan dilinde yazmış olduğu bu eserinde Yunanlı ve Romalı ünlölerin yaşamları karşılaştırılmıştır. Bu nedenle eserde önce bir Yunanlının yaşamı anlatılır ardından onunla karşılaştırılan Romalı anlatılar. Sonra da ikisi karşılaştırılır. Fakat Plutarkhos'un biyografileri arasında Augustus biyografisi yoktur. Plutarkhos'un eserinde karşılaştırılmalı olarak anlatılan biyografiler ise şunlardır: Teheus ve Romulus, Solon ve Valerius Pöblicola, Themistokles ve Camillus, Aristekides ve Cato Maior, Kimon ve Lucullus, Perikles ve Fabius Maximus, Nicias ve Crassus, Alcibiades ve Corialanus, Demesthenes ve Cicero, Phokion ve Cato Uticensis, Dion ve Brutus, Timoleon ve Aemilius Paulus, Eumenes ve Sertorius, Phiopoimen ve Philamininus, Pelopidas ve Marcellus, Alexandros ve Caesar, Pyrrhos ve Marius, Agis ve Kleomenes, Agis ve Tiberius Gracchus, Kleomenes ve Gaius Gracchus, Lykurgos ve Numa, Lysandros ve Sulla, Demetrios Polierketes ve Antonius.

Plutarkhos'un Bioi Parelleloi adlı eseri için kullandığımız metin: ve çeviriler şunlardır: Plutarkhos, *Bioi Parelleloi*. Vols. 11. Ed. B. Perrin. Loeb. London 1959. Plutarkhos, *Marcus Antonius* (çev. M. Özaktürk). Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1992.

Suetonius (Gaius Suetonius Tranquillus), İ.S. ca. 75-150 yılları arasında yaşamıştır. Atlı sınıfından Suetonius Laetus'un oğludur. İyi bir eğitim görmüş olan Suetonius, Roma'da mahkemelerde avukatlık yapmış, Betriacum'da XIII. Lejyonun (Legio XIII) Askeri Tribunu (*Tribunus Militum*) olarak orduda görev almıştır. İmparator Traianus Dönemi'nde Kütüphane müdürlüğü ve imparatorun hukuk danışmanlığını yapan Suetonius, imparator Hadrianus'un da emrinde çalışmıştır. Suetonius'un yazdığı iki eserden birisi *De Vita Caesarum* (Caesarların yaşamı), ikincisi *De Viris Illustribus* (Ünlü Kişiler Hakkında) adını taşımaktadır. Suetonius'un tezimizde yararlanmış olduğumuz eseri *De Vita Caesarum*'dur. Eser, Iulius Caesar da dahil 12 Roma imparatorunun yaşamlarının anlatıldığı bir biyografidir. Eser'de biyografileri olan 12 Caesar şunlardır: Divus Iulius Caesar, Divus Augustus, Tiberius, Caligula, Divus Claudius, Nero, Galba, Otho, Vitellius, Divus Vespasianus, Divus Titus, Domitianus.

Tezimizde kullandığımız metin ve çeviriler: Suetonius, *The Lives of the Caesars*, vols I-II (transl. J. C. Rolfe). Loeb, London 1951. Suetonius, *Oniki Caesar'ın Yaşamı* (F.G. Özaktürk- Ü.F. Telatar). Ankara 2008.

Cornelius Nepos, İ.Ö. 100-İ.Ö. 25 yılları arasında yaşamış olan Romalı tarihçi ve biyografyacısıdır. Roma'nın ünlü hatibi ve devlet adamı Cicero'nun dostlarından. İki eser yazmıştır. Bunlardan birisi dünya tarihi niteliğinde olan *Chronika*'dır. Fakat onun bu eseri günümüze kadar ulaşmadı. İkinci eseri *De Viris illustribus* (Ünlü Kişiler Hakkında) adlı eseridir. Bir biyografi olan Nepos'un bu eserinde Romalı ve Romalı olmayan ünlü komutan, hatip, gramerci, tarihçi ve ozanların biyografileri anlatılmıştır. Günümüze kadar ulaşan 25 biyografisinde Yunanlı olmayan yalnızca 4 biyografi bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Kartacalı iki ünlü generale (*Hamilcar* ve *Hannibal*) aittir. Diğer ikisi Romalıdır. Bunlardan birisi *Cato*'nun, diğeri *Atticus*'un biyografisidir. Bunlardan başka bir de Krallar Üzerine (*De Regibus*) yazmıştır. Nepos'un Yunanlı olan diğer 20 biyografisini şunlar oluşturmaktadır: *Miltiades*, *Themistokles*, *Aristides*, *Pausanias*, *Kimon*, *Lysander*, *Alkibiades*, *Thyrasybulus*, *Conon*, *Dion*, *Iphicrates*, *Chabrias*, *Timotheus*, *Damates*, *Epaminandas*, *Pelopidas*, *Agesilaos*, *Eumenes*, *Phokion*, *Timoleon*.

Tezimizde kullandığımız metin, Loeb Classical Library'nin 1966 yılı yayınıdır: *Lucius Anneus Florus and Cornelius Nepos* (Ed. T.E. Page, trasnl. J. C. Rolfe). Loeb, London 1966.

Strabon, İ.Ö. 64 yılında Pontos'daki Amaseia'da (Amasya) doğmuş İ.S. 21 yılında ölmüştür. Çağının tanınmış hocaları olan Aristodemos'tan, Tyrannion'dan, Ksenarkhos'tan ve Posidonios'tan dersler almıştır. İlkinden gramer dersi alırken ikincisinden Coğrafya dersi almıştır. Ksenarkhos ve Posidonios'tan ise felsefe dersleri almıştır. İ.Ö. 44-35, 31 ve 7 yıllarında Roma'da yaşamıştır. Onun tarafından iki eser yazılmıştır. Bunlardan birisi 47 kitaplık *Historika* (Tarih) adlı eseridir. Bu eseri kaybolmuştur. İkinci eseri günümüze kadar ulaşmış bulunan 17 kitaplık *Geographika* (Coğrafya) adlı eseridir. Strabon, 17 kitaplık bu eserini yazabilmek için 6 yılını (İ.Ö. 25-19) materyal toplamaya ayırmıştır. Strabon'nun *Geographika* adlı bu eserinin I ve II. Kitapları girişe ayrılmıştır. III. Kitapta Hispania ve Sicilia, IV. Kitapta Gallia ve Britania, V-VI. Kitaplarda İtalya, Sicilia ve Roma İmparatorluğu, VII. Kitapta Kuzey ve

Doğu Avrupa ile Balkanları (bazıları kayıptır), VIII-X. Kitaplar Yunanistan'ı (mitolojik), XI. Kitapta Karadeniz, Hazar Denizi ve Armenia'yu, XII-XIV. Kitaplarda Anadolu'yu (kısmen mitolojik kısmen tarih içerikli), XV. Kitapta Hindistan ve İran'ı, XVI. Kitapta Mezopotamya ve Filistin'i, XVII. Kitapta Mısır ve Etiyopya'yu anlatmıştır. Strabon'un bu eserinin XII-XIV. Kitapları tezimizin en değerli kaynaklarından birisidir ve Türkçe'ye de çevrilmiştir. Tezimiz için kullandığımız metin ve çeviriler şunlardır: Strabon, *Geographika. Antik Anadolu Coğrafyası*. Kitap XII-XIV. Çev. A. Pekman. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 2000. *The Geography of Strabo* (Ed. T.E. Page vd, transl. H.L. Jones). London 1960 (III-V ve XIII-XIV), 1961 (VI-IX), 1967 (XVII), 1928 (X-XII), 1930 (VX-XVI).

Velleius Paterculus (Gaius Velleius Paterculus), İ.Ö. ca. 19- İ.S. 31 yılları arasında yaşamış olan Capua'lı (*Campania-İtalya*) tarihçidir. Latince olarak kaleme almış olduğu eserinin adı *Historia Romana*'dır (Roma Tarihi). Roma ordusunda subaylık (Tribunus Militum, Legatus) ve aynı zamanda Quaestorluk, Praetorluk gibi kamu görevleri yapmış olan Velleius Paterculus, 2 kitaplık olan bu kısa eserinde (Historia Romana) Troia'nın tahribinden İ.S. 30 yılına kadar olan Roma Tarihini yazmıştır. Tezimiz için yaralandığımız metin: Velleius Paterculus, *Compendium of Roman History* (Ed. and transl. F. W. Shipley). Loeb. London 1992.

Livius (Titus Livius), Augustus Dönemi tarihçilerindendir (İ.Ö. 59-İ.S. 17). 142 kitaptan oluşan *Ab Urbe Condita* (Kentin Kuruluşundan İtibaren) adlı eseri yazmıştır. Eser, Roma'nın kuruluşundan Augustus'un eşi Livia'nın ilk evliliğinden olan oğlu Drusus'un ölmüş olduğu İ.Ö. 9. yılına kadar olan dönemin tarihini anlatır. Eserden günümüze, Roma tarihinin İ.Ö. 292 yılına kadar olan dönemini içeren 1-10. kitaplar; İ.Ö. 219-167 yılları arasındaki dönemini anlatan 21-45. kitapları ile tüm kitapları içeren *Periochae* (özetler) bölümü ulaşmıştır. Eski Romalılığı ve Roma erdemini yücelten ve bu özelliği ile Augustus Dönemi'nin kültür politikasının gerçek anlamda bir belgesi olan bu eser Roma İmparatorluk çağı boyunca Roma tarih yazımının "tacı" sayılmıştır. Livius'un bir özelliği de siyasal ve askeri tecrübesinin olmayışıdır. Livius'un bu eserinin I-XXII. Kitapları Türkçe'ye çevrilmiştir (Titus Livius, *Roma Tarihi. Şehrin kuruluşundan itibaren*. Çev. S. Şenbark. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 2001). Tezimiz için kullandığımız metin: Livy, *From the Founding of the City*. Transl. B. O.

Forster (I-X), F.G. Moore (XXIII-XXX), E.T. Sage (XXXVII-XXXIX), A.C. Sclesinger (XLIII-XLV). Eds. T. E. Page vd. Loeb, London, 1926, 1936, b1940, 1943, 1949, 1951. *Livy's Summaries-from the Founding of the City* (Ed. T.E. Page). Loeb. London 1952.

Caesar (Gaius Iulius Caesar), İ.Ö. 102 ya da 100 yılında Roma'da doğmuştur. İ.Ö. 44 yılında bir suikast sonucunda öldürülmüştür. İyi bir eğitim görmüş olan Caesar, İ.Ö. 68 yılında Quaestor seçilerek Senatör olmuş, İ.Ö. 65 yılında Aedilis, İ.Ö. 63 yılında Pontifeks Maksimus seçilmiştir. İ.Ö. 60 yılında Pompeius ve Crassus ile birlikte I. Triumvirliği kuran Caesar, İ.Ö. 59 yılında consul seçilmiş, İ.Ö. 58 yılında Gallia (Gallia) valiliğine tayin edilmiştir. Vali olarak 5 yıl görev yapmış olduğu Gallia'da Kelt/Gall kavimleri ve Germen kavimleriyle savaşarak, tüm Gallia'yı Roma sınırlarına dâhil etmiş, Britanya'ya sefer düzenleyen ilk Romalı general (Proconsul) olarak tarihe geçmiştir. Gallia'daki başarıları, Caesar'ı askeri anlamda güçlendirirken, Roma Senatosu'nu korkutmuş, sonuçta Roma iç savaşı patlak vermiştir. Caesar ve Pompeius arasındaki iç savaş, İ.Ö. 49 yılında Paharsalos'ta (Pharsalos Savaşı) ilkinin zaferiyle son bulmuştur. Caesar bu zaferinden sonra 5 yıl boyunca Consul ve Diktatör olmuştur. Günümüze kadar ulaşmış olan dört eseri bulunmaktadır. Bunlardan birisi Gallia Savaşlarını anlattığı 9 kitaplık *Bellum Gallicum* (ya da *Commentarii Belli Gallici*: Gallia Savaşının notları/yorumları), ikincisi İç Savaşları anlattığı *Bellum Civile* (ya da *Commentarii Belli Civilis*: İç Savaş'ın yorumları/notları), üçüncüsü İç Savaş'ın uzantısı olan Afrika'daki savaşını anlattığı *Bellum Africanum* (ya da *Commentarii Belli Africi*: Afrika Savaşı'nın yorumları/notları) ve dördüncüsü İç Savaş'ın bir diğer uzantısı olan İskenderiye Savaşı'nı anlattığı *Bellum Alexandrinum* (ya da *commentarii Belli Alexandrini*'dir (İskenderiye Savaşı'nın yorumları/notları). Tezimiz için kullandığımız metinler: Caesar, *Civil Wars*. Vols. III. Ed. J. Enderson, transl. A.G. Pesket. Loeb. London 2001. Caesar, *Gallic Wars*. Transl. H.J. Edwards. Loeb. London 1919. Caesar, *Civil Wars*. Transl. J.F. Gardner. Penguin Books. London 1967.

Polybios, İ.Ö. 200 yılında Yunanistan'ın Arkadia bölgesindeki Megapolis'te dünyaya gelmiş, İ.Ö. 118 yılında ölmüştür. Peloponnesos'daki Akhaia Birliği'nin liderlerinden Lykortas'ın oğludur. Geçliğinden itibaren siyasetle ilgilenmeye başlamış, Akhaia Birliği içinde siyasi ve askeri görevler almıştır. III. Makedonia Savaşı'nı sona

erdiren Pydna Savaşı'ndan sonra, bu savaşın muzaffer tarafı olan Romalılar tarafından deportasyona tabi tutulan Akhaialılarla birlikte İtalya'ya (Roma) gitmiş ve orada P. Cornelius Scipio Amilianus gibi Roma'nın önemli politikacılarıyla tanışmış, onlar sayesinde tarih çalışmaları için gereken ortamı Roma'da bulabilmiş ve Timaios'un eserinin devamı niteliğinde yazmış olduğu 40 kitaplık *Historiai* adlı eserini yazmıştır. Bir dünya tarihi niteliğinde olan Polybios'un bu eseri, İ.Ö. 264-144 yılları arasındaki zamanın tarihini anlatır. Eserin 1-5. Kitapların (İ.Ö. 264-İ.Ö.216) tamamı, 6. Kitap ise kısmen günümüze kadar gelmiştir. Eserinin bazılarının bölümlerinin de özetleri mevcuttur. Tezimizde kullandığımız metin: Polybios, *Histories*. Vols. VI (ed. E.H. Warmington, transl. W.R. Paton). Loeb. London 1968.

Sallustius (Gaius Sallustius Crispus), İtalya'nın Amiternum kentinde İ.Ö. 86 yılında dünyaya gelmiş, İ.Ö. 35 yılında ölmüştür. İ.Ö. 52 yılında Halk Tribunu (*Tribunus Plebis*) seçilen Sallustius, Roma'da öğrenim görmüş, İ.Ö. 50 yılında, bu yılın Censorü Appius Claudius tarafından Senatör olması veto edilmiş, İ.Ö. 49 yılında yeniden Quaestor adayı olup, seçilerek Senatör olmuş, Illyria'da bir lejyonun komutanlığı yapmış, İ.Ö. 48/7 yılında Praetor olmuş, aynı yılda Africa Nova Eyaleti'nin valiliğini (eyaletin ilk valisi) yapmıştır. Bu valiliği sırasında zenginleşen Sallustius, Caesar'ın ölümünden sonra Horti Sallustiani (Sallustius'un Bahçeleri) diye bilinen evinde yaşamını geçirmiştir. Onun tarafından yazılmış olan üç önemli eser vardır. Bunlardan birisi İ.Ö. 111-105 yılları arasında Roma'nın Numidia (Cezayir) kralı Iugurtha'ya karşı yapmış olduğu savaşı anlatan *Bellum Iugurthinum* adlı eseridir. İkincisi İ.Ö. 63 yılında Catilina adlı bir Romalı soylunun planladığı ve bu yılın Consulü Cicero tarafından boşa çıkartılan tertibi/komployu anlatan *De Catilinae Coniuratione* adlı eseridir. Üçüncü eseri *Historiae*'dir. Onun bu eseri, Sulla'nın ölümünden Pompeius'un güçlenmeye başladığı döneme kadar olan zamanı (İ.Ö. 78-67) anlatır. Tezimiz için kullanılan metin ve çeviriler şunlardır: *Salust* (ed. R. Capps vd., transl. J.C. Rolfe). Loeb, London 1921 (Catilina, Iugurtha ve Histories). G. Varinlioğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine". *Belleten* LIII/206 (1989), 61-152. *Sallust, Florus and Velleius Paterculus* (ed. & transl. J.S. Watson). Harpr's Classical Library. New York 1888.

Dio Cassius (Dio Cassius Cocceianus), İ.S. 155 yılında Bithynia'daki Nikaia (İznik) kentinde doğmuştur. Kilikia ve Dalmatia valiliği yapmış olan Romalı Senatör Apronias'ın oğludur. İmparator Commodus (İ.S. 81-96) zamanında Roma Senatörü olan Dio Cassius, 194 yılında Praetor olmuş ve sonra iki kez Consullük (M.S. 205 ve 229'da) yapmıştır. Yunanca olarak kaleme alınmış olan *Romaika* (Latincesi *Historia Romana*) adlı 80 kitaplık eseri (=Roma Tarihi), Aeneas'ın İtalya'ya gelişinden İ.S. 229 yılına kadar olan zamanı anlatır. Fakat Dio Cassius'un eseri tam olarak günümüze ulaşmadı. Eserinin tam olarak bize ulaşan kitapları, Roma tarihinin İ.Ö. 68-İ.Ö.10 yılları arasındaki dönemini anlatan XXXVI-LIV. kitapları ile İ.Ö.9- İ.S.46 yılları arasını anlatan LV-LX. kitaplarıdır. Tezimiz için kullandığımız metin: Dio Cassius, *Historia Romana*. Vols. 11. Ed. E. Cray, Loeb, London 1961.

Appianos, Roma imparatorları Traianus, Hadrianus ve Antoninus'un çağdaşı olan İ.S. 2. Yüzyılın İskenderiyeli (Alexandria) tarihçisidir. İ.S. 116 yılında Roma vatandaşlığını elde etmiş olan Appianos'un bize kadar ulaşmış bulunan eseri *Romaika* (Latincesi: *Historia Romana*), yani Roma Tarihi, adını taşımaktadır. Yunan dilinde yazılmış olan eser, Roma'nın krallık devrinden yazarın yaşadığı döneme kadar geçen süreci içerir ve toplam 24 kitaptan oluşur. Kronolojik olarak değil, etnocoğrafik olarak yazılmış olan eserin 24 kitap halinde düzenlenmiştir. Bu kitaplarının 5'i (13-17. kitapları) Roma iç savaşlarına (*Emphyllion*: Latincesi *Bella Civilia*) ayrılmıştır. Eserin tümü tam olarak bize ulaşmış değildir. İlk 5 kitabın bir kısmı, 6-9, 11-17 ve 23. Kitapların tamamı mevcuttur. Konu başlıklarıyla eserin içeriği şöyledir: *Basilike* (I. Kitap), *Italike* (II. Kitap), *Saunitike* (III. Kitap), *Keltike* (IV. Kitap), *Sikelike* ve *Nesiotike* (V. Kitap), *Iberike* (VI. Kitap), *Annibaike* (VII. Kitap), *Libyke* (VIII. Kitap), *Makedonike* (IX. Kitap) ve *Illyrike* (X. Kitap), *Syriake* (XI. Kitap), *Mithridateios* (XII. Kitap), *Emphyllion* (Latincesi: Belli Civil= İç Savaş: XIII-XVII. Kitaplar), *Aigyptiakon* (XVIII-XXI. Kitaplar), *Hekatontaetia* (XXII. Kitap), *Dakike* (XXIII. Kitap), *Arabios* (XXIV. Kitap). Tezimiz için kullandığımız metin: Appainos, *Historia Romana*, Vols. I-IV (ed. E. Cray), Loeb, London 1962. Appianos'un tezimiz için kullanmış olduğumuz bu metin (Loeb serisi), XVII kitap halinde düzenlenmiştir ve İç Savaşlar (*Emphyllion*) ile ilgili olan kitaplar 13'den değil 1'den başlar (I-V). Ayrıca Bu seride VIII. Kitap VIII/1 (*Libyke*) ve VIII/2 (*Nomadike*) olarak iki kısma ayrılmıştır.

Tacitus (Publius Cornelius Tacitus), İ.S. 55-117 yılları arasında yaşamıştır. Gallia Narbonensis ya da Gallia Cisalpina kökenli Roma tarihçisidir. İyi bir ailenin oğlu olan Tacitus, retorik eğitimi almış, çağının hatibi ve avukatı olarak ün yapmıştır. İmparator Titus zamanında Quaestorluk (İ.S.78), İmparator Domitianus Dönemi'nde Praetorluk (İ.S.88), İmparator Traianus Dönemi'nde Consulluk (İ.S. 97), İ.S. 100 yılında Afrika Eyaleti valiliği, 112/3'de Asia Eyaleti valiliği (Proconsul) yapmıştır. İ.S. 90 yılından itibaren edebiyatla ilgilenmeye başlayan Tacitus, beş eser yazmıştır. Bunlardan ilki İ.S. 81 yılında yazılmış olan hatiplerle ilgili olan *Dialogus Oratoribus* (Hatipler Üzerine Diyalog) adlı eseridir. İkinci eserini Traianus'un imparatorluğunun ilk yıllarında yazdığı kayınpederi Agricola'nın biyografisi, yani *de Vita Iulii Agricolae* (*Iulius Agricola'nın yaşamı üzerine*) oluşturmaktadır. Üçüncü eseri, *de Origine et situ Germanorum*'dur (Germenlerin Kökeni ve Durumu Üzerine). Ancak sonraki iki eseri Tacitus'un en önemli eserleridir. Bunlardan birisi *Historiae* (Tarihler), ikincisi *Annales*'dir (=Yıllıklar). İ.S. 109 yılında yayınlanmış olan 14 kitaplık *Historiae* adlı eserin 1-4. kitaplarıyla 5. kitabın başlangıç bölümü (İ.S. 69-70 yılları arası) günümüze kadar ulaşmıştır. Tezimiz için The Penguin Classics serisi içinde yayınlanmış olan şu çevirilerden yararlandık: Tacitus, *The Annals of Imperial Rome* (Ed. E. V. Rieu, Transl. M. Grant). Penguin Books, Bristol 1961. Tacitus, *The Histories* (Ed. E. V. Rieu, Transl.K. Wellesley). Penguin Books, London 1976.

Diodoros (Diodoros Siculus), İ.Ö. I. Yüzyılda yaşamıştır. Sicilia Adası'ndaki Agrion'da doğmuş ve Siciliyalı olduğu için Siculus (Siciliyalı) takma adıyla tanınmıştır. Bize kadar ulaşmış olan tarih eserinin adı *Biblioteke* (ya da Bibliothethe Historike) adını taşımaktadır. Diodoros, bir dünya tarihi niteliğinde olan 40 kitaplık olan bu eserini yazabilmek için Avrupa, Asya ve Mısır'ı dolaşmıştır. Kaynaklarını genellikle bir değişikliğe uğratmadan olduğu gibi alan, kopya eden Diodoros'un eserinin İ.Ö. 480-302 yılları arasını kapsayan 22 yıllık dönemin anlatıldığı 1-5. ve 11.-20. kitapları günümüze tam olarak ulaşmıştır. I-V. Kitapların konusu Mısır, Mezopotamya, Hindistan, Scythia, Arabia, Kuzey Afrika ve Yunanistan'dır. Troia Savaşı'ndan Büyük İskender'e kadar olan dönem için VII-XVII. kitaplar ayrılmıştır. XVII-XX. kitaplar, İ.Ö. 301 yılında yapılan İpsos Savaşı'na kadar Didokhlar (Diodokhoi: Halefler) tarihini anlatır. XX-XL. kitaplarda İpsos Savaşı'ndan Caesar Dönemi'ne kadar tarihi olaylar yer almıştır.

Diodoros, kendisinden önceki Romalı analistlerden ve Yunanlı yazarlardan yararlanmıştır. Tezimiz için yararlandığımız metin: Diodoros Siculus, *Bibliotekhes Historikes*. Vols 12 (ed. T.E. Page) Loeb, London 1967.

Josephus (Flavius Iosephos), İ.S. I. Yüzyılda yaşamış olan ve Yahudi tarihi üzerine yazan Kudüslü tarihçidir. Günümüze kadar ulaşmış olan üç eser yazmıştır. Bunlardan biri *Kata Apion* (Apianon'a Karşı) adlı eseridir. İkincisi *Peri tou Iudaikou Polemou* (Yahudi Savaşı: Latincesi: *Bellum Iudaicum*) adlı eseridir. Önce Yahudi dilinde yazılmış (kayıp), sonradan Yunanca'ya çevrilmiş olan Josephus'un bu eseri 7 kitaplıktır. Üçüncüsü Yahudilerin tarihinin eskiliği üzerine kaleme almış olduğu 20 kitaplık *Iudaike Arkhaiologia* (Yahudi Eski Eserleri: Latincesi: *Antiquitates Iudaicae*) adlı eseridir. Tezimiz için yararlandığımız metin ve çeviriler şunlardır: Josephus, *The Jewish War* Vols. VIII (Ed. T.E. Page, transl. H.St. Thackeray) Loeb, London 1956, 1961. Josephus, *Jewish Antiquities*. Vols. IX (Ed. T.E. Page, transl. H.St. Thackeray & R. Marcus) Loeb, London 1950, 1957, 1961. Josephus, *The Jewish War* (Ed. E. W. Rieu, transl. G.A. Williamson). Penguin Books, New York 1978.

Frontinus (Sextus Iulius Frontinus), İ.S. 30-104 yılları arasında yaşamıştır. İ.S. 73, 98 ve 100 yıllarında Consullük, 74-78 yılları arasında Britannia Eyaleti valiliği yapmıştır. İ.S. 97 yılında Roma'da su işlerinin yöneticiliğine tayin edilmiş olan Frontinus, üç eser yazmıştır. Bunlardan birisi günümüze kadar ulaşmış bulunan (eksikleriyle birlikte) *De aquis urbis Romae* (=Roma Kentinin Suları Üzerine) ya da *De aquae ductu urbis Romae* (Roma Kentinin Suyunun Sevki Üzerine) adını taşıyan Roma kentinin su işleriyle ilgili olan eseridir. İkincisi askerlik konusunda kaleme almış olduğu, fakat günümüze kadar ulaşmamış olan *De re militari* (Askeri İşler Üzerine) adlı eseridir. Üçüncüsü tezimizde yararlanmış olduğumuz savaş taktikleri üzerine yazılmış olan *Stratagemata* (Taktikler) adlı 3 kitaplık eseridir. Frontinus'un önemli komutanların savaş taktiklerini anlatmış olduğu bu eseri için kullandığımız metin: Frontinus, *The Stratagems and the Aqueducts of Rome* (ed. E. Capps vd., transl. Ch. E. Bennett & Cl. Herschel). Loeb, London 1925.

Valerius Maximus, İmparator Tiberius Dönemi'nde yaşamış bir tarihçidir. İ.S. 14 yılı Consulü Sextus Pompeius'un dostluğunu kazanmış ve Pompeius'un Asia Eyaleti valiliği sırasında onun maiyetindekilerden birisi olmuştur. Valerius Maximus tarafından

yazılmış olan IX kitaplık eser, *Factorum ac Dictorum Memorabilium Libri IX*'dur. Kendisinden önceki Yunanlı ve Romalı yazarlardan yararlanarak Roma'da yazdığı ve imparator Tiberius'a adadığı bu eseri, eleştiri içermez. Tezimiz için kullandığımız metin, Joannis Kappius tarafından 1823 yılında düzenlenmiş olan şu metindir: Valerius Maximus, *Factorum et Dictorum Memorabilium*, vols I-III (ed. Joannis Kappius). London 1823.

Justinus (Marcus Iunianus Iustinus), İ.S. III. Yüzyılda yaşamıştır. İ.Ö. I. Yüzyılda yaşamış olan Pompeius Trogus'un *Historiae Philippicae* adlı eserinin özetçisi olarak bilinmektedir. Eserinin adı *Historiarum Philippicarum et Totius Mundi Originum*'dur. Justinus'un eseri, her ne kadar orijinalinin özünü korumuş olsa da eşiti değildir. Tezimizde kullandığımız metin L.D. Elzevirios'un düzenlediği 1659 yılı baskısıdır: Iustinus, *Historiarum Philippicarum et Mundi Originum*. Ed. L.D. Elzevirios, Amstelodami 1659.

Florus (Lucius Annaeus Florus), İmparator Hadrianus'un çağdaşı olan İ.S. 2. Yüzyıl tarihçisidir. Afrika'da doğmuş, genç yaşında, İmparator Domitianus'un (İ.S. 81-96) zamanında Roma'ya gelmiş, sonra İspanya'ya gidip bu ülkenin Tarraco kentinde yaşamaya başlamış, İmparator Hadrianus zamanında Roma'ya dönmüştür. Bazı el yazmalarında adı *Epitome de Tito Livio* (Titus Livius'tan Özet) olarak verilmiş olan iki kitaplık bir eser yazmıştır. Florus'un Latince olarak kaleme almış olduğu eser, Roma kentinin kuruluşundan Roma'nın ilk imparatoru Augustus Dönemi'ne kadar özet bir Roma tarihidir. Tezimiz için kullandığımız metin ve çeviri şudur: Florus, *Epitome of Roman History* (transl. E.S. Forster). London 1947.

Eutropius, İ.S. 4 Yüzyılda yaşamış olan Romalı tarihçidir. İmparator Iulianus'un (İ.S.361-363) Pers (Sasani) seferine katılmıştır. İmparator Valens'in (İ.Ö. 364-395) tarihçisi (*Magister Memoriae*) olarak görev yapmış ve Valens'in isteği üzerine 10 kitaplık bir Roma tarihi yazmıştır. Livius'un özetlerinden (*Periochae*), Suetonius'un biyografilerinden ve sonraki dönemlerin yazarları bilinmeyen kroniklerden yararlanarak Roma'nın kuruluşundan İmparator Iovianus (İ.S. 363-364) Dönemi'ne kadar Roma tarihini genel hatlarıyla yazmıştır. Eutropius'un Latince olarak kale almış olduğu bu eserinin adı *Breviarum ab Urbe Contita*'dır (Kentin Kuruluşundan İtibaren Kısa Tarih). Genel hatlarıyla yazılmış olduğu için Batıda ders kitabı ihtiyacını karşılayan bir eser

olmuştur. Eutropius'un bu eseri, Ç. Menzilioğlu tarafından Latince'sinden Türkçe'ye çevrilmiştir. Justin, Cornelius Nepos, and Eutropius (transl. J. S. Watson). London 1853. Eutroppius, *Roma Tarihinin Özeti* (çev. Ç. Menzilioğlu). İstanbul 2007.

Orosius (Paulus Orosius), İ.S. 5. Yüzyıl başlarında yaşamış olan bir Hristiyan tarihçidir. Aziz Augustinus'un telkiniyle bir dünya tarihi niteliğinde yazmış olduğu eseri *Historiarum Adversus Paganos Libri VII* (Putperestlere karşı 7 tarih kitabı) adını taşımaktadır. Hristiyan tarih felsefesi etkisinde yazılmış olan Orosius'un eseri için kullandığımız metin şudur: *Seven Books of History Against the Pagans* (Transl. I.W. Raymond). New York 1936.

Plinius (Gaius Plinius Secundus “Maior=Yaşlı”), İ.S. 23/24 yılında Yukarı İtalya'daki Novum Comum (bugün Como) kentinde dünyaya gelmiştir. Aynı adlı yeğeni Plinius ile karıştırılmamak için “Maior=Yaşlı” sıfatıyla bilinen Plinius, İ.S. 79 yılında ölmüştür. Atlı sınıfından bir ailenin oğlu olan Plinius, genç yaşta Roma'ya gelmiştir. Politikacı, yazar ve tarihçi olarak Roma entelektüelleri arasında yerini almıştır. İ.S. 59 yılına kadar Roma ordusunda hizmet etmiş olan Plinius, Hispania, Gallia, Germania ve Afrika Eyaletlerinde Procuratorluk, Misenium'da donanma komutanlığı, İmparator Vespasianus (İ.S. 69-79) Dönemi'nde Praetorluk yapmıştır. Onun tarafından üç eser yazılmıştır. Bunlardan birisi Aufidius Bassus'un *Historiae* adlı eserinin devamı niteliğinde olan *Libri XXXI a fine Aufidii Bassi* (Aufidius Bassus'un Sonundan İtibaren 31 Kitap) adlı eseridir. İkincisi Romalıların Germenlerle savaşını anlatmış olduğu *XX Libri Bellorum Germaniae* (Germania'daki Savaşlara İlişkin 20 Kiap) adlı eseridir. Plinius'un her iki eseri de Roma İmparatorluk Dönemi'nde güvenilir kaynak olarak itibar görmüş, sonraki tarihçiler tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Onun eserini kullanan eskiçağ tarihçilerinden birisi de Tacitus'tur. Plinius'un her iki eseri de Tacitus'un kendi eserini kaleme almasıyla unutulmuş ve günümüze kadar ulaşamamıştır. Plinius'un üçüncü eseri, onun en büyük eseridir ve günümüze kadar ulaşmıştır. 37 kitaplık *Naturalis Historia* (Doğa Tarihi) adlı bu eseri, tarih, sanat, kültür ve coğrafya da dâhil Antikçağda bilinen tüm bilim alanlarına ilişkin geniş bilgi vermektedir ve bu özelliğiyle bir ansiklopedi niteliğindedir. Tezimizde kullandığımız metin: Pliny, *Natural History*. Vols. 10, Ed. T.E.Page, transl. H. Rackham. Loeb, London 1961.

Cicero (Marcus Tullius Cicero), İ.Ö. 106-İ.Ö.43 yılları arasında yaşamıştır. Atlı sınıfından (*Equites*) bir ailenin oğludur. Roma’da hukuk ve felsefe eğitimi almış, kendisini yetiştirmek için çağının ünlü hocalarından dersler almıştır Hitabet konusunda ders aldığı hocası Rodoslu Molon’dur. Bir diğer hocası Epikuroscu bir filozof olan Phaidros’tu. Philon ve Stoacı filozof Diodotos onun ünlü hocalarından diğer ikisidir. İ.Ö. 75 yılında Quaestor seçilerek Roma Senatosu’nun üyesi olan Cicero, İ.Ö. 69 yılında Aedilis, İ.Ö. 66 yılında Praetor, 63 yılında Consul oldu. İ.Ö. 58 yılında sürgün cezasına çarptırılan Cicero, 53 yılında Augur tayin edilmiş, İ.Ö. 51-50 yılında Kilikia Eyaleti valiliği yapmıştır. Bize kadar ulaşan çok sayıdaki eseri, konu ve içerik bakımından dört gruba ayrılmaktadır. Bu gruplardan birincisini siyasal ya da siyasal olmayan hukuksal söylevleri, yani *Orationes* oluşturmaktadır. İkinci grup *Rhetorica* denilen hitabet/konuşma sanatı üzerine yazılmış eserler grubudur. Üçüncüsü *Epistulae* (Mektuplar), dördüncüsü *Philosophica* (Felsefe Eserleri) grubudur. Bu grup içinde yer alan eserlerinin 47’si kayıptır. Mevcut olanlar ise şunlardır: *Pro Quinctio* (İ.Ö. 81 yılında), *pro Sex. Roscio Ameriono* (İ.Ö. 80), *pro Roscio Comoedo* (İ.Ö. 77), *in Caecilium Divinati* (İ.Ö. 70), *in Verrem* (İ.Ö. 70), *pro Tullio*, *pro Fonteio*, *pro Caecina* (İ.Ö. 69), *pro lege Manilia* (=De imperio Cn. Pompei), *pro Cluentio* (İ.Ö. 66), *pro C. Rabirio*, *pro Murena*, *in Catilinam* (İ.Ö. 63), *pro Sulla*, *pro Archia* (İ.Ö. 62), *pro Flacco* (İ.Ö. 59), *post reditum ad Quirites*, *post reditum in senatu*, *de domo suo* (İ.Ö. 57), *de Haruspicum responso*, *pro Sestio*, *in Vatinius*, *pro Caelio*, *pro Balbo* (İ.Ö. 56), *in Pisonem* (İ.Ö. 55), *pro Plancio*, *pro Rabirio Postumo* (İ.Ö. 54), *pro Milano* (İ.Ö. 52), *pro Marcello*, *pro Ligario* (İ.Ö. 46), *pro rege Daiorato* (İ.Ö. 45), *Philippicae I-XIV* (İ.Ö. 44-43).

Rhetorica grubu içerisindeki eserlerinden birisi gençliğinde konunun bulunup seçilmesi üzerine yazmış olduğu *De Inventione*’dir. İkincisi ideal hatip üzerine İ.Ö. 55 yılında yazmış olduğu *De Oratore*’dir. Üçüncüsü İ.Ö. 50 yılında bir hatibin yapacağı sınırlandırmalar üzerine kaleme almış olduğu *Partitiones Oratoriae*’dır. Dördüncüsü kendisinden önceki ve kendi hatiplik yaşamı üzerine İ.Ö. 46 yılında yazmış olduğu *Brutus Orator* adlı eseridir. Cicero’nun *Rhetorica* grubu içerisinde yer alan hitabet konusundaki son eseri, İ.Ö. 44 yılında yazmış olduğu *Topica*’dır ve bu eser, Aristoteles’in *Topica*’sının bir uyarlamasıdır. Cicero’nun *Philippicae*, *Pro lege*

Manilia (=De imperio Cn. Pompei) söylevleri Türkçeye çevrilmiştir. Tezimiz için yararlandığımız metin ve çeviriler şunlardır: Cicero, *Philippicae Söylevleri* I-II.çev. F. Gül Özaktürk. Öteki Yayınları. Ankara 1998. Cicero, *Pompeius'un Yetkisi Hakkında* (De imperio Cn. Pompei). Çev. Ü. Fafo Telatar. Arkeoloji ve Sanat yayınları. İstanbul 2003¹. *M. Tulli Ciceronis Scripta Quae Manserunt Omnia*. Vols. I-VIII (recognovit A. Kolotz). Libsae 1919. Cicero, *Letters to his Friends*. Vols. I-III (Including letters to Quintus and to Brutus). Ed. T.E.Page, transl. W.G. Williams). Loeb, Cambridge 1952. Cicero, *Letters to Atticus*. Vols. I-III (Ed. T.E.Page, transl.E.O. Winstedt. Loeb, Cambridge 1952. Cicero, *Philippics*. (ed. T.E.Page, transl. W.C.A. Ker). Loeb, Cambridge 1957. Cicero, *De Officiis*. (ed. T.E.Page, transl. W. Miller). London 1913.

Plinius (Gaius Plinius Caecilius Secundus “Minor=Küçük”), İ.S. 61/2 yılında Yukarı İtalya'daki Novum Comum'da (bugün Como) kentinde dünyaya gelmiştir. Plinius Maior'un (Yaşlı Plinius) yeğenidir. İ.S. 113/4 yılında yaşamını yitirmiş olan Plinius, Roma'da eğitim görmüş, 93 yılında Praetorluk, 100 yılında Consullük yapmıştır. İmparator Traianus tarafından Bithynia-Pontos Eyaleti'ne, bu eyaletin bozulan ekonomisini düzeltmesi göreviyle İ.S. 112 yılında vali olarak atanmıştır. İ.S. 113/4 yılına kadar Bithynia-Pontos Eyaleti valiliği yapmış olan Plinius'un günümüze kadar ulaşmış bulunan iki eseri vardır. Bunlardan birisi İ.S. 100 yılında İmparator Traianus'un Consullükte meslektaşı olması dolayısıyla Traianus'a teşekkür mahiyetinde olan söylevlerinden oluşmaktadır. *Panegyricus Plinii Secundi Traiano Augusto* (= Plinius Secundus'un imparator Augustus Traianus'a Övgü) adını taşıyan bu eseri, *Panegyrici Latini* koleksiyonu içerisinde yer almaktadır. Diğer eseri *Epistulae* (Mektuplar) adlı 10 kitaplık koleksiyondur. Bu eserin ilk 9 kitabı Plinius'un dostlarına yazdığı mektuplarından oluşmaktadır. 10. Kitaptaki mektupları ise Plinius'un Bithynia-Pontos Eyaleti valisiyken İmparator Traianus'a yazdığı ve Traianus'un ona yazmış olduğu mektuplardan oluşmaktadır. Plinius'un tezimiz için yararlanmış olduğumuz eseri *Epistulae*'dir. Tezimiz için kullandığımız metin ve çeviriler şunlardır: A.N. Sherwin-White, *The Letters of Pliny. A Historical and Social Commentary*. Oxford 1966. Plinius,

¹ Cicero'nun eserlerinden Türkçeye çevirisi yapılmış olan diğerleri için bk. B. İplikçioğlu, *Eskibati Tarihi I. Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*. Ankara 1997, 405 vd.

Epistulae, 10. Kitap. Genç Plinius'un Anadolu Mektupları (çev. Ç. Dürüşken-E. Özbayoğlu). İstanbul 2001.

Dio Khrysostomos (Dion Cocceioanus Chrysostomos), İ.S. 40-120 yılları arasında yaşamış olan Prusalı (Bursa) bir hatiptir. Günümüze kadar ulaşmış bulunun *Orationes* adlı bir eseri bulunmaktadır. Yunan dilinde yazılmış 80 söylevi içeren eser, Roma hâkimiyetindeki Yunanlıların duygularının anlaşılması bakımından önemlidir. Tezimizde kullandığımız metin ve çeviri şudur: Dio Chrysostomos, *Orationes*, vols I-V (ed. T.E. Page, transl. J.W. Cohoon & H.Lamar Crosby). Loeb. London 1940.

Quintilianus, İ.S. 30/35 yılında Hispania (İspanya) Eyaleti'nin Calagurris kentinde (bugün Calahorra) doğmuş, İ.S. 95 yılında ölmüştür. Roma'da iyi bir hitabet eğitimi alan Quintilianus, Roma'daki eğitimini tamamladıktan sonra doğup büyüdüğü İspanya'ya geri dönmüş, orada vali (Proconsul) olarak bulunan Servius Sulpicius Galba ile iyi dost olmuş ve Galba imparator olunca Quintilianus'u Roma'ya götürüp maaşlı hitabet (retorik) öğretmenini tayin etmiştir. Böylece Quintilianus, öğretmen olarak devletten ilk maaş alan kişi olmuştur. Öğretmenlik sayesinde zengin ve ünlü olan Quintilianus, iki eser yazmıştır. Bunlardan birisi *De Causis Corruptae Eloquentiae* (Hitabetin Çöküş Nedenleri) adlı eseri, diğeri *Institutio Oratoria* (Hitabet Eğitiminin İlkeleri) adlı eseridir. Quintilianus'un bu iki eserinden ikincisi tezimiz için yararlandığımızdır. Kullandığımız metin ve çeviri şudur: *The Institutio Oratoria of Quintilian*. Vols. I-IV (Ed. E. Capps, vd., transl. H. E. Butler). Loeb, London 1920-1922.

Eusebios, İ.S. ca. 260-ca. 339/340 yılları arasında yaşamış olan Eusebios, Kaisareialı (Filistin) Hristiyan Kilise tarihçisidir. 313 yılında Kaisareia Piskoposluğu'na atanmıştır. Eusebios, 10 kitaptan oluşan ilk kilise tarihini (*Ekklesiastike Historia*) anlatan eseri kaleme almıştır. İmparator Constantinus için övgü dolu yazılar yazmış (*Eis ton bion tu makariu Konstantinu basileos*) bu yazılarıyla imparatorun takdirini kazanmıştır. Bu eserlerinin yanında, İmparator Constantinus'un yaşamını anlattığı *Vita Constantini*, Hellenler ve Romalılar hakkında bilgileri kronolojik bir liste halinde düzenlediği *Khronikoi Kanones* adlı eserleri vardır. Khronikoi Kanones adlı kronolojik listesinin ancak bazı fragmanları günümüze kadar ulaşmıştır. Orijinal dili Hellence olan eser, Eusebios'un ölümünden sonra da devam ettirilmiş, Hieronymus

tarafından Latince'ye çevrilerek 378 yılına kadar, Hydatius'ta 468 yılına kadar eser devam ettirilmiştir. Tez çalışmamızda Eusebios'un şu eserinden yararlandık: Eusebius, *Chronicorum Canonum* (ed. A. Schoene). Vols.II. Berolini 1887.

2. Epigrafik Kaynaklar

Tezimizde kullandığımız birinci el kaynaklardan olan Epigrafik kaynakların (Yazıtlar) başında, Augustus'un yaptığı işleri/başarılarını anlattığı *Res Gestae* ile Ephesos Yazıtı (*Monumentum Ephesienum*) olarak da literatüre girmiş olan Gümrük Yasası (*Lex Portorii Asiae*) yazıtı gelir. Diğerleri Corpuslar, derlemeler ve IK (*Inscriptionen griechischer Städte aus Kleinasien*) serisi olarak bilinen kaynaklardır.

Dipnotlarımızda *RG* kısaltmasıyla yer alan *Res Gestae* (*Res Gestae Divi Augusti*), Augustus'un imparatorluğunu ve icraatlarını anlattığı yazıttır. Orijinali Augustus'un Roma'daki Mars Alanı'nda (*Campus Martius*) bulunan anıt mezarının önünde, bronz levhalar üzerine kazınmıştır. Oradan imparatorluğun çeşitli yerlerinde de sergilenmiştir. Bugün en iyi korunanı Ankara'da Hacı Bayram Cami yanındaki Roma-Augustus Tapınağı'nın duvarlarında iki dilli olarak (Yunanca ve Latince) kazınmış olandır. Yazıtların kraliçesi olarak da tanımlanmış olan bu yazıt, 1555 yılında Ankyra'da (*Ankara*) kazı çalışması yapan bir Alman heyet tarafından keşfedilmiştir. 1865 yılında Theodor Mommsen tarafından tanıtılan bu yazıtta bulunduğu yere izafen *Monumentum Ancyranum* yani *Ankara Anıtı* adı verilmiştir. 1914 ve 1924 yıllarında Pisidia'daki Antiokheia'da (Yalvaç) Latince ve Apollonia'da (Uluborlu) Yunanca yazılmış fragmanlar bulunmuştur. Öyle ki bulunan bu fragmanlarla Ankara'da yazıtın bazı eksik yerleri de tamamlanmıştır. Yazıtın bizim için önemi, Augustus tarafından kendisini ve dönemini anlatmış olmasıdır. Yazıtın hem Türkçeye hem de yabancı dillere çevirileri yapılmıştır: Yararlandığımız metin ve çeviriler şunlardır: Augustus, *Monumentum Ankyranum. Ankara Anıtı* (çev. Ç. Dürüşken). İstanbul 2009. Augustus, *Tanrısal Augustus'un Başarıları* (çev. T. Kaçar). Şurada: M. Kadioğlu-K. Görkay-S. Mitchell, *Roma Dönemi'nde Ankyra* (İstanbul 2011), 99-108.

Dipnotlarımızda İngilizcesi olan *The Customs Law of Asia*'nın kısaltması olan *CLA* kısaltmasıyla yer almış olan *Lex Portorii Asiae* (=Asia'nın Gümrük Yasası) 1976 yılı Ağustos ayında Ephesos'ta bulundu ve bu nedenle literatüre *Monumentum Ephesenum* (Ephesos Yazıtı) olarak da geçmiş bulunmaktadır. Fakat yazıt, daha çok *Lex*

Portorii Asiae'ın İngilizcesinin (The Customs Law of Asia) kısaltmasıyla, yani *CLA* olarak literatüre mal olmuş durumdadır. Bir taş üzerine Yunanca ve Latince olarak kazınan ve Asia Eyaleti gümrükleriyle ilgili olan yazıt İ.S. 62 yılında dikildi. Fakat içeriği İ.S. 62 yılıyla ya da her hangi bir tarihte çıkarılmış bir yasayla sınırlı değildir. İ.Ö. 75'den İ.S. 62 yılına kadar olan dönemi kapsar. Yazıt, ilkin Vienna (Viyana), Münih ve Cologne'de (Köln) düzenlenen collogiumlarda tartışıldı. Sonra 1986 yılında yazıtla ilgili ilk kısa yayın (*EA* 8, 1986) yapıldı. Tam metin ise ilk kez H. Engelmann ve D. Knibbe tarafından 1989 yılında (*EA* 14, 1989) yapıldı. Yazıt, bu tartışmalar ve yayınlardan sonra eyaletlerin gümrükleri ve gümrük vergileriyle ilgili olarak daha önce bilinenlerin yeniden gözden geçirilmesine yol açtı. Gümrüklerin ve gümrük vergilerinin eyalet valilerinin imperium'u dışında olabileceği anlaşıldı. Ayrıca Asia Eyaleti'nin mahkeme bölgeleriyle (*Conventus Iuriducus*) ile ilgili olarak da bilinenlere yenisinin eklenmesine vesile oldu. Bu nedenle tezimiz bakımından son derece değerli kaynaklarımızdan birisidir. Kullandığımız metin, *Oxford Studies in Ancient Document* serisinde "The Customs Law of Asia" başlığıyla, metin, çeviri, yorum (s. 15-164) ve yazıtla bağlı olarak kaleme alınmış farklı makalelerle² birlikte 2008 yılında yayınlanmış olan şu kitaptadır: *The Customs Law of Asia* (ed. M. Cottier, M.H. Crawford, C.V. Crowther, J.-L. Ferrary, B.M. Levick, O. Salomies, M. Wörrle). Şurada: *Oxford Studies in Ancient Documents* (ed. A. Bowman ve A. Cooley). Oxford 2008.

Tezimizde en çok kullandığımız yazıt corpuslarından birisi de dipnotlarda *IGRR* (ya da *IGR*) kısaltmasıyla referans edilen *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes*'tir. Eski Yunan dilinde yazılmış olan yazıtların derlemesidir. Eyaletlere ve bölgelere göre düzenlenmiştir: *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes. Academiae Inscriptionum et Litterarum Humaniorum (Lutetiae Parisiorum) Collectae et Editae*. I-IV (edendum curavit R. Cagnat). Paris 1927, Roma 1964.

Bir ve ikinci cilt (Tomus I-II), Avrupa (Yunanistan dışında) ve Afrika yazıtlarını içermektedir (*Inscriptiones Europae (Praeter Graeciam) et Africae*). Üçüncü (Tomus III)

² Makaleler şunlardır: S. Mitchell, "Geography, Politics, and Imperialism in the Asian Customs Law", 165-201. M. Corbier, "The Lex Portorii Asiae and Financial Administration", 202-235. G.D. Rowe, "The Elaboration and Diffusion of the Text of the Monumentum Ephesenum", 236-250. D. Rathbone, "Nero's Reforms of Vectigalia and the Inscription of the Lex Portorii Asiae", 251-278. O. Van Nijf, "The Social World of Tax Farmers and Their Personnel", 279-311.

ve Dördüncü (Tomus IV) ciltler Asia yazıtlarıdır (Inscriptiones Asiae I-II). Üçüncü ciltte yer alan Anadolu'nun bölgeleri şunlardır: Bithynia ve Pontos (nr. 1-98), Cappadocia (nr. 99-132: Pontus Galaticus (nr. 99-118); Pontus Polemoniacus (nr. 119); Cappadocia (nr. 120-131); Armenia Minor (nr. 132.); Galatia (nr. 134-324); Lykia ve Pamphylia (nr. 325-811), Cilicia (nr. 812-928), Syriae (nr. 998-1203).

Dipnotlarda *CIG* kısaltmasıyla yer almış olan Corpus Inscriptionum Graecarum, Eski Yunan dilinde yazılmış olan yazıtların Corpus'udur. Prusya kraliyet Akademisinin himayesi ve desteğiyle A. Boechius tarafından yayınlanmış olan corpus, 25 bölüm (Pars) içeren 3 cilt halinde düzenlenmiştir: *Corpus Inscriptionum Graecarum. Auctoritate et impensu Academiae Litterarum Regiae Borussicae. Vols. I-III* (Ed. A. Boechius). Berolini 1833, 1859.

Corpus'ta yer alan bölgeler şunlardır: Karia (Pars XIII), Lydia (Pars XIV), Mysia (XV) ve Bithynia (Pars XVI) bölgelerine ait olan yazıtlar ikinci ciltte (Vol. II) bulunmaktadır. Phrygia (Pars XVII), Galatia (Pars XVIII), Paphlagonia (Pars XIX), Pontos (Pars XX), Kappadokia (Pars XXI), Lykia (Pars XXII), Pamphylia (Pars XXIII), Pisidia ve Isauria (Pars XXIV) ve Kilikia (Pars XXV) bölgelerine ait yazıtlar III. Cilt içinde (Vol. III, Berolini 1859) toplanmıştır. Bu corpus, daha sonra artan epigrafik araştırmalar nedeniyle yetersiz kalınca yeni bir diziyle devamı sağlanmıştır. Bu yeni dizi *IG* kısaltmasıyla bilinen *Inscriptiones Graecae*'dir. Adından da anlaşılacağı üzere bu corpus, Yalnızca Yunanistan'da bulunan Yunanca yazılmış yazıtları içermektedir.

Dipnotlarda *CIL* kısaltmasıyla yer alan *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Latin dilinde yazılmış olan yazıtların corpus'udur. Prusya (Borussica) Kraliyet Akademisinin himayesi ve kararı ile Th. Mommsen tarafından Berlin'de yayınlanmıştır. Corpus'un Anadolu ile ilgili olan cildi, III. Cilttir: *Corpus Inscriptionum Latinarum. Concilio et auctoritate Acedemiae Litterarum Borissicae editum. I-XVI* (ed. Th. Mommsen). Berolini 1873, 1902. Vol.III/1: *Inscriptiones Asiae, Provinciarum Eupae Graecarum, Illyrici Latinae* (ed. Th. Mommsen). Berolini 1873. Vol.III/2 (pars VII): *Res Gestae Divi Augusti ex monumentis Ankyrano et Apolloniensi* (ed. Th. Mommsen). Berolini 1873. Vol.III/1-2. *Supplementum: Inscriptiones Orientis et Illyrici Latinarum Supplementum* (ed. Th. Mommsen, O. Hirschfeld, A. Domaszewski). Berolini 1902.

İki kısım, bir ekten (supplementum) ve toplam 12 bölümden oluşan III. Cilt; bölgelere göre tasnif edilmiş, Asia, Avrupa, Yunan eyaletleri ve Latin Illyricum ve Doğu kitabelerine ayrılmıştır. İkinci kısımda Ankyra ve Apollonia Anıtlarına göre Tanrı Augustus'un Res Gestae'yı yer almaktadır. Anadolu'daki bölgelerin bölüm sıralamaları şöyledir: Aegyptus et Asia: Pars VII (Res Gestae Divi Augusti), VIII (Cilicia), IX (Lycia et Paphlagonia), X (Cappadocia), XI (Pontus et Bithynia), XII (Asia: Phrygia, Mysia, Lydia, Karia).

Dipnotlarda OGIS kısaltmasıyla yer alan *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae*, Doğudaki Yunan dünyasının Yunanca yazılmış seçme yazıtlar derlemesidir. İlk baskıları 1903, 1905 yıllarında yapılan OGIS 1960 yılında yeniden basılmıştır ve corpus'ta metinlerin Latince olarak açıklamaları yapılmıştır: *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae*. Supplementum Sylloges Inscriptionum Graecarum, I-II (ed. W. Dittenberger). Lipsiae 1903, 1905.

Dipnotlarda TAM kısaltmasıyla yer alan *Tituli Asiae Minoris*, Viyana (Vindobona) Akademisinin himayesinde toplanıp, fascicül fascicül yayınlanmış olan bir corpustur. Adında da anlaşılacağı gibi corpus, Küçük Asya'da bulunmuş yazıtlardan oluşmaktadır: *Tituli Asiae Minoris*. Collecti et editi auspiciis Academiae Litterarum Vindobonensis. (ed. E. Kalinka). Vindobonae 1901-

Corpus'un ilk cildinde Likya dilinde yazılmış Likya kitabeler yer almaktadır (*Tituli Lyciae lingua Lycia conscripti*. Ed. E. Kalinka 1901) II. Cilt, Yunan ve Latin dillerinde yazılmış Likya kitabelerini içerir (=Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti. Ed. E. Kalinka) ve üç fasiküldür. 1. Fasikül Ksanthos kasabasıyla birlikte Doğu Likya kitabelerini (Lyciae occidentalis cum Xantho oppido. 1920), 2. Fasikül Likya'nın Ksanthos kenti hariç, Ksanthos Nehrine kadar olan bölgesinin kitabelerini içerir (Regio quae ad Xsanthum flumen pertinet praeter Xanthum oppidum. 1930), 3. Fasikül, Likya'nın Ksanthos Vadisinden itibaren doğu kıyılarına kadar olan dağlık bölgelerine ait yazıtları içerir (Regiones montanae a valle Xsanthi fluminis ad oram orientalem. 1944). İkinci cilt Pisidia bölgesinin (Tituli Pisidiae linguis Graeca et Latina conscripti. Ed. R. Heberdey 1941), Üçüncü cilt, Bithynia bölgesinin (Tituli Bithyniae linguis Graeca et Latina conscripti. Ed. F. K. Dörner 1978), dördüncü cilt Lydia

bölgesinin (Tituli Lydiae linguis Graeca et Latina conscripti. Ed. P. Hermann, 2 fasikül, 1981 ve 1989) Yunanca ve Latince yazıtlarını içerir.

Dipnotlarda MAMA kısaltmasıyla referans edilen *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, adından da anlaşılacağı üzere Anadolu'da bulunmuş olan yazıtları içeren bir corpustur: *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*. Vols. I-VIII. Manchester 1928-1962. Corpus, *Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor* (RECAM) (ed. S. Mitchell) adı altında devam ettirilmektedir.

SIG ya da Syll kısaltmalarıyla dipnotlarda yer alan *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, Anadolu'ya ait birçok kitabenin yer aldığı Yunanca yazıtlar derlemesidir: *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, vols. I-IV (ed. W. Dittenberger). Lipsiae 1898-1901.

1960 yılında yeniden basılmış olan corpus'un Yunanca metinlerinin Latince açıklamaları mevcuttur.

IK (Inchriften griechischer Städte aus Kleinasien) serisi içerisinde yer alan kent yazıtlarından yararlandıklarımızdan birisi dipnotlarda *Ins. Priene* (ya da *I. Priene*), ikincisi *Ins. Sardis* (ya da *I. Sardis*), üçüncüsü *Ins. Magnesia* (ya da *I. Magnesia*), dördüncüsü *Ins. Ephesus* kısaltmalarıyla yer alan yazıt derlemeleridir. Yararlandığımız kent yazıtları derlemelerden birisi de *Ins. Pergamon* (ya da *Iv Pergamon*) kısaltmasıyla bilinmektedir:

F. H. Gaertringen, *Die Inschriften von Priene*. Berlin 1906.

O. Kern, *Die Inschriften von Magnesia*. Berlin 1900.

W. H. Buckler, *Die Inschriften von Sardis*. Berlin 1932.

R. Meriç, R. Marcelbach, J. Nolle, S. Şahin, *Die Inschriften von Ephesus*. Boon 1981.

M. Frankel, *Die Inschriften von Pergamon*. Berlin 1890-1969.

Tezimizde yararlandığımız diğer epigrafik kaynaklar, M. E. Bosch, R. K. Sherk ve C.B. Welles'in derledikleri yazıtlardır. İlkinin yazıtları Ankyra (Ankara) ve çevresiyle sınırlıyken, Sherk'in bir kitabı Galatia Eyaleti valileriyle ilgili olan yazıtları, bir diğer kitabı ise Roma'nın doğu eyaletlerinde (Afrika hariç) bulunan yazıtların derlemesidir. Welles'in kitabı ise Hellenistik dönem kral mektuplarını içermektedir:

M. E. Bosch, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum*. Ankara 1967.

R.K. Sherck, *The Legates of Galatia from Augustus to Diocletian*. Baltimore 1952.

R.K. Sherck, *Roman Documents from Greek East to the Death of Augustus*. Cambridge 1984.

C.B. Welles, *Royal Correspondence in the Hellenistic Period. A Study in Greek Epigraphy*. New Haven 1934.

3. Numismatik Kaynaklar

Yazıtlar gibi tezimizde kullandığımız birinci elden kaynakları oluşturan sikkeler için iki dört katalogdan yararlandık. Bunlardan birisi dipnotlarda *HN* kısaltmasıyla bilinen B. V. Head'ın *Historia Numorum* adlı kitabıdır (=B. V. Head, *Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics*. London 1911). İkincisi British Museum'daki Yunan sikkeleri kataloğudur (A Catalogue of The Greek Coins in British Museum). Bölgeler/ülkelere göre düzenlenip yayınlanmış olan bu kataloglardan Anadolu ile ilgili olanları şunlardır: B: V. Head, *Catalogue of the Greek Coins of Caria, Cos, Rhodes*. London 1897. B: V. Head, *Catalogue of the Greek Coins of Ionia*. Bologna 1964. B: V. Head, *Catalogue of the Greek Coins of Phrygia*. London 1906. B. V. Head, *Catalogue of the Greek Coins of Lycia, Pamphylia, and Pisidia*. London 1897. W. Wroth, *Catalogue of the Greek Coins of Lydia*. London 1963. W. Wroth, *Catalogue of the Greek Coins of Galatia, Cappadocia, and Syria*. London 1899. W. Wroth, *Catalogue of the Greek Coins of Mysia*. London 1882. W. Wroth, *Catalogue of the Greek Coins of Troas, Aeolis, and Lesbos*. London 1894. W. Wroth, *Catalogue of the Greek Coins. Pontos, Paphlagonia, and the Kingdom of Bosporus*. London 1889. G.F. Hill, *Catalogue of the Greek Coins of Lycaonia, Isauria and Cilicia*. London 1964. B. Gardner, *Catalogue of the Greek Coins. The Seleucid Kings of Syria*. London 1878. R.T. Poole, *Catalogue of the Greek Coins. The Ptolemies, Kings of Egypt*. London 1888. R.T. Poole, *Catalogue of the Greek Coins. The Tauric Chersonese, Sarmatia, Dacia, Moesia, Thrace*. London 1877.

Üçüncüsü *RIC* kısaltmasıyla bilinen *Roman Imperial Coinage* adlı katalogun İ.Ö. 31-İ.S. 69 yılları arası Roma imparatorlarının sikkelerini içeren I. cildidir: C.H.V. Sutherland & R.A.G. Carson (eds.), *The Roman Imperial Coinage*, vol. 1. London 1984.

Dördüncüsü H. von Aulock tarafından toplanan Lykaonia Bölgesi sikkeleridir.
H. von. Aulock, *Münzen und staate Lykaoniens*. İstanbul 1976.

GİRİŞ

Modern çağda Anadolu denildiğinde klasik bir ifade olan “kültürlerin beşiği ” Türkiye (Trakya hariç) akla gelir. Anadolu’yla ilgili olan bu ifade ve Anadolu’nun sahip olduğu zengin kültürün oluşumu, bugün herkes tarafından çok iyi bilinir ki yerküre üzerinde bulunduğu coğrafi konumu sayesinde. Türkiye’nin fiziki coğrafyasına baktığımızda görülecektir ki bu coğrafi konumunun önemli kılan özelliklerden birisi Avrupa ve Asya kıtalarını birleştiren konumda olmasıdır. İkincisi güneyinden, kuzeyinden ve batısından denizlerle çevrili olmasıdır. Bu özelliği Anadolu’ya hem denizden hem de karadan ulaşım kolaylığını, farklı kültürlerin tanışmasını ve ticaret olanaklarını kolaylaştırmıştır. Ilıman Akdeniz iklimine sahip olan batı ve güney kıyıları da Anadolu’nun bir diğer çekiciliğidir. Alp dağ silsilesinin bir devamı olan Anadolu’daki dağ sıraları ise, kuzeyden ve güneyden olmak üzere iki şerit halinde bir birine paralel olarak doğuya doğru ilerler ve İran’da Zagros dağ silsilesine katılırlar. Kıyıya paralel olarak uzanan sıradağlar, iklimler arasında büyük değişikliklere yol açtığı gibi, Anadolu’nun güney ve kuzey kıyılarından iç kesimlere ulaşımı zorlaştırır. Anadolu’nun rakımı yüksek yaylalar ve bozkırlarını içeren iç kesimini bu yönlerden kapalı bir plato haline getirir. Bu anlamda dağlar, Anadolu’nun iç kesimlerini kıyılardan ayıran doğal surlarıdır ve en eski çağlardan beri bölgelerin doğal sınırları olmuşlardır. Öte yandan kuzey-güney yönlerinde birbirine paralel uzanan ve Ege Denizi’ne dik olarak inen dağlar, Anadolu’nun batısından doğusuna doğru geniş vadilerin oluşmasını da sağlar ve bu vadiler de Anadolu’nun kuzeyi ve güneyinden iç kesime olan ulaşım zorluğunun aksine kıyılardan iç kesimlere ulaşım kolaylığı olanağını verir. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere Anadolu’nun dağları Anadolu’nun Eski Çağ kültür mozaığının pek çok renginin de kaynağıdır.

Anadolu’nun batı kesimindeki ırmaklar, bu vadilerden Ege Denizi’ne dökülür. Bu denize dökülen ırmaklardan en büyüğü, antik çağda Maiandros adıyla bilinen bugünkü Büyük Menderes Irmağı’dır. Bu Irmağın kaynağı, en azından Persler Dönemi’nden itibaren Anadolu’nun Demir Devri uygarlıklarından olan Phrygialıların meskûn oldukları ülkenin (Phrygia) önemli bir yerleşim merkezi olarak karşımıza çıkan, Doğu-Batı ve Güney-Kuzey anayollarının kavşağında bulunan Kelainai/Apameia’dadır

(Dinar). Ege ve Karadeniz'i, Hellespontos (Çanakkale Boğazı) ve Bosporos (İstanbul Boğazı) ve bu boğazları birbirine bağlayan Propontis (Marmara Deniz), Balkanlara ve Karadeniz'i çevreleyen ülkelerle deniz ticareti olanağını kolaylaştırır. Suyunu Karadeniz'e döken ve Anadolu'nun batı yarısındaki büyük ırmaklardan birisi olan Sangarios (Sakarya) Nehri'nin de kaynaklandığı yer Phrygia'dır. Bir diğer büyük ırmak, eski adı Halys olan bugünkü Kızılırmak'tır. Anadolu tarihinin ilk imparatorluğunu kuran Hititlerin ülkesinin merkezi Anadolu'nun en uzun nehri olan Kızılırmak ve kaynakları civarındadır ve Kızılırmak kavis, bu özelliğiyle İ.Ö. 12 yy.da meydana gelen Deniz Kavimleri istilasına kadar Hititlere hayat verdi. Anadolu'nun kış ile yaz mevsimleri arasındaki ısı farklarının çok olduğu iç kesiminin yaylalarında ve bozkırlarında yaşam, Ege Denizi'ne, Marmara Denizi'ne ve Karadeniz'e dökülen ırmaklar sayesinde kolaylaştı. Burada saydığımız üç ırmaktan ilki, yani Maiandros (Büyük Menders) Anadolu'nun erken Demir Devri uygarlıklarından sonuncusu olan Lidya Krallığı'nın güney sınırını oluştururken, Halys (Kızılırmak) Nehri, Doğu sınırını oluşturdu. Suyunu Karadeniz'e boşaltan Sangarios (Sakarya) ile Ege Denizi'ne ve Marmara Denizi'ne dökülen diğer ırmaklar ve çaylar ise Lidya Krallığı'nın sınırları içindeydi.

Akdeniz'e dökülen Seyhan ve Ceyhan nehirleri ise Toros (Tauros) Dağlarından kaynaklanır. Yine bir Demir Devri uygarlığı olan Urartular, doğudaki iki nehrin, yani Euphrates (Fırat) ve Tigris (Dicle) ırmaklarının kaynaklandığı bölgede meskûn olmuşlardı. İki ırmak Güney Mezopotamya'daki dünyanın ilk uygarlığı olan Sümer uygarlığının doğmasında önemli rol üstlendiler. Bu iki ırmaktan ilki, Maiandros (Büyük Menderes) ve Halys (Kızılırmak) gibi Anadolu'nun bölgesel ayrımında dikkate alınan bir diğer coğrafi unsur olmuştur. Günümüzde takriben Erzincan, Tunceli, Elazığ, Malatya, Diyarbakır, Adıyaman ve Gaziantep illerinin sınırını belirleyen de Euphrates yani günümüz ismi ile Fırat ırmağıdır. Pers Körfezi olarak adlandırılan Basra Körfezi'nden denize dökülen takriben 2800 km uzunluğundaki bu ırmak, Anadolu'nun Doğu'ya açılan önemli kilitlerinden birisiydi. Roma'nın doğu sınırı da Euphrates (Fırat) Irmağı'yla belirlendi.

Anadolu'da görülen farklı iklim tipleri sayesinde zengin bitki örtüsüne sahip olduğu gibi elde edilen gıdasal ürünler en eski çağlardan beri bu coğrafyada yaşayan

halklar için şans oldu. Sözü ettiğimiz birkaç coğrafik özellik bile Anadolu'nun nasıl yoğun nüfuslara sahip halkları barındırdığı konusunda fikir verebilir. Doğu - batı yönünde uzanan doğal ve tarihsel yollar, Doğu'dan olanı Batı'ya, Batı'dan olanı Doğu'ya transferinde önemli rol oynadığı gibi, değerli maden kaynaklarının varlığı bu akışa cazibe katmıştır.

Anadolu, bahsini ettiğimiz maden ve gıda zenginliği dolayısıyla en azından İ.Ö. 3. Binyılın son çeyreğine doğru (Akadlar tarafından) fark edilmiş, takriben İ.Ö. 1950 (ya da İ.Ö. 1850) yılından itibaren de sistemli ticaret güzergâhının bir parçası, ticaret kolonilerinin (Asurlar) kurulduğu ülke olmuştur. Anadolu'ya ticaret amaçlı gelen Asurlu tüccarlar, yünlü kumaş, çeşitli türlerde hazır giyim, kalay verip karşılığında gümüş, altın ve bakır alıyorlardı. İ.Ö. 19-18 yy.da yoğun ticaretin yaşandığı Anadolu'da en büyük ticaret merkezi Kaniş-Karum'du. Anadolu, Eskiçağ tarihinin sonraki uygarlıkları aynı nedenle uluslararası ticarete yer almışlar ya da göçlerin istilaların hedefi olmuştur. Lidyalılar, Urartular, uluslararası ticaretin içinde kendi markalarıyla yer aldılar. Anadolu coğrafyasının ticaret olanaklarının, toprağa bağlı tarımsal ürünler ile madenlerden elde edilen zenginliğin önemi, Ege dünyasının ilk filozoflarının neden İyonia'da ortaya çıktığı sorusunun da yanıtı olsa gerektir.

Farklı kavim, devlet ya da kültürlerin Anadolu coğrafyasına gelip var olmalarını sağlayan bir önemli coğrafi unsur da şüphesiz Çanakkale (=Hellespontos) ve İstanbul (=Bosporos) Boğazlarıdır. Avrupa ile Asya kıtalarını bir birinden ayıran, fakat Karadeniz, Marmara Denizi ve Ege Denizi'ni birleştiren bu iki Boğaz, Anadolu'ya açılan kapılardan birisi olarak kitlesel göçlerde aşılması gereken önemli bir engeldi. Ancak bu engeller, İ.Ö. 13. Yüzyılın sonlarındaki *Deniz Kavimleri* (=Ege Göçleri) adıyla anılan kitlesel göçlerle ve İ.Ö. 278/77 yılında gerçekleşen *Keltlerin* göçüyle aşıldı. Deniz Kavimlerinin iki aşamalı gerçekleşen kitlesel göç hareketi Anadolu'nun güneybatısı (Likya ve Karia), doğusu, güneydoğusu dışında demografik yapısını neredeyse tamamen değiştirmiş, Anadolu'da yeni devletlerin kurulmasına sebep olmuştur. Bu devletler, Geç Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılardır. Takriben İ.Ö. 9. Yüzyıldan itibaren birer devlet olarak kurulup, yaşadıkları çağın Anadolu dışındaki halkları, devletleri ya da uygarlıklarınca tanınan Demir Devri Anadolu'sunun bu uygarlıkları, İ.Ö. 7. Yüzyıldan itibaren dışarıdan gelen istilacılar tarafından ortadan

kaldırıldılar. Bunlardan sonuncusu Lidya Krallığı'ydı ve bu krallığı ortadan kaldıranlar da eski adı Persia olan bugünkü İran'dan gelen Perslerdi. Onlar Anadolu'ya yaklaşık 200 yıl egemen oldular. Pers İmparatorluğu'nu ortadan kaldıran Büyük İskender ve ardılları (Diadokhlar) ve onların kurdukları krallıklar (Makedonia, Seleukoslar, Ptolemaioslar), Makedon ya da Pers kökenli hanedanlarca kurulan krallıklar (Pergamon, Bithynia, Pontos, Kappadokia, Bithynia) Anadolu'nun erken Demir Devri kültürlerini değiştirdi. Hellenistik denilen Batı-Doğu sentezi bir kültür Anadolu'ya damgasını vurdu. Tüm bunlara rağmen Demir Devri uygarlıklarının ya da halklarının adları coğrafi bölge adları olarak (Phrygia, Bithynia, Lydia gibi) baki kalabildi.

Anadolu'nun Hellenistik Dönem çok kültürlülüğüne katkıda bulunan bir başka halk, İ.Ö. 278/7 yılında Çanakkale ve İstanbul boğazlarını aşp gelen Galatlar idi. Onlar da Anadolu'da kendileri için yaşam bölgesi buldu. Anayurtları Ren Nehri boyları olan Keltlerin bir kolu olan Galatlar, Anadolu'nun erken Demir Devri uygarlıklarından olan Phryglerin topraklarına yerleştiler. İskender'in ardıllarınca Doğu Akdeniz Dünyasında kurulan krallıklar (Makedonia, Seleukoslar, Ptolemaioslar), Anadolu'nun Hellenistik krallıkları (Pergamon, Bithynia, Pontos, Kappadokia) ve Galatlar, birbirlerinin aleyhine sınırlarını ya da hâkimiyet alanlarını genişletmek için sürekli savaştılar. Anadolu'nun Ege Denizi, Marmara, Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında kurulmuş olan kent devletleri, bu savaşlar sırasında özgür kalabilmenin yollarını aradılar. Bu arayış, diplomasiyi onların en iyi icra ettikleri bir uzmanlık alanı yaptı. Kent surlarını her zaman sağlam tutmak zorunda kaldılar. Hellenistik Dönem Anadolu'sunda bunlar yaşanırken, Batı'da, İtalya yarımadasında, siyasal yönetim biçimi Cumhuriyet (*Res Publica*) olan Roma, İ.Ö. 3. Yüzyıl sonundan itibaren, bir anlamda beklenmedik şekilde Doğu Akdeniz'deki Hellenistik dünyaya, bu dünyanın siyasi ve askeri çekişmeleri ve savaşlarında yer alacak şekilde müdahil olmaya başladı.

İ.Ö. 753 yılında İtalya yarımadasının Tyrrhen Denzine dökülen Tiber (Tiberus) Irmağı kıyısında kurulmuş olan Roma, İ.Ö. 510 yılında krallık rejimine son verip Cumhuriyeti (*Res Publica*) kurmuş, İ.Ö. 265 yılında tüm İtalya yarımadasına egemen olarak, yarımada Roma merkezli bir konfederasyonla siyasal mekân birliğini, konfederasyonun üyelerini dost (*amicus*) ve müttefik (*socius*) olarak tanımak ve kabul etmek suretiyle tesis etmiş, ardından egemenlik alanını İtalya'nın ötesine taşıyacak olan

ilk deniz aşırı savaşını Kartaca Pönleriyle (Fenikeliler) yapmış ve İ.Ö. 241 yılında Kartacalıları yenerek İtalya'nın ön ve arka bahçeleri olan adalarda, yani Sicilia, Sardinia ve Korsika'da ilk iki eyaletini kurmuş ve böylece eyaletler, Roma'nın egemenlik politikasının bir parçası haline gelmiştir. Aynı yılda Güney İtalya'daki eski Yunan kentlerinin etkisiyle gelişen kültürün ilk edebi ürünü olan Homeros'un Odyseia destanının Latince'ye çevirisi yapılmış, bu çeviri Romalıların Anadolu hakkındaki bilgilerinin ilk yazılı kaynağı olmuştur. Romalıların bu sayede öğrendikleri atalarının geldiği ülke olan Anadolu ile doğrudan teması ise İ.Ö. 3. Yüzyılın sonlarında gerçekleşti.

İ.Ö. 218 yılında İtalya'yı istila eden Hannibal karşısında büyük sıkıntılar çeken Romalılar, İ.Ö. 215 yılında Hannibal ile ittifak yapan Makedonia kralı V. Philippos'a karşı ilkin Yunanistan'dan, sonra Anadolu'dan müttefikler edindi. Anadolu'dan ilk dost ve müttefiki olan Pergamon kralı I. Attalos'tu. Attalos'un yardımıyla Anadolu'nun Phrygia bölgesindeki tapınak devleti Pessinus'tan, Pessinus'un Ana Tanrıçası'nın (Kybele) kutsal siyah taşını alıp İtalya'ya getirdiler ve Capitolium'a yerleştirdiler. Romalıların Anadolu ile bu ilk doğrudan ilişkileri, Hannibal Savaşı'nın İ.Ö. 201 yılında Roma zaferiyle sona ermesinden sonra çok daha hızlı gelişmeye başladı. Çünkü Romalıların Kartacalılardan teslimini istedikleri Hannibal, Kartaca'dan kaçıp Syria'nın Megas (Büyük) unvanlı (epitetli) kralı III. Antiokhos'a sığınmıştı. III. Antiokhos, Anadolu'yu krallığının resmi anlamda (atalarının toprağı olduğu iddiasıyla) bir parçası olarak görüyordu. I. Makedonia Savaşı'nı İ.Ö. 205 yılında sona erdiren Phoinike Antlaşmasında Roma müttefiki olarak bu antlaşmaya imza atan Pergomon kralı I. Attalos ise Syria kralı III. Antiokhos'un Anadolu'daki en büyük düşmanlarından birisiydi.

Romalılar, Kartacalı genenal Hannibal'ın Syria kralı III. Antiokhos'a sığınmış olduğu tarihte Makedonia kralı V. Philippos ile II. Makedonia Savaşı'na girdi. Bu savaş sırasında Romalılar, Anadolu'da Pergamon'dan başka müttefikler de buldu. Bu müttefikler, Makedonia ve Syria krallarına karşı bağımsızlıklarını korumaya kararlı olan kent devletleriydi. Fakat Roma bu savaş sırasında Anadolu'dan yalnızca dost ve müttefikler değil, bir de düşman edinmişti. Bu düşman da bu savaşta Makedonia kralının müttefiki olarak yer alan Bithynia Krallığı'ydı. Romalılar, V. Philippos'u İ.Ö.

198 yılında yenerek Hellenistik dünyanın korkulan bir askeri gücü olmaktan çıkardı. Ardından Yunan kentlerinin özgür olduklarını ilan ederek, Syria ve Makedonia krallıklarına karşı onların koruyucusu olduğu iddiasını ortaya koydu. Bu ilan, Anadolu'daki kimi kentlerin özgürlüklerine daha fazla sahip çıkması adına cesaret vericiydi. Bu nedenle atalarının topraklarını almak için Syria'daki başkentinden yola çıkan III. Antiokhos, İ.Ö. 198 yılından itibaren Anadolu'nun batı kıyılarında kendisine şiddetli direniş sergileyen kentleri karşısında buldu. Bu kentlerin, Pergamon kralının ve Rodos Cumhuriyeti'nin Syria kralına karşı direnişleri Roma Cumhuriyeti tarafından desteklendi. Romalılara göre bu destek Roma halkının dost ve müttefiklerine verilen destektir. Roma bu desteği verirken asıl istediği ise Syria kralı III. Antiokhos'un Avrupa'ya geçmesine engel olmaktır. Nitekim Syria kralı III. Antiokhos'un İ.Ö. 192 yılında Aitolia Birliği ile Akhaia Birliği arasındaki savaşa ilkinin daveti üzerine Yunanistan'a girmesi, Roma'nın bu krala savaş ilan etmesine neden oldu.

Roma'nın Anadolu'daki müttefikleri, iki yıl boyunca tarihe Antiokhos Savaşı olarak geçen ve hem Yunanistan'da hem de Ege Denizi'nde yapılan savaşlarda yer aldılar. Syria kralı Antiokhos, Yunanistan'daki savaşını kaybedince Anadolu'ya çekildi. Fakat Romalılar, onun peşini bırakmadılar. Artık kralın Toros Dağlarının kuzeyindeki tüm Anadolu ile bağını koparmak istiyorlardı. Bu nedenle Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasına gelmiş olan Roma ordularının komutanı consul Scipio, Roma'nın savaş öncesi taleplerini kabul ettiğini söyleyerek barış öneren III. Antiokhos'u reddetti. Böylece taraflar, İ.Ö. 190 yılında Magnesia ad Spylum'da (bugün Manisa) son bir savaş daha yaptılar. Pergamon kralı I. Attalos'un büyük yardımını gören Roma'nın zaferiyle son bulan bu savaş, Syria Krallığı'nın Toros Dağlarının kuzeyindeki tüm iddialarını kesin olarak sonlandırırken, bu krallığın boşalttığı toprakların yeni sahiplerini belirleme hakkını da Roma'ya kazandırmış oldu. Ertesi yıl Roma Senatosu'nca Anadolu'daki Roma ordularının komutanı olarak tayin edilen consul Gn. Manlius Vulso, Roma nüfuzunun sınırlarının Galatların ülkesi Galatia'yı da içine aldığı için altını çizmek için Galatlara karşı bir sefer düzenledi ve onlarla ilki bugün lokalizasyonu hala yapılamamış olan Olympos Dağı'nda, ikincisi Magaba Dağı'nda (=Elma Dağ) olmak üzere iki kez savaştı ve her iki savaşta da Galatlar yenildiler, onbinlerce ölü verdiler.

Romalılar, Antiokhos'a karşı savaşta müttefikleri olan kral ve kentleri ödüllendirirken, Antiokhos'u destekleyen kentlerin özgürlüklerini ellerinden alarak, Galatları da Pergamon hâkimiyetine bırakarak cezalandırdı. Roma'nın Anadolu'da takip ettiği politika, daha sonra da buna paralel devam etti. Başka bir ifadeyle Romalılar, İtalya'ya egemen olma sürecinde takip ettikleri *divide et impera* (böl ve yönet) politikasını, İ.Ö. 190 yılında ordusuyla ilk kez girmiş olduğu Anadolu'da da icra etmeye başladı. Bu politikaya göre Roma'nın bu tarihten itibaren Anadolu'da iki muhatap olacaktı. Bunlardan birisi Roma halkının dostları (=amici) ve müttefikleri (=socii) olan kentler ve krallıklar, ikincisi Roma'ya karşı savaşmış ya da Roma'nın düşmanını desteklemiş olanlar ya da Roma halkının dost ve müttefikleri statüsüne sahip olmayan diğerleri. Roma'nın Anadolu'da icra edeceği bu politika İ.Ö. 188 yılının baharında Apameia'da (bugün Dinar) yapılan ve Apameia Barışı olarak tarihe mal olmuş bulunan barış antlaşmasında tüm taraflarca resmen tanınmıştır.

Romalılar, İ.Ö. 188 yılında Anadolu'dan hiç toprak almadan ayrıldılar. Aristonikos İsyanı'na kadar (İ.Ö. 133-129) bir ordu ile yeniden Anadolu'ya girmediler. Fakat Anadolu'daki her türlü siyasal ya da sınırsal sorunlar, bu sorunların taraflarınca Roma Senatosu'na iletilirdi ve sorunun Roma Senatosu tarafından çözülmesi umuldu. Fakat Romalılar, kendi çıkarlarını tehdit etmeyen ya da Roma'ya sadakatsizliği içermeyen bu tür sorunlarda hakem rolü oynamaktan öte bir misyon üstlenmedi. Çıkarlarının tehdit edildiği ya da sadakatsizlik konusunda bir kuşku ortaya çıktığında ise çok katıydılar. Nitekim III. Makedonia Savaşı (İ.Ö. 171-168) sırasında eski dostu ve müttefikleri olan Pergamon Krallığı, Romalıların bu katılığının mağduru oldu. Pergamon kralı II. Eumenes'in bu savaşta arabuluculuk rolüne soyunmuş olduğuna ilişkin söylentiye ciddiye alıp, sadakatsizlik olarak değerlendiren Romalılar, Pergamon Krallığı'nı cezalandırmaya yönelik olan değişik yollara başvurdular. Pergamon'un komşuları olan Galatlar ve Bithynia kralı Prusias, Romalılar tarafından Pergamon Krallığı'na saldırımları konusunda cesaretlendirildi. Böylece Romalıların Anadolu'da dost ve müttefik olarak tanımladığı krallar, Roma Senatosu'nun emirlerine uyması gereken bağımlı krallar gibi görülmeye başlanmış, Romalıların nazarında bu kralların statülerinin Anadolu'daki kent devletlerinden farklı olmadığı Pergamon kralının şahsında açıkça ortaya koyulmuştur. Açıkçası Romalılar, "dost ve müttefiklerine

cömerttir, ama gerektiğinde verdiklerini geri almasını da bilir” mesajını veriyordu. Fakat Romalılar, İ.Ö. 133 yılına kadar Anadolu’nun her hangi bir bölgesini doğrudan yönetimi altına almak amaçlı bir politika takip etmedi.

İ.Ö. 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos öldü. Kralın ölümü, o tarihten itibaren Anadolu için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Attalos ölmeden önce hazırlamış olduğu vasiyetle krallığını Roma halkına bırakmıştı. Vasiyet, Eudemos adındaki Pergamonlu bir elçi tarafından Roma’ya götürüldü. Roma Cumhuriyeti bu vasiyeti tereddütsüz kabul etti. Çünkü Roma’nın *Populares* denilen yoksul halkın temsilcisi olan Tiberius Sempronius Gracchus’un çıkartmış olduğu *lex agraria* (toprak yasası) ile toprak sahibi olan fakir Roma halkının topraklarını işleyebilmeleri için paraya ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaç Pergamon Krallığı’nın zengin hazinesinden temin edilebilecekti. Roma’nın *Equites* denilen Atlı sınıfı için yeni kazanç merkeziydi. Senato sınıfına ise yeni makam ve mevki olanağı sağlayacaktı. Kısaca, Pergamon kralı III. Attalos’un vasiyeti Roma halkının her sınıfı için iyi bir fırsat sunuyordu. Romalılar hiç zaman kaybetmeden vasiyetin gereğini yerine getirmek adına hazırlıklara başladılar. İ.Ö. 132 yılında Senato tarafından Senatörlerden oluşturulan beş kişilik elçi (legatus) heyeti Anadolu’ya gönderildi. Ancak gönderilen heyet düzenlemelere henüz başlamamıştı ki II. Eumenes’in gayri meşru oğlu olan Aristonikos’un Pergamon Krallığı’nın varisi olduğu iddiası ile çıkarttığı isyanla uğraşmak durumunda kaldılar. Hâlihazırda bir ordusu olmayan Roma elçi heyeti isyanı bastırmak için Roma halkının dostu ve müttefiki olan krallıklardan yardım gördüler. Bu arada Pergamon Krallığı’nın kent meclisinden isyanın daha fazla yayılmasını durdurabilmek için bir yasa çıkartılmasını sağladılar. Pergamon kent meclisinin çıkardığı yasaya göre, Pergamon kenti içindeki herkese vatandaşlık verilecek, kenti terk edenlerin vatandaşlık hakkı elinden alınacak ve o kişilerin mallarına el konulacaktı. Ancak tahmin edileceği gibi çıkan yasa yalnızca Pergamon Krallığı içindeki halkı kapsıyordu ve isyan güçlenerek sürüyordu. Bu zamanda Roma’nın dost ve müttefiki statüsünde olan krallıklar şunlardı: Bithynia Krallığı, Pontos Krallığı, Kappadokia Krallığı. Kent devletlerinin statüsü de onlarınkinden farklı değildi. Hem krallar hem de en azından birkaçı dışındaki kentler bu isyan sırasında Roma’nın dost ve müttefiki olarak sorumluluklarına layıkıyla bağlı kaldılar. Aristonikos’a karşı savaştılar. Hatta Kappadokia kralı Ariarathes, Aristonikos’a

karşı savaşıırken yaşamını yitirdi. Fakat kralların ve kentlerin Aristonikos’a karşı savaşı, isyanı bastıramadığı gibi isyanın büyümesine de engel olamadı. Bu nedenle Romalılar, Anadolu’ya giren ilk Roma ordusundan takriben 60 yıl sonra Anadolu’ya bir consul’un komutasında olan Roma vatandaş ordusunu daha göndermek zorunda kaldı. Aristonikos İsyanı’nı bastırmak için Anadolu’ya gelen ilk Roma ordusu isyan karşısında başarılı olmadı. Fakat Perperna adlı Roma Consulünün komutasında Anadolu’ya gelen ikinci Roma ordusu, Aristonikos’u yendi ve onu yakalayıp, Pergamon hazinesiyle birlikte Roma’ya gönderdi. Ertesi yıl (İ.Ö. 130/129), M. Aquilius (ya da Aquillius) başkanlığında Senatörlerden oluşan 10 kişilik bir legatus heyeti (=decem legati) Anadolu’ya geldi ve Pergamon Krallığı’nın topraklarını Roma eyaletine dönüştürecek olan çalışmalarına başladı. Anadolu’daki bu ilk Roma eyaletinin, yani Asia Eyaleti’nin kuruluşu İ.Ö. 126 yılında tamamlandı. Bu arada Aristonikos İsyanı’nda Roma adına savaşan Roma halkının dostu ve müttefiki statüsünde olan krallar ve kentler toprak bağışlarıyla ya da özgürlükler tanımak suretiyle ödüllendirildiler. Eyaletin sınırları içindeki birçok kent hala Roma halkının müttefiki ve dostu statüsünde olan kentlerdi.

Aristonikos İsyanı’nın bastırılmasından sonra Romalılar tarafından uygulanan bu ödüllendirme ve cezalandırma politikası, Roma’nın bu tarihten yaklaşık 60 yıl önce yapılan Magnesia Savaşı sonrasındaki politikasından farklı değildi. Bu nedenle Aristonikos isyanından sonra Roma’nın Anadolu’daki egemenlik politikasında yeni olan tek şey, bu politikaya bir de “eyalet”in eklenmesidir. Bu tarihten sonra Roma Cumhuriyeti, siyasal ya da ekonomik koşulların gerektirdiği zamanlarda yeni eyaletler kurmaya devam ederek Anadolu’yu Euphrates (=Fırat) Irmağı’na kadar Romalıların doğrudan yönetimine tedricen tabi kılacak olan Roma eyaletleri ülkesi haline getirecektir. Süreç tez konumuzu oluşturan Augustus Dönemi’nde tamamlanmış değildi.

Romalılar, Anadolu’daki dost ve müttefik krallara karşı cömertliğinden en azından bir sadakatsizlik kuşkusu söz konusu değilse nezaketten uzak bir kabalıkla geri dönüş yapmamıştı. İlk kez İ.Ö. 120 yılında, daha önce Aristonikos’a karşı savaşarak Romalılara verdiği hizmetin karşılığı olarak İ.Ö. 130/129 yılında Pontos kralı V. Mithridates’e bağışladıkları Phrygia topraklarını, hiç nedensiz geri aldılar. Romalıların bu keyfiliği, V. Mithridates’in oğlu ve halefi olan VI. Mithridates’in Roma düşmanı olarak ve Anadolu’daki Roma emperyalizminden rahatsız olanların temsilcisi olarak

ortaya çıkmasına neden oldu. Roma emperyalizminden rahatsız olanların başında, İ.Ö. 2. Yüzyıl boyunca Roma müttefiki ve dostu statüsünde olan Asia Eyaleti kentleri vardı. Anadolu'da Asia Eyaleti'nin kurulması, Anadolu'ya Romalı iş adamlarının akışını hızlandırmış, onların Asia Eyaleti'nde artan sayısı, bu eyaletin kentleri için zamanla katlanılmaz olmuştu. Romalılara karşı bu memnuniyetsizliği de dikkate alan Pontos kralı VI. Mithridates, İ.Ö. 2. Yüzyılın son on yılına girildiğinde Anadolu'nun diğer Hellenistik krallıklarını Roma emperyalizmine karşı yanına çekmeye çalışan bir politika takip etti. Fakat başarılı olamayınca onların krallığını silah gücüyle ya da entrikayla ele geçirmeye çalıştı. Bu anlamda VI. Mithridates'in muhatabı olan Hellenistik krallıklardan birisi Kappadokia Krallığı, ikincisi Bithynia Krallığı'ydı. Galatlar ise ekseriyetle kendisinin tarafındaydı.

Kappadokia ve Bithynia'nın kralları, VI. Mithridates tarafından tahtlarından indirilince Roma Senatosu'na gidip, Senato'nun görevlendirdiği Romalı Senatörler tarafından tahtlarına oturtuldular. Mithridates, İ.Ö. 89 yılında Romalı Senatörlere boyun eğmekten vazgeçip, Romalılara karşı savaşmaya karar verdi. İ.Ö. 88 yılında hem Kappadokia Krallığı'na, hem Bithynia Krallığı'na hem de Asia Eyaleti'ne saldırdı ve bu ülkeleri ele geçirdi. Asia Eyaleti'ni ele geçirdikten sonra gittiği Ephesos kentinde verdiği bir emir üzerine bir günde toplam en az 80 bin Romalı ve İtalik öldürüldü. VI. Mithridates, İ.Ö. 88 yılında tüm Anadolu'ya hâkim olmuş, çok az kent sahip olduğu Roma'nın dostu ve müttefiki statüsünün gereğine uygun bir direnişi VI. Mithridates'e karşı sergileyebilmişti. Çoğu kent, Mithridates'in başarısını alkışladı. Fakat VI. Mithridates'in bu başarısı kalıcı olmadı. İ.Ö. 86 yılında onun Yunanistan'a giren ordusu Romalı Consul Sulla'ya yenildi. Bu yenilgi VI. Mithridates'i korkuttu. Kendisine ihanet edebileceğini düşündüğü Galat beylerinin üçü hariç tümünü aileleriyle birlikte Pergamon'da tuzağa düşürmek suretiyle katletti. Bu katliam Galatların duygusal olarak VI. Mithridates'ten uzaklaşıp, Roma'nın yanında yer almalarına neden oldu. Romalı komutan Sulla karşısında başarılı olamayan VI. Mithridates, Sulla'nın istediği koşullarda bir barış antlaşmasını İ.Ö. 85 yılında Dardanos'ta imzalamak zorunda kaldı. Barış antlaşması, VI. Mithridates'i savaş öncesi topraklarına geri çekilmek zorunda bıraktı. Böylece VI. Mithridates'i destekleyen tüm kentler, bu savaştan sonra Asia Eyaleti'ni kendisi tarafından fethedilmiş ülke olarak gören Sulla'nın acımasız cezasına

boyun eğmek zorunda kaldı. Sulla, Mithridates'i destekleyen ya da ona karşı Roma adına savaşmayan tüm kent devletlerinin özgürlüğünü elinden aldı ve onları yüklü bir savaş tazminatı ödemeye mahkûm etti. Bithynia ve Kappadokia kralları ise eskiden olduğu gibi Roma'nın dost ve müttefiki statüsünü muhafaza ettiler. Fakat ilkinin ömrü çok uzun olmadı. Çünkü kral Nikomedes de III. Attalos gibi ölmeden önce hazırlamış olduğu bir vasiyetle krallığı Bithynia'yı Romalılara bırakmış ve Romalılar, kralın ölmüş olduğu İ.Ö. 74 yılında Bithynia'yı Roma eyaleti (Provincia Bithynia) yapmıştı. Böylece Roma'nın Anadolu ile ilk siyasi ve askeri ilişkiyi kurmuş olduğu zamanda sayısı dört olan Anadolu'daki dört Hellenistik krallıktan ikisi (Pergamon ve Bithynia) ortadan kalkmış, geride ikisi (Pontos ve Kappadokia) kalmış, Anadolu'daki Roma eyaletlerinin sayısı da ikiye çıkmıştı. Bir üçüncü eyaletin de Kilikia'da kurulacağını işareti, İ.Ö. 102 yılında korsanlar sorunu nedeniyle Kilikia'nın Praetor rütbeli bir Roma magistratına *provincia* (görev-eylem alanı) olarak tayin edilmesiyle verilmişti.

Bithynia kralının ölümünden sonra Roma'ya ikinci kez meydan okuyan Pontos kralı VI. Mithridates, tarihe ilk ikisi gibi kendi adıyla mal olan savaşta (III. Mithridates Savaşı), Romalılara karşı bu kez Anadolu'dan hiç destek almadığı halde Romalıları 10 yıl meşgul etti. Nihayetinde İ.Ö. 64 yılında Karadeniz'in kuzey kıyılarında intihar ederek yaşamına son verdi. Bu savaşta Kappadokia Krallığı, Batı Anadolu kentleri, Galatlar ve kimi yerli beyler, Roma'nın yanında yer aldılar. VI. Mithridates'i yenen Romalı general Pompeius, onun krallığını ortadan kaldırdı. Böylece İ.Ö. 2. Yüzyıl Hellenistik krallıklarından Kappadokia dışındakiler ortadan kalkmış oldu.

III. Mithridates Savaşı'nı Roma adına zaferle sonuçlandıran Romalı general (Proconsul) Pompeius, ortadan kaldırdığı Pontos Krallığı'nın topraklarının batısını Bithynia Eyaleti'ne ekleyerek Bithynia-Pontos Eyaleti'ni kurdu. VI. Mithridates'in kalelerini yıktırdı ve 11 yeni kent kurdu. Bu savaşta Roma "dostu ve müttefiki" olarak Roma'ya sadık kalan Kappadokia kralını toprak bağışıyla ödüllendirdi. Roma eyaletleriyle Kappadokia Krallığı toprakları dışında kalan Anadolu topraklarını ise güvendiği yerel bey ya da liderlere paylaştırdı. Kimileri Pompeius tarafından kral yapıldı. Böylece Pompeius, Anadolu'daki Roma egemenlik politikasına iki unsur daha eklemiş oldu. Bunlardan birisi "bağımlı krallar (clientes)", ikinci kentleşme. Pompeius'un bu politikası, daha sonra temelde değişmedi ve Roma politikası olarak

benimsenip devam etti. Çünkü Caesar da Pompeius gibi bağımlı kral tayin etti. Fakat o, Anadolu’da kent değil koloniler kurdu. Antonius, kent ya da koloni kurmak konusuyla ilgilenmediği gibi egemenlik politikasında önceliği bağımlı krallara verdi. Onun tarafından atanan bağımlı kralların sayısına ne ondan önce ne de ondan sonra ulaşıldı. Roma’da Princepslik (Principatus) denilen yarı monarşik rejimin kurucusu olan Augustus Dönemi’de hem bağımlı krallar vardı, hem bağımlı kralar tayin edildi, hem kentler hem koloniler kuruldu. Tüm bunlar, “Augustus Dönemi’nin Anadolu: Eyaletler ve Bağımlı Krallar” başlıklı tezimizin konusu dâhilindedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AGUSTUS'UN YAŞAMI

I.1. Ataları, Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi

Augustus'un ilk adı Gaius Octavius idi. Başka bir ifadeyle o, Roma'nın Octaviuslar sülalesindendi. İ.S. 1. ve 2. Yüzyılları arasında yaşamış olan Kuzey Afrikalı biyografi yazarı Gaius Suetonius Tranquillus'a göre Gaius Octavius, Roma'nın 25 mil (yaklaşık 31 km) güney-doğusundaki Velitrae (=Velletri) kasabasında, ünlü hatip ve devlet adamı M. Tillius Cicero ile ünlü triumvir Marcus Antonius'un amcası Gaius Antonius'un Consullük yaptığı yılın 24 Eylül'ünde güneş doğmadan az önce Platium'da Capita Bubula denen yerde dünyaya geldi¹. Cicero ile Gaius Antonius'un İ.Ö. 63 yılında Consullük² yaptıkları bilinmektedir. Bu durumda Gaius Octavius'un doğum tarihi İ.Ö. 24 Eylül 63'tür. Suetonius, kendi zamanında (İ.S. 70-130) bu yerde küçük bir tapınağın olduğunu ve bu tapınağın Augustus'un (Octavius) ölümünden sonra yapılmış olduğunu yazmıştır.

Gaius Octavius'un doğduğu kasaba olan Velitrae doğrudan Roma menşeli insanların yaşadığı bir kasaba değildi ve yüz yıllar öncesi, Tiber Nehrinin sığ kenarındaki saldırgan Latin kabileleri tarafından kurulmuştu. Fakat Gaius Octavius'un doğumundan yaklaşık iki yüzyıl önce, yani I. Pön Savaşı'ndan (İ.Ö. 264-241) kısa bir süre önce, bir anlaşmanın uygulanmasıyla baştanbaşa güney İtalya ve merkezi topluluklar ve kabileler birleştirilmiş, İtalya'da Roma kenti merkezli siyasal mekân birliği kurulmuştu³. Belki bu sebepten ya da Octavius'un ataları olan Velitrae'daki Octaviusların farklı ailevi özelliklerinden dolayı, Octaviuslar doğrudan Roma menşeli olmamalarına rağmen Roma vatandaşı gibi kabul görmüşlerdi⁴.

¹ Suet. *Aug.* 5. Capita Bubula ismi (=Öküz Başı) sadece Suetonius'un eserinde geçer. Söz konusu yer ismi ile ilgili olarak bk. King 2010, 450-469.

² Plut. *Cic.* 11.

³ Demircioğlu 1987, 154 vd.

⁴ Everitt 2007, 7vd.

Ticaretle uğraşan Octaviuslar, aristokratik bir konumda olmamalarına rağmen, bölgede oldukça saygın bir aileydi⁵. Suetonius'un bize aktardığına göre Octaviusların Velitrae kasabasının seçkin sülalesi olduğu, bu kasabanın en işlek kesimindeki bir sokağa "Octavius" adının verilmiş olmasından anlaşılmaktadır⁶. Bu seçkin aile, Etrüsk kökenli kralların ilki, Roma'nın da beşinci kralı olan Tarquinius Priscus (İ.Ö. 616- 579) tarafından *plebs* (=halk) sınıfından Senato'ya kabul edilerek (*gentes minores*) sınıf değiştirmişti⁷. Tarquinius Priscus'un halefi ve Roma'nın altıncı kralı olan Servius Tullius (İ.Ö. 578- 535) tarafından da *patricii* (=soylular) sınıfına geçirilen Octaviuslar, belli olmayan sebep ve zamanda tekrardan *Plebs* konumuna döndüler. Ancak çok uzun zaman sonra Iulius Caesar tarafından yeniden *Nobilitas* (=soylular) sınıfı arasına katıldılar. Tekrardan soylular (*Patricii*) sınıfına dâhil olan sülaleden C. Rufus, halk oylamasıyla *Quaestor* seçildi. C. Rufus'un Gnaeus ve Gaius adlı iki oğlu oldu. Gnaeus'un soyundan gelenlerin hemen hepsi yüksek görevler aldılar. Ancak, Gaius ve onun soyu bugün bilmediğimiz nedenlerden dolayı Octavius'un babasına kadar sadece *Equites* (=Atlı Sınıfı) sınıfında yer aldılar⁸.

Gaius'un baba tarafından dedesinin babası, II. Pön Savaşı'nda (İ.Ö. 218-201) Kartaca'nın büyük ticari filosuna karşı yapılan Sicilia'daki çarpışmada *Tribunus Militum* (=Askeri Tribün) olarak Aemilius Papus komutası altında savaştı. II. Pön Savaşı sonrasında, Octavius'un dedesi Octavius, yerel yönetimde (=municipium) iyi konumda görevler aldı. Octavius'un dedesi yaşamının devamında aldığı yerel görevlerle yetinerek, ailesinden kalan mirasla huzur içinde yaşadı⁹. Öte yandan Octavius ailesinin aktif olarak Roma ordusunda görev yapmış olduğu bilinmesine rağmen Octavius'un dedesinin babasının gerçekte köle olduğu söylenerek düşmanca dedikodular üretildi. Bu dedikodulara göre Octavius'un dedesinin babası, İtalya'nın en güneyindeki Thurii

⁵ Everitt 2007, 8.

⁶ Octaviuslar sülalesinden sınır komşularıyla yapılan mücadelede komutan görevi alan bir ferdi, bir gün Mars'a kurban kesip kutsal görevini yerine getireceği anda düşmanın saldırdığı haberini almış, ardından yarı pişik durumda olan kurbanın iç organlarını ateşten alıp, parçalara ayırdıktan sonra tanrılara sunmuştu. Hemen ardından savaşa katılıp, zaferle kasabasına döndü. Geleneğe dönüşen bu hareket daha sonra Mars'a kurban sunulacağı zaman, kurbanın aynı şekilde sunulmasına ve iç organlarının Octaviuslara gönderileceğine dair resmi bir yasaya dönüştü. Bk. Suet. *Aug.* 1.

⁷ Tarquinius Priscus kral olduğu zaman, kendi nüfuzunu güçlendirmek adına, sadık kişilerden yüz kişiyi Senato'ya seçmişti. Liv. I. 35. Muhtemelen Octaviuslar bu dönemde Senato'ya kabul edildiler.

⁸ Suet. *Aug.* 2.

⁹ Suet. *Aug.* 1. 2.

kasabası civarında halat yapıcısı olarak yaşamını devam ettirmiş, daha sonra özgürlüğünü kazanmıştır¹⁰.

Octavius'un babası Gaius Octavius, gençliğinden itibaren varıl ve saygın biri olarak tanınmıştı¹¹. İ.Ö. 73 yılında Questor olarak kamu görevi yaptığı bilinen¹² Octavius sülalesinin ilk senatörüydü. Hem adaletli oluşuyla hem de sahip olduğu zenginlik bakımından gösterdiği sabrı ile ünlüydü¹³. İ.Ö. 61 yılında Praetor oldu¹⁴. Sonraki iki yıl Proconsul olarak Makedonia valiliğine atandı. Bu görevi için yolculuğu sırasında kendi ata toprağı olan Thurii kasabasının toprakları, hem Spartacus liderliğindeki köle ayaklanmasında köleler tarafından¹⁵, hem de İ.Ö. 63 yılı Consulü ünlü hatip ve devlet adamı Cicero'nun girişimi ile ortaya çıkarılan Catilina¹⁶ tertibinde rol oynayıp kaçanlar tarafından ele geçirilmişti. Gaius Octavius onları Thurii yakınlarında kılıçtan geçirdi¹⁷. Roma tarihindeki en büyük köle isyanı olan Spartacus isyanında almış olduğu görevi, Gaius Octavius'a onursal olan ve nesilden nesile intikal eden “*Thurinus*” (Thuriili) lakabı kazandırdı¹⁸. Makedonia'da *Bessi* kavmine karşı kazanmış olduğu zaferi sonrasında ordusu tarafından imparator olarak selamlandı¹⁹. Suetonius eserinde Gaius Octavius hakkında ayrıca şöyle yazmıştır; Gaius Octavius, eyalet yönetiminde doğruluğu kadar cesaretini de sergiledi; çünkü büyük bir çarpışmada Bes ve Thracia halkını geri püskürttükten sonra, onlara öyle dostça davrandı ki bu konuda Cicero, o dönemde Asia Proconsulü olan ve fazla tanınmayan kardeşi Quintus'u bağışladıklarının güvenini kazanması konusunda, komşusu Octavius gibi davranması

¹⁰ Everitt 2007, 8.

¹¹ Suet. *Aug.* 2.4.

¹² *CIL* I.1. 199. Broughton 1952, 110.

¹³ Dam. Nikol. *Aug.* 126. 2.

¹⁴ *CIL* I.1.199. Vel. Pat. II.59.1-2. Broughton 1952, 179.

¹⁵ Thrakialı köle Spartacus, Capua'daki gladyatör okulundan kaçtı ve İ.Ö. 73 yılında büyük bir kitleyi sürükleyen isyanı başlattı. Sahip olduğu askeri kuvvetle güney İtalya'yı talan etti. Gn. Pompeius ve Crassus tarafından isyan bastırıldı ve Spartacus idam edildi. Flor. III. 20.

¹⁶ Lucius Sergius Catilina(İ.Ö. 108-62), Patricii ailesindendi. Onun tertibi ve bu tertiple ilgili olaylar konusunda geniş bilgi için bk. Sallustius, *Catilina*. Tatum 2006, 193 vd. Scullard 1988, 108 vd.

¹⁷ Suet. *Aug.* 3.

¹⁸ Suet. *Aug.* 7. Everitt 2007, 15. Octavius, bu görevi başarılı bir şekilde yerine getirdiği zaman oğlu Octavius yeni doğmuştu. Babasından gelen bu unvan sebebi ile ona “Thurii”li denilmeye başlandı. Marcus Antonius, Octavius ile giriştiği iktidar mücadelesinde bu lakabı kullanarak onun baba soyu ile dalga geçmiştir. Octavius, *Caesar* ve *Augustus* adlarını almasına rağmen hiçbir zaman *Thurinus* (Thurili) lakabını kullanmadı. Muhtemelen bunun sebebi, dedesinin babasının Thuriili azatlı bir köle olduğu şeklindeki söylentilerdi. Suet. *Aug.* II. 2, 7.

¹⁹ Vel. Pat. II. 59.2. Suet. *Aug.* 3.

için yüreklendirmekte ve uyarmaktaydı²⁰. Gaius Octavius, ölmeden önceki son kamu görevi olan Makedonia Eyaleti valiliğinde cesur ve adaletli yönetimiyle Roma'da yüksek bir itibar kazandı²¹. Ancak Gaius Octavius'un düşüncesinde Consullük görevi vardı. Bu sebeple görev süresi dolduğu zaman Makedonia'dan dönüşünde Consullük için adaylığını koyacaktı. Fakat Roma'ya dönüşünde şans ondan yana değildi. Dönüş yolunda hastalandı ve İ.Ö. 58 yılında, adaylığını ilan etme fırsatı bulamadan, kırklı yaşlarının ortasında yaşamını yitirdi²².

Octavius'un babasının ölümünün nasıl meydana geldiği konusunda farklı düşünceler vardır. Kaza mı yoksa cinayet mi? Fakat biz biliyoruz ki, seferler ve savaşlarda yaşanan kötü ve sağlıksız koşullardan kaynaklanan pek çok hastalıklar Roma dünyasında görülmekteydi. Ortak banyo, tuvaletler; kötü et ve balık gibi gıdalardan kaynaklanan pek çok enfeksiyon hastalığı yaşanıyordu. Muhtemelen bu tür kötü koşullardan dolayı sefer sırasında hastalanan Gaius Octavius, Vesuvius (=Vezüv) Dağı yamacında ailesine ait villasında, hastalanarak öldü²³.

Babasıyla aynı adı taşıyan Gaius Octavius ,babası Gaius Octavius öldüğünde beş²⁴ yaşındaydı. Babasının diğer eşinden olan Ancharia adlı ve anneleri bir olan Octavia adlı iki kız kardeşi ile beraber anneleri Atia tarafından büyütüldü²⁵. Annesi Atia, M. Atius Balbus ile Iulius Caesar'ın kız kardeşi Iulia'nın kızıydı. Balbus'un baba tarafı Aricia'lıydı ve ailesinde birçok senatör vardı. Anne tarafından ise Pompeius ile yakın akraba idi²⁶. Octavius'un babası öldüğünde annesi Atia hala genç bir kadındı ve yeni bir evlilik için uygundu. Nitekim o, eşinin ölümünden bir ya da iki yıl sonra aristokrat bir aileden gelen, siyasette yükselerek İ.Ö. 56 yılında Consullük yapmış olan Lucius Marcius Philippus ile evlendi. Octavius ise babasının ölümünden ve annesinin evliliğinden sonra bir süre Iulius Caesar'ın kız kardeşi Iulia'nın, yani anneannesinin evinde büyüdü²⁷.

²⁰ Suet. *Aug.* 3.

²¹ Cic. *QF* I.2.1.

²² Suet. *Aug.* 4. Everitt 2007, 15.

²³ Everitt 2007, 15,16.

²⁴ Suetonius'a göre (*Aug.* I8) dört yaşındaydı.

²⁵ Suet. *Aug.* 4,7.

²⁶ Suet. *Aug.* 3,4.

²⁷ Dam. Nikol. *Aug.* 127. 3.

Romalı aristokrat ailelerde özellikle erkek çocukların eğitimleri çok ciddi bir şekilde yapılır ayrı bir özen gösterilirdi. Octavius da diğer Romalı erkek çocukları gibi tüm bu eğitimlerden itina ile geçmişti. Anneanesiyle yaşadığı yıllarda eğitim hayatına ilk adımı attı. Octavius'un eğitiminin ilk yıllarındaki öğretmeni Gaius Toranius idi. Fakat Toranius'un Octavius üzerindeki etkisi azdır. Yaşı büyüdükçe Gaius Toranius'tan uzaklaşan Octavius'un sonraki yıllardaki eğitimini azatlı bir köle olan Sphaerus üstlendi. Onun refakatiyle Velitrae'da ya da Roma'da²⁸, Atinalıların gramer okuluna karşılık gelen²⁹ “*ludi litterarii*” ye gitti. Burada, edebiyat, dil ve aritmetik konularında eğitim aldı³⁰.

Octavius 12 yaşındayken³¹, İ.Ö. 51 yılında anneanesinin ölümü üzerine, üvey babası Lucius Marcius Philippus'un evine taşındı. Philippus onu bir baba gibi büyüttü. Octavius'un yakın dostları onun saygıyla büyütüldüğünü daima gördüler. İçinde bulunduğu çevre gelecekte onun devlet işlerinde yüksek kamu görevi üstleneceğini umut ediyordu³². Annesi Atia, Octavius'un büyümesinde bire bir ilgilenmemiş olmasına rağmen, otoriter ve yardımsever bir anne olarak tanımlanırdı. Hem annesi hem de üvey babası Philippus, Octavius'un eğitime oldukça özen gösterdiler. Octavius, onların isteğiyle edebiyat ve dil öğretmenlerinden gramer dersleri aldı. Yunanca ve Latince öğrendi. Özellikle Hellenistik Dönem edebiyatı onun çok daha ilgisini çekiyordu³³.

Octavius'un öğrenim hayatı boyunca iki yakın dostu oldu. Bunlardan birisi Marcus Vipsanius Agrippa (İ.Ö. 64-İ.S. 12)³⁴, diğeri Gaius Maecenas³⁵'di. Bu iki dostu politik yaşamda üstelendikleri roller ile Octavius'un hayatında kalıcı izler bıraktılar.

²⁸ Everitt 2007, 17-19.

²⁹ Cubberley 2004, 81

³⁰ Everitt 2007, 17-19

³¹ Suet. Aug. 8.

³² Dam. Nikol. Aug. 127. 3. Vell.Pat. II. 59.

³³ Everitt 2007, 18.

³⁴ İ.Ö. 64-12. Augustus'un yaşamında büyük bir yere sahip olan Agrippa, çocukluktan itibaren onun arkadaşı ve en yakın destekçisiydi. Octavianus ile beraber pek çok sayıda sefere katılmış, Pompeius'un oğlu Sextus Pompeius'a karşı İ.Ö. 36 yılında yapılan seferde önemli rol üstlenmişti. İ.Ö. 30'daki Actium Savaşı'nda askerleri ile Octavianus'un yanında Marcus Antonius ve Mısır Kraliçesi Kleopatra'ya karşı savaşmış ve kazandıkları zaferle, Octavianus'un imparatorluğa doğru giden yolunda önemli katkısı olmuştur. Çok sayıda kamu görevi alan Agrippa, Roma kentinin geniş ölçüde imar yapımını üstlenmiştir.

³⁵ İ.Ö. 8'de ölen ünlü şair Gaius Maecenas, Augustus'un Roma yönetiminde yaptığı düzenlemelerde, Augustus'un politikasını, çevresinde topladığı edebiyat insanlarıyla destek verdi. Özellikle, Horatius, Vergilius, Propertius ve Varius'un yer aldığı bu edebiyat insanları yazdıkları şiirlerle Augustus propagandasında rol aldılar. Erim 1987, 116-119.

Ergenliğe eriştiği yıllarında Gaius Maecenas'ın da liderliğinde toplanılan yazarların ve düşünürlerin evlerindeki sohbetlere katılarak politika öğrenen genç Octavius, bu sohbetlerden geri kalan zamanlarında askeri eğitim aldı³⁶. Nikolaos'a göre Octavius, hem vücut kondisyonunu formda tutmak için hem de savaş durumunda hazırlıklı olmak için kasabanın dışında pek çok gün at biniyordu. Böyle zamanlarda yaşlıları olan genç erkekler ona katılırdı³⁷.

I.2. Gaius Caesar Octavianus

16 yaşında *Toga Virilis* giyen genç Octavius'un³⁸ Roma siyasetinde profili, Iulius Caesar'ın iç savaşlarda elde ettiği zaferlerle belirginleşti. İ.Ö. 49-45 yıllarında Roma'da yaşanan iç savaşlarda Caesar, ilkin İ.Ö. 48 yılında Pharsalos'ta (Pharsalos Savaşı) Pompeius'u yenmiş, savaştan mağlup ayrılan ünlü komutan ve devlet adamı Pompeius Mısır'a kaçmış, ancak Mısır Kralı Ptolemaios tarafından öldürülmüştü³⁹. Pompeius'un yandaşları ise Afrika'ya kaçmışlardı. Öldürülen Pompeius'un kayınbabası Metellus Pius Scipio, Caesar'a karşı Pompeius taraflarını tekrardan toplamış, bu durum üzerine Iulius Caesar, Afrika'ya giderek Scipio'yu ve yine Pompeius destekçisi Numidia Kralı Iuba'yı yenilgiye uğratmıştı. Bu başarısı sonrasında İ.Ö. 46 yılında bir ay içerisinde dört kez zafer töreni kutlaması yapan Iulius Caesar'a⁴⁰ bu törenlerde genç yeğeni Octavius da eşlik etmişti. Yaşı küçük olduğundan dolayı savaşa katılmamasına rağmen, bu törenlerde ödülleri alan Octavius, Iulius Caesar'ın daha sonra Pompeius'un oğullarına karşı Hispania'ya gitmesinin hemen ardından, o da büyük dayısının yanına gitmek için yola çıktı. Suetonius'un aktardığına göre, Octavius sefere çıkmadan kısa süre önce ağır bir hastalığı yeni atlattı. Sefer boyunca pek çok tehlikeli bölgelerden geçen Octavius ve yandaşları, ciddi bir deniz kasası yaşadılar. Bir yandan yeni atlattığı hastalığa rağmen, bir yandan da tehlikeli deniz seferini göze almasından dolayı, onun gösterdiği azim ve cesaret, bir anda büyük dayısı Iulius Caesar'ın dikkatini çekti. Genç Octavius'un zekâsı ve cesareti dayısı Iulius Caesar ve pek çok Romalı tarafından fark edilince ilki tarafından eğitim amaçlı olarak İlyria'daki Apollonia (Albania)'ya

³⁶ Everitt 2007, 19-20.

³⁷ Dam. Nikol. *Aug.* 127.3.

³⁸ Suet. *Aug.* II. 8. Nikolaos'a göre (*Aug.* 127.4) yaklaşık 14 yaşındaydı.

³⁹ Iulius Caesar ile Pompeius arasındaki iç savaş ve Pompeius'un öldürülüşü için bk. App. *BC* II. 85,86.

⁴⁰ Suet. *Caes.* I. 35, 37.

gönderildi. Octavius, Tarsoslu Athenodoros'un (İ.Ö.74-İ.S.7) gözetiminde bir yandan eğitimine devam edecek bir yandan da Ceasar'ın Parthlara karşı yapmayı planladığı seferi için gerekli askeri donanımına sahip olacak şekilde yetiştirilecekti.

Iulius Caesar, Cumhuriyetçilerin en güvendikleri kişi olan Pompeius'un ölümünden sonra, İ.Ö. 47 yılında diktatörlüğünü ilan etmiş, bu unvanı taşıma yetkisini yaşam boyu olarak değiştirmişti. Cumhuriyet yönetimini muhafaza etmek isteyen pek çok Senato üyesi bu nedenle haklı olarak Iulius Caesar'ın bu reformist icraatlarından endişe duymaya başlamışlardı. Caesar'a güvensizlikle ilgili bu gelişmelerin sonucu, Caesar'a öldürmeye yönelik suikast tertibine 60'dan fazla Senatörün dâhil olmasıdır. Gaius Cassius ve Marcus Brutus önderliğinde gerçekleşen suikastta yirmi yedi bıçak yarası ile hayatına veda eden⁴¹ Iulius Caesar arkasında Roma adına pek çok başarı ile varis olarak evlatlık edindiği yeğeni Octavius'u bırakmıştı.

Roma'da Cumhuriyetçilere göre, Iulius Caesar ve Büyük Pompeius ölmüştü ve geride onların varisi olacak çocukları da artık yoktu. Bu nedenle Cumhuriyetçiler, eski özgürlüklerine kavuşacaklarını düşünüyorlardı⁴². Ancak hiçbir şey düşündükleri gibi olmadı. Zira Octavius, dayısı Iulius Caesar'ın İ.Ö. 15 Mart 44 tarihinde bir suikastla öldürüldüğünü Illyria'daki Apollonia'da, orada bulunuşunun altıncı ayında öğrendi ve dayısının öcünü alabilmek umuduyla İtalya'ya dönmeye karar verdi⁴³. Iulius Caesar tarafından evlatlık alındığını, varisi olduğunu, onun mal ve mülkünün 1/3'ünün kendisine bırakıldığını ise İtalya'ya ayak bastığı Brundisium limanında öğrendi⁴⁴. Artık adının da Caesar Octavianus olacağını bilen Genç Octavius, genç yaşının heyecanı ile büyük dayısının intikamını ve ona bıraktığı mirası almak için hızla Roma'ya gitti.

Octavius, Roma'ya vardığında ilk iş olarak Iulius Caesar'ın yakın arkadaşı olan Marcus Antonius'u ziyaret etti. Onun Genç Caesar olarak asıl amacı Caesar'dan, yani evlat edinen babasından kalan mirası almaktı. Çünkü bu miras, Iulius Caesar'ın eşi tarafından Marcus Antonius'a emanet edilmişti. Ancak, söz konusu miras Marcus Antonius ile Octavius arasında soruna sebep oldu. Üstelik Octavius'un henüz Senato

⁴¹ Suet. *Caes.* I.

⁴² Flor. IV.III.

⁴³ Suet. *Aug.* II. 8, 10. App. *BC* III. 9. Dam. *Nikol. Aug.* 130. 16. Vell. *Pat.* II. 59.

⁴⁴ Scullard 1988, 155 vd.

üyeyi bile olmadan İ.Ö. 44 yılı Halk Temsilciliğine (*Tribunus Plebis*) aday olmak istemesi, Marcus Antonius ile aralarındaki gerginliğin artmasına yol açmıştı⁴⁵. Hatta Octavius'un öldürülen dayısı Iulius Caesar'ın şerefine eğer Senato tarafından da onaylanırsa altın bir koltuk adamak istediğini söylemesi, Antonius'u çok öfkelenmişti. O yılın Consulü olarak Marcus Antonius, Octavius'un bu teklifine yanıt olarak, eğer halkın gözüne girmeye çalışmaktan vazgeçmezse, onu hapse atacağını söyledi⁴⁶. Buna karşılık Octavius, Cicero⁴⁷ gibi konuşmalarıyla insanları etkilen bir hatibin yanı sıra Marcus Antonius'dan nefret eden kim varsa onlara yanaştı ve onların yardımıyla Senato'yu kendi tarafına çekti, halkın sevgisini kazandı⁴⁸. Bu gelişmeler, Caesar'ın kendisine verdiği ve Senato'nun da onayladığı Gallia'daki Mutina'dan (=Modena) Brutus'u silah zoruyla çıkartmaya çalışan Marcus Antonius'u endişelendirdi⁴⁹. Plutarkhos'un yazdıklarına göre, Marcus Antonius korkuya kapıldı ve Octavius ile görüşmek üzere Capitolium'da buluştu. Orada, o gece ikisi bir anlaşmaya vardılar. Fakat o gece, Marcus Antonius uyurken kötü bir düş gördü. Düşünde sağ elini yıldırım çarpmıştı. Bir kaç gün sonra Octavius'un kendisine tertip hazırladığını duydu. Her ne kadar Octavius böyle bir şeyin olmadığını söylese de Marcus Antonius görmüş olduğu rüyanın etkisiyle ona inanmadı ve tekrar aralarındaki gerginlik bir düşmanlığa doğru şekil değiştirdi⁵⁰. Suetonius bu tertibi, Octavius'un birkaç kişinin yüreklendirmesi sonucu hazırladığını, ancak ortaya çıktığında Octavius'un korkuya kapılıp, kendisini evlatlık edinen babası Iulius Caesar'ın emekli askerlerini para karşılığında topladığını yazar⁵¹. Elbette asker toplayan sadece Octavius değildi. Marcus Antonius da aynı hızla İtalya'yı dolaşarak, kolonilere daha evvel yerleştirilmiş olan emekli askerleri büyük ödeneklerle kendi askeri birliğine kattı. Ayrıca ikisi de silah altında bulunan düzenli birlikleri kendi taraflarına çekebilmek için birbirleri ile yarıştılar⁵².

⁴⁵ Plut. Ant. 15; 16. App. BC III, 13. Dam. Nikol. Aug. 130. 16.

⁴⁶ Plut. Ant. XIV.

⁴⁷ Ünlü hatip Cicero (İ.Ö.106- İ.Ö.43), *Philippicae Söylevleri* olarak bilinen Senato konuşmalarının birincisinde Marcus Antonius'a karşı destekleyici bir tavır sergilerken, ikinci *Philippicae Söylevinde* Marcus Antonius'a karşı sert tutumlar takınmaya başlamıştır.

⁴⁸ Plut. Ant. 16.

⁴⁹ Suet. Aug. 10.

⁵⁰ Plut. Ant. 16.

⁵¹ Aug. RG I. 1.

⁵² Plut. Ant. 16.

Octavius ile Marcus Antonius arasındaki gerginliğini yakından takip eden Cicero, bu durumu Senato üyelerinin menfaatine yönelik kullanmaya çalıştı. Cicero, bütün halkı Marcus Antonius'a karşı kışkırtmaya çalışıyordu⁵³. Cicero, nihayetinde amacını ulaşmıştı. Onun çabaları sonucunda Marcus Antonius Roma'da devlet düşmanı ilan edildi⁵⁴. Bu arada Marcus Antonius'a karşı muhalefetini en sert şekilde sürdüren Cicero, Octavius'a da destek veriyordu. Çünkü o, Iulius Caesar'ın diktatörlük isteğinin Marcus Antonius'da devam ettiğini, ancak Octavius ile Cumhuriyeti koruyabileceğini düşünüyordu. Cicero ve Cumhuriyetçi Senatörler, Roma Cumhuriyet yönetiminin hiçbir suretle biçimsel olarak değişmemesini istiyorlar, tersi gelişmelerden büyük endişe duyuyorlardı. Bu endişeyle Octavius'un arkasında duran Cicero ve diğer Senatörler, Roma'ya monarşiyi getirecek kişiyi desteklediklerinin farkında değillerdi. Nitekim Cicero, Octavius'a *fascēs* ile genellikle Praetörlere verilen diğer şeref nişanlarının gönderilmesini sağladı⁵⁵. Marcus Antonius'un ise İtalya'dan sürülmesi için çaba sarf etti⁵⁶. Nihayetinde Cicero'nun girişimleriyle Octavius, Marcus Antonius'a karşı Cumhuriyetçilerle işbirliği yapmaya ikna edildi ve Octavius, İ.Ö. 43 yılında bu yılın Consulleriden biri olan A. Hirtius ile birlikte Gallia Cisalpina'da bulunan Marcus Antonius'a karşı savaşmak için yola koyuldu⁵⁷. Aynı yılın Mart ayında diğer Consul C. Vibius Pansa da Roma'dan ayrılıp Gallia Cisalpina'ya doğru ilerledi. Emrindeki ordusu tarafından "imparator" diye selamlanmış olan Antonius⁵⁸, Octavius ve C. Vibius Pansa'ya karşı ilki Mutina (Modena) ile Bononia (Bologna) arasındaki Forum Gallorum'da, ikincisi Mutina'da olmak üzere iki kez savaştı. Her iki savaş da Antonius'un yenilgisiyle sonuçlandı⁵⁹. Bu savaşın galip tarafı olan Octavius, Hirtius ve Pansa, orduları tarafından imparator denilerek selamlandılar⁶⁰. Fakat Octavius ile

⁵³ Cicero Marcus Antonius'u vatan haini olarak kabul edilmesi için Senatoda verdiği mücadelesinden sonra dördüncü Philippicae Söylevini aynı amaçla Roma halkının önünde yapmıştır.

⁵⁴ Plut. *Ant.* 16.

⁵⁵ Aug. *RG* I.1.

⁵⁶ Plut. *Ant.* 16.

⁵⁷ Cic. *Phil.* 5.32 ve 53; 7.11-12; 8.5-6; 10.6; 13.22 vd. *Ad Fam.* 12.4.1; 5.2. *Brut.* 1.10.2. Plut. *Cic.* 45.3; *Ant.* 17.1. App. *BC* 3.65. Aug. *RG* 1. Dio, XLVI. 33-36. Vell. *Pat.* II. 61.

⁵⁸ Cic. *Phil.* 13.22.

⁵⁹ Cic. *Phil.* 5.32 ve 53; 7.11-12; 8.5-6; 10.6; 13.22 vd. *Ad Fam.* 12.4.1; 5.2. *Brut.* 1.10.2. Plut. *Cic.* 45.3; *Ant.* 17.1. App. *BC* 3.65. Aug. *RG* 1. Dio, XLVI. 33-36. Vell. *Pat.* II. 61.

Liv. Per. 119. Cic. *Ad Fam.* 10.30 ve 33.3-4; *Brut.* I.3a; *Phil.* 14.26-27. Plut. *Cic.* 45.3; *Ant.* 17.1. App. *BC* 3.66-70. Dio, XLVI. 37.4-7. Suet. *Aug.* 10.

⁶⁰ Cic. *Phil.* XIV.6, 11-12, 22-29, 36-39. Dio, XLVI.38.1 vd. Broughton 1952, II, 335.

birlikte Gallia Cisalpina'ya gelen iki Cumhuriyetçi Consul için de sonuç kötü olmuştu. Hirtius, İ.Ö. 43 yılının Nisan ayının 21. günü yapılan Mutina Savaşı'nda öldü. Pansa ise Forum Gallorum'da aldığı yara yüzünden Mutina Savaşı'ndan hemen sonra yaşamını yitirdi⁶¹. Böylece Octavius, Roma'nın Consul ordularının tümünün tek komutanı olarak kaldı.⁶² Her iki Consulün yaşamlarını yitirmiş olduğu bu savaşlarda Marcus Antonius da büyük bir darbe alınca askerleri ile beraber Gallia Cisalpina'ya kaçtı⁶³. Bu arada Marcus Antonius, Roma'da Senato tarafından *Devlet (Halk) Düşmanı* ilan edildi⁶⁴. Marcus Antonius ve askerlerinin bu kaçış esnasında yaşadıkları en büyük sıkıntı kıtlıktı. Bu nedenle Antonius, enerjisini Alplerin ötesindeki Aemilius Lepidus'un ordugâhına ulaşmak için harcadı. Bu arada Roma Senatosu Octavius'u da çocuk diye diye küçümseyip hafife almaya başlamış⁶⁵, Caesar katilleri Brutus ve Cassius'u güçlendirecek komutanlıkları onlara tahsis etmişti. Brutus'a Makedonia Eyaleti valiliği verilirken⁶⁶, Cassius Syria Eyaleti valiliğine atanmıştı⁶⁷. Ayrıca her ikisine de *maius imperium* yetkisi verilmişti⁶⁸. Bu yetki doğudaki diğer eyalet valilerini de onlara bağlıyordu. Octavius'un tepkisine neden olacak Senato kararlarından birisi Sextus Pompeius'un Roma donanmasının komutanlığına tayini⁶⁹, diğeri Caesar katillerinden birisi olan Decimus Brutus'u Consul ordularının komutanlığına atamasıydı⁷⁰. Octavius, Senato'nun bu tayinlerine şiddetle karşı çıktı. Consul ordularının komutanlığına atanmış olan Decimus Brutus ile işbirliği yapmayacağını ilan etti. Consullük talep ettiği için kendisi için Senato tarafından uygun görülen Praetörlüğü reddederek elinde bulunan 8

⁶¹ Cic. *Ad Fam.* X.17.2;33.4; XI.9.1;10.2; *Brut.* I.2.2. Liv. *Per.* 119. Aug. *RG* 1.Vell. Pat. II.61.4. Suet. *Aug.* 11. App. *BC* III.71-76.

⁶² Plut. *Ant.* 17. Flor. IV. 4. Eutr. VI, 1. Liv. *Per.* 117, 118. C. Dio, XLVI, 36vd. App. *BC* III., 67-76.

⁶³ Plut. *Ant.* XVII.

⁶⁴ Cic. *Brut.* I.3a. Liv. *Per.* 119. App. *BC* III. 63. Vell. Pat. II. 64.4. Dio, XLVI.39.3.

⁶⁵ Scullard 1988, 157.

⁶⁶ Cic. *Phil.* 10; *Brut.* II.4.2. App. *BC* III.79. Dio, XLVI.40.3; XLVII. 22.

⁶⁷ Cic. *Ad Fam.* 12.11, 12. App. *BC* III.63. Dio, XLVI.40.3 vd. Liv. *Per.* 121. Vell. Pat. II.62.3.

⁶⁸ Cic. *Phil.* 11.3-vd.; 13.30; *Ad Fam.* XII.7.1.(Cassius). App. *BC* III.63 vd. Plut. *Brut.* 27.Vell. Pat. II.62.2 (Brutus).

⁶⁹ Sex. Pompeius'un donanma ve deniz kıyılarının komutanlığına (*Praefectus Classis et Orae Maritimae*) atanması konusunda bk. Vell. Pat. II.73.1-2. App. *BC* IV.84 vd. Dio, XLVI.40.3; XLVII.12.2; XLVIII.17.1.

⁷⁰ Liv. *Per.* 119 vd. App. *BC* III.76,80. Dio, XLVI. 40;50.1

lejyonuylu birlikte Roma'ya ilerledi⁷¹. Böylece başkent Roma, Sulla ve Caesar'dan sonra bir de Octavius'un askeri işgaline maruz kalmış oldu.

İ.Ö. 43 yılının Consulleri Hirtius ile Pansa'nın Mutina'da ölmesiyle Roma Cumhuriyeti'nin Consulluk makamı boşalmıştı. Octavius'un talebi boşalan bu makama seçilmekti. Ordusuyla Roma'ya girişine engel olamayan Cumhuriyetçi Senatörler, Roma Cumhuriyeti'nin boş olan iki Consullük makamı (*Consul Suffectus*) için İ.Ö. 43 yılı Ağustos'unda yapılan seçimlerde Octavius'un aday olup seçilmesine sessizce boyun eğdiler. Böylece Octavius, Quintus Pedius adlı bir Senatör ile birlikte İ.Ö. 43 yılının *Suffectus Consulleri* seçildiler⁷². Bu seçimden hemen sonra Octavius'un Caesar'ın evlatlığı olduğu Curia Meclisi'nde (*Comitia Curiata*) onaylatılarak resmen ilan edilmiş oldu⁷³. Böylece Caesar'ın yeğeni Octavius'un resmi adı C. Iulius Caesar Octavianus oldu.

Mutina Savaşı yenilgisinden sonra Gallia Transalpina'ya kaçan Antonius, orada Caesar'ın *magister equitum*'u olarak Pompeius ve taraftarlarına karşı savaşmış olan yakın arkadaşı Aemilius Lepidus'u kendi tarafına çekmek için girişimlerini başlattı⁷⁴. Fakat Aemilius Lepidus'a yakın bir yerde karargâhını kuran Marcus Antonius, her ne kadar iyi ağırlanmış olsa da işbirliği anlamında ilkin Lepidus'tan beklediği ilgiyi göremedi. Bu durumda ona bir şekilde gözdağı verdi⁷⁵ ve nihayet başarı ile uyguladığı planı sayesinde Aemilius Lepidus'la birleşti. Bu birleşme, Senatonun Lepidus'u da "devlet düşmanı" ilan etmesine neden oldu. Fakat bu ilan Antonius'un güçlenmesine engel olamadı. Çünkü Lepidus'un Antonius'a katıldığını öğrenen Caesar taraftarı güçlü generallerden Munacius Plancus⁷⁶ da yakın bir yerdeki ordugahında sahip olduğu büyük bir ordusuyla Antonius'a katıldı. Ardından Hispania Ulterior'daki Caesar taraftarı general C. Asinius Pollio, Antonius'a desteğini bildirdi. Marcus Antonius böylece

⁷¹ Suet. *Aug.* 12. Scullard 1988, 157.

⁷² Aug. *RG* 1. Vell. Pat. II. 65.2;69.5. Dio, XLVI. 41 vd. App. *BC* III.82. Tac. *Ann.* 1.9. Suet. *Aug.* 26.1;31.2.Plut. *Cic.* 45.4 vd; *Brut.* 27.1 vd. Broughton 1968, 336.

⁷³ App. *BC* III.94. Dio,XLVI.47.5. Broughton 1968, 336.

⁷⁴ Plut. *Ant.* 18. App. *BC* III. 83.

⁷⁵ Bununla ilgili bk. Plut. *Ant.* XVIII.

⁷⁶ Iulius Caesar öldürüldüğü zaman M. Plancus Galli Komata'nın Proconsulüydü. İ.Ö.43 yılında Marcus Antonius ile birleşti ve İ.Ö. 42 yılında Consul seçildi. İ.Ö. 40 yılında Asia Proconsülü olan Plancus, M. Antonius'un Parth seferi zamanında Syria valiliği yaptı. Antonius'ın söz konusu seferinde başarısız olmasından sonra yönünü Octavianus'a doğru çevirdi. Suetonius'un eserinden edindiğimiz bilgiye göre, Octavianus için "Augustus" ismini M. Plancus önermiştir. Suet. *Aug.* VII.

büyük bir güç kazandı. Artık o, sahip olduğu 17 lejyon ve 11 atlı birliğiyle Alpleri geçip, İtalya'ya girebilecek durumdaydı⁷⁷. Roma'da Consul seçilmiş olan Octavianus, Antonius'un bu şekilde güçlenmesinden korktu. Onun taraf değiştirip, Antonius ile birlikte harekete geçebilmesi için gereken bahaneyi ise Senato ona zaten vermişti. Zira daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Antonius'u devlet düşmanı ilan etmiş olan Roma Senatosu, Octavianus'u da çocuk diye küçümseyip hafife almış, Caesar katillerine ve düşmanlarına komutanlıkları tahsis etmişti. Tüm bunlar, onun Antonius ile iletişime geçebilmesi için gereken siyasi zemini hazırlaması adına ona yeterliydi. Nitekim meslektaşı (Consul) Quintus Pedius, Octavianus'un Caesar'ın varisi ve adının Caesar Octavianus olduğunu tescil eden yasanın ardından yeni bir yasa (*Lex Pedia*) çıkardı. Bu yasa ile Iulius Caesar'ın katillerine af getiren yasal düzenlemeler iptal edildi ve Caesar katilleri devlet düşmanı olarak ilan edildi. Pedius ayrıca Senato'yu Marcus Antonius ve Aemilius Lepidus'a karşı aldığı “devlet düşmanı” kararının iptali için ikna etti⁷⁸. Octavianus'un Antonius ile işbirliği yapması artık daha kolaydı.

I.3. İkinci Triumvirlik

İ.Ö. 43 yılının sonbaharında Marcus Antonius ile uzlaşma yolunu aramaya başlamış olan Octavianus, taraf değiştirmesinin gerekçesi olarak Senato'nun kendisine yönelik söylediği küçültücü ifadelerini gösterdi. Zira Senatörler, kendisi ve askerlerinin yapmış oldukları hizmetleri takdir etmek yerine, kendisini “çocuk” diyerek küçümsemiş, hatta “ortadan kaldırılması gerektiği” şeklinde sözler sarf etmişlerdi⁷⁹. Tüm bunların ardından Caesar'ın varisi olarak plebslerden ve veteranlardan kendisine sadık olan özel bir ordu kuran, Atlı Sınıfı'ndan üç hırslı ve yetenekli dostunun, yani Q. Salvidienus Rufus, M. Vipsanius Agrippa ve C. Maecenas'ın desteğini alan Octavianus, arkadaşları vasıtasıyla Marcus Antonius'a haber gönderdi ve onunla uzlaşmak istediğini ilettili. Ardından Roma'dan ayrılıp Gallia Cisalpina'ya gitti. Octavianus'un taraf değiştirip, Antonius ile işbirliği yapmak için harekete geçmesi, Cumhuriyetçi siyasetin öncüsü olan Cicero'nun bu zamana kadar takip ettiği politikasını trajik bir şekilde mahkum etmiş oldu. Böylece Roma Cumhuriyeti'nin geleceği, Roma lejyonlarının sadakatini garanti etmiş olan Caesar taraftarlarının merhametine bırakılmış oldu.

⁷⁷ Plut. *Ant.* XVIII. Vell. Pat. II. 63.

⁷⁸ Scullard 1988, 157-158.

⁷⁹ Suet. *Aug.* 12.

Octavianus, Marcus Antonius ve Aemilius Lepidus İ.Ö. 19 Ağustos (Kasım) 43'de Bologna⁸⁰ yakınında Lavinio Irmağı kıyısında sahip oldukları lejyonlarıyla birlikte bir araya geldiler. Lejyonları tarafından selamlanan üç lider orada uzlaşıp güçlerini birleştirmeye karar verdiler⁸¹. Iulius Caesar'ın katillerinden intikam, kendilerini de güvence altına almak zorundaydılar⁸². Artık alacakları kararlar konusunda daha cesurdular. Kurulacak siyasi ve askeri ortaklık, hedeflerine ulaşmada kolaylık sağlayacaktı. Bu sebeple, güçlerini birleştirmek için İ.Ö. 60 yılında Iulius Caesar, Pompeius ve Crassus tarafından kurulan gayri resmi Triumvirliği (Birinci Triumvirlik) kendilerine örnek alarak, "*Triumviri Rei Publicae Constituendae*" (Cumhuriyeti Tanzim Edecek Üç Adam) dedikleri İkinci Triumvirliği (=Üç Adam Yönetimi) kurdular⁸³.

İkinci Triumvirlik ilki gibi gayri resmi statüde kalmadı. Halk Tribunu (*Tribunus Plebis*) olan P. Titus tarafından İ.Ö. 43 yılının 19 Kasım'ında *Plebs Meclisi*'ne (=Halk Meclisine) bir yasa tasarısı olarak getirildi ve 27 Kasım'da meclis tarafından onaylanıp yasallaştırıldı. *Plebisit* (= halk oylaması) onların görev ve unvanlarını, Lavinio Irmağı kıyısında aldıkları kararlarını meşrulaştırdı. Artık onların aldıkları her karar, yasayı zorlayabiliyordu ve hiç kimse onları bunu yapmaktan alıkoyamıyordu⁸⁴. Triumvirler tarafından Lavinio Irmağı kıyısında alınan ve Roma Halk Meclisine onaylatılan ortak kararlara göre, Triumvirlerin her biri Consul yetkiliydiler ve bu yetkiye beş yıl boyunca sahip olacaklardı. Kent magistratları atama yetkisi de Triumvirlere geçmişti. Ayrıca Roma'nın Batı eyaletlerinin tümü de onların yönetiminde olacaktı⁸⁵. Her ne kadar Triumvirler "Dictator" unvanını almaktan özenle kaçınmış olsalar da tam anlamıyla Diktatör yetkilerine sahip olmuşlardı. Bu bakımdan Roma Cumhuriyeti'nin Caesar ile bir Diktatörü varken, Triumvirlerle üç Diktatörü olmuştu.

Triumvirler aralarında bir uzlaşmaya vardıktan sonra, görev yerlerini belirlemek amacıyla, ülkeyi kendi aralarında paylaştılar. İlk etapta paylaşım şu şekildeydi; Aemilius Lepidus *Gallia Narbonensis Eyaleti* ile *Hispania Eyaletleri*'ni aldı,

⁸⁰ İtalya'nın kuzeyinde bir kent.

⁸¹ Flor. IV.6. Plut. Ant. 19. App. BC IV. 2. Eck 2007, 6.

⁸² Eck 2007, 16.

⁸³ Aug. RG 1. 7. Plut. Ant. 19. Iustin. XLII, 4. Vell. Pat. II, 65.; Flor. IV. 6.

⁸⁴ Eck 2007, 18.

⁸⁵ Broughton 1968, II, 337.

Octavianus'un payına *Sicilia*, *Sardinia Eyaleti* ve *Afrika Eyaleti* düştü. Marcus Antonius ise *Gallia Cisalpina* ve *Gallia Comata*'yı elinde tutuyordu⁸⁶. Aynı zamanda askeri anlamda güçlü mevkilerin kontrolünü üstlenerek avantajlı konuma sahip oldu. Bu dağıtım Caesar Octavianus'u oldukça zayıflattı. Üstelik Caesar Octavianus'un elindeki Sardinia- Korsika ve Sicilia adalarında hala çözümlenmemiş ciddi bir sorun vardı. Büyük Pompeius'un hayatta kalan oğlu Sextus Pompeius donanması ile denizi kontrol ettiğı sürece Octavianus'un bu iki adayı kullanabilme olanağı çok sınırlıydı.

Marcus Antonius ile Octavianus için gelecekteki plan Caesar'ın suikastçılarının hepsine karşı mücadele başlatmaktı. Bunun için de askerlerin motivasyonlarını muhafaza edecek paraya ihtiyaçları vardı. Bir diğeri ihtiyaçları da kendileri Doğu'da mücadele ederken Roma ve İtalya'da kalan rakiplerinin gücü ele geçirmeme garantisiydi⁸⁷. Bu görev alanları için ihtiyaç duydukları maddi kaynakların temini konusunda başvurdukları yöntem çok acımasızdı. Çünkü onlar, ilk kez İ.Ö. 82 yılında diktatör seçilen Sulla tarafından yayınlanan *Proscriptio*'yu, yani öldürülerek mal ve mülklerine el konulacak olan siyasi rakipler listesini örnek aldılar⁸⁸. Günlerce süren görüşmelerden sonra hazırlamış oldukları *Proscriptio* ile siyasi rakiplerinin yasa dışı olduklarını ilan ettiler. Bu ilana göre herkes onları öldürmekte özgürdü. Ayrıca onlar, olabildiğince çok insanın insan avıyla ilgilenmesi için parasal ödüller de koydular. Sonuçta, *Proscriptio* ile 300 Senatör ve 2000 atlı öldürüldü. Öldürülenler içinde ünlü hatip ve eski Consul Cicero da vardı⁸⁹.

Plutarkhos'un deyimiyle, Triumvirlerin nefret ettikleri kişilere karşı duydukları kin, kendi akrabalarına ve arkadaşlarına karşı duydukları sevgiden üstün gelmişti. Caesar Octavianus kendisini en baştan beri destekleyen ünlü hatip Cicero'nun Marcus Antonius tarafından öldürülmesine gönülsüzce izin vermek zorunda kaldı. Karşılığında Marcus Antonius'tan onun öz dayısı Lucius Caesar'ı öldürmek için taviz aldı. Aemilius

⁸⁶ Aug. *RG* 1. 7. App. *BC* IV. 2-3. Dio, XLVI. 54-56. Plut. *Ant.* 18-20. Broughton 1968, II, 337. Eck 2007, 17.

⁸⁷ Eck 2007, 17.

⁸⁸ Plut. *Sulla*. 31. Aug. *RG* I. 2.

⁸⁹ Eutr. VII. 2. Flor. II. 16. Plut. *Cic.* 64, 65. Liv. *Per.* 120. App. *BC* IV.3. Vel. Pat. II. 66 vd. Dio, XLVII. 3 vd. Val. Max. VI.5.7. vd. Eck 2007, 17.

Lepidus ise kardeşi Paulus’u diğer iki Triumvire öldürmeleri için teslim etmişti⁹⁰. Bu katı kurallı ve acımasız cezalandırmalar, Caesar Octavianus’u derinden etkiledi. İktidarı tek başına ele geçirdiği zaman, tıpkı kendisini evlat edinen babası Iulius Caesar gibi, daha yumuşak bir politika izlemeye çalışmış olmasının nedeni buydu.

Proscriptio uygulaması, hem Iulius Caesar katillerini hem de Triumvirlerin kişisel düşmanlarını etkisiz hale getirmede oldukça etkili oldu. Öldürülenlerin el koyulan mallarından elde edilen gelirler ise Triumvirlerin ihtiyaç duydukları paranın teminine katkıda bulundu. Fakat Triumvirlerin intikam ve maddi güç amaçlı olan bu cezalandırmaları, Roma halkı tarafından hoş karşılanmadı. Octavianus’tan yaşça daha büyük ve tecrübeli ve Aemilius Lepidus’tan da daha çok yetkiye sahip olan Marcus Antonius, halkın bu hoşnutsuzluğundan en fazla payı alan kişi oldu. Roma halkının Triumvirlik yönetimine karşı öfkesini arttıran olay ise, öldürttükleri Senatörlerin mallarıyla ve sürekli aldıkları vergilerle yetinmeyen Triumvirlerin, bazı Roma vatandaşının bir miktar parasını emanet ettikleri Vesta rahibelerinin elinden zorla almış olmalarıydı. Onlara göre bu olay, tanrılara karşı işlenmiş bir suç ve bir ayıptı.

Sonu gelmeyen para temin etme işinden rahatsızlık duyan Octavianus, Marcus Antonius’a ellerindeki para ve orduyu paylaşmalarını önerdi⁹¹. Marcus Antonius bu öneriyi kabul ettikten sonra, iki Triumvir, Caesar katillerine karşı harekete geçmeye hazırıldılar.

I. 3. 1. Philippi Savaşı

Octavianus ve Marcus Antonius, Roma’da işleri garanti altına aldıktan sonra, İ.Ö. 42 yılında⁹², Triumvirliğin üçüncü üyesi Aemilius Lepidus’u Roma’da bırakarak⁹³, Caesar katili düşmanları Brutus ve Cassius ile savaşmak üzere Roma’dan ayrıldılar. Roma’da kalan Aemilius Lepidus’un 10 lejyonunu aralarında paylaşan Octavianus ve

⁹⁰ Plut. Ant. 19.

⁹¹ Plut. Ant. 21.

⁹² Eutropius (VI.3) Philippi Savaşı’nı İ.Ö. 43 yılı olarak tarihlemiştir. İ.Ö. 42 yılının 1 Ocak’ında Iulius Caesar bir tanrı olarak tanındı. Octavianus bu durumda tanrının oğlu (*divi filius*) olarak saygınlığı bir kez daha arttı. Scullard 1988, 160.

⁹³ Plut. Ant. 21. Dio, XLVII. 46,49.

Marcus Antonius'un emrindeki toplam lejyon sayısı 28 idi. Muhatapları olan Brutus ve Cassius'un emrinde ise toplam 19 lejyon vardı⁹⁴.

Taraflar, Makedonia'nın doğusunda yer alan Philippi mevkiinde karşı karşıya geldiler⁹⁵. Orduları paylaşan Triumvirlerden Octavianus, Brutus ile savaşmak için onun karargâhının karşısına askerlerini yerleştirdi. Marcus Antonius ise ordugahını Cassius'un karşısında kurdu. Octavianus, Brutus karşısında ilk etapta bozguna uğradı. Marcus Antonius ise büyük bir hırs ve gaye ile verdiği mücadelede Cassius'u yenilgiye uğrattı. Cassius, aldığı yenilgi üzerine kendisi gibi Brutus'un yenilgiye uğramış olacağını düşünerek, güvendiği bir azatlı kölesinin kendisini öldürmesini emrederek intihar etti⁹⁶. Onun intiharından birkaç gün sonra ordusunu Marcus Antonius'un komuta ettiği bir kanatla birleştiren Octavianus, Brutus'un ordusuyla tekrardan çarpıştı. Bu sefer yenilgiye uğrayan Brutus, kendi kılıcı ile dava arkadaşı Cassius'un yaptığı gibi intihar etmeyi tercih etti⁹⁷.

I. 3. 2. Eyaletlerin Triumvirlerce Paylaşılması

Philippi Zaferinden sonra Triumvirler tekrar görev alanlarını belirlemek amacıyla bir araya geldiler. Hizmet süresi dolmuş bulunan askerleri terhis edip, onların yerleşecekleri toprakları temin etme kararını aldılar ve Roma'nın Batı eyaletlerini aralarında yeniden paylaştılar. Bu paylaşımında Antonius'un payına Gallia Cisalpina ile Gallia Narbonensis düştü. Diğer Gallia Eyaleti (Gallia Cisaplina) İtalya'ya bağlandı. Her iki Afrika Eyaleti eğer Aemilius Lepidus paylaşımın dışında tutulmayarak birisi ona bırakılmışsa, iki Afrika Eyaleti'nden birisi ve Sicilia, Sardinia Eyaletleri'yle daha önce yapılan paylaşımında Aemilius Lepidus'un olan İspania, Octavianus'un oldu.

Marcus Antonius ve Octavianus, aralarındaki görev taksimine göre harekete geçtiler. Octavianus, hizmet süreleri sona ermiş bulunan askerlere (veteranlar) İtalya'da yerleşecekleri toprakları temin edip veteran kolonileri kuracak, Marcus Antonius ise

⁹⁴ Eck 2007, 18.

⁹⁵ Plut. *Ant.* 22. Vell. Pat. II, 70. Liv. *Per.* 124. App. *BC* IV. 106-121.

⁹⁶ Plut. *Ant.* 22.

⁹⁷ Liv. *Per.* 122 vd. Vell. Pat. II.69 -72. Suet. *Aug.* II. 13. Plut. *Ant.* 22; *Brut.* 28-44. App. *BC* IV.63 -76, 82 ve 87-114. Dio, XLVII. 32 vd. Eutr. VII. 3. Eck 2007, 19.

Philippi Savaşı'ndan önce Cumhuriyetçilerin elinde bulunan Roma'nın Doğu eyaletlerini yeniden düzenleyecek, ihtiyaçları olan parayı Doğu'dan savaş vergisi olarak toplayarak temin edecekti. Özellikle Antonius'un Philippi Savaşı'nda hizmet eden askerlerinin her biri için bir drahmi ödeme sözünün gereği aciliyet gerektiriyordu⁹⁸. Bu nedenle o, İ.Ö. 41 yılında önce Yunanistan'a gitti. Yunanistan'da ölçülü, saygılı ve adli konularda oldukça adil davranan Marcus Antonius, Lucius Censorinus'u Yunanistan'da bırakarak Anadolu'ya geçti⁹⁹. Gerekli parayı sağlamak için hızlı bir şekilde Anadolu'daki kentleri dolaşarak ağır vergiler toplamaya başladı. İç savaşta kendilerine destek olan kentleri ödüllendirip, rakiplerini destekleyenleri cezalandırdı. Kişisel ve keyfi kararları doğrultusunda bazı kişilere önemli yetkiler verdi.

Marcus Antonius'un Anadolu'da ilk olarak hangi kente gittiği tartışmalıdır. Ancak Ephesos'a gittiği ve orada uzun süre kaldığı bilinmektedir. Bu kentten sonra Tarsos'a yönelen Triumvir, henüz Ephesos'dan ayrılmadan önce Q. Dellius adlı legatusunu (=elçisini) Mısır kraliçesi Kleopatra'yı Kilikia'ya getirmesi için Mısır'a gönderdi. Çünkü Mısır Kraliçesi, Philippi Savaşı'nda aldığı yenilgi sonucu intihar eden Caesar katili Cassius'un taraftarlarına para yardımı yapmıştı. Aklında Kleopatra'yı cezalandırmak olan Marcus Antonius'un Tarsos'da kraliçe ile buluşması sonrasında vereceği cezayı unutup, Kleopatra'nın etkisine girdi¹⁰⁰.

Marcus Antonius, Mısır kraliçesinin etkisine girince Doğu'daki işleriyle yeterince ilgilenmedi. Zira Kleopatra ile Tarsos'ta buluştuktan sonra Mısır'a gitti. İ.Ö. 41 yılının baharına kadar orada İskenderiye kentinde kaldı. İskenderiye'de Kleopatra ile aşkın büyüünde eğlenceli vakitler geçirirken, Roma'da ve Anadolu'da işler yolunda değildi. Marcus Antonius'un karısı Fulvia ve erkek kardeşi Lucius Antonius, Octavianus ile yeni bir iç savaş başlatmıştı. Bunun yanında İ.Ö. 40 yılında Labienus komutasındaki bir Parth ordusunun Euphrates ve Syria'dan Lydia ve Ionia'ya kadar bütün Anadolu'yu istila etmiş ve hakim olmaya başlamıştı¹⁰¹. Tüm bu olanların haberini alan Marcus

⁹⁸ Vell. Pat. II.74.1. Josep. AJ 14. 301-323; BJ I. 242. Suet. Aug. 13. 3. Plut. Ant. 23-24. App. BC V.1,3-7. Dio, XLVIII.1-3 ve 22.2. Broughton 1971, 585.

⁹⁹ Plut. Ant. 23, 24.

¹⁰⁰ Plut. Ant. 25.

¹⁰¹ Plut. Ant. 30. Broughton 1968, II, 379. Labienus'un Anadolu istilasını için bk. Debevoise 1968, 109-115.

Antonius, hızla hareket etti. Öncelikle Parthları durdurabilmek için Phoinike'ye gittiği sırada eşi Fulvia'dan aldığı bir mektup sebebiyle Labienus ile mücadelenin komutanlığını Syria valisi L. Decidius Saxa ile bir başka general olan M. Turius'a emanet ederek 200 gemi ile Yunanistan'a geçti. Ancak Fulvia yolculuk esnasında hastalandı ve Peloponnesos'un kuzeyindeki Yunan kenti Sicyon'da öldü¹⁰².

I.3.3. Perusia Savaşı ve Eyaletlerin Yeniden Paylaşımı

Marcus Antonius'un kardeşinin akıbeti ise daha iyi sonuçlanmadı. Mevcut düzeni değiştirmek için kardeşinin gücünden ve Senato'nun çoğunluğundan destek alarak Octavianus'a karşı yandaş toplamayı başarabilen İ.Ö. 41 yılı Consulü Lucius Antonius, Octavianus ile giriştiği savaşta başarısız olmuş, aralarında pek çok Senatörün bulunduğu destekçileri ile Umbria ve Etruria'nın sınırında çok güçlü tahkimatı olan Perusia (= Perugia) kasabasına geri çekilmişti. Octavianus kasabayı baştan sona kuşattı. Sonuçta İ.Ö. 40 yılının başlarında Lucius Antonius, mecburi olarak pes etmek durumunda kaldı. Lucius Antonius'un politik risk taşıyan girişimi onun için felaketle sonuçlandı. Octavianus, Lucius Antonius'u Doğu'da erkek kardeşinin kuvvetini göz önünde bulundurarak canını bağışladı ancak Perusia'daki pek çok Roma vatandaşını topluca katletti. Aynı akıbeti Lucius Antonius'u destekleyen Senatörlerde yaşadı. Octavianus, 15 Mart'ta babası Iulius Caesar'ın suikastının yıldönümünde kasaba surlarının dışında tanrılaştırılmış Iulius Caesar heykeli önünde infaz edilmeleri için senatörlerin 300'ü için emir verdi¹⁰³.

Manevi olarak yaşadığı kayıplara rağmen Marcus Antonius, Perusia Savaşı yenilgisinden kaçarak hayatlarını kurtaran L. Munatius Plancius, P. Crassus ve T. Claudius Nero gibi bazı Romalı komutanlarla Yunanistan'da bulunduğu sırada buluştu¹⁰⁴. Orada Marcus Antonius, İtalya'yı istila etmeye karar vermiş, bu nedenle Sextus Pompeius¹⁰⁵ ile gizli müzakerelere başlamıştı¹⁰⁶. Fakat Marcus Antonius ve

¹⁰² Plut. *Ant.* 30. App. *BC V.* 14-62.

¹⁰³ Suet. *Aug.* 14. Eck 2007, 21.

¹⁰⁴ App. *BC V.* 50. Vell. *Pat.* II. 75.1; 76.1-3. Broughton 1968, II, 380.

¹⁰⁵ Sextus Pompeius, ünlü komutan Pompeius'un üçüncü eşinden olan iki oğlundan küçük olanıdır. Babasının Iulius Caesar ile giriştiği İ.Ö.48 yılındaki Pharsalus Deniz Savaşı sonucu yenilmesi ve ardından öldürülmesinden sonra Sextus Pompeius babasının izinden gitti (Florus, IV. 8). Iulius Caesar muhaliflerinin yanında yer alan Sextus Pompeius'un İ.Ö. 45'de Hispania'daki Munda Savaşı'nda Caesar tarafından yakalanan büyük kardeşi Gnaeus Pompeius idam ettirildi. Kendisi ise kaçmayı başararak

Octavianus'un ortak arkadaşları araya girdiler ve İtalya'daki Brundisium'da¹⁰⁷ iki liderin bir araya gelerek yeni bir antlaşma yapmalarını sağladılar. Bu antlaşma ile Roma eyaletlerinin paylaşımı yeniden yapıldı. İ.Ö. 40 yılının son baharında yapılan bu antlaşmaya göre Roma'nın Batı eyaletleri Octavianus'a emanet edildi. Marcus Antonius Adriyatik Denizi'ndeki Skodra'nın doğusunda kalan tüm Doğu eyaletlerine sahip oldu. Triumvirliğin üçüncü adamı Aemilius Lepidus'a yalnızca Afrika Eyaleti bırakıldı. İtalya ise her iki lidere açıldı. Anlaşmanın maddelerinden biri de kendileri Consullük görevi üslenmek istemezler ise her birinin kendi arkadaşı sırasıyla Consul olacaktı¹⁰⁸. Her ikisi de İtalya'dan lejyoner toplayabilecekti. Marcus Antonius, Octavianus'u İtalya'da bırakarak Doğu'ya geri döndü ve böylece pratik olarak anlaşmanın asker toplama hükmü kullanmamış oldu. Antlaşma neticelendikten sonra, iki rakip müzakerelerini tipik bir hanedan tarzı evlilik ile sağlamlaştırdı; Octavianus'un baba bir olan kız kardeşi Octavia¹⁰⁹ ile yakın zamanda eşi Fulvia'yı kaybeden Marcus Antonius'un evlenmesini sağladı ve Triumvir Antonius ile Octavia muhteşem bir Roma seremonisinde evlendi¹¹⁰. Düğün sonrasında ikili arasında yapılan antlaşma Roma'da Senato'nun onayından geçirilerek meşrulaştırıldı. Triumvirler vakit kaybetmeden İtalya'da yeni vergiler topladılar, yeni Senatörler tayin ettiler ve birkaç yıllığına magistratlar atadılar¹¹¹.

I.4. Triumvirliğin Dağılışı

Caesar Octavianus'un payına düşen ülke topraklarında henüz çözüm bulmamış bir sorun vardı. Sicilia hala Büyük Pompeius'un oğlu Sextus Pompeius'un elindeydi ve Sextus Pompeius, Menas ve Menekrates yönetimindeki korsanlarla işbirliği yaparak İtalya kıyılarını yağmalyordu. Ayrıca korsan faaliyetleri sebebiyle, Mısır'dan Roma'ya

Sicilia'ya gitti (Strab. III. 2.2). Sextus Pompeius, İ.Ö.35 yılında Miletos (Milet) kentinde yakalanıp idam edilinceye kadar triumvirlerle sürekli mücadele etti (Strab. III. 2.2. Liv. *Per.* 117-119. App. *BC V*, 144. Dio (XLIX.18), Sextus Pompeius'un Phrygia Epictetus'un bir kenti olan Midaeium'da(Karahöyük) idam edildiğini söyler.

¹⁰⁶ App. *BC V*.63.

¹⁰⁷ İtalya'nın güneyinde liman kenti.

¹⁰⁸ Plut. *Ant.* 30. App. *BC V*. 65.

¹⁰⁹ Gaius Marcellus (İ.Ö.88-İ.Ö.40). Ünlü Marcellus ailesinden olan Gaius Marcellus, İ.Ö. 50 yılında Consullük yaptı. Julius Caesar'ın en kuvvetli muhaliflerinden biriydi. Buna rağmen Roma Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde nüfuzu daha da arttı. Augustus'un kızkardeşi Octavia ile evlilik yaptı ve İ.Ö. 40 yılında ölünceye kadar Octavia ile evli kaldı. Ayrıca bk. Folwer 2000, 47 vd.

¹¹⁰ Vell. *Pat.* II.76 ve 78. Plut. *Ant.* 30-31. App. *BC V*. 64. Dio, XLVIII.15 ve 24 ve 27-30; L.1.3 ve 26.1. Tac. *Ann* I.10. Suet. *Nero* III. 2. Eutr. VI. 3. Eck 2007, 22-23.

¹¹¹ Dio, XLVIII.34-35.

ulaşması gereken buğday sevkiyatının güzergâhı büyük tehlike altındaydı. Tahıl ulaşımının güvenliği sağlanmaksızın politik istikrar sağlanması imkânsızdı. Bu anlamda Triumvirler öncelikle bu soruna diplomatik açıdan çözüm aradılar. Sorunun çözümü için Sextus Pompeius ile anlaşma yapmayı uygun görerek ona teklifte bulundular. İ.Ö. 39 yılında Naples'in Misenum Burnu yakınında bir araya geldiler ve Sextus Pompeius'a beş yıl boyunca, Akhaia, Korsikia, Sardinia ve Sicilia'nın Proconsullük görevini üstlenmesini istediler. Buna karşılık o da denizlerden korsanları temizleyecek ve her yıl Roma'ya belirli miktarda tahıl gönderecekti. Anlaşmayı kabul eden Sextus Pompeius ile karşılıklı jestlerle yapıldı ve birbirlerine akşam yemeği verdiler. Antlaşma metni, Roma'daki Tanrıça Vesta'nın bakire rahibelerine verilerek tapınağına konuldu ve böylece antlaşma kutsal koruma ile garanti altına alındı¹¹².

Antlaşmanın yapılmasından sonra Marcus Antonius, yeni eşi Octavia'yı da yanına alarak Parth Savaşı için hazırlıklar yapmak, emrinde görev yapacak magistratları ve bağımlı kralları tayin etmek için Yunanistan'a gitti. İ.Ö. 39 yılının sonbaharını takip eden kış mevsimini Atina'da geçirdi¹¹³. Octavianus ise Gallia'ya doğru yola çıktı.

İ.Ö. 38 yılına gelindiğinde, Marcus Antonius, Anadolu'da devam eden Parth istilasını ile mücadelesine devam ediyordu. Caesar Octavianus, Sicilia'yı alınca araları açılan Sextus Pompeius'a karşı yapacağı seferin hazırlıklarına başlamıştı. İ.Ö. 36 yılında Afrika'da bulunan Aemilius Lepidus, İspania'da konuşlandığı 20 lejyonu ile yardıma çağrıldı. Ancak Octavianus'un en çok güvendiği kişi çocukluk arkadaşı ve en iyi komutanı Agrippa idi. Sicilia'da yapılan savaşlarda yenilen Sextus Pompeius Doğu'ya kaçtı¹¹⁴. Tarihçi Florus'un Xerxes'e benzettiği Büyük Pompeius'un onurlu soyunu devam ettireceği umulan¹¹⁵, ama içindeki intikam duygusunun ağır bastığı için başarısız olan Sextus Pompeius İ.Ö. 35 yılında Antonius'un Galatia kralı olarak tayin etmiş olduğu Amyntas tarafından Phrygia'da yakalanıp Antonius'un Miletos'taki komutanı Titius'a teslim edildi ve orada öldürüldü¹¹⁶.

¹¹² Plut. *Ant.* 32. App. *BC.* V. 67-74. Dio, XLVIII. 15.1; 36-38. Vel. Pat. II.77. Tac. *Ann.* V.1. Liv. *Per.* 127. Massie 1983, 57. Scullard 1988, 163. Pelling 2008, 20 vd.

¹¹³ App. *BC.* V. 76.

¹¹⁴ App. *BC.* V. 116 vd. Vell. Pat. II. 80. Pelling 2008, 35 vd.

¹¹⁵ Flor. IV. 8.

¹¹⁶ App. *BC.* V. 137 vd. Kaya 2012, 129. Stahelin 1973, 99. Pelling 2008, 38.

Sextus Pompeius'un yenilerek Sicilia bölgesinden kaçarak ayrılması üzerine elindeki lejyonları Triumvirliğin üçüncü üyesi Lepidus'a geçti. Komuta ettiği 22 lejyonluk bu ordusuna güvenen Lepidus, Sicilia'da hak iddia ederek Octavianus'tan adayı terk etmesini istedi. Böylece Lepidus ile Octavianus'un Sicilia Eyaleti yüzünden araları açıldı. Fakat Lepidus'un askerleri Octavianus'a karşı savaşmak istemeyerek, onu terk edip Octavianus tarafına geçince savaş başlamadan bitti. Lepidus, mağlubiyeti kabul etmek zorunda kaldı. Octavianus, tüm bunlara rağmen Lepidus'un yaşamını bağışladı. Fakat onun tüm Triumvirlik yetkilerini elinden aldı. Pontifex Maximus olarak kalmasına izin vermek dışında Lepidus'un kamu kariyerini sona erdirdi¹¹⁷. Böylece Triumvirlik fiilen son bulmuş oldu.

I.5. Caesar Octavianus ve Marcus Antonius: Actium Savaşı

Lepidus'un Triumvirlik yetkileri alınınca Roma dünyası birisi Antonius, diğeri Octavianus olmak üzere iki liderin kontrolüne girmiş oldu. Ülke toprakları bu iki lider tarafından tekrar paylaşıldı. Roma İmparatorluğu'nun Batı'sından Octavianus, Doğu'sundan da Marcus Antonius sorumluydu. Ancak elbette iktidarı tek başına sahip olma duygusu her iki liderde de bitmemişti. Bu nedenle yeni paylaşım, Roma Cumhuriyet yönetiminin son iç savaşına doğru geri sayımı başlatmış oldu.

Marcus Antonius, İ.Ö. 36 yılında Parthlarla yaptığı savaşta toplam yirmi bin yaya ve dört bin atlı askerini kaybetti ve Antonius'un Parthlara karşı bu seferi tarihe Roma adına büyük bir hezimet olarak geçti¹¹⁸. Buna rağmen Marcus Antonius, hala etkisinden çıkamadığı sevgilisi Kleopatra'yı düşünmekten vazgeçmiyordu. Roma'da bulunan karısı Octavia ise kocasının yanına gitmek istiyordu. Plutarkhos'a göre¹¹⁹ bazı yazarların Octavianus'un kız kardeşi Octavia'yı sevindirmek için değil de Marcus Antonius'un kız kardeşini ilgisiz ve hoş olmayan şekilde karşılayabileceğini düşünerek, bir bahane yaratmış olup arzu ettiği savaşı başlatabilecek olmasından dolayı Octavianus'un kız kardeşine izin verdiği şeklindeki ilginç düşüncelerinden bahsetmiştir.

¹¹⁷ Scullard, 1988, 164. Broughton 1968, II, 400. Pelling 2008, 36.

¹¹⁸ Plut. *Ant.* 50. Debevoise 1968, 123-132.

¹¹⁹ Plut. *Ant.* 54.

Elbette zekice tavırlar gösteren Kleopatra, Octavia'nın hayal kırıklığı içinde Roma'ya geri dönmesini sağladı. Ancak erkek kardeşi ve eşi arasında kalan Octavia asil bir kadına yakışır şekilde Roma'da kocasını temsil ediyordu. O Marcus Antonius'un açıklarını bir nebze kapatmaya çalışırken, onun iyi niyetine şahit olanların Marcus Antonius'a olan nefretleri daha da artıyordu. Üstelik İskenderiye'de Kleopatra'nın Iulius Caesar'dan olduğu düşünülen oğlu Caesarion ile kendisinden olan oğullarını "krallar kralı" ilan edip miras dağıtımını yapmıştı. Antonius'un hazırladıktan sonra Vesta Rahibelerine emanet ettiği miras paylaşımı şu şekildeydi; Alexandros'a Armenia'yı, Media'yı ve kendince yakın zaman sonra ele geçirileceğine inandığı Parthia'yı verdi; Ptolemaios'a Phoinike'yi, Syria'yı ve Kilikia'yı verdi¹²⁰.

1 Ocak İ.Ö. 33 tarihinde Octavianus tekrar seçime katılarak ikinci kez Consul seçildiği zaman¹²¹, Triumvirlik, Antonius ve Octavianus açısından da hemen hemen geçerliliğini yitirmişti. Octavianus'un Consullük görevini sonraki yedi yıl boyunca tekrardan seçilerek muhafaza edebildi. O, ilk düzenlemelerinde bunu başaramamış olsa da, daha sonra meslektaşları, ordular dâhil Roma'daki lejyonlarının komutanlığını ona verdiler. Octavianus ülkede inandırıcılığını kabul ettirerek oldukça kalabalık bir taraftar toplayabildi. İ.Ö. 32 yılında, halkın hoşnutsuzluğunu göze alarak, gerekli olan para için, İtalya'da ağır vergi uygulamasını başlattı¹²². Sphinx ya da Maecenas'ın yürütmüş olduğu propagandalar sayesinde aldığı kararlar ve uygulamalar tolere edilebildi ve neredeyse tüm İtalya'yı kendisini bağlayabildi. Üstelik bir devlet görevlisi olarak değil, kişisel olarak kendisine doğrudan bağımlı kılabilirdi. Sadece Bologna kasabasında etkin olamadı. Çünkü orda uzun yıllardır Antoniuslar sülalesi hüküm sürüyordu¹²³.

Octavianus'un Antonius'a karşı savaşı başlatabilmesi için tek engeli Roma Senatosu'ydu. Senato'yu ikna ettiğinde savaş başlayacaktı. Marcus Antonius ile ilgili olarak kullanılabileceği yeterince suçlama vardı. Tüm bunları Senato'ya bildirirken bir yandan da halk arasında Marcus Antonius aleyhine propagandalar yürütüyordu.

¹²⁰ Plut. *Ant.* 54 vd. Dio, L. 2.

¹²¹ Eck 2007, 34.

¹²² Plutarkhos'a (*Ant.* 58) göre, Marcus Antonius, tam bu olaylar yaşanırken savaşı başlatsaydı, Octavianus'a karşı başarılı olabilirdi. Çünkü Octavianus asker bakımından zayıf olmasının yanında aldığı ağır vergilerden dolayı halk içinde kargaşa yaşıyordu.

¹²³ Massie 1988, 61.

Özellikle miras konusunda Senato'yu ikna etmede iyi bir koz yakalamıştı. Octavianus'un tüm bu suçlama politikasına karşılık Marcus Antonius, cevap niteliğinde Octavianus hakkında suçlamalarda bulundu. Marcus Antonius'un suçlamalarında, Octavianus, Sextus Pompeius'u yendikten sonra elde ettiği Sicilia'yı onunla paylaşmamış ve Octavianus'un zaferle ayrıldığı bu savaşta destek için Marcus Antonius tarafından ona gönderilen 200 gemilik donanmayı Octavianus ona geri vermemişti. Bunun yanında Octavianus, Sextus Pompeius ile yapılan savaşta Aemilius Lepidus'u yeterli bulmamış ve onun emekli olmasını sağlamıştı¹²⁴. Ancak Triumvirliğin diğer üyesinin emekli olmasıyla kendisinin olması gereken gelir kaynaklarına da Octavianus tarafından el koyulmuştu. Marcus Antonius için belki de en tehlikelisi Octavianus'un İtalya'yı kendi lejyonları arasında paylaşmış olmasıydı. Octavianus, yönetimi paylaştığı meslektaşının bu suçlamalarına karşılık vermede gecikmedi. O, Aemilius Lepidus'un görevini kötüye kullandığı için emekliye ayrılmasını uygun gördüğünü söyledi. Üstelik Marcus Antonius savaşarak kazanmış olduğu Armenia'yı onunla paylaşmamıştı ki o niçin Sicilia'yı paylaşacaktı. İtalya'daki lejyonları konusunda ise Marcus Antonius'un lejyonerlerinin Media ve Parthia'yı ellerinde tutuyor olmalarından dolayı İtalya'da haklarının olmadığını söyledi¹²⁵.

Marcus Antonius, Octavianus'un yanıtlarını Armenia'da iken işitir işitmez rüzgârı hissedilen savaşın hazırlığını başlattı. Komutanı Canidius'u acilen 16 lejyon ile beraber deniz kıyısına gönderdi. Kendisi de Kleopatra ile birlikte donanmasını oluşturmak amacıyla Ephesos'a gitti¹²⁶. Kleopatra'nın sağladığı 200 savaş gemisi ve yük gemileri ile toplam 800 gemilik bir donanma oluşturdu. Kleopatra'nın Marcus Antonius'a desteği bununla kalmamıştı. Aynı zamanda yirmi bin talanton ve savaş boyunca tüm orduya yetecek kadar erzak verdi. Marcus Antonius, Kleopatra'yı savaştan uzak tutmak için Mısır'a göndermek istiyordu. Ancak Kleopatra, komutan Canidius'u ikna etmiş ve kendisinin de savaşta bulunması konusunda Marcus Antonius ile görüşmesini sağlamasını ondan istemişti. Canidius'un ikna yeteneği Kleopatra'yı aratmayacak şekildeydi ki Marcus Antonius kraliçenin savaşta bulunmasını kabul etti.

¹²⁴ Dio, L. 2.

¹²⁵ Plut. *Ant.* 55.

¹²⁶ Eck 2007, 34.

Marcus Antonius ve Kleopatra hazırlıklarını bitirdikten sonra Anadolu kıyılarına yakın bir Yunan adası olan Samos'a doğru yola çıktılar. Adaya vardıklarında halkın dikkatini çekmek amacıyla şenlik düzenlediler. Şenlik vasıtasıyla oraya adaya gelen prenslerden ve krallardan savaş için gerekli teçhizatı istediler. Sonra Samos Adası'ndan Atina'ya geçen Marcus Antonius, orada da yine görkemli şenlikler düzenlendi¹²⁷.

Octavianus ise Marcus Antonius'un savaş hazırlıkları yaptığını öğrendiğinde telaşa kapıldı ve o da savaş için gerekli eksiklerini tamamlamaya başladı. Gerekli eksiklikleri tamamlamak için İ.Ö. 32 yılında zorunlu olarak toplanan vergiden dolayı halk çok tepkiliydi. Özgür vatandaşlardan gelirlerinin dörtte birini, azatlılardan ise mallarının sekizde birini vergi olarak ödemelerini istedi. Bunun sonucunda, her iki sınıftan da tepki aldı. Bu tepki neredeyse tüm İtalya'ya yayıldı. Ancak daha çok tepkileri Marcus Antonius alıyordu. Çünkü halka göre olası savaş için toplanan vergilerden kaynaklanan sıkıntılar, Marcus Antonius'un savaş başlatmak istemesinden dolayı idi.

Octavianus, savaş hazırlıklarını Senato'dan çıkaracağı savaş kararı dışında tamamlamıştı. Hazırlıkları Senato'dan çıkaracağı savaş kararı ile nihayetlenecekti. Marcus Antonius'un sürekli sarhoş hali ve Kleopatra'ya olan zaafı ile ona verdiği gereksiz yetkileri öne sürerek, istediği bu kararı Senato'dan çıkartması zor olmadı¹²⁸. Böylece beklenen iç savaşın önü resmen açılmış oldu.

Marcus Antonius'un birçoğu sekiz ya da on sıra kürekli, toplam 500'ü aşkın savaş gemisi, 100 bin yaya ve 12 bin atlı askeri vardı Roma Cumhuriyeti'nin Doğu topraklarında yaptığı düzenlemelerde pek çok yerel topluluklara yerel krallar atamış ve bu kralları kendisine bağımlı kılmıştı. Toprak ve kral unvanı bahşederek yetki verdiği, buna karşılık sadakatlerini kazandığı krallar da savaş için asker gönderdiler. Roma'nın Anadolu toprakları içerisinde yer alan yukarı Kilikia kralı Tarkondimatos, Kappadokia kralı Arkhelaos, Paphlagonia kralı Philadelphos, Kommagene kralı Mithridates ve Trakya kralı Sadalas birebir onun yanında yer aldılar. Marcus Antonius'un Anadolu'da yaptığı düzenlemelerde en fazla payı alan iki kraldan biri olan Pontos'tan Polemon ona

¹²⁷ Plut. *Ant.* 55, 56, 58. Ayrıca bk.Eck 2007, 34 vd. Pelling 2008, 32 vd., 48 vd.

¹²⁸ Plut. *Ant.* 58. 60.

önemli miktarda askeri güç gönderdi. Lykaonia ile Galatia kralı Amyntas da aynı şekilde askeri yardım gönderdi. Ancak daha sonra Amyntas savaşın Octavianus yönünde galibiyetle sonuçlanacağını tahmin ederek, taraf değiştirip¹²⁹ Octavianus'un yanında yer almıştır. Anadolu'daki kralların dışında Roma'ya bağlı farklı ülkelerden de yardımcı birlik gönderen krallar vardı. Bunlar, Libya kralı Bocchus, Arabistan'dan Malkhos, Yahudi kral Herodes ve Med kralıdır¹³⁰. Bu durumda Marcus Antonius, Euphrates ve Armania'dan İon denizine ve Illyria'ya kadar olan çok geniş bir coğrafyayı ve Kyrene (=Libya'da) ile Armenia arasında uzanan eyaletleri elinde bulunduruyordu.

Octavianus ise 250 savaş gemisi, 80 bin yaya ve Marcus Antonius'un ordusuna yaklaşık olarak eşit oranda atlı askeri ile Illyria'dan Batıdaki Atlas Okyanus'una ve bu okyanustan başlayarak, Etruria Denizi'nden Sicilia Denizi'ne kadar İtalya'nın batısındaki tüm denizlere egemendi. Ayrıca, Afrika'da, İtalya'nın tam karşısındaki bütün Libya kıyılarını, Gallia'yı ve Hercules Sütunlarına kadar İspania'yı egemenliği altında tutuyordu¹³¹.

Marcus Antonius'un savaş başlatmakla yaptığı yanı sıra bir de savaş için aldığı yanlış karar eklenince savaşın kimin kazanacağını tahmin etmek zor olmayacaktır¹³². Zira Antonius, kara kuvvetleri bakımından oldukça güçlü ve yeterli lejyona sahip olmasına rağmen denizde savaşmayı tercih etti. Plutarkhos'a göre, denizde savaşma fikri Kleopatra'ya aitti ve bu konuda Marcus Antonius'u diğer her konuda olduğu gibi onu etkisi altına almıştı. Deniz kuvvetinde ise oldukça yetersiz bir donanmaya sahipti. En büyük eksik tayfa konusundaydı. Bu sebeple Yunanistan'dan bayağı gezginleri, eşek sürücülerini, tarla işçileri ve askerlik çağına henüz gelmiş çocuklar olmak üzere her türden

¹²⁹ Plut. *Ant.* 63. Dio, XLVII, 48. Levick 1967, 26. Mitchell 1993, I, 37. Kaya 2005, 144. Pelling 2008, 56 vd. Amyntas'ın savaş anında taraf değiştirmesi ilk değildi. İ.Ö. 42 yılındaki Philippi Savaşı'nda Brutus'a askeri yardım göndererek iç savaşa dâhil olan Kral Deiotaros'un askeri kuvvetlerinin komutasını yaptığı zaman Philippi Savaşı'nın akıbetinin ne olacağı henüz belli değilken ve Deiotaros'tan bir talimat almamasına rağmen savaşta taraf değiştirip Triumvirlerin tarafına geçmişti. Böylece Deiotaros, Philippi'de Triumvirlerin kazandığı zafer sonrasında krallığını korudu.

¹³⁰ Marcus Antonius'un emriyle İ.Ö. 37 yılında C. Sosius iki lejyon ile Kudüs'e gitmiş ve buradaki Parth tehdidine son verip, Kudüs'ü ele geçirmişti. Kral Herodes, Roma'nın müttefiki olarak Iudea Krallığı'nın başına getirildi. Scullard 1988, 166.

¹³¹ Plut. *Ant.* 61.

¹³² Savaş hazırlıkları başladığı zaman Agrippa önceden oluşturmuş olduğu donanmayı onarmıştı. Çünkü Agrippa ancak denizde meydana gelebilecek bir savaşta Marcus Antonius'a karşı zafer elde edeceklerini düşünüyor hatta belki de biliyordu. Eck 2007, 35.

insanı apar topar tayfa olmaya zorlamıştı. Deniz savaşına girmeleri kararlaştırılınca Marcus Antonius 60 tanesi dışında bütün Mısır gemilerini ateşe verdi. Kendinde kalanlar, 10 sıra küreklişinden 3 sıra küreklişine kadar çeşitli, fakat en iyileriydi. En büyük gemilerini tam teknil silahlandırılmış 20 bin lejyon askeri ve iki bin okçuluyla donattı¹³³. Bu arada Octavianus'un gemileri de tam olarak donatılmıştı. Bu gemiler hafif, hızlı ve kullanımı kolaydı. Daha önemlisi gemiler yeterli sayıda yetenekli tayfalarla doluydu. Octavianus'un donanması Tarentum ve Brundisium'daki üslerinde konuşlandırılmıştı. Marcus Antonius'un donanması Actium yakınında demir atmıştı¹³⁴.

Marcus Antonius'un donanması Actium'da yaşanan çarpışmada Octavianus'un donanmasına karşı uzun bir süre karşı koydu. Ancak denizle baş edemeyen gemileri çok büyük zarar gördü. Nihayetinde istemeyerek de olsa Marcus Antonius mücadeleyi bıraktı ve İskenderiye'ye doğru kaçtı¹³⁵. Plutarkhos'dan öğrendiğimize göre, ölü olarak kayıpları 5 binden biraz azdı. Octavianus'un kendisinin belirttiğine göre ise üç yüz gemi ele geçirilmişti¹³⁶.

Actium'da kazandığı başarıdan sonra Octavianus, Samos Ada'sındaki ordugâhına çekildi. Daha evvel Brundisium'da gösterdikleri başarılarından dolayı lejyonlar, ödül ve terhis isteği ile ayaklanmışlardı. Askerlerin ayaklanma haberini alır almaz İtalya'ya doğru yola çıktı. Brundisium'da toplam yedi gün kaldı ve bu süre boyunca askerlerin tüm isteklerini yerine getirdi. Burada işi bittikten sonra ara verdiği işinin başına, yani Marcus Antonius ile mücadelesine geri döndü. Asia ve Syria üzerinden Mısır'a ayak bastı. İskenderiye'ye kaçıp sığınan Marcus Antonius ve Kleopatra'yı bu kentte kuşatma altına aldı¹³⁷. Marcus Antonius'un güvendiği pek çok kişi taraf değiştirerek Octavianus'un tarafına geçmişlerdi. Savaşın galibi belli olmuştu artık. Yenilgiye daha fazla dayanamayan Marcus Antonius, Eros adlı kölesinin kendisini öldürmesini istedi. Ancak istemeye istemeye kılıcı Marcus Antonius'a saplayan köle başarısız oldu. Bunun üzerine kılıcı kölesinden alan Marcus Antonius, mağlubiyetten

¹³³ Plut. *Ant.* 64.

¹³⁴ Plut. *Ant.* 62.

¹³⁵ Plut. *Ant.* 68. Suet. *Aug.* 27. Eutr. 7.

¹³⁶ Plut. *Ant.* 68. Actium Savaşı ile ilgili geniş bilgi için ayrıca bk. Scullard 1968, 168 vd. Pelling 2008, 54 vd.

¹³⁷ Suet. *Aug.* 27.

yorgun düşmüş bedenine bu kılıcı saplayarak intihar etti. Esir hayatı yaşamak istemeyen ve sevgilisinin ölümünü duyan Ptoleimosların son kraliçesi Kleopatra da bir yılanın kendisini ısırmasını izin vererek intihar etti¹³⁸. Kraliçe Kleopatra, Mısır'da hüküm süren Ptoleimoslar'ın son hükümdarı oldu. Zira Octavianus, İ.Ö. 30 yılında, Kleopatra'nın ölümünden sonra Mısır'a yeni bir kral atamadı. Mısır'ı Roma eyaleti yaptı. Bu yeni eyaletin valiliğine de Gaius Cornelius Gallus'u tayin etti¹³⁹.

I.6. Augustus: Roma'nın Princeps'i

Cumhuriyeti tamir etmek sloganıyla reformist siyasetini icra etmeye başlayan Octavianus, İ.Ö. 29 yılından itibaren 45 yıl aralıksız Roma'nın tek adamı olarak Roma İmparatorluğu'na hükmetmek suretiyle Roma Tarihinin İmparatorluk Dönemi'nin yaratıcısı oldu. Roma Cumhuriyeti'nin güçlü destekçileri yaşanan iç savaşlarda yaşamlarını yitirmişlerdi. Ancak muhaliflerin kökü tamamen kazınmamıştı. Bu sebeple Octavianus amaçladığı yeni yönetimi, tedbirli, sessiz ama sağlam hamlelerle elde edeceğinin bilincindeydi. Bugün bizler onun dönemindeki olaylara ve değişimlere baktığımız zaman tüm bunları zekice tasarlanmış planlar olarak nitelendirebiliriz. Ancak Octavianus'un Actium zaferinden sonra acaba öngörülerini ne kadar uzak bir zamana yayılmıştı. Bunu bilemiyoruz fakat net olarak söyleyebiliriz ki, şans daima Octavianus'un yanındaydı.

Zamanla tüm yetkileri elinde toplamaya başaran Octavianus ilk olarak, İ.Ö. 28 yılında Censorluk¹⁴⁰ yetkisini üstlendi. 16 Ocak İ.Ö. 27 tarihinde Consul Munatius Plancus'un önerisiyle, Caesar Octavianus altıncı ve yedinci Consullüğü sırasında Augustus unvanını aldı. *Res Gestae*'de kendisi bu unvanı alışı şu sözleriyle ifade eder:

¹³⁸ Suet. *Aug.* 27. Eutr. 7. Ayrıntı için bkz. Plut. *Ant.* 85-86.

¹³⁹ Crook 2008, 74. Mısır'ın Roma eyaletine dönüşmesiyle Ptolemaiosların kraliyet hazinesi de ele geçirilmiş oldu. Maddi kaynak sıkıntısı çeken Roma için bu eyalet büyük önem arz ediyordu. Özellikle toprak bağıışı için söz verilmiş terhisli askerlerin (veteranların) topraklarının alımı için gereken ödemeler yapılabilirdi.

¹⁴⁰ İ.Ö. 70'den beri halkın nüfus sayımı yapılmamıştı. O güne kadar nüfus sayımından sorumlu olan Censor'lar o güne kadar geleneksel olarak patrici sınıfından seçilirdi. Octavianus bu yetkiyi Agrippa ile beraber almak istiyordu. Bu tepkiye yol açabilirdi. Bu nedenle her iki Consul, *Censoria Potestas*, yani Censor olarak hareket etme yetkisini aldılar. Bunu da İ.Ö. 5. Yüzyılda da henüz censorluk makamının kuruluşundan önce Consullerin bu görevi yapmış olduklarını hatırlatılarak, meşruluk kazandırdılar. Scullard 1988, 210. Aug. RG II.8.

“...iç savaşın alevlerini söndürdikten sonra, toplumun onayını alarak her konuda mutlak hakimiyet elde ettiğim halde, devleti kendi iktidarımdan *Senatus*’a ve Roma halkının özgür iradesine devrettim. Bu hizmetimden ötürü *Senatus* kararıyla bana *Augustus* unvanı verildi....¹⁴¹

Kutsal, ulu, yüce anlamında gelen “Augustus”¹⁴² ismi, Romalılarca, herhangi bir şeyin kuş falına göre kutsanan yerlere veriliyordu¹⁴³. Aynı zamanda Augustus, Roma tarihinde Iulio- Claudius Sülalesi¹⁴⁴ Dönemi başlatmış oldu. Muhtemelen İmparatorluğun yeniden vücut bulmasından endişe duyan Romalıları düşünerek, aynı tarihte devlet yönetimini Senato’ya ve halka bırakacağını açıkladı¹⁴⁵. Kendisi 10 yıl boyunca Marcus Antonius ve Lepidius ile beraber oluşturdukları İkinci Triumvirlikte, kendi lejyonerleri ile beraber yöneteceği bölgelerin komutanlığını üstlendi¹⁴⁶. İ.Ö. 27-24 yılları arasında kuzey- batı İspania’ya yapılan seferde komutanlık yaptı ve Agrippa’nın katılımıyla İ.Ö.19 yılında İspania’nın fethi tamamlandı¹⁴⁷. Marcus Antonius ve Kleopatra’ya karşı savaşında, Sextilis ayının ilk günü Aleksandria’ya (İskenderiye) girmesi ve savaşın zaferle sonuçlanması da aynı ay içinde olmasının şerefine İ.Ö. 27 yılında, bu ayın adı *Augustus* olarak değiştirildi ve Iulius Caesar tarafından düzenlenen takvim tekrar düzenlendi¹⁴⁸. İ.Ö. 23 de *Tribunica Potestas* ile yaşam boyu tribunluk aldı. *Ius Edicendi* unvanı ile kanun teklif etme ve diğer memurlarının seçiminde itiraz edebilme hakkı elde etti¹⁴⁹. İ.Ö. 12’de *Pontifex Maximus*¹⁵⁰ ve *Augur* unvanlarını aldı. Dinsel törenlerden sorumlu 15’ler Meclisi’nin bir üyesi, dinsel şölenlerden sorumlu 7’lerden biri, *Frater Arvalis*, *Sodalis Titus* ve *Fetialis*¹⁵¹ ile *Sibylla* kitaplarının

¹⁴¹ Aug. RG 34.

¹⁴² Akşit’e (1985, 38) göre, bu unvan Octavianus’u ölümlülerden ayıran bir sıfat gibiydi.

¹⁴³ Suet. Aug. 7. Crook 2008, 79.

¹⁴⁴ Iulius-Claudius hanedanı imparatorları şunlardır: Augustus (İ.Ö.31-A.D.14), Tiberius (14-37), Gaius (Caligula) (37-41), Claudius (41-54), Nero (54-68).

¹⁴⁵ Aug. RG VI. 34.

¹⁴⁶ Aug. RG 1, 7.

¹⁴⁷ Scullard 1988, 213.

¹⁴⁸ Suet. Aug. 31. Akşit 1985, 36.

¹⁴⁹ Akşit 1985, 39-40.

¹⁵⁰ Augustus, Lepidus hayattayken onun üstlenmiş olduğu bu görev Iulius Caesar’dan miras kalmış olarak ona verilmek istenmesine rağmen kabul etmemiştir. Marcus Antonius bu görevi Augustus’a karşı üstlenmiştir. Plut. Ant. 20, 23. İ.S. 12 yılında, Lepidus öldü ve Augustus Pontifex Maximus oldu. Aug. RG II.10. Scullard 1988, 217.

¹⁵¹ Aug. RG I. 7.

koruyucusu oldu. İ.Ö. 2’de on üçüncü Consüllüğü devam ederken ona *Pater Patriae*, yani *vatanın babası* unvanı verildi¹⁵².

Augustus başlattığı İmparatorluk rejiminde yönetim, sosyal, din ve askeri alanlarda pek çok önemli reformlar yaptı. Bu reformlardan kısaca bahsedecek olursak, Augustus, Roma Cumhuriyet yönetiminde önemli bir pozisyona sahip olan Senato ile işe başladı. Ciddi anlamda çalışan ile çalışmayanı birbirinden ayırmak maksadıyla hareket ederek Senatörlerin sayılarını azaltmaya karar verdi. İ.Ö. 28 yılında sayıları 1000 üzerinde olan Senato üyeleri 800’e indirildi. İ.Ö. 18 yılında bu sayı 600’e indirildi ve İ.Ö. 11 ve İ.S. 4 yıllarında yeni düzenlemeler yapılmasına rağmen, bu sayı değiştirilmedi ve sayı hep 600 olarak kaldı¹⁵³. Özelliğini yitirmek üzere olan Senato’yu tekrardan canlandırmak için güçlü Senatörlere ihtiyacı vardı. Bu sebeple daha sıkı bir seçimle Senatörler seçilmeye başlandı. Söz konusu seçim iki aşamalıydı. İlk Senatörlerin her biri kendi meslektaşından birini seçti, ikinci aşamada kendisi ve Agrippa’nın seçiminden geçtiler. Senato kararları artık yayınlanmayacaktı¹⁵⁴. Bizzat kendisi *Princeps Senatus* yani birinci senatör oldu¹⁵⁵. *Ius Primae Relationis* yetkisiyle Senato’da ilk öneriyi yapma hakkını kazandığı gibi, devlet hazinesinin idaresini Senatörlerden seçilen *Praefecti Aerarii* unvanlı iki üyeye bıraktı. Augustus Dönemi’nde daha fazla önem kazanan *Equites* sınıfından (=Atlı Sınıfı) pek çok ünlü kişi onun Senato’ya sunduğu tavsiyeler sayesinde Senatör olabildi¹⁵⁶. Böylelikle istediği gibi Senato’ya eski canlılığı kazandırıldı.

Diğer devlet görevlileri ile ilgili değişiklikler de yaptı. Mesela yüksek kamu görevlileri görev süreleri dolar dolmaz eyaletlere gönderilmedi. Proconsullere hep devlet kasasından kiralanan katırlar ve çadırlar için belli bir miktar para ayrıldı. İ.Ö. 27 yılında sayıları 40’dan 20’ye indirilen Quaestorlerden devlet hazinesiyle ilgilenme işi alınıp Praetorluk görevi yapmış ya da yapıyor olan kişilere verildi. Quaestorlerin topladıkları Yüzler Meclisini, Onlar Meclisi topladı. Uzun zamandır atanmayan

¹⁵² Aug. RG VI.35.

¹⁵³ Akşit 1985, 52. Scullard 1988, 216. Ayrıca Cumhuriyet dönemi Senatosu için bk Lintott 1999, 68 vd.

¹⁵⁴ Suet. Aug. 35, 36. Crook 2008, 76.

¹⁵⁵ Aug. RG I.7.

¹⁵⁶ Akşit 1985, 38, 53.

Censorlar tekrardan atanmaya başladı. Praetorların sayısı artırıldı¹⁵⁷. *Imperium Proconsulare* ile bütün valiler üzerinde emretme yetkisi kazanmış olan Augustus, eyaletleri İmparator Eyaletleri ve Senato Eyaletleri olarak ikiye ayırdı. Yönetimini kendisinin üstlendiği imparator eyaletleri yönetilmeleri kolay ve güvenli olmayanlardı. Diğer eyaletleri Senatoda kura çekilerek tayin edilen Proconsullere verdi¹⁵⁸. Ancak *Imperium Maius* yetkisiyle Senato eyaletlerinin idaresine müdahale hakkı edindi¹⁵⁹.

Sosyal alanda yaptığı reformlar da daha çok geleneksel Roma ruhunu tekrardan canlandırmayı amaçlamıştı. Bir kent devleti iken büyük bir devlet haline gelen Roma'nın en önemli yapı taşı "aile" kavramının giderek yozlaşmasında cinsel özgürlüğü bir sorun olarak gören Augustus, İ.Ö. 18-17 yıllarında cinsel suçlar ve cinsel yaşam konusunda Lex Iulia yasalarını hazırlattı¹⁶⁰. *Lex Iulia de Adulteriis, Lex Iulia Maritandis Ordinibus* (evlenmeleri düzenleyen yasa) yasaları ile boşanmayı şartlara bağladı, evlenmemiş ya da evli olup da çocuk sahibi olmamış kişilere bazı cezai hükümler koydu. Evliliği ciddi bir şekilde teşvik amaçlı ama bir o kadar zorlayıcı olan bu yasalarda bekâr kişiler miras haklarını kaybediyorlardı. Evli olup çocuk sahibi olmamış kişiler ise miraslarının yarısını devlete bırakacaklardı¹⁶¹. İ.S. 9 yılına gelindiğinde cezalara yeni şartlar eklendi. İsmi Consul Papius ve Poppaeus'dan alan *Lex Papia Poppea* (evli ve çocuk sahibi olanları koruyan yasa) kanunları evlilik kurumunu yerleştirmek ve çocuk sayısını arttırmak amacıyla çıkartılan bu konudaki diğer yasalardı¹⁶². *Ius Trium Liberorum* ile üç çocuk sahibi bir baba vergiden muafiyet kazandığı gibi memuriyetlerde tercih yapabilme gibi bir lükse sahip oldu.

Hukuki konularda yaptığı düzenlemeler bunlarla sınırlı kalmadı. İ.Ö. 17'de *Lex Lunia Narbona* ve İ.Ö. 2 yılında hazırlanan *Lex Fufia Caninia* yasaları ile kölelerin azat edilmeleri konusunda gerekli prosedürlerin uygulanmasını kanunen zorladı. Ahlaki düşüncelerde toplumun düzenini sağlama konusunda bir ilki yaşatan Augustus, toplumdan daha sonra çok fazla tepki alan kararlar aldı. Bu ilginç ve tepki alan

¹⁵⁷ Suet. Aug. 36, 37.

¹⁵⁸ Suet. Aug. 47.

¹⁵⁹ Scullard 1988, 216 vd.

¹⁶⁰ Tamer 2007, 43-104.

¹⁶¹ Scullard 1988, 231 vd.

¹⁶² Tamer 2007, 24.

kararlardan biri, kadınların atletik oyunlarda hazır bulunmalarının yasaklanmasıydı¹⁶³. Kadınların tiyatroya erkeklerle aynı zamanda izleyici olarak gelmelerinin yasakladığı özel oyunların dışında, tiyatrodaki erkek ve kadının aynı yerde oyun izlemelerini de yasaklamıştır¹⁶⁴.

Daha öncede söz ettiğimiz gibi, Roma Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan iç savaşlar, Augustus'un iktidarıyla son buldu. Yeni İmparator uzun süren savaşlardan fazlasıyla yıpranan Roma dünyasında savaşın sembolize edildiği *Ianus Quirinus Tapınağı*'nın kapılarını kısa bir süre sonra denizlerde ve karalarda barışı sağlayıp üçüncü kez¹⁶⁵ kapattırarak "*Pax Romana*" ilan etti. Barış yıllarının yaşandığı Augustus iktidarında uzun süredir yaşanmayan bir huzur yaşanıyordu.

Augustus sıkıntılı yıllarda kutlanması unutulmuş bir geleneği de tekrar canlandırdı. Bu "*Ludi Saeculari*"¹⁶⁶ denilen Yüz Yıl Oyunlarıydı¹⁶⁷. Bu oyunlar, ilk olarak Roma'nın son Etrüsk kökenli kralı Tarquinius Superbus'un Roma'dan kovulmasından bir yıl sonra yani İ.Ö. 508 yılında kutlandı. İkincisi, İ.Ö. 348'de, üçüncüsü İ.Ö. 249'da, dördüncüsü İ.Ö. 149 yılında kutlandı. Beşincisi ise, Augustus'un iktidarında İ.Ö. 17 yılında kutlandı. Augustus'un yaptığı hesaplara göre, en uzun insan ömrü 110 yıldır. Uzun yıllar süren iç savaşlardan dolayı olsa gerek ki aslında İ.Ö. 49 yılında kutlanması gereken bu oyunlar unutulmuş ve kutlanmamıştı. Sonuncusundan tam 132 yıl sonra kutlanan bu oyunların öncekilerden farkı Augustus döneminde ilk kez *Ludi Saeculari* adıyla adlandırılmalarıydı. Augustus'tan önce yeraltı tanrılarıyla ilgili olan bu oyunlar "*ludi Tarentini*", "*Ludi Terentini*" ve "*Ludi Taurii*" isimleriyle adlandırılmışlardı¹⁶⁸.

Augustus tek başına üstlendiği imparatorluğun yönetiminde canlandırmak ve yeniden yapılanmasını sağlamak istediği bir diğer olgu din idi. Din konusunda iki yöntem uyguladı. İlki, özellikle gençler üzerinde, Roma İmparatorluğu'nun tanrılarını

¹⁶³ Akşit 1985, 57.

¹⁶⁴ Suet. *Aug.* 44.

¹⁶⁵ Aug. *RG* II.13. Suet. *Aug.* 22.

¹⁶⁶ "yüzyıl", "kuşak" ve "ömür" anlamlarına gelen *saeculum*, Romalıların sağlık, esenlik getirdiğine, başlarından belaları savuşturduğuna inandıkları, en uzun insan ömrüne tekabül eden bir çağdı. Bu oyunların kökeni ve kronolojisi antik edebi eserlerden edindiğimiz bilgiler ışığında olup, tam anlamıyla netlik kazanmamıştır. Bu konuda antik edebi yazarların aktardığı bilgiler için bk. Kaya 2007, 257-260.

¹⁶⁷ Aug. *RG* IV. 22.

¹⁶⁸ Suet. *Aug.* 31. Kaya 2007, 260-263.

ihmal etmenin, Roma'nın başına birçok felaketin gelmesine davetiye çıkarmak olduğu benimsetilmeye çalışıldı. Bu konuda, kendi politik yaşamında desteğini aldığı edebiyat adamlarını kullanmayı da ihmal etmedi. Özellikle şair Horatius, amaca uygun ve kitleleri etkileyen şiirler yazdı¹⁶⁹. İ.Ö. 28 yılında onarılması gereken ne kadar tapınak varsa onarılması için Senato'ya imtiyaz verdi ve böylelikle 82 tapınak onarıldı¹⁷⁰.

İkincisi ise yaptığı ya da yapacağı işleri, Romalıların deyimiyle, onun “Res Gestae”sı, kendisini ilahi bir güç olarak sembolize etmek istemesinden kaynaklanan ve Roma halkı için akıllıca alınmış bir önlemi gibiydi. Bunu “*İmparator Kültü*” ile başardı. Zira Romalılar, Doğu'da yaşayan halklarla kurdukları siyasal ve ticari ilişkiler sonucunda, bu halkların yüzyıllardır krallarına tanrı olarak taptıklarına tanık olmuşlar ve bundan etkilenip, kendi yöneticilerine de birer tanrı olarak hitap etmenin uygun olacağı görüşünü benimseyecek konuma gelmişlerdi¹⁷¹. Böylelikle Tanrıça Roma kültüründen sonra İmparator Kültü Roma dünyasında yerini aldı. Roma imparatorluğunun merkezinde yaşayan halkın birliğini sağlamada önemli bir rol üstlenen İmparator Kültü, Roma'nın Doğu ve Batı eyaletlerindeki halklarında merkezi otoriteye sadakatle bağlanmalarında da siyasi bir yöntem olarak başarılı olmuştur¹⁷².

Augustus'un askeri alanda yaptığı reformlardaki amacı uzun süren iç savaşlar sonrası sayıca azalan asker sayısından dolayı güç kaybeden Roma ordusunu onarabilmektir. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde Roma ordusu üç bölümden oluşuyordu. Lejyonlar, Yardımcı Birlikler ve Roma'ya ya da yakınlara yerleştirilen birlikler. Lejyonlar, Roma vatandaşı olan kişilerden oluşuyordu. Yardımcı birlikler ise Roma vatandaşlık hakkına sahip olmayan müttefiklerden meydana geliyordu. Augustus ilk olarak lejyonlar ve yardımcı birliklere ait daimi karargâhlar kurdu. *Castrum* ve *Castellum* olarak adlandırılan bu karargâhların en büyük sıkıntısı ise sahip oldukları asker sayısı idi. Çünkü Iulius Caesar'dan itibaren süren iç savaşlar sonrası ve en son Marcus Antonius ile yaşanan Actium Savaşı'ndan sonra ordudaki lejyoner sayısı oldukça azalmıştı¹⁷³. Roma vatandaşlarından oluşan lejyon düzenini ilk etapta

¹⁶⁹ Dürüşken 2003, 27.

¹⁷⁰ Akşit 1985, 55.

¹⁷¹ Dürüşken 2003, 29-30.

¹⁷² Dürüşken 2003, 33.

¹⁷³ Kaya 2005a, 88.

değiştirmek istemese de askere kaydını yaptıran Roma vatandaşları yeterli değildi. Bu anlamda Augustus, İmparatorlukta bulunan çeşitli askeri birliklerden yeterli gücün sağlanması konusunda karar verdi. Roma vatandaşlarından oluşan ulusal ordu yerine profesyonel ama müttefiklerin de kayıt olabildiği bir ordu oluşturuldu¹⁷⁴. Romalılaşmış bölgelerden seçilen bu insanlar askere kaydedilirken imparatora bağlılık yemini ederek Roma vatandaşı oluyorlardı. Ancak birçoğu Roma vatandaşlık hakkını 20 yıllık hizmet sonunda elde edebiliyordu. Bu askerler, yıllık 225 denarius ücretle beraber armağanlar alıyorlar ve terhis olduktan sonra da kendilerine verilen topraklarla toprak sahibi oluyorlardı. Her lejyonun (=legio) başında *Legatus Legionis* (=legion legatus'u/komutanı) adı altında bir kumandan bulunuyordu. Lejyonların yanında 25 yıllık hizmet görevi olan *Auxilia* (=yardımcı birlikler) vardı. Bu dönemde imparator için önem arz eden bir diğer askeri kuvvet, kendisine bağlı hassa alayı idi. Her birinde 1000 asker bulunan 9 cohors'tan (çoğulu Cohortes) oluşan bu alayın başında *Praefectus Praetorio* adında iki kişi bulunuyordu. Ayrıca Lejyonların maaşlarının düzenli bir şekilde ödenmesini sağlamak adına "*Aerarium Militare*" (=askeri hazine) kuruldu¹⁷⁵.

Kara kuvvetinin yanında, bir deniz savaşından galip gelerek imparator olan Augustus deniz kuvvetinin önemini anlamış bu konuda çalışmalar yapmıştır. Neapolis (=Napoli) körfezinde, Misenum'da ve Ravenna'da iki deniz üssü kurarak donanmayı düzenli bir şekle sokmuştur¹⁷⁶. Ancak Roma'da üç taburdan daha fazlasının bulunmasına izin vermedi¹⁷⁷. Bunlardan başka İ.S. 6 yılında *Praefectus Vigilium*'un idaresinde 7 cohorsluk *Cohortes Vigilium*'u, yani itfaiye teşkilatı oluşturdu¹⁷⁸.

Augustus, Roma siyasetine aktif olarak adım attığı İ.Ö. 44 yılından itibaren, aktif siyasetinin ilk on beş yılı içinde ve sonradan tek başına iktidarı yaşadığı 45 yıl boyunca üç evlilik yaptı. İlk evliliği, Iulius Caesar'ın ölümünden sonra, Marcus Antonius ile yaptığı Mutina Savaşı'ndan sonra, ikili arasında oluşan yakınlık ve ardından gelen barışı desteklemek amacıyla Marcus Antonius'un eşi Fulvia'nın Clodius Pulcher'den olan kızı Claudia ile evlendi. Ancak kayınvalidesi Fulvia ile yaşadığı tatsız konuşmalar

¹⁷⁴ Parker 1985, 72-92.

¹⁷⁵ Parker 1985, 76-77.

¹⁷⁶ Suet. *Aug.* 49. Akşit 1985, 54-55.

¹⁷⁷ Suet. *Aug.* 49.

¹⁷⁸ Akşit 1985, 55.

sonrasında, eşi Claudia'yı hiç dokunmadan baba evine götürüp bıraktı. Claudia'dan boşandıktan sonra, Sextus Pompeius'un kayınpederi ve aynı zamanda yandaşı Lucius Scribonius Libo'nun kızı Scribonia ile evlilik yaptı. Yeni eşinden Iulia adında bir kızı oldu ancak eşi ile arasında yaşadığı anlaşmazlık sonucu boşandı. Ölünceye kadar evli kaldığı son eşi Livia Drusilla¹⁷⁹'dır. Çok istemesine rağmen Livia'dan çocuk sahibi olamadı. Ardında bırakacağı bir veliaht arzusuyla kızını yakın arkadaşı Agrippa ile evlendirdi. Bu evlilikten, Gaius, Lucius ve Agrippa adlı üç erkek, Iulia ve Agrippina adlı iki kız torun sahibi oldu¹⁸⁰.

Augustus, babasının öldüğü odada, İ.S. 14 yılının 19 Ağustos günü öğleden sonra, hastalık sebebiyle yaşamını yitirdi. Yetmiş altı yaşını doldurmasına yaklaşık olarak bir ay kala ölen Roma'nın ilk imparatoru¹⁸¹, kırk beş yıllık yönetiminde, sosyal, askeri ve yönetim bakımından yaptığı düzenlemelerle beraber almış olduğu kamu görevleriyle Roma tarihinde önemli bir isim haline geldi.

¹⁷⁹ Augustus, Livia Drusilla ile evlenmek istediğinde, Livia, Tiberius Claudius Nero ile evli ve üstelik hamile idi. Ancak asil bir sülaleden gelen ve oldukça örnek meziyetlere sahip olan Livia, Augustus'un aradığı ideal eş idi. Hamile iken evlendiği bu kadınla ömrünün sonuna kadar evliliğini sürdürmüş, onun ilk kocasında olan oğlu Tiberius Nero ise veliahdı olmuştu. Scullard 1988, 163, 268.

¹⁸⁰ Suet. *Aug.* 63-64.

¹⁸¹ Suet. *Aug.* 100.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA ROMA EYALETLERİ

II.1. Roma “Provincia”sı ve “Eyalet”

Yönetim bakımından kendine göre bir tür bağımsızlığı olan ve valilerce yönetilen büyük vilayetleri tanımlayan Türkçe’deki “Eyalet” sözcüğünün Latince’deki karşılığı “*Provincia*” dır. Fakat Romalılar, *Provincia* sözcüğünü yalnızca Türkçe’deki “Eyalet” sözcüğünün karşılığı olarak değil, ilkin Roma’nın magistrat (=magistratus) dedikleri Consul ve Praetor unvanlarına sahip olan yüksek kamu görevlilerinin *görev-eylem alanı*’nı tanımlamak için kullandılar¹. Sözcüğün bu iki anlamından ikincisine tüm İtalya’ya egemen olma sürecinde aşına iken, ilkin Roma’nın deniz aşırı genişlemeye başladığı ilk Pön Savaşı sonuna kadar (İ.Ö.241) yabancı kaldılar. Çünkü Roma, İtalya’da hiç eyalet kurmadı. Başka bir ifadeyle İtalya’da hiç eyalet kurulmadığı için Türkçe’deki “Eyalet” teriminin karşılığı olan Latince’deki “*Provincia*” sözcüğünün temelinde yalnızca bir magistrata tahsis edilen *görev-eylem alanı* vardır. Bu nedenle Latince’deki “*Provincia*” teriminin her iki anlamının da bilinmesi Roma eyaletlerinin anlaşılabilmesi açısından önemlidir.

Romalılar, bir İtalik kavmine ya da herhangi bir düşman kuvvetinin komutanına karşı savaşıacak olan ordunun komutanlığını veya bir donanmayı ya da deniz komutanlığını, bir kenti, bölgeyi, ülkeyi ya da İtalya yarımadasının tamamını bir magistrata ya da magistratlara “*Provincia*” olarak tayin ettiler. Hatta bizzat başkent Roma’nın adli işleri, bu işlere bakan Praetor’e “*Provincia*” olarak verildi. Ancak bu anlamda “*Provincia*”, promagistrat (=promagistratus) denilen yüksek kamu görevi ortaya çıkmadan önce yalnızca magistratlara tahsis ediliyordu. Örneğin, İ.Ö. 379 yılında Consul yetkili olarak seçilen 8 Askeri Tribun’dan (=Tribuni Militum) ikisi Manlius ailesinden magistratlar² idi ve onlara tayin edilen *provincia*, yani görev-eylem alanı, bir italik kavmi olan Volsklara karşı savaşın komutanlığıydı³ II. Pön Savaşı sırasında ve sonrasında hem magistratlara hem de promagistratlara *provincia* tayini

¹ Kaya 2005a, 12.

² P. Manlius Capitolinus ve C. Manlius. Bk. Broughton1968, I, 106.

³ Liv. VI.30.3:

yapıldı. II. Pön Savaşı'nın on birinci yılında, yani İ.Ö. 208 yılında, bu yılın Consullerine tahsis edilen *provincia*, Güney İtalya'da Hannibal'e karşı savaşın komutanlığıydı. Aynı yılda seçilen dört Praetor'dan birisi olan ve aynı zamanda *Pontifex Maximus* olarak devletin en üst din görevini ifa eden Q. Claudius'a tahsis edilen *provincia*, Tarentum kentiyken, ikincisi olan Sex. Iulius Caesar'a Sicilia Adası, üçüncüsü olan P. Licinius Crassus Varus'a Yabancılar Yargıçlığı (=Praetor Pregrinus), dördüncüsü olan P. Licinius Varus'a Kent Yargıçlığı (=Praetor Urbanus) tahsis edildi⁴. Aynı yıl *imperium*'u uzatılarak *proconsul* tayin edilen M. Valerius Laevinus'a verilen *provincia* ise Sicilia'ya giden 70 gemilik donanmanın komutanlığıydı⁵. İ.Ö. 197 yılında, bu yılın iki Consul'üne tahsis edilen *provincia*, İtalya'ydı⁶. İtalya, İ.Ö. 171 yılında da bu yılın iki Consul'ünden birisi olan C. Cassius Longinus'a *provincia* olarak tahsis edildi⁷. İ.Ö. 193 yılı Consul'ü L. Cornelius Merula'ya tahsis edilen *provincia* Gallia⁸, İ.Ö. 171 yılı Consul'ü P. Licinius Crassus'a tahsis edilen *provincia* ise Makedonia idi⁹. Fakat bu tarihlerde gerek Gallia gerekse Makedonia henüz birer Roma eyaleti değillerdi. Saturninus Tapınağı'nda muhafaza edilen Roma Hazinesi, yani *Aerarium Saturnus* da bir Quaestor'e *provincia* olarak tahsis ediliyordu¹⁰. Aedilislerin *provincia*'sı ise tüm Roma kentini ve halkını kapsıyordu¹¹.

Magistratlara *provincia* tahsis etme yetkisi Roma Senato'suna aitti. Senato normal koşullarda *provincia*'nın tahsisine her yıl Consul seçimlerinin yapıldığı ilk

⁴Liv. XXVII. 22. 1 vd. *Imperium*'u uzatılarak promagistrat olarak *provincia*'sında kalan yılın diğer komutanları şunlardır: C. Aurunculeius (*Sardinia'da Propraetor*), C. Calpurnius Piso (*Etruria'da Propraetor*), P.Cornelius Scipio Africanus (*İspania'da Proconsul*), C. Hostilius Tubulus (*Etruria'da Propraetor*) ve M. Iunius Silanus (*İspania'da Propraetor*), C. Terentius Varro (*Etruria'da Propraetor*), L. Veturius Philo (*Gallia'da Propraetor*). Eski Consul (*Proconsul*) P. Sulpicius'un provinsia'sı ise Yunanistan ve Makedonia'ydı (*Macedoniam Graeciamque Provincia*).

⁵ Liv. XXVII.22.9; XXVIII.4.5.

⁶ Polyb. XVIII.11.2 ve 12.1. Liv. XXXII.28.8.

⁷ Liv.XLII.31.1; XXXII.1-5. Scullard 2000, 324.

⁸ Liv. XXXIV. 55.6;56.12 vd. XXXV.4-5.

⁹ Liv. XLII. 36.7;32.1vd; 48.4.

¹⁰ Richardson 2008, 564. İ.Ö. 443 yılında halk tarafından seçilmeye başlayan Quaestorlerin sayısı İ.Ö. 421 yılında 4'e çıkarıldı. Bunlardan birisi Roma'daki devlet hazinesinden (*Aerarium Saturnus*) sorumluydu (Lintott 2004, 134 vd.). Quaestorlere İ.Ö. 312 yılında Senatör olma hakkı tanındı (Kaya 2007, 89). Sulla'nın İ.Ö. 81 yılındaki reformlarından birisi Quaestorlerin sayısını 12'den 24'e çıkarmak ve seçildikten sonra otomatik olarak Senato üyesi sayılmalarını sağlamak olmuştur (Scullard1988, 81).

¹¹ Lintott 2004, 130.

toplantısında karar veriyordu¹². Ancak *provincianın* bir magistrata tahsisi, *provinciaya* isim belirlemek şeklinde yapılmıyordu. Bölgeler Consul ya da Praetor'un egemenlik alanları olarak bir isim ya da isimler telaffuz edilmeden belirleniyordu. Sonra da bu bölgeler, uygun magistratlar arasında kura (=sortitio) ile ya da uygun magistratlar, eğer Consul iseler karşılıklı anlaşma yoluyla paylaşılıp, onlara *provincia* olarak tahsis ediliyordu. Bazan Consullerin uygun olmayan ve dolambaçlı sebeplerden dolayı Praetorlük *provincia'sının* tahsisine karışırldı¹³.

Provincia'nın en önemli kriteri *imperium* sahibi olanlara tahsis edilmesi idi. Bu nedenle tayin edilen *provincia'nın* halkın onayından geçmesi gerekirdi. Halkın onayı alınabilmesi için de bir Halk Temsilcisi'nin (=Tribunus Plebis) vetosuna takılmaması gerekirdi. Eğer Halk Temsilcisi veto ederse magistratın *imperium'u* resmiyet kazanmaz ve "sine imperio" yani *imperium'u* olmayan konumuna düşer ve statüsü özel, imtiyazlı vatandaşlıktan sıradan vatandaşlık konumuna inerdi. Buna örnek olarak İ.Ö. 50 yılında Halk Temsilcisi olan Curio'yu verebiliriz. O, tüm *provincialar* (provinciae) için veto yetkisini kullandı. Bu nedenle zamanın ünlü devlet adamı ve hatibi Cicero, Curio'nun vetosuna dikkat çekerek *provinciaların sine imperio*, yani *imperiumlu* olmayan statüde olduklarını söylemiştir¹⁴. Ayrıca Cicero, İ.Ö. 56 yılı Consullerinin *provincialarıyla* ilgili olarak Senato'da yapmış olduğu bir konuşmasında, her Consul'ün bir *provincia'sı* olması gerektiğini söyledi¹⁵.

Promagistrat olarak tayin edilen generaller ve eyalet valileri magistrat olmadıkları için onların görev tahsisine ve tayinine halk değil Senato karar veriyordu. Fakat her ne kadar onlar magistrat olmasalar da magistrat yetkili, magistrat yerine tayin edilen eski magistratlar idiler¹⁶. Yani onlar, halkın seçimiyle sahip oldukları magistratlıkları dolayısıyla vali atanma haklarına sahip bulunuyorlardı. Bu nedenle bu tip adamlar nihayetinde devletin bir memuru olarak değil, seçilmişler olarak Roma adına hareket ediyorlardı. Valiyi, özellikle bir ordunun komutanı olarak İtalya dışında

¹² Richardson 2008, 572. Consul seçimleri Consul yılının sonunda, yani Aralık ayının sonunda yapıldı. Fakat magistratlar *provincialarına* seçilir seçilmez değil, Mart ayının ortalarında giderlerdi.

¹³ Cic. *Ad Fam.* V.2.3-4. Richardson 2008, 573.

¹⁴ Cicero, *Ad Att.* VII.7.5.

¹⁵ Richardson 2008, 571.

¹⁶ Lintott 2004, 101.

savaşan bir generali, bu nedenle, yani sahip oldukları *imperium*larından dolayı kontrol etme imkânı çok sınırlıydı. Çünkü tahsis Halk Meclisi'nin tasarrufunda olan *imperium* general ya da valiye kendisine tahsis edilen *provincia*'sının sınırları içinde sınırsız karar verme özgürlüğü veriyordu¹⁷. Her ne kadar teoride onlar sürekli başkent Roma'nın gözetiminde iseler de pratikte bu mümkün olamıyordu¹⁸. Bu yüzden *provincia* tahsis edilmiş bir magistrat ya da promagistratın hareket ve karar verme özgürlüğünü sınırlamaya yönelik etkin bir mekanizma geliştirilemedi. Senatonun eyalet yönetimindeki rolü, bu nedenle çok sınırlı kalmıştır.

Senato, bir general ya da valinin bir yere gönderilmesini, teçhiz edilmesini sağlar ve gerektiğinde “*provincia*” tahsis edilmiş olan bir magistratın *provincia*'sını yenilerdi¹⁹. Senatonun bu misyonunu, *provincia* tayin edilen vali ve komutanların faaliyetleriyle ilgili olarak Senato'yu bilgilendirmeleri gerektiği şeklinde bir sorumluluk taşımalarına yol açtı. Aynı misyon Senato'nun da bilgilendirilmeyi hak olarak görmesine yol açtı. *Provincia* tahsisli komutanların Senato'ya aktardığı faaliyetlerin en önemli unsurlarını ise yenilgiler ya da zaferler ile devam etmekte olan savaşın sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyulan teçhizat ve parayla ilgili bilgi ve istekler oluşturuyordu. Örneğin, İ.Ö. 215'te iki Scipio, yani P. Cornelius Scipio ve Cn. Cornelius Scipio kardeşler İspania'dayken bunları istemişti²⁰. Sardinia'da bulunan Propraetor unvanlı komutan A. Cornelius Mammula'nın önceki yıl yaptığı da aynıydı²¹. İ.Ö. 209 yılında, daha sonra *Africanus* zafer unvanını alacak olan P. Scipio, Senato tarafından *imperiumu* uzatılmış bir promagistrat (=propraetor) olarak bulunduğu İspania'da Yeni Kartaca kentini ele geçirmiş olduğunu Senato'ya rapor etmişti²². İ.Ö. 74 yılında İspania'da Sertorius'a karşı savaşan Gnaeus Pompeius'un da yaptığı, Scipio kardeşler ve Cornelius Mammula'ninkinden farksızdı. O da Senato'ya askeri birlik, erzak ve para istemek için mektup yazmıştı²³. Senato'ya mektup yazarak faaliyetleriyle

¹⁷ Lintott 2004, 113 vd.

¹⁸ Bu nedenle *provincia*'sı dışına çıktığı öğrenilenlere Senato müdahale etmek zorunda kalmıştır ya da görevi sonunda suçlanmışlardır.

¹⁹ Lintott 2004, 86 vd.

²⁰ Liv. XXIII. 49.5-6. App. Iber. 15.

²¹ A. Cornelius Mammula, Senato'ya bir mektup yazarak hububat ve para istedi. Bk. Liv. XXIII.21.1 ve 4. Val. Max. VII.6.1.

²² Liv. XXVI. 41-51. XXVII. 7.17; 17.1-7. Polyb. X. 6-17. App. Iber. 19-24. Val. Max. IV.3.1; 9.1.

²³ Plut. Pom. XX.1; Luc. V.2-3; Ser. XXI.5-6. Sall. Hist. II.98M.

ilgili olarak bilgilendiren bir başka promagistrat, Cumhuriyet Dönemi'nin son yüzyılının ünlü devlet adamı olan Cicero'ydu. İ.Ö. 51 yılında Kilikia Eyaleti valiliğine tayin edilmiş olan Cicero, bu eyaletteki valiliği sırasında Senato'yu faaliyetleriyle ilgili olarak sık sık bilgilendiren mektuplar yazdı²⁴. Faaliyetleriyle ilgili olarak Senato'yu sık sık bilgilendirmekle ünlü olan komutanlardan birisi de Iulius Caesar'dır. O, hem Gallia Eyaleti valisiyken²⁵ bu eyaletteki savaşlarıyla ilgili olarak hem de İ.Ö. 47 yılında Pontos kralı Pharnaces'e karşı yaptığı savaşla ilgili olarak Senato'yu bilgilendirdi. Eski adı Zela olan bugünkü Zile'de Pontos kralı Pharnakes'i çok kısa bir sürede yenen Iulius Caesar'ın Senato'yu haberdar etmesiyle ilgili olan raporundaki şu üç sözü ise çok ünlüdür: *Veni, Vidi, Vici* (Geldim, gördüm, yendim²⁶. Her iki valinin raporları, Senato'nun bir validen öncelikle istediği şeyin askeri şerefler, bölgenin bir işgal tehdidi altında olup olmadığı, tehdidin geri püskürtülüp püskürtülemeyeceği gibi konulardı²⁷.

Bir *provincia*, iki Consul'e paylaştırılmadan da tahsis edilebilirdi. Fakat *imperium* tekti ve bu *imperiumu* iki Consul'den yalnızca birisi kullanabilirdi. Bu nedenle *imperium*, iki Consul tarafından kura ile ya da sırayla kullanılırdı. *Imperium* kullanma hakkı meslektaşındayken kullanma hakkına sahip olmayan Consul, meslektaşının icraatlarını veto edebilirdi²⁸. Romalıların anayasal nitelikli bu temel ilkeleri ve cumhuriyetin diğer iki anayasal kurumu olan Senato ve Halk Meclisi ile birlikte başkent Roma'yı ve İtalya'yı yönetebildiler. Başka bir ifadeyle Roma Cumhuriyeti'nin üç anayasal kurumu olan Senato, Halk Meclisi ve Magistratlar, yalnızca başkent Roma'yı yönetecek şekilde düşünülmüş ve ihdas edilmiş olmalarına rağmen, Romalılar bunlarla İtalya'yı da yönetebildiler. İtalya'ya egemen olma

²⁴ Cic. *Ad Fam.* XVI.1 – 4. Ayrıca Kilikia valiği konusunda bk. Cic. *Ad Fam.* II.7-10; III.1-6. VII.32; VIII. 1-10.; XIII.9, 53, 55, 56, 61, 62, 64, 65. XV. 1-9; *Ad Att.* V.1-20; *Phil.* XI.34; *Div.* I.2. Plut. *Cic.* 36.

²⁵ C. Iulius Caesar, İ.Ö. 54 yılında Gallia Cisalpina, Gallia Transalpina ve Illyricum Eyaletleri'nin valisi tayin edildi ve orada İ.Ö. 48 yılına kadar kaldı. Bk. Caes. *BG* I.1-7; V.1-23; 24-58; VI-VII; VIII.1-48. Cic. *Ad Att.* IV. 15.10;18.5; VI.8.2;9.5; VII.1.3-4; VII.10-10.18; *Ad QF* II.13.1-2;15.4; III.1.10, 13, 25; III.3.1; 8.2; *Ad Fam.* VII.6.2; 10.2;13.2. Strab. IV.2.3; 5.2-3; Liv. *Per.* 105-110. Vell. *Pat.* II. 47.1-2; 48. Plut. *Caes.* XIV.1-25.1; XXV-XXVII; XXX-XXXVII; *Pom.* 53;58-65; *Cic.* 37-38; *Cato Min.* 51.5;52-54. Suet. *Iul.* 25;29-35. Flor. I.45.7-8; 14-15; 20-26; II.13.17-36. Dio, XL.4.2-12.1; 17.2; 31.2-32.5; 33-41;42-43;XII-XLIV. App. *Celt.* 20; *BC* II.26-54. Oros. VI. 10.12-21.11.1-30;15.1-9;18. Diod. IV.19.2. Eutr. VI.19-20.

²⁶ App. *Mith.* 120; Dio, XLII.49.1.

²⁷ Richardson 2008, 575 vd.

²⁸ Demircioğlu 1987, 71 vd. Veto, her ne kadar eyalet valilerinin de *imperium*'ları olsa da eyaletlerde kullanılmazdı. Zira Roma'da magistratların çift olmaları da anayasal nitelikli bir ilkeydi. Bu ilke eyaletlere taşınmadı.

sürecinde daha fazla ordu komutanlığına duyulan ihtiyaç, II. Pön Savaşı'na kadar ordulara komuta etmeye tek yetkili magistrat olan mevcut iki Consul'e yardımcı olmaları için lejyon komutanı olarak tayin edilen Legatuslar (=Legati) ve Consul yetkili olarak atanan Askeri Tribunlar (=Tribuni Militum) ile giderildi²⁹. Legatusları lejyon komutanı olarak atama geleneği Cumhuriyet Dönemi boyunca ve sonrasında da devam etti.

Roma Cumhuriyeti'nin anayasal nitelikli teamüllerine göre, magistrat (=magistratus) denilen Consul, Praetor, Aedilis ve Quaestor unvanlı yüksek kamu görevlileri halk tarafından bir yıllığına seçilirlerdi. Bunlardan ilk ikisi ile Proconsul ve Propraetorlerin, bir başka magistratla ya da promagistratla paylaşılmayan *imperium*ları (=emretme/egemenlik yetkisi) vardı. Bu nedenle onlara *imperium*lu magistratlar deniliyordu³⁰. Onlar, kendilerine halk meclisi tarafından verilen bu *imperium*unu yalnızca kendilerine tahsis edilen "provincia"sında kullanma yetkisine sahipti³¹. Magistratlar arasında bir hiyerarşi olsa da bu, onların *imperium*larının (=emretme yetkilerinin) birbirlerine üstünlüklerinin ifadesi değildi. Magistrat *imperium*larının birbirine üstünlükleri, yalnızca magistratlara refakat eden Liktorleriyle vurgulandı. Örneğin bir Consule refakat eden Liktor sayısı 12 iken, Praetore refakat eden Liktor sayısı 6 idi³². Bu üstünlük nedeniyle bir Praetore deniz aşırı bir *provincia* tahsis edildiğinde zaman zaman *Consul imperiumu* verilmiş ve bu nedenle ona Proconsul, yani Consul yetkili denilmiştir³³.

Roma Cumhuriyeti'nin deniz aşırı yapmış olduğu ilk büyük savaşı olan I. Pön Savaşı'nda başarılı olabilmesi ve İtalya dışında fethedilen toprakların yönetilebilmesi

²⁹ Broughton 1968, I, 52 vd. II. Pön Savaşı'nda Praetorler de ordu ve donanma komutanı olarak atandılar. Örneğin İ.Ö. 216 yılında Ostia'daki donanmanın komutanı bu yılın Praetörü olan M. Claudius Marcellus'tu. Bk. Liv. XXII.57.1-2 ve 7-8. App. *Han.* 27. Plut. *Ant.* 9.1. İ.Ö. 214 yılı Praetorlerinden birisi olan Q. Fabius Maximus, Luceria'da iki lejyonun komutanıydı (Liv. XXIV.11.2: 12.6). İ.Ö. 210 yılı Praetörü olan C. Laetius, ertesi yılda Propaetor olarak Gallia'daydı (Liv. XXVII.7.1). İ.Ö. 280 yılı Praetorlerinden Se. Iulius Caesar, Sicilia'da bir ordunun komutanıyken (Liv. XXVII.29.4-6), aynı yılın bir diğer Praetörü P. Licinius Varus, 50 gemilik bir donanmanın komutanlığını yaptı (Liv. XXVII.23.4-5). Broughton 1968, I, 248, 259, 279, 290 vd.

³⁰ Lintott 2004, 95.

³¹ Consullerin bir ordu komutanı olarak sahip oldukları *imperiumu* Roma kent sınırları içinde geçerli değildi.

³² Kaya 2007, 18. Southern 2002, 55.

³³ Richardson 2008, 574 vd.

için mevcut magistratlardan daha fazlasına ihtiyaç olduğu anlaşıldı. Çünkü orduya komuta etmekle yetkili iki Consulun ve daha sonra Praetorlerin artan cephelere ve diğer iç ve dış işlerin hepsine birden yetiştirebilmesi olanaksızdı. Bu nedenle bir Consulun bir yıllık görev süresi dolunca komutanı olarak bulunduğu cephede ertesi yıl da savaşımaya devam etmesine olanak sağlanmak zorunluluğu ortaya çıktı. Öyle ki, bir yıllık görev süresi dolan Consul, Roma Cumhuriyeti'nin magistratlarla ilgili anayasal ilkelerine göre Halk Meclisi tarafından, yerine yeni Consul seçildiği için, Consul olarak görev yapamazdı. Bu nedenle ortaya çıkan sıkıntı, eski Consul'e *imperium*lu olarak³⁴, yani Consul yerine/adına, *provinciasında* kalmasına izin verilerek aşıldı. Böylece promagistrat denilen anayasal nitelikli yeni bir kamu görevi unvanı ortaya çıkmış oldu. Başka bir ifadeyle *provinciasında imperiumu* uzatılan Consul'e *Proconsul* (Consul yerine/adına), Praetore *Propraetor* (Praetor yerine/adına) denildi³⁵. *Imperiumu* uzatıldığı bilinen ilk magistrat, deniz aşırı savaşların yapılmaya başlamış olduğu zamandan yaklaşık 75 yıl önce (İ.Ö. 339) Consullük yapmış olan Q. Publilius Philo'ydu. Onun *imperiumu* İ.Ö. 326 yılında İtalya'daki Paleopolis kuşatmasını sonuçlandırmasına imkan tanımak için uzatılmış ve bu uzatma nedeniyle komutanlığını promagistrat (=Proconsul) olarak sürdürmüştü³⁶.

Promagistratlık ihdas edilince *provincia* da Roma hükümet sisteminin bir unsuru olan magistratların ayrıcalığı olmaktan çıktı. Artık Consul ya da Praetor, kendilerine tahsis edilen *provinciaslarında prorogati imperii* ile kalırlarken magistrat değil, yalnızca onlara Senato kararıyla (=senatus consultum) magistrat gibi davranmak izni verilen, magistrat adına/yerine yetkili kılınmış konumunda bulunan birer eski magistrat (promagistrat) idi. Bu nedenle onların *imperium*larını Roma kent sınırları içinde kullanma hakları yoktu. Bu hak, ordu komutanlığı dışında yalnızca halkın seçimine tabi olan iki magistratın, yani Consul ve Praetor'un imtiyazı olarak kaldı. Fakat *provinciasların* tahsisinde promagistratların durumu farklıydı. Çünkü promagistratlara yalnızca *provincia* tayininde değil, onların *imperium*larının tayininde

³⁴ Böylece *imperium*, yalnızca halk meclisi tarafından verilen ve meclisin onayıyla uzatılan bir egemenlik gücü olmaktan çıktı. Senato zaten *imperium*'u olan bir magistratın *imperium*'unu uzatmak yetkisini üstlenmiş oldu. Bu konuda bk. Millar 2002, 120.

³⁵ Kaya 2005a, 12.

³⁶ Lintott 2004, 113.

de eğer aciliyet varsa, Senato yetkiliydi. Bu nedenle promagistratların görev-eylem alanları, yani *provinciaları* Senato kararıyla genişletilebilir, görev süreleri uzatılabilirdi. Eyaletlerdeki egemenlik alanları da Senato'nun kararıyla genişletilebilirdi. Doğal olarak bir kişi belli bir *provinciaya* promagistrat olarak tayin edildiğinde, o bölge onun *provinciası* olarak adlandırılırdı³⁷.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi bilinen ilk promagistrat, İ.Ö. 339 yılında Consullük yapmış olan Q. Publilius Philo'dur³⁸. İ.Ö. 326 yılında Samnitlere karşı savaşmış olan Publilius Philo'dan sonra promagistrat olarak görev yapmış olduğu bilinen promagistrat, C. Aquillius Florus'tur. İ.Ö. 259 yılı Consul'ü olarak Kartacalı Hamilcar Barca'ya karşı Sicilia Adası'nda savaşan Roma ordusunun komutanı olan Aquillus Florus, süresi bir yıl olan Consullük görevi sona erince, halefinin adaya gelmiş olduğu tarihe kadar Proconsul olarak adada kaldı³⁹. Her iki promagistratın uzatılan *imperiumu* kendisine tahsis edilen *provinciasında*, yani görev-eylem alanında (=provincia) geçerliydi. Buradan da anlaşılabacağı üzere *imperium*, promagistrat için değil, yalnızca magistrat için Halk Meclisi tarafından halk adına kullanılması için verilen bir emretme ya da egemenlik gücü/yetkisiydi. Bu nedenle kendisine "Provincia" tahsis edilen ve "Provincia"sındaki işlerini bir yıl içinde sonlandıramayınca Senato kararıyla uzatılan *imperiumu*yla aynı görevine devam etmesine izin verilen magistrata *promagistrat* denildi⁴⁰. Başka bir ifadeyle, Roma pragmatizminin ürünü olan Proconsul ve Proprætor gibi promagistratlıklar zorunluluktan dolayı tahsis edilmişti. Fakat bu yüksek kamu görevi unvanı, daha sonra eyalet valiliği için de kullanılacaktır. Ancak ilk Roma eyaleti olarak bilinen Sicilia'ya tayin edilen vali bir promagistrat değil, bir magistrat olan Prætor'dür⁴¹.

³⁷ Lintott 2004, 92. Richardson 2008, 573.

³⁸ Lintott 2004, 113.

³⁹ Polyb. I.24.8. Adını bildiğimiz sonraki promagistrat, İ.Ö. 256 yılının Suffectus Consul'u olan M. Atilius Regulus'tur. Meslektaşıyla birlikte Kartacalıları bir donanma savaşında mağlup eden Atilius Regulus, bu zaferin ardından Kartaca ile barış görüşmelerini görüşmek üzere Afrika'da karaya çıktı (Polyb. I.30-31). Bir yıllık görev süresi dolduğu için *imperiumu* uzatılan eski Consul (Proconsul) olarak Afrika'da Kartaca ile barış görüşmelerini yapmasına Senato kendisine tarafından izin verildi. Bk. Val. Max. IV.4.6. Fron. Str. 4.3.3 Broughton 1968, I, 206-210.

⁴⁰ Kaya 2005a, 12.

⁴¹ Sicilia'ya tayin edilen ilk Prætor C. Flaminius idi. Bk. Liv. XXXIII. 42.8; Per. 20. Ayrıca bk. Scullard 2000, 232 vd.

Roma sınırlarına dahil edilecek bir ülke ya da bölge de magistrat ya da promagistratlara bir *provincia* olarak tahsis edilirdi. Örneğin Pergamon kralı III. Attalos'un ölümünden sonra vasiyeti gereği Roma toprağı yapılmasına karar verilen Pergamon Krallığı, beş kişilik bir elçi heyetine (*Legatio Libera*) başkanlık eden Scipio Nasica adlı bir eski magistrata (promagistrat) *Provincia Asia* olarak tayin edildi⁴². Muhtemelen Pergamon kralı III. Attalos öldükten sonra isyancı Aristonikos'a karşı savaşmak için tayin edilen Roma ordularının komutanlarına tahsis edilen *provincia*, Asia idi. İ.Ö. 75 yılında ölen Bithynia kralı Nikomedes'in ülkesinin Roma toprağı yapılması görevi de yılın ilk Consul seçimlerinde tayin edilen bir magistrata değil, Nikomedes'in öldüğü zamanda Asia Eyaleti valiliğı yapmakta olan promagistrata (proconsul) verildi⁴³. Başka bir ifadeyle *provinciası* "Asia" olan bir promagistrata yeni Roma eyaletinin kurulması göreviyle bir *provincia* (*Provincia Bithynia*) tahsis edilmiştir.

Belli bir *provincianın* tahsisinde, İ.Ö. 122 yılının Halk Tribunu G. Gracchus tarafından çıkarılan yasa yürürlüğe girmeden önce çok nadir olarak iki magistrat arasında kura çekilmiştir. İstisnalar bu durumun varlığını kanıtlar niteliktedir. İ.Ö. 173 yılında dikkate değer bir biçimde Hispania Citerior ve Hispania Ulterior'dan dönen P. Furius Philo ve Cn. Servilius Caepio, yerlerini Praetor olarak Hispania Citerior'a atanan ve görev yerine giderken yolda ölen N. Fabius Buteo'ya bırakmışlardı⁴⁴.

Bir magistratın kendisine tayin edilen *provinciasında* görev süresi dolunca da *imperiumlu* olarak kalabilme hakkı, *provincia* sözcüğü "eyalet" anlamında kullanıldığında da baki kaldı. Eyaletlere Senato tarafından tayin edilen Consul yetkili (=proconsul) Propraetorlerin görev süreleri, Roma'daki magistrat gibi bir yılla sınırlandı. Onlar da Consuller ve Praetorler gibi *imperium* sahibi oldular. Onlar *imperiumlu* olmalarına rağmen halk tarafından değil, Senato tarafından tayin edildiler. Fakat ilk Roma eyaleti olan Sicilia'ya tayin edilen vali bir promagistrat değil, bir Praetor'dü.

⁴² Strab. XIV.1.38. Plut. *Tib. Grac.* XXI.3. Val. Max. V.3.2. Broughton 1968, I, 499.

⁴³ Kaya 2005a, 13 vd.

⁴⁴ Liv. XLII.4.2-3. Ayrıca bk. Richardson 2008, 573

Daha önce söz ettiğimiz gibi (s.48) “Eyalet” sözcüğünün karşılığı olan *provincia*, Roma kentinin kurulmuş olduğu İ.Ö. 753 yılından İ.Ö. I. Pön Savaşı’nın son bulunduğu İ.Ö. 241 yılına kadar bilinen değildi. Çünkü Roma, İtalya yarımadasındaki siyasal mekan birliğini oluşturma sürecinde hiç eyalet kurmadı⁴⁵. Bu süreçte eyaletler, Roma’nın egemenlik politikasının bir unsuru değildi⁴⁶. Roma’nın ilk eyaleti olarak tarihe mal olmuş bulunan Sicilia, Roma toprağı olarak ilhak edildiğinde de yalnızca bir magistratın görev-eylem alanı olarak düşünülmüştü. Dahası İ.Ö. 227/6 yılına kadar Sicilia’nın yönetimine Praetor rütbeli bir magistrat tayin edilmedi⁴⁷. Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki *provincia* teriminin Romalılarca kullanılan iki anlamından “eyalet” karşılığı olanı, “görev-eylem alanı” anlamında kullanılan *provinciadan* geliştirildi. Fakat Cumhuriyet Dönemi boyunca *provincia* sözcüğünün iki anlamından birisi diğerinin yerine tercih edilen olmadı. Her ikisi de aynı zamanda kullanıldı. Öte yandan şurası da bir gerçektir ki *provincia* terimi, öncelikle askeri bir görevi ifade etmek için kullanıldı. Bu nedenle ilerleyen satırlarımızda yeri geldiğinde söz edeceğimiz gibi İ.Ö. 190 yılında Scipio’ya bir “görev-eylem alanı” anlamında bir *provincia* olarak tahsis edilen Asia, İ.Ö.133 yılında Pergamon Krallığı’nın topraklarının ilhak edilip, Roma eyaleti olarak düzenlendiğinde bu eyaletin adı olarak aynen (*Provincia Asia*) korundu. Aynı şey Afrika için de geçerlidir. Afrika, Kartaca’ya karşı Afrika’da savaşacak olan Romalı magistratlara askeri anlamda bir görev-eylem alanı (*provincia*) olarak tayin edilen ülkeyken (*Provincia Africa*), İ.Ö. 146 yılında Kartaca Devleti yıkıldıktan sonra orada kurulan Roma eyaletinin adı olarak baki kaldı (= *Provincia Africa*)⁴⁸.

2. Provincia Geleneğini Bozmak Anlamında Sonuçsuz Girişimler

Provincianın tahsisi konusunda İ.Ö. 2. Yüzyılın ortaları önemli bir dönüm noktası olarak görülebilir. Zira İ.Ö. 2. Yüzyılın ortalarına kadar, hatta İ.Ö. 123/2 yılına kadar *provincia* tahsisi yapılan magistrat ya da promagistrat atamalarına ilişkin bir

⁴⁵Roma’nın İtalya’da kurduğu siyasal mekan birliği konusunda geniş bilgi için bk. Demircioğlu 1987, 140 vd.

⁴⁶Kaya 2009, 196.

⁴⁷Sicilia Eyaleti’ne İ.Ö. 227’den önce Praetor rütbeli bir magistrat gönderilmedi. Bu yılda Sicilia’ya vali olarak atanan ilk Praetor C. Flaminius’tu. Aynı yıl onun bir meslektaşı (Praetor) da Sardinia-Korsika Eyaleti valiliğine tayin edildi. Bk. Liv. XXIII.24.4. Broughton 1968, I, 229.

⁴⁸Kaya 2005a, 13.

değişiklik girişimi, en azından değişiklik yapılmasına yol açacak bir girişimden öteye geçmedi.

Bir girişim örneği İ.Ö. 206 yılında görülmüştü. Bu tarihte Consul olan P. Scipio, Afrika'ya tayin edilmek üzereydi. Ancak onun atanmasını Senato'nun veto edeceği anlaşılmıştı. Bunun üzerine Consul P. Scipio, bu yılın Halk Temsilcisi (=Tribunus Plebis) aracılığıyla tayin onayını halka götüreceğini söyleyerek Senato'yu tehdit etti ve tehdit işe yaradı. Senato, P. Scipio'nun Afrika'ya tayini konusunda kararını değiştirdi⁴⁹. Senato'yu atlamaya yönelik bir girişimin sahibi olan Roma magistratı da İ.Ö. 167 yılı Praetor'ü olan M. Iuventius Thalna'ydı. Iuventus Thalna, Rodoslulara karşı savaş ilanının onayını, Senato'dan alamayınca, Senato onayını almaya gerek duymaksızın halka gitti. Fakat onun Senato'yu atlayarak savaş ilanını doğrudan halka yaptırma girişimine bu yılın iki Halk Temsilcisi'nin vetosu engel oldu. Böylece Thalna'nın amacı gerçekleşmedi. Iuventus Thalna'nın Rodoslulara karşı savaşacak olan donanmanın komutanını seçme girişimi de aynı yıl ve aynı Halk Temsilci'lerinin vetosu sayesinde sonuçsuz kaldı⁵⁰. Teamüle uymayan bir başka zorlama girişimi, İ.Ö. 147 yılında oldu. Bu tarihte Scipio Aemilianus'a *extra sortem* (=kura dışı) ile *provincia* olarak Afrika tahsis edilmişti. Fakat Scipio'nun Consul arkadaşı Livius Drusus, savaşın ilanı konusunun halka götürülmesine karşı çıkmış ve bu girişim de bu şekilde sonuçsuz kalmıştı⁵¹. Bu anlamda ilk değişiklik ya da başka bir ifadeyle geleneği değiştirmeye yönelik girişimin başarıya ulaşması, İ.Ö. 123 yılında Halk Temsilcisi seçilen Gaius Gracchus sayesinde oldu. Çünkü Gaius Gracchus'un Halk Temsilcisi (=Tribunus Plebis) seçilmiş olduğu tarihte deniz aşırı görev ya da egemenlik alanlarının önemi çok artmıştı. Böyle bir ortamda Gracchus'un Consul *provincia*'sına ilişkin bir kanun teklifiyle gündem oluşturmuş olması sürpriz değildir. Gaius Gracchus'un hazırladığı kanun tasarısı (=Lex de Provinciis Consularibus), Consul *provincia*'sına Consul seçimlerinden önce karar verilmesini içeriyordu⁵². Kanun, belli bir *provincia*'nın çekilen bir kura ile bir Consule verilmesini imkânsız hale getiriyordu. Bu nedenle ömrü uzun olmadı.

⁴⁹ Liv. XXVIII.45.1-7.

⁵⁰ Liv. XLV.21. Richardson 2008, 574. Millar 2002, 116.

⁵¹ App. Pun. 112.533.

⁵² Cic. Dom. IX.24; Provin. II.3; VII.7. Sall. Jug. 27.

Gracchus yasalarının çıkarılmış olduğu tarihten 15 yıl sonra, yani İ.Ö. 107 yılında, eyaletlerin valiliği konusunda geleneği değiştirmeye yönelik olan girişim daha radikaldi. Bu tarihte Q. Metellus'a ve onun Iugurtha'ya karşı üstleneceği ordu komutanlığına karşı ciddi eleştiriler içeren bir seçim kampanyası yürütüldü. Bu kampanyanın sonucunda Gaius Marius, Consul seçildi. Fakat o, Senato'nun kararıyla kendisini Numidia Provincia'sının dışında buldu⁵³. Bunun üzerine Marius, bu yılın bir Halk Temsilci'sini (Tribunus Plebis) kendi yanına çekti ve kendisinin yerine bir başkasının atanmasına izin vermeyecek olan bir yasa teklifini Halk Meclisi'ne götürdü⁵⁴. Oysa bu durum, bu tarihten önce çok nadir görüldü. Halk Meclisi böyle bir amaca, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, çok nadir alet edilmek istenmişti.

3. Eyaletlerin Kuruluşları ve Yönetimi

Roma, İtalya dışındaki ilk deniz aşırı savaşını Kartacalılarla yaptı. Kartacalıların Romalılar arasında Fenikeli (Latince: *Punicus*) olarak tanınıyor olması dolayısıyla tarihe I. Pön Savaşı olarak geçmiş bulunan bu savaşın bariz sonucu Romalıların İtalya dışında ilk kez bir ülkeyi sınırlarına dahil etmiş olmasıdır. İ.Ö. 241 yılında son bulan bu savaşın galibi olan Roma, Kartacalıları Sicilia Adası'ndan çıkardı⁵⁵. Böylece Roma bir taraftan adanın sahibi olmak adına ilk adımını atmış oluyor, diğer taraftan kendi tarihinin yeni bir evresine eyaletlerle girmiş bulunuyordu.

Roma Cumhuriyeti'nin yazılı bir anayasası yoktu. Roma merkezi hükümetini oluşturan Roma Senatosu'nu ve magistratlarını, görev, yetki ve sorumlulukları bakımından tanımlayan anayasal nitelikli değişmeyen kanunları da bu nedenle olmadı. Fakat devlet yönetimi ve yöneticilerine ilişkin ilkeler, Romalılar tarafından yüzyıllarca korundu. Her ne kadar pragmatik çözüm üretmede yetenekli olan Romalılar, gerektiğinde anayasal nitelikli yasalar çıkarmış olsalar da yazılı olmayan anayasal ilkeler kolay kolay değişmedi. Senato'nun üye sayısı hiç değiştirilmeden yaklaşık 400

⁵³ Richardson 2008, 573. Scullard 1988, 47 vd.

⁵⁴ Diod. XL.56.1., cf. 30.1 ve 46.2; Caes. *BC* I.85.9. Broughton 1968, II, 234.

⁵⁵ I. Pön Savaşı konusunda geniş bilgi için bk. Demircioğlu 1987, 209 vd. Scullard 2000, 164 vd.

yıl muhafaza edildi⁵⁶. *Imperiumun* tayini, gücü ve süresinin bir yılla sınırlı olması, meslektaşlık (=collegiatus) ilkesi gibi magistratlarla ilgili olan ilkeler baki kaldı. Magistrat (magistratus) sayısının artırılmasına da en azında İtalya'da Roma merkezli siyasal mekân birliğinin kurulmasından önce hiç sıcak bakılmadı⁵⁷. *Cursus Honorum* denen şerefli yüksek kamu görevlileri hiyerarşisinin en tepesinde bulunan Consullerin sayısı hiçbir zaman 2'den daha fazla olmadı. Hiyerarşi de onun altında yer alan Praetorlerin sayısı ise İ.Ö. 227/6 yılına kadar 2 olarak kaldı. Hiyerarşinin en altında yer alan Quaestor sayısı ise İ.Ö. 267 yılına kadar 4 idi. Bu tarihte görev sorumluluğu ile ilgili olarak ortaya çıkan ihtiyaç, Quaestor sayısının 4'ten 8'e çıkarılmasına neden oldu⁵⁸. Daha sonra Quaestorler ve Praetorlerin sayısı eyaletler dolayısıyla artırıldı. İlki eyalet valisi olarak, ikincisi eyaletlere mali işlerden sorumlu vali yardımcıları olarak tayin edildi. Fakat ilk Roma eyaleti olan Sicilia'ya tayin edilen ilk magistrat, Praetor değil Quaestor'dü⁵⁹. Quaestorlerin sayısının İ.Ö. 241 yılında artırılarak 10'a çıkarılmasının nedeni de Roma egemenlik sınırları içine alınan Sicilia'da onlara duyulan ihtiyaçtı.

Sicilia'ya Quaestorlerin tayin edilmesi, Roma'nın ilk kez İtalya dışında ilhak ettiği bu ilk ülkeyi doğrudan yönetmekle değil, yalnız adanın vergileriyle ilgilendiğinin işaretidir. Fakat görevlerini bu adanın Lilybaeum kentinde ikamet ederek ifa eden Quaestorler, *imperiumlu* magistratlar değillerdi. Oysa deniz aşırı bir ülkenin yönetilebilmesi için *imperiumlu* bir magistratın, yani Consul ya da Praetorun tayinini

⁵⁶ Senatonun üye sayısı konusunda geniş bilgi için bk. Lintott 2004, 68 vd.

⁵⁷ İ.Ö. 4. Yüzyıla kadar Senato üyesi olma hakkına bile sahip olmayan Quaestorlerin sayısı İ.Ö. 5. Yüzyılın ikinci yarısından önce 4 bile değildi (Scullard 2000, 181). İ.Ö. 242 yılına kadar tek olan Praetor'un sayısı bu tarihte 2'ye çıkarıldı (North 2006, 263 vd). Magistrat sayısının artmasına bir ihtiyaç hasıl olduğunda bile katı bir direnç sergilediler. Nitekim böyle bir ihtiyaç en azından İ.Ö. 4. Yüzyılın ikinci yarısında adli bakımdan ortaya çıkmıştı. Romalılar İtalya'nın değişik bölgeleri için duyulan bu ihtiyacı, Praetor sayılarını artırmak suretiyle gidermek yoluna başvurmazdılar. Öyle görülüyor ki ortaya çıkan ihtiyaca bu tarihte tek olan kent Praetor'ünün tayin etmiş olduğu legatuslarla (Praefecti iure dicunda) cevap verdiler (Scullard 2000, 182). Legatus tayin etmiş olduğu bilinen ilk kent Praetor'u, İ.Ö. 318 yılında görev yapmış olan L. Fruistu. Onun tarafından gönderilen Praefectus rütbeli legatus'un görev yeri Capua'ydı (Liv. IX.20.5. Broughton 1968, I, 155).

⁵⁸ Yeni olan 4 Quaestor'den 2'sine *Quaestores Italici*, diğer ikisine *Quaestores Classici* denildi. Quaestores Italici, İtalya'nın belli bölgelerindeki Roma mali çıkarlarını korumak için tayin edilirlerken, Quaestores Classici'nin görevi Ostia'da, Cales'de, Ravenna'da ve nerede olduğu tam olarak bilinmeyen bir yerde konuşlandırılmış olan donanmaların komutanlığıydı. Diğer 4 Quaestor'den ikisi Consul Quaestorleri, diğer ikisi başkent Roma'daki devlet hazinesinden (*Aerarium Saturninus*) sorunlu olan kent Quaestorleriydiler. Bk. Kaya 2007, 89 vd.

⁵⁹ Broughton 1968, I, 221.

gerektiriyordu. Romalılar, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi⁶⁰ Sicilia'yı doğrudan Roma yönetimine almayı düşünmedikleri için bu gereksinimin gereğini yapmak konusunda aceleci olmadılar.

Romalılar Sicilia'yı Roma egemenlik sınırlarına dahil ettikten sonra, öyle görülüyor ki on dört yıl boyunca adaya her yıl bir Quaestor gönderdiler ve Quaestorler sayesinde adanın vergilerinin düzenli olarak toplanıp Roma hazinesine aktarılmasından duydukları memnuniyetle yetindiler. Aynı yöntem İ.Ö. 238 yılında Roma egemenlik sınırlarına dahil edilen Korsika ve Sardinia adaları için de uygulandı ve her iki ada, bir Quaestora *provincia* olarak tayin edildi ve Quaestor bu iki adadaki işlerini Sardinia'da ikamet ederek gördü⁶¹. Nihayet İ.Ö. 227/6 yılında yıllık görev yapan Praetorlerin sayısı 2'den 4' çıkarıldı. Bunlardan ikisi eskiden olduğu gibi başkent Roma'daki adli işlerin yönetimi için tayin edilirken, vali olarak tayin edilen diğer ikisinden birisinin *provinciası* Sicilia, diğerininki Korsika- Sardinia oldu⁶². Böylece eyaletler ve valiler tartışmasız olarak Roma idari sisteminin birer unsurları oldular.

Roma'nın kurduğu ilk iki eyaletten (=provincialar) ilki Sicilia (*Provincia Sicilia*), ikincisi Korsika-Sardinia (*Provincia Korsika-Sardinia*) idi. Eyaletlere tayin edilen Praetor rütbeli valilere mali işlerde yardımcı olmak üzere bir Quaestor, askeri ve adli işlerinde yardımcı olmak üzere iki ya da üç Legatus tayin edildi. Senato tarafından tayin edilen ve *imperium* sahibi olmayan bu magistratların görev süreleri vali ile birlikte başlar onunla birlikte sona ererdi. Göreve vali ile başlayan ve görev süresi onunla birlikte sona eren eyalet yönetiminin diğer elemanlarını *scriba* ile *comes* oluştur. İlki valiye daha çok askeri işlerinde yardımcı olan *centurion* (=yüzbaşı) gibi subaylardan oluşurken, comes'i (çoğulu *comites*: arkadaşlar) aile ya da arkadaş çevresinden seçtikleri kişiler oluşturdu. Valinin personeli olarak yazı işleri gibi sivil idari işlerle ilgilenen ve valinin seyahatlerinde ona eşlik eden, genç ve deneyimsiz olan valinin *comites*'i (arkadaşlar) için böyle bir görev, onların gelecekteki kariyeri için

⁶⁰ Bk. dn. 47.

⁶¹ Scullard 2000, 185 vd.

⁶² Broughton 1968, I, 229. Sicilia'ya tayin edildiği bilinen ilk Praetor C. Flaminius idi. Bk. Liv. XXXIII.42.8; *Per.* 20. Scullard 2000, 232 vd. Astin 2008, 571 vd.

önemliydi. Hem *scriba* hem de *comes*, Quaestor ve Legatuslarla birlikte valinin *Consilium*'unun (Danışma Meclisinin) üyesiydiler.

Romalıların Sicilia'yı Roma egemenlik sınırlarına dahil etmiş oldukları İ.Ö. 241 yılında, İtalya dışındaki bir ülkeyi nasıl yöneteceği konusunda bir tecrübeleri olmadığı gibi bir teori ya da düşünce de üretmiş değillerdi. Bir kenti yönetecek şekilde oluşturulmuş bulunan Roma Cumhuriyeti'nin hükümeti, bununla İtalya yarımadasını da yönetebilmişti. İtalya'da fethedilen topraklarda, *Ager Publicus* (Roma halkının arazisi) ilan ettikleri dışında, toprağa bağlı ürünlerden belli bir miktarı ya da onun bedeli olan nakit parayı o toprakların sahiplerinden vergi olarak zorla almak gibi bir yola başvurmak şeklinde uygulanan bir egemenlik politikasını benimsemiş değildi. Roma'nın İtalya'daki egemenlik politikası savaşla boyun eğdirdiklerini, "socius", yani "müttefik" olarak kendisine bağlamak vardı. Müttefiklerin Roma'ya sorumluluğu, Roma'nın talep ettiği askeri hizmeti aksatmadan sağlamaktı. Müttefiklere bu yükümlülüklerinin karşılığında hem Roma himayesi garanti edildi hem de zaferler ve ganimet paylaşımı izni verildi. Fakat adanın sakinlerinin ırk, dil ve gelenekler bakımından birbirlerinden çok farklı olması, savaş konusunda bilgisizlikleri, Roma'nın askeri hizmet talebinin amaca uygun olmayacağının anlaşılmasını sağladı. Zaten Sicilialılar da askerlik hizmeti nedeniyle çiftliklerinden ve köylerinden ayrılmayı tahammülü zor bir yük olarak görüyorlardı. Askerlik hizmeti yerine, daha önce Syrakusai ve Kartaca gibi egemen güçlere ödedikleri şekilde Romalıları da vergi ödemeyi tercih ettiler. Böylece adada vergilendirme sisteminin uygulanması uygun bulundu⁶³. Sicilia'ya İ.Ö. 241'den 227/6 yılına kadar her yıl *imperium* sahibi olmayan bir Quaestor tayin edilmesinin nedeni buydu. Artık Sicilia, Roma Cumhuriyeti'nin İtalya dışında egemen olduğu ilk deniz aşırı ülke olmasının yanı sıra İtalya dışında tesis etmiş olduğu ilk vergi toplama bölgesiydi ve gelecekte sayıları artacak olan eyaletlerin kurulmasında temel oluşturdu. Üç yıl sonra (İ.Ö. 238) eyalet yapılan Korsika-Sardinia adalarına da Sicilia örneğini izlenerek bir Quaestor tayin edildi⁶⁴.

Romalılar, İtalya dışında sahip olduğu ilk eyaleti Sicilia'da, adanın özgür ve müttefik olarak tanınmış üç kenti (Messana, Tauromenium ve Netum) ile vergi

⁶³ Scullard 2000, 179 vd.

⁶⁴ Scullard 2000, 185 vd.

muafiyeti tanınmış olan beş kenti dışında kalan adanın doğu yarısındaki tüm yerleşim birimlerini *Decumana* (=ondalık) olarak adlandırılmış olan bir ziraat vergisine tabi tutuldular. Sicilia'da bazı araziler de Roma tarafından kamulaştırılıp Roma halkının arazisi (*Ager Publicus*) ilan edildi⁶⁵. Bu araziler, ilkin arazilerin ilk sahiplerine, zamanla Romalılara, İtalyanlara ya da Sicilialılara Roma'da Censorler tarafından kiraya verildi. Romalılar Sicilia Adası'nın Syrakusai kentinin kralı Hiero'nun vergi sistemi, İ.Ö. 131 yılına kadar, bir eyalet yasasıyla tanımlamadan aynen benimsediler⁶⁶. Bu vergi sisteminin esasını toprağa bağlı ürünlerden alınan ondalık (1/10) vergi oluşturuyordu. *Decumana* denilen bu vergiyi, tarımla uğraşan yerleşim birimlerinin sakinleri ödediler. Sicilia'nın Roma'ya ödemek zorunda olduğu bir diğer vergi *Scriptura* denilen otlak vergisiydi. Eyaletin ödediği üçüncü vergi türü *Portoria* denen gümrük vergisiydi. Her tür ihraç ve ithal ticari mallar üzerinden alınan bu verginin oranı % 5 idi⁶⁷. Sicilialıların Romalılara olan ekonomik anlamdaki yükümlülükleri bu vergilerle sınırlı değildi. Onlar, Roma'daki Plebslerle Sicilia'daki Romalı valinin ve valilik konağı için hububat temin etmekle yükümlü kılındılar. Fakat bu hububatı onlar meccanen değil, para karşılığında satacaklardı. Onların bu konuda yükümlüğü hububat satışında önceliği Plebslerin ihtiyacına ve vali konağına vermekle sınırlıydı. Plebslere satılmak için ayrılması gereken hububata *Frumentum Emptum*, vali hanesine satılmak için ayrılan hubyata ise *Frumentum in Sellam* denilmektedir. Bu talepler İ.Ö. 73 yılında, bu yılın Consulleri tarafından çıkarılan bir hububat yasasıyla yeniden düzenlendi⁶⁸.

Romalılar, Syrakusai kralı II. Hiero'nun vergi sistemini temel alarak topladıkları ondalık vergi sistemini adaletli bir şekilde yönettiler. Bu sistem daha sonra

⁶⁵ Frank 1914, 96 vd. *Ager Leontinus*, *Ager Publicus* ilan edilen bu arazilerden en zengini olarak ünlendi.

⁶⁶ Cic. *Verr.* III. 13-14; V. 56; IV. 123. *Leg. Agr.* II. 57. *Phil.* XI.101. Hiero'nun vergi sistemi (*Lex Hieronica*) ve Sicilia'nın vergilendirilmesi konusunda bk. Pritchard 1970, 352 vd. Carcopina 1919, 34. Frank 1914, 94 vd. İ.Ö. 132 yılında Consulluk yapmış olan P. Rupilius, ertesı yıl Sicilia Eyaleti valiliğine tayin edildi. Rupilius, adadaki ilk iç savaştan sonra eyaletin yönetimini yeniden organize eden bir edictum (*Edictum Rupilia de Sicilia*) yayınladı. Bk. Cic. *Verr.* II. 13, 15, 16, 37.

⁶⁷ Scullard 2000, 181. Frank 1914, 98 vd.

⁶⁸ İ.Ö. 73 yılı Consulleri olan M. Terentius Varro Lucullus ile C. Cassius Longinus tarafından hububat yasasının (*lex Terentia et Cassica Frumentaria*) ayrıntıları tartışmalıdır. Fakat hububatın savaşlar dolayısıyla ortaya çıkan ihtiyaç ve korsanlar nedeniyle azalması ve fiyatının artması, bu yasanın çıkarılmasına yol açmıştır. Sicilia'dan gelen hububatın alıcısı olan 40 bin Plebs'e 5 modiusluk miktarın teslimini hızlandırmayı ve daha ucuza dağıtımını garanti etti. Alıcı sayısı Gracchus tarafından 40 bin, fiyat da 61/3 asses olarak belirlenmişti. Bk. Cic. *Verr.* II. 3. 163 ve 173; Sall. *Hist.* III. 34; 48. 19 M. Ayrıca bk. Scullard 1988, 91.

kurulan diğer eyaletleri istismar eden Romalı vergi mültezimlerinin (=Publicani) avı olmaktan kurtardı. Ondalık vergi, gümrük vergilerinde olduğu gibi kişilere ya da şirketlere ihale edilip sözleşmeyle kiraya verilmedi. Bir resmi hizmetin yaratılmasını gerektirecek olan resmi memurlar ihdas edilerek ya da tayin edilerek yönetilmesi yoluna da başvurulmadı. Sicilia Eyaleti'nin vergisi Roma'da Censorler tarafından ihaleyle satışa çıkarıldı ve en yüksek teklifi verene satıldı. Fakat bu ihaleye Romalı Atlı sınıfının temsilcileri olan Publicani'nin (Vergi Mültezimleri) katılıp teklif vermelerine izin verilmedi. Çiftçilerin, çiftçi arazilerinin ve mahsullerinin listesi Sicilia'daki yerel kent magistratları tarafından hazırlandı. Böyle bir listenin çıkarılması, ihaleye katılacak olan yüklenicinin (çoğu kez kentin kendisi) Romalı magistratın (=Censor) huzurunda 2/5 kazanç beklentisiyle yapacağı teklif için gerekliydi. İhaleyi kazanan yüklenici, haksızlığa karşı korunan çiftçilerle ondalık verginin tam olan miktarını belirler ve yapılan tüm antlaşmaların kopyalarını Romalı magistrata emanet ederdi. Böylece yerel otoriteler, zamanı geldiğinde bir Romalı magistrata ödenecek olan mahsulün doğru teslimi için uygun oldular⁶⁹. İ.Ö. 122 yılında ikinci kez Halk Temsilcisi seçilen Gaius Gracchus tarafından çıkarılan eyalet yasası Asia Eyaleti vergilerinin Roma'da Censor tarafından ihale ile satışa çıkarılmasını olanaklı kıldı. Böylece eyalet vergilerinin büyük kısmı Roma halk sınıfı şirketlerinin temsilcileri olan *Publicanuslar* tarafından toplanmaya başlandı⁷⁰.

Sicilia Adası'nda, adanın ilhak edilmiş olduğu tarihten 45 yıl sonra (İ.Ö. 197) sakinleri askerlerden oluşturulmuş bulunan bir de koloni kuruldu. Bu koloni için adanın Agrigentum kentine ait olan toprakları tahsis edilmişti. Muhtemelen eyaletin kurulmasından sonra adaya italikler de göç etmeye başladılar⁷¹.

4. Eyaletlerde Kötü Yönetim ve Eyaletlerle İlgili Kanunlar

Her ne kadar günümüz tarihçileri, bir *Lex Provincia*'dan söz ederek ve eyalet yönetimleriyle ilgili olan bilgileri bu yasaya atıf yaparak aktarmış olsalar da böyle bir yasanın olup olmadığı belli değildir. Çünkü antik edebi kaynaklar eyaletlerle ilgili kanunlardan söz etmelerine rağmen genel bir eyalet yasasından, yani bir *Lex*

⁶⁹ Scullard 2000, 183.

⁷⁰ Millar 2002, 155 vd.

⁷¹ Lintott 2008a, 25.

Provincia'dan hiç söz etmediler. Nitekim Romalıların ilk eyaletleri olan Sicilia'yı (*Provincia Sicilia*) da çıkarılan bir eyalet kanunuyla kurmuş olduklarına ilişkin bir bilgi mevcut değildir. Bu eyaletin vergisini bile daha önce söz etmiş olduğumuz gibi Syrakusai kralı II. Hiero'nun iyi organize etmiş olduğu bir vergi sistemini benimseyerek topladılar⁷². Bu nedenle Roma eyaletleri, yazılı bir yasaya uygun olarak ve yasanın emredici hükümlerine göre kurulup yönetilmediler.

Sicilia Eyaleti'ne yöneticiler atanması, başkent Roma'daki magistratlık sistemi çerçevesinde oldu. *Imperium*lu bir magistrat, yani Praetor, bu eyalete bir yıl görev yapmak üzere vali olarak atandı. Daha sonra kurulan eyaletlere yönetici atamasına da (her ne kadar kuruluş süreçleri tamamen birbirine benzemese de) Sicilia Eyaleti'nde edinilen deneyim temelinde oluşan gelenekle devam edildi. Fakat eyalet valilerinin istismarları ya da siyasi ihtiraslar, eyaletlerle ilgili yeni yasalar çıkarılmasını kaçınılmaz kıldı. Nitekim eyaletlerle ilgili ilk yasanın çıkarılmış olduğu tarihle ilk eyaletin kurulmuş olduğu tarih arasında yalnızca 28 yıl vardır. İ.Ö. 198 yılında bu yılın Praetor'u M. Porcius Cato (Maior) tarafından ya da onun büyük desteğiyle bu yılın Halk Temsilcisi P. Porcius Laeca tarafından çıkarılan bu yasanın (*Lex Porcia de Provinciis*) amacı, provincialardaki yolsuzlukları önlemektir. Yasayla valilerin eyalet halkından aldıkları ödünç paraya bir sınırlama getirildi⁷³. Fakat bu kanunun eyaletlerin istismarı anlamında yeterli olmadığı, Sicilia ve Korsika-Sardinia Eyaletleri'nin kurulmasından 55 yıl sonra Roma'ya gelen İspanyol elçilerin şikâyetlerinden ve daha sonra çıkarılan kanunlardan bilinmektedir.

Roma, ilk iki eyaletini kurmuş olduğu tarihten 30 yıl sonra iki eyalet daha kurdu. İspania'da kurulan bu iki yeni eyalete (*Hispania Citerior* ve *Hispania Ulterior*) atanan valiler, Praetor değil, Proprætor, yani eski Praetor idiler. Başka bir ifadeyle eyaletlere vali olarak promagistrat atama geleneği, İ.Ö. 197 yılında, İspania'da iki yeni eyaletin kurulmasıyla başladı. Eyaletlere vali olarak bir eski Praetorün (Proprætor)

⁷² Romalılar, Sicilia Eyaleti'nden toplanan vergi sisteminin meşruiyet kaynağının Hiero olduğunu eyaletin kurulmuş olduğu tarihin üzerinden neredeyse iki asır geçmiş olduğu halde unutmamışlar ve Sicilia Eyaleti'nin vergileriyle ilgili olan yasayı "Hiero yasası" (= *Lex Hieronica*) olarak adlandırmışlardır. Bk. Pritchard 1970, 352 vd.

⁷³ Liv. XXXII.7. 27. Cic. Verr. II.4.5. Porcius Cato'nun Praetorlüğü ve Porcius Laeca'nın Halk Temsilciliği için bk. Liv. XXXII. 7. 4 ve 13. Broughton 1968, I, 327.

atanması, eyalet yönetimiyle ilgili yeni bir değişime yol açmadı. Sicilia Eyaleti ile Korsika-Sardinia Eyaleti'ne tayin edilen vali yardımcılarını olan magistratlar ile diğer yardımcılarını, yeni olan İspania Eyaletleri'nde görev yaptılar. Başka bir ifadeyle valilere yardımcı olmak üzere Senato tarafından bir Quaestor ve iki ya da üç Legatus atandı. Quaestorün görevi vergi toplamaktı. Legatuslar ise askeri ve adli işlerde valiye yardımcı olmak için tayin edildiler. Valilerin askeri ve sivil işlerinde kendisine yardımcı olmaları için beraberinde götürdükleri yardımcılarını (*scriba* ve *comites*), eskiden olduğu gibi iki yeni İspania Eyaleti'nin valilerinin de *Consilium*'unu oluşturanlar arasında yer aldılar. Zamanla, İ.Ö. 2. Yüzyıl ortalarında, eyaletlere Consul *Imperium*lu (Consul yetkili) Praetorler ve eski Consuller de vali olarak atanmaya başladı. Her ikisine de Proconsul deniliyordu.

İlk Roma eyaleti olan Sicilia kent kültürüne yabancı değildi. Çiftçilik, hayvancılık ve ticaret adanın ekonomisinde çok önemli bir yer tutuyordu. Romalılar bu üç ekonomik etkinliği de vergilendirdiler. Adanın zenginliği ve refah seviyesi, Kartaca ve Syrakusai savaşlarına son veren Roma'nın himayesinde arttı. Roma Cumhuriyet Dönemi'nin son yüzyılındaki ünlü Verres olayı dışında Sicilia Eyaleti sorunsuzdu. Eyalette barış ve huzur egemen oldu. Fakat Verres örneğinden tahmin edilebileceği gibi valilerin eyaletlerindeki *Imperiumu*, valinin iyi ya da kötü niyetli olmasına göre eyaletlerin halkları adına çok tehlikeli olabiliyordu. Çünkü valinin *Imperiumu*, yani emretme ve egemenlik gücü, eğer kötüye kullanılmak istenirse valiyi eyalet sınırları içinde sınırsız yetkili kılıyordu. Onun *Imperiumunu* kötüye kullanmasına engel olacak bir meslektaş (*collega*) ya da Halk Temsilcisi (*Tribunus Plebis*) vetosu da eyaletlerde olmayandı. Başka bir ifadeyle valinin istismarını engelleyecek olan Roma'daki veto uygulaması eyaletlere aktarılmamıştı. Bu nedenle valiler bir yıl olan görev süreleri içinde yargıdan muaf oldukları için istismar anlamında serbesttiler. Onların istismarına zamanında engel olabilecek bir mekanizma, Verres vakasının yaşanmış olduğu İ.Ö. 171 yıllarında bile geliştirilmiş değildi⁷⁴. Hatta valinin *imperium*'u yalnızca kendisine tahsis

⁷⁴ İ.Ö.74 yılında Praetörlük yapmış olan Verres, İ.Ö. 73 yılında Sicilia Eyaleti'ne *imperium*lu bir eski Praetor (Proprietor) olarak vali tayin edildi. Her yıl *imperiumu* uzatılarak üç yıl bu eyaletin valiliğini yapan Verres'in bu eyaletteki yönetimi (İ.Ö. 71-70), Roma eyaletlerinin kötü yönetimiyle ilgili olarak örnek gösterilecek kadar kötüydü. Onun yönetimi bir skandal olarak tarihe mal edildi. Verres ile ilgili olarak bk. Cic. Verr. II.2.11; 17; 37.

edilen eyaleti içerisinde geçerli olmasına ve eyalet sınırlarının dışına çıkması bu nedenle yasak olmasına rağmen, kimi valiler bu yasağı bile çiğneyebildiler.

Valilerin hem eyaletinin sınırları içindeki kötü yönetimiyle ilgili olarak hem de eyalet sınırları dışına çıkması konularında haber kaynağı eyalet halkıydı. Eyalet halkı, valinin kötü idari uygulamalarından şikâyetlerini ya da valinin eyaletini terk etmiş olduğunu bilgisini Roma'ya gönderdikleri elçileri vasıtasıyla Senato'ya iletirlerdi. Günümüze kadar korunarak gelmiş bulunan bu tür şikâyet ve bilgi aktarımına ilişkin ilk kayıtlar, İ.Ö. 197 yılında kurulmuş bulunan Hispania Citerior ve Hispania Ulterior Eyaletleri'yle ilgilidir. Cumhuriyet Dönemi boyunca sorunsuz bir Roma otoritesinin tesis edilmediği bu iki eyaletten Roma Senatosu'na gelen şikâyetlerin muhatabı olan valileri yargılamaya yönelik bir mahkeme yoktu. Bu nedenle İspania Eyaletleri'nden gelen şikâyetlerle ilgili sorunlar İ.Ö. 171 yılına kadar yalnızca diplomatik yollarla halledilmeye çalışıldı.

İ.Ö. 171 yılında İspania'dan Romaya'ya bir elçi heyeti, bu yılın son altı ayı içinde Hispania Ulterior ve Hispania Citerior'a gelmiş bulunan üç Romalı magistrattan şikâyetçi olmak için Romalı Senatörlerin huzuruna çıktılar. Senatörler üç Romalı magistratın açgözlülüklerinden yakınıp, küstahlıklarını protesto eden elçileri dinledikten sonra, şikâyetin muhatabı olan Romalı magistratların mahkemeye sevk edilmesine karar verdiler. Bu elçilerin şikâyetleri, Senato'nun kararı ve kararın alınmasından sonraki gelişmeler İ.Ö. I. Yüzyıl Roma tarihçisi Titus Livius'un satırlarına şöyle yansıtıldı:

“İspania'nın her iki tarafındaki bazı halkların temsilcileri Senato'nun huzuruna çıktılar. Onlar Romalı magistratların aç gözlülüklerinden ve küstah davranışlarından şikâyetçi oldular ve diz çökerek Senato'dan Roma'nın müttefiklerine karşı düşmanlarına yaptıklarından daha fazla saldırganca soygunculuk yapılmasına ve eziyet edilmesine izin vermemesini rica ettiler. Değişik adaletsizlik eylemlerinden şikâyetçi oldular. Buradan açıkça anlaşıldı ki onlardan zorla para alınmıştı. Bunun üzerine Senato, kura çekimi sonucunda İspania'ya tayin edilen Praetor Lucius Canuleius'u, İspanyolların para talep ettikleri her bir magistrat için beş yargıçtan oluşan bir heyeti atamakla görevlendirdi. Tayin edilecek yargıçlar Senatörler arasından seçilecekti.

İspanyollardan da istedikleri avukatları seçmelerine izin verildi. Senato'nun bu kararı, Senato binasına çağrılan elçilere okundu. Elçiler şu dört ismi söylediler: Marcus Porcius Cato, Publius Cornelius Scipio (Gnaeus'un oğlu), Lucius Aemilius Paulus (Lucius'un oğlu) ve Gaius Sulpicius Gallus. Aulus Manlius ve Marcus Iunius'un Consullükleri döneminde (İ.Ö. 178) Hispania Citerior'da valilik yapmış olan Marcus Titinius'un davası, yargıçlar heyeti önüne getirilen ilk davaydı. Duruşma iki kez sonlandırıldı. Üçüncüsünde ise dinlenen sanık suçlu bulundu. O zaman iki eyaletin elçileri arasında bir görüş ayrılığı ortaya çıktı. Hispania Citerior'un halkı, avukatları olarak Marcus Cato ve Publius Scipio'yu, Hispania Ulterior'un halkı ise Lucius Paulos ve Sulpicius Gallus'u tercih ettiler. Hispania Citerior halkı yargıç heyetinin önüne Publius Furius Philus'u getirdi; Hispania Ulterior'kiler Marcus Matienus'u suçladılar. İlki Spurius Postumius ve Quintus Mucius'un Consullüklerinden (İ.Ö. 174) üç yıl önce Praetor olmuştu. İkincisi aynı görevi ondan iki yıl önce, Lucius Postimius ve Marcus Popilius'un Consullüklerinde yapmıştı. Her ikisine de çok ağır suçlamalarda bulunuldu. Duruşmalar sona erip, yeniden başlanma zamanı geldiğinde, yargıç heyeti suçlanan adamların sürgün cezası için Roma topraklarını terk edeceklerini ilan etti. Furius, Preneste'ye; Matienus ise Tibur'a sürüldü. Avukatların rütbeli ve nüfuzlu olan sanıkları kurtardıkları rapor edildi. Bu kuşku, Praetor Canuleius'un davayı bırakıp asker toplamaya başlaması, sonra oradaki Romalı kamu görevlilerinin İspanyollar tarafından taciz edilmesini önlemek için aniden eyaletinden ayrılmış olması gibi eylemleri dolayısıyla arttı. Fakat olanlar sessizce geçmişte kalmış olmasına rağmen Senato, İspanyollara gelecekte isteyeceklerini veren bir çözümü onayladı. Romalı magistratların hububat fiyatını tayin etmeleri ya da vali tarafından belirlenen bir fiyat üzerinden % 5 hisse ile İspanyolların kendilerine satmaya zorlamalarını yasallaştırdı”⁷⁵.

Tarihçi Livius'un satırlarından da anlaşılacağı üzere Hispania Eyaletleri'nin halkı tarafından eyaletlerdeki Romalı magistratların kötü yönetimine ilişkin yaptıkları itiraz ve şikâyetler ciddiye alındı. Şikâyet edilen magistratlar yargılandı. Uzun duruşmalardan sonra birisi aklandı, diğer ikisi sürgüne gönderildi. Fakat onlardan hiç

⁷⁵ Liv. XLIII.2.

birisi zorla aldıkları paraları sahiplerine geri ödemedi. Böylece eyalet valilerinin kötü yönetimleri ve istismarları nedeniyle yargılanmasıyla ilgili olarak ilk adım atılmıştı. Ne var ki bu yargılama eyaletlerin valiler tarafından istismar edilmesine daha sonra engel olmadı. Dahası eyaletlerdeki tek sorun onların paralarını zorla ellerinden alınmasıyla sınırlı değildi. Bir isyan durumunda eyaletin isyan bölgesinin tüm halkına yönelik acımasızca katliamlar söz konusu oluyor ve bu durumda katliamın faileri olan valileri soruşturmaya yönelik bir yargı mekanizması işletilemediği gibi, bir mahkeme de ihdas edilmiyordu. Nitekim İ.Ö. 150 yılında Hispania Ulterior Eyaleti'nin Lusitania bölgesinde patlak veren bir isyanı, bu eyaletin valisi Ser. Sulpicius Galba, kendisine yardıma gelen İspania'daki diğer eyaletin (=Hispania Citerior) valisi L. Licinius Lucullus ile birlikte Lusitania'yı istila ederek bastırdı. Lusitania'nın üç kabilesi de karşı koymaksızın teslim olmuşlardı. Buna rağmen iki Roma valisi kendilerine teslim olan kabilelerden 8000 insanı kılıçtan geçirdiler, geriye kalanları da köle olarak sattılar⁷⁶. Fakat başkent Roma'da İspania'daki bu katliamdan rahatsızlık duyanlar da vardı. Bu nedenle ertesi yılın (İ.Ö. 149), Halk Temsilcileri'nden birisi olan L. Scribonius Libo, köle olarak satılan Lusitanialılara özgürlüklerini geri veren bir yasa çıkardı⁷⁷.

Eyaletlerin istismarına yönelik bir daimi mahkemenin olmaması dolayısıyla ortaya çıkan sıkıntı, öyle görülüyor ki köleleştirilen Lusitanialılara özgürlüklerini kazandıran yasanın çıkarılmış olduğu tarihte idrak edilmişti ki bu yılın (İ.Ö. 149) bir diğer Halk Temsilcisi L. Calpurnius Piso Frugi, eyaletlerde zorla para toplama suçunu işleyen valilerin yargılanacağı kalıcı bir mahkeme olan *Quaestio Perpetua de Repetundis*'in kurulmasını sağlayan bir kanun tasarısını (*Lex Calpurnia de Repetundis*) Halk Meclisi'nin oyuna sunarak yasalaştırdı. Bu yasaya göre kurulan mahkemenin başkanlığını ve *iudex* (çoğulu: *Iudeces*) denen hâkimlerden oluşan jürilerinin tayinini Senato tarafından atanacak bir Praetor yapacaktı⁷⁸. Bir yıllık görevi süresince yargıdan muaf olan vali, eyalet valiliği sona erince hakkında yapılan bir zor alım şikayeti üzerine bu mahkemede yargılanacaktı. *Iudex* denen mahkemenin yargıç üyeleri Senatörler

⁷⁶ App. Iber. 59-61. Cic. Brut. 89. Nep. Cato III.4. Liv. Per. 49. Suet. Galba III.2. Val. Max. VIII.1.2; 7.1; IX.6.2. Oros. IV.21.10.

⁷⁷ Cic. De Or. I. 227; Mur. 59; Ad Att. XII.56. Liv. XXXIX.40.12; Per. 49. App. Iber. 60.

⁷⁸ Cic. Brut. 27 ve 106; Verr. II.3.195; II. 4. 56; de Offic. II.21. Tac. Ann. XV.20. Val. Max. VI.9.10. CIL I² 2. 583.

arasından seçiliyordu ve bu nedenle eyalet valiliği yapmak görevi kendilerinin de geleceği olduğundan mahkeme amacına ulaşan bir misyon üstelenemedi. Zira bu mahkemede görülmüş olan davaların sayısının çok sınırlı olduğu bilinmektedir.

Suç işleyen bir vali, adli soruşturmanın görev süresi sona erince başladığının bilincindeydiler. Bu nedenle mahkeme riskini göze alabiliyorlardı. Ayrıca bu mahkemeye sanık olarak gidenlere aklanabilme umudu veren koşullar ya da suç işlemelerine karşı caydırıcı olmayan fırsat veya olanaklar da yok değildi. Mahkemenin caydırıcı olmasına engel teşkil eden olanaklardan birisi, vali ve mahiyetinin görev sürelerinin bir yıl ile sınırlı olmasıydı. Başka bir ifadeyle onlar, görevleri devam ederken mahkemeye verilemiyor; suçlama görev süresi sona erince mümkün olabiliyordu. İkincisi mahkemenin eyalette değil, Roma'da olmasıydı. Üçüncüsü mahkemenin yargıçlardan (=İudeces) oluşan jürisinin Roma'nın sosyal ve ekonomik statüsü bakımından üst sınıflarını oluşturan Senatörler ya da Atlılardan veya her ikisinden birden oluşturuluyor olmasıydı. Dördüncüsü valiyi şikâyet edecek olan kişinin zorlukları ve alacağı riskin büyüklüğüydü. Zira davacılar, Roma'ya gitmek, şikâyetini belgelemek, tanık bulmak, Roma'da bulacağı avukatın masraflarını karşılamak zorundaydı. Beşincisi Roma'da kurulan mahkemenin dilinin Latince olmasıydı. Tüm bu zorlukları göze alan ve hatta valinin suçlu bulunmasını sağlayan müşteki, davanın sonunda kendisinden zorla alınan parayı geri alabilme olanağına sahip olamayabiliyordu. Çünkü suçlu olduğu kanıtlanan sanığın şikâyetçiye parasını ödemek yerine sürgün cezasına razı olması, sürgünün cezasını yalnızca Roma'yı terk etmek anlamına gelmesi ve sürgün yerinin lüksten yoksun olmaması nedeniyle, işine geliyordu. Açıkçası *Quaestio de Repetundis* adıyla bilinen mahkemeye çıkarılan bir valinin mahkemeden aklanarak kurtulabilme olasılığı çok azdı. Fakat yine de bu mahkeme, çıkar amaçlı kötü yönetim sergilemeye eğilimli olan bir vali için caydırıcı değildi⁷⁹. Ancak tüm bunlar tüm eyalet valilerinin eyaletleri istismar ettikleri ve hepsinin kötü yöneticiler oldukları anlamına gelmez. Özellikle siyasi kariyer beklentisi ve kura ile rastgele tayin edildikleri eyaletlerindeki görev sürelerinin bir yıl ile sınırlı olması dolayısıyla eyaletlerini iyi tanıma olanaklarının bulunmaması, valileri,

⁷⁹ Richardson 2008, 577 vd.

kendilerini *Quaestio de Repetundis* mahkemesine götürecek suçları işlemekten alıkoydu.

İ.Ö. 123-122 yıllarında, bu yıllarda Halk Temsilcisi olan Gaius Gracchus tarafından birkaç yasa (*Leges Semproniae*) çıkarıldı. Bu yasalardan üçü eyaletlerle ilgiliydi. Bu üç kanundan da birisi, doğrudan eyaletlerin valilerini ilgilendiren *Lex de Provinciis Consularibus* idi. Gracchus'un bu yasasından önce Senato, Consullerin hangi eyalete gideceğine Consul seçimlerinden sonra karar veriyordu. Yeni kanuna göre ise eyaletlerin Consullere tahsis Consul seçimlerinden önce kura ile yapılacaktı. Böyle olmasının istenme gerekçesiye en iyi eyaletlerin Senato tarafından Senato sınıfının desteğiyle seçilmiş olan Consullere tahsis edilmesini engellemekti. Fakat bu kanuna göre kuraların Consul seçimlerinden 18 ay önce çekilmesi gerekiyordu ve bu durumda belli bir komutanlığın belli bir Consule verilmesi olanaksızlaşıyordu. Bu nedenle kanun etkili olamadı⁸⁰.

Gaius Gracchus'un çıkardığı diğer iki kanundan birisi ise tek bir eyaleti, yani İ.Ö. 129 yılında kurulmuş bulunan Asia Eyaleti'ni hedef alarak çıkarılan *Lex de Provincia Asiatica* idi. Fakat her ne kadar yasa, Asia Eyaleti dikkate alınarak çıkarılmış olsa da diğer eyaletler bu yasanın dışında tutulmuş değildi. Bu yasa, Asia Eyaleti vergilerinin (ondalık vergiler ile bazı otlak ve gümrük vergilerini) Roma'daki Censorler tarafından açık artırmayla satışa çıkarılmasını emrediyordu. Başarılı bir yüklenici, vergi toplama hakkını Censorlerin açık artırmasında en yüksek teklifi verip kazanınca devlete çok büyük bir meblağı ödüyor, sonra ödediği bu meblağın üzerine bir kar payı ekleyerek eyaletten toplayacağı toplam vergi miktarını tayin ediyor ve bunu eyaletlere gönderdiği vergi mültezimleri (=publicani) vasıtasıyla topluyordu. İhaleyi alabilecek kadar çok zengin olanlar, yalnızca Atlı Sınıfı (*Equites*) mensuplarıydı. Eğer bir Atlı ailesi, ihaleyi alabilecek kadar büyük bir sermayeye sahip değilse, diğer bir Atlı ailesiyle ya da aileleriyle ortak olurdu. Atlıları ihya edecek olan Gracchus'un bu yasası, çok sayıda memur tayin edilerek oluşturulacak resmi kurumlar tahsis etmek yerine, işleri özel kişilerden yararlanarak yürütmek isteyen Roma politikasına uygundu⁸¹.

⁸⁰ Cic. *Dom.* 24. Lintott 2008b, 79 vd. Richardson 2008, 573 vd. Scullard 1988, 35.

⁸¹ Cicero, *Verr.* I.26; I.51.2. Hardy1911, 1vd. Seager 1969, 132. Tilbetti 1953, 5 vd. Sherwin-White 1972, 83 vd. Gruen 1968, 86. Ewins 1960, 95 vd. Scullard 1988, 34, 387.

Dahası kanun, Asia Eyaleti'ni, açgözlü eyalet valilerin istismarında da kurtarmış oluyordu. Fakat *Publicani* (tekil: *Publicanus*) denen vergi mültezimleri, bu kanunun çıkarılmasından sonra eyaletlerin bir başka zorluğu oldu. Çünkü Asia Eyaleti'nin vergilerini 5 yıllığına kiralayan Atlı Sınıfı şirketlerinin temsilcileri olarak eyalete gönderdikleri vergi mültezimlerinin (*Publicani*) istismarlarını kontrol etmek çok daha zordu. Zira Roma'daki daimi zor alım mahkemesi (*Quaestio Perpetua de Repetundis*) yalnızca eyalet valilerini yargılamak için kurulmuştu ve bu nedenle Atlı şirketlerinin temsilcileri olan *Publicanuslar* bu mahkemenin takibi dışındaydı. Başka bir ifadeyle *Publicanusların* eyalet halkına karşı haksızlık yapmaları durumunda, haksızlığa uğrayanın bu mahkemeye başvurabilme olanağı yoktu. Haksızlığa uğrayanın şikâyetini iletebileceği tek merci ise eyalet valisinin eyaletinde kurduğu mahkemesiydi. Fakat davacıların bu mahkemeden sonuç alabilmesi zordu. Bu zorluğun nedeni, daha önce söz etmiş olduğumuz Gracchus'un eyaletlerle ilgili olan üç kanunundan sonuncusuydu. Bu kanun, eyalet valilerini zor alım suçu dolayısıyla yargılayan Roma'daki mahkemenin (*Quaestio Perpetua de Repetundis*) jüri üyesi olan hakimlerinin (*Iudices*) Atlı sınıfı mensuplarından tayin edilmesini hükme bağlamıştı. Bir vali, eyalet halkını vergi mültezimlerinden korumaya çalıştığında bu kanun dolayısıyla kendisini bekleyen tehlikenin ne olduğunu biliyordu. Bir yıllık olan valiliği sona erip, Roma'ya döndüğünde uyduruk bir zor alım suçlamasına muhatap kalacak ve üyeleri atlılardan oluşmuş bulunan mahkemenin jürilerince yargılanmak durumunda kalacaktı⁸². Fakat bu kanun daha sonra, ilki İ.Ö. 81 yılında Sulla tarafından çıkarılan bir kanunla (*Lex Cornelia de Iudicaria*)⁸³, ikincisi İ.Ö. 70 yılında bu yılın Praetörü L. Aurelius Cotta tarafından çıkarılan bir yasa (*Lex Aurelia Iudicaria*)⁸⁴ ile yeniden düzenlendi. İlki valileri yargılayan daimi zor alım mahkemesinin jürilerinin Senatörler arasından seçilmesi koşulunu getirirken, ikincisi uzlaşmacı bir yaklaşımla jüri üyelerinin Senatörler, Atlılar ve Tribunii Aerarii arasından seçilmesi hükmünü koydu. Fakat Tribunii Aerarii ile kastedilen sınıf bilinmiyor. Muhtemelen onlar da Atlıydılar.

⁸² Scullard 1988, 34.

⁸³ Cic. Verr. I.2.2. Vell. Pat. II.32. Tac. Ann. XI. 22.

⁸⁴ Cic. Verr. II.2.3; Phil.1. Liv. Per. 97. Tac. Ann. 3. Plut. Pomp. 22. Vell. Pat. II.32.

Eyaletlerle ilgili olan bir başka yasa, İ.Ö. 100 yılında, Halk temsilcisi Saturnus tarafından geçirildi. Ancak vergilerin toplanmasıyla ilgili olan bu kanunun içeriği sorunludur⁸⁵. Sulla'nın diktatörlüğü döneminde (İ.Ö. 82-81) çıkarılan bir kanun ise bir eyalet valisinin kendisine tahsis edilen eyaletini terk etmesini, ordusunu eyaletin dışında bir yere sevk etmesini, başına buyruk savaş ilan etmesinin, Senato'dan ya da Roma halkından bir talimat almaksızın bir kralın ülkesine saldırmasını engellemek amacıyla çıkarıldı. Valileri özellikle askeri yetkileri bakımından disipline sokmaya yönelik olarak çıkarılmış olan bu yasanın bir benzeri de G. Iulius Caesar'ın ilk Consulluk yılı olan İ.Ö. 59 yılında çıkarıldı. Fakat bu yasa (*Lex Iuliae*) aynı zamanda eyaletlerde zor kullanarak para toplayan valilere yönelik hükümleri içerdi⁸⁶.

Provincia tahsisi yapılan Praetorlere bazen Proconsul *imperium*ları verildi. Çünkü daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Cumhuriyet Dönemi'nde deniz aşırı komutanlık ya da valilik, kent magistratına ve özellikle kent Praetor'üne (*Praetor urbanus*) tabiydi. Aslına bakılırsa Cicero da eyalet valilerini ifade ederken genelde Praetor kelimesini kullanır⁸⁷. Fakat eyalet valiliğine İ.Ö. 53 yılından önce ayrı bir magistratlık olarak itibar edilmiyordu. İ.Ö. 53 yılında magistrat seçilmek için yapılan büyük harcamaları önlemeye yönelik bir Senato kararı çıkarıldı. Böylece yapılan harcamaları geri alabilmenin yolu olarak görülen eyaletlerin sömürülmesinin önüne geçilmiş olacaktı. Senato'nun bu kararı, ertesi yıl (İ.Ö.52) Pompeius'un eyaletlerle ilgili olarak Halk Meclisi'nden geçirdiği eyaletler yasasıyla (*Lex Pompeia de Provinciis*) desteklenip, güçlendirildi⁸⁸. Bu yasaya göre Consul'ün ya da Praetor'ün, bir yıl olan Consulluk ya da Praetorluk süreleri sona erdikten hemen sonra eyalete vali olarak atanmalarını yasakladı ve bir eyalete vali olarak atanabilmeleri için bir yıl olan görev sürelerinin sonundan itibaren 5 yıl beklemeleri koşulunu getirdi. Yasanın amacı, bir yıl önceki Senato kararı (*Senatus Consultum*) gibi, Consul (ya da Praetor) seçilmek için yapılan çok büyük meblağlardaki harcamaların telafisinin yapılacağı yer olarak eyaletlere göz dikilmesinin ve dolayısıyla eyaletlerin istismarının önüne geçmekti. Aynı kanunla (*Lex Pompeia de Provinciis*) eyalet valiliğinin ayrı bir magistratlık olması

⁸⁵ Gruen 1995, 8, 10, 28 vd.

⁸⁶ Cic. *Sert.* 135; *Pis* 37, 50, 90; *Ad Att.* V.16; *Ad Fam.* II.17; V.20.

⁸⁷ Cic. *Verr.* 3.125; ad *QF* I.1.22. Richardson 2008, 574.

⁸⁸ Dio, XL.56. Gruen 1995, 457 vd.

yönündeki ilk adım da atılmış oldu⁸⁹. Fakat kanunun ömrü uzun olamadı. İ.Ö. 50 yılının Halk Temsilcisi (*Tribunus Plebis*) Curio, eyaletlerin tahsisıyla ilgili Senato kararlarının halk meclisinde onaylanmasını veto ederek engelledi⁹⁰. Ertesi yıl (İ.Ö. 49) da iç savaş patlak verdi⁹¹. Böylece Consul (ya da Praetor) olarak bir yıllık görevi sona eren bir kişinin bir eyaletin valiliğine atanmasıyla ilgili plan bozuldu. Ancak kanun, eyaletlerin kontrolünü başkent Roma'daki magistratların kontrolünün dışına çıkardı. Böylece Augustus tarafından organize edilen imparatorluğun komuta sisteminin temeli de atılmış ya da habercisi olmuştur. Fakat yine de valileri ifade etmek için kullanılan *Praeces Provinciae*'ın ortaya çıkmış olduğu İ.S. 2. Yüzyıl başına kadar, valiler için kullanılan terminoloji kent magistratlarınınkinden (Consul/Proconsul; Prartor/Propaetor) ayrıldı⁹².

5. Eyalet Valileri: Rütbe, Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Eyalet yöneticisi olan valinin gücü, sahip olduğu *imperium*undaydı. Bir magistratın veya promagistratın görev yılı uzatılmazdı. Fakat her ikisinin de sahip oldukları *imperium*ları uzatılırdı. Uzatma kendilerine tayin edilen provincia içinde olurdu. Magistrat olarak tayin halkın seçimine tabiyken promagistrat olarak tayin Senato'nun kararıyla (*Senatus Consultum*) mümkündü. Başka bir ifadeyle magistratların görev süreleri bitince Senato'nun kararıyla bir magistrat gibi davranmalarına izin verilir, ancak magistrat sayılmazlar, promagistrat olurlardı. Bu nedenle promagistratlar yetkilerini Roma kent sınırları içinde kullanma hakkına sahip değildiler. Bu hak yalnızca magistratların imtiyazı olarak kaldı⁹³. Öte yandan

⁸⁹ Dio. XL 56.1. Richardson 2008, 575.

⁹⁰ İ.Ö. 49 yılının Halk Temsilcileri (=Tribuni Plebis) C. Furnius ve C. Scribonius Curio idi. Cicero bularadan özellikle ilkinde, yani Furnias'a eyalet kumandanlıklarının prorogatio'larının engellenmesi konusunda güvendi. Curio, seçimde rüşvet vermekten kınanan Servaenus'un yerine seçildi ve bir seri kanun teklifi sundu/geçirdi. Cicero, *Ad Att.* V.2.1 ve 18.3; VI.1.11; 23 ve 25; 6.2.6 ve 3.4; *Ad Fam.* VIII.10.13 ve 11.2; XV.14.5. Broughton 1968, II, 249.

⁹¹ Wiseman 2008, 419. Scullard 1988, 122 vd.

⁹² Praeses resmi yazışmalarda İ.S. 2. Yüzyılın başında ortaya çıktı (Örneğin Tac. *Ann.* 41. Plinius, *Epist.* X.44) ve genel bir terim haline 3. Yüzyılın başında geldi. İ.S. I. yüzyılda da kullanılan genel kalıp şöyleydi: "eos ... qui in provinciis praeset". Bk. Richardson 2008, 575 vd.

⁹³ Richardson 2008, 572 vd.

promagistratlar, sahip oldukları *imperium*larından kaynaklanan egemenlik güçlerini kendilerine tahsis edilen *provincia* sınırları dışında kullanamazlardı.

Eyaletin (*provincia*) en üst yöneticisi olan valinin promagistrat, yani Proprætor (ya da Proconsul) olması da onu *imperium*suz yapmıyordu. Onun da *imperiumu* bir magistratınki gibi kendisine tahsis edilen *provinciası*, yani eyalet sınırları içinde geçerliydi. Aksi durumda Senato yetkisini aşan magistratı ya da valiyi (promagistratı) uyarmak zorunda kalır ya da onu kendi sınırları içinde kalmaya zorlardı. Nitekim İ.Ö. 171 yılında Consul C. Cassius, emrindeki lejyonlarıyla birlikte *provinciasının* dışına çıkmıştı. Bunu öğrenen Senatörler Consulün kendisine tahsis edilen *provincia* sınırları içinde kalmasını sağlamaları için bir elçi (*legati*) görevlendirdi⁹⁴.

Magistrat olmayan, fakat imtiyazlı Roma vatandaşı konumunda olan promagistrat, kendisine tahsis edilen *provinciası* içinde bir magistratın yetkisine sahipti. İ.Ö. 210-196 yılları arasında İspania'daki Roma birliklerinin komutanları olan Scipio (İ.Ö. 210)⁹⁵, L. Cornelius Lentulus (İ.Ö. 206)⁹⁶, L. Manlius Acidinus (İ.Ö. 206)⁹⁷, C. Cornelius Cethegus (İ.Ö. 201)⁹⁸, Cn. Cornelius Blasio (İ.Ö. 199)⁹⁹ ve L. Stertinius (İ.Ö. 199)¹⁰⁰, Consul yetkisine sahip olarak tayin edildiler ve onlara bir *provincia* olarak tahsis edilen Hispania'daki görevleri, *imperiumu* ile birlikte uzatıldı. *Provinciasında* *imperiumlu* kalmasına izin verilen bir başkası Pompeius'tu. İ.Ö. 77 yılında ona verilen görev asi M. Lepidus'a karşı savaşıyordu. Aynı yıl İspania'da Sertorius'a karşı savaşıyor ordunun komutanlığına *Imperium Proconsule*, yani Consul *imperiumlu*/yetkili ve *imperiumlu* olarak tayin edildi. Başka bir ifadeyle Pompeius'a tayin edilen *provincia*, Hispania idi¹⁰¹.

Valini'nin "*imperium*"u, onu eyaleti içinde bir kral kadar yetkili kılıyordu. Eyaletin savunmasının, barışının korunmasının, güvenliğinin sağlanmasının sorumluluğu ondaydı. Gerektiğinde eyaletini savunmak için eyaletten asker

⁹⁴ Liv. XLIII.1. Ayrıca bk. Kaya 2005, 13 dn.3.

⁹⁵ Liv. XXVI. 18-20.

⁹⁶ Liv. XXVIII.38.1.

⁹⁷ Liv. XXVIII.38.1.

⁹⁸ Liv. XL.41.4 vd.

⁹⁹ Liv. XXXI.50.11.

¹⁰⁰ Liv. XXXI.50.11.

¹⁰¹ Liv. Per. 91. Plut. Pomp. 17.1-4. App. BC I.108. Ayrıca bk. Broughton 1968, II, 90.

toplayabilirdi. Kentlerin sıkıntılarına çözüm bulmakta en üst merci idi. Eyaletin özgür statülü kentler dışındaki insanların adli işlerine bakmak için mahkeme kurar, davalı ve davacıları dinlerdi. Tüm bu işlerde ona yardımcı olacak yardımcılar, Roma'dan gelirdi. Gelenlerin 4'ü, kendisine Senato tarafından tayin edilen magistrat ya da eski magistratlar olurdu. Bunlardan birisi Quaestor'dü. Bir magistrat olan Quaestor'un görevi eyaletin vergilerini toplayıp, Roma hazinesine teslim etmektir. Fakat vergiler Quaestor tarafından bizzat değil, yerleşim birimleri tarafından toplanıp kendisine teslim edilirdi¹⁰². Eski magistratlar arasından seçilip tayin edilen ve *Legatus* denilen diğer üçüysen valinin adli ve askeri işlerinde kendisine yardımcı oluyorlardı. Bunların dışında genç memurlar ve kendisi tarafından arkadaş çevresinden ya da ailesinden seçip beraberinde getirdiği kişiler de onun valilik konağının personeliydiler. *Apparitores* denilen valinin bu memurları arasında en önemlileri *Scribae* ve *Comites* diye adlandırılanlardı. *Scriba* (çoğulu *Scribae*) denilen personel centurion gibi subaylardan oluşuyordu. Muhtemelen onlar vali konağının sekreterliğini de yaptılar. Vali adli işleri ya da başka bir nedenle eyalet başkentinden ayrıldığında *Scribae* ve *Comites* denen memurları ona eşlik ediyorlardı. Bunlardan başka valinin *Apparitores* denilen personeli *Accensus* (özel sekreter), *Lictores* (Liktörler), *Viatores*, *Haruspices*, *Praecones*, *Medici* (doktorlar) oluşturuyordu. Ayrıca vali konağının hizmetinin yapan köleler de vardı. Onlar, İtalya'dan getirilir ya da eyaletten temin edilirdi¹⁰³.

6. Cumhuriyet Dönemi Roma Eyaletleri

Daha önce söz etmiş olduğumuz gibi, Roma ilk eyaletini İ.Ö. 226 yılında kurdu. Bu ilk eyalet İ.Ö. 241 yılında Roma sınırlarına dahil edilmiş olan Sicilia'dı. Sonraki eyalet, İ.Ö. 238 yılında Roma sınırlarına dahil edilmiş olan iki ada da yani Korsika ve Sardinia'da kuruldu. Bu eyalet de (Provincia Korsika-Sardinia) İ.Ö. 226 yılında

¹⁰² Richardson 2008, 580 vd.

¹⁰³ Scullard 1988, 184. Richardson 2008, 581 vd. Ayrıca bk. Badian 1976, 181. Frank 1914, 93 vd. Astin 2008, 571. Merivale 1893, 118 vd.

kuruldu¹⁰⁴. Sonraki iki eyalet İ.Ö. 197 yılında İspania'da kuruldu. Eyaletlerden birisi Hispania Citerior, diğeri Hispania Ulterior olarak tanındı¹⁰⁵.

Romalıların kurduğu beşinci eyalet, Roma'nın Adriyatik Denizi'nin doğusundaki egemenlik politikasının ilk ürünü olan *Epeiros*'tu. İ.Ö. 278 yılında İtalya'daki Tarentum kentine yardım maksadıyla İtalya'ya giren ve Romalılarla yaptığı savaşıardan nihayetinde yenilerek ayrılan Pyrrhos'un ülkesi Epeiros, Büyük İskender'in doğudaki başarısını batıda tekrarlamak gibi bir iddianın sahibi olan kral Pyrrhos'un iktisatlarına rağmen hiçbir zaman güçlü bir krallık olamadı. Makedonia, Roma ve Yunan kentleri arasında sıkışıp kalan Epeiros, İ.Ö. 160'lı yıllarda Romalılar tarafından fethedilerek Roma eyaleti yapıldı¹⁰⁶.

Roma'nın altıncı ve yedinci eyaletleri, aynı yılda kurulan Afrika (= *Provincia Africa*) ve Makedonia (= *Provincia Makedonia*) Eyaletleri'dir. İlki, Roma'nın deniz aşırı genişleme sürecinin başlangıcında en büyük düşmanı olan Kartaca Devleti'nin İ.Ö. 146 yılında yıkılmasından sonra kurulmuştu¹⁰⁷. İkincisi, Roma'nın Adriyatik Denizi'nin doğusundaki genişleme sürecinin başında düşmanı olan ülkeydi ve bu ülke, İ.Ö. 146 Makedonia Eyaleti yapıldı¹⁰⁸. Romalılar, ertesı yıl zaferle sonuçlandırdıkları Akhaia Savaşı'ndan (İ.Ö. 146-5) İ.Ö. 160'lı yıllardan beri ayrı bir Roma eyaleti olan

¹⁰⁴ Liv. XXXII.27.6. Astin 2008, 572. Demircioğlu 1987, 226.

¹⁰⁵ Scullard 2000, 297. Demircioğlu 1987, 257 vd.

¹⁰⁶ Scullard 2000, 283. Pyrrhos için bk. Demircioğlu 1987, 148 vd. Scullard 2000, 140 vd.

¹⁰⁷ Scullard 2000, 316, 326. Demircioğlu 1987, 268, 395 vd. Roma Kartacalılarla İ.Ö. 264-241 yıllarında I. Pön Savaşını Roma Kartacalılarla İ.Ö. 264-241 yıllarında I. Pön Savaşını, İ.Ö. 218-201 yılları arasında tarihe Hannibal Savaşı olarak da mal olmuş bulunan II. Pön Savaşı'nı, İ.Ö. 149-146 yıllarında III. Pön Savaşını yapmıştı. İlk iki savaştan zaferle ayrılan Roma, İ.Ö. 146 yılında bu Kartaca kentini yerle bir etti ve Kartaca'nın toprakları Roma sınırlarına dâhil edildi. Kartaca devleti yıkıldıktan sonra bu devlete ait olan toprakların, Roma eyaleti sınırları dışında bırakılan bir kısmı, İ.Ö. II. Yüzyılın ilk yarısı boyunca Roma müttefiki olan Numidia krallığına bırakıldı. Pön Savaşları konusunda geniş bilgi için bk. Scullard 2000, 164 vd, 198 vd. 308 vd. Demircioğlu 1987, '09 vd.

¹⁰⁸ Scullard 2000, 289 vd., 326. Roma Makedonia ile ilk savaşını İ.Ö. 215-205 yılları arasında yaptı. İkincisi İ.Ö. 201-198 yılları arasında, üçüncüsü İ.Ö. 171-168 yılları arasında yaptı. Bu savaşların tümünden galip ayrılan taraf Roma oldu. Makedonia'da hüküm süren Antigonoslar hanedanının siyasi varlığına III. Makedonia Savaşı sonunda son verildi. Ayrıca Makedonia, Meris (çoğulu Merides) denilen dört bölgeye ya da cumhuriyete ayrılarak vergilendirildi. Buna rağmen Makedonia'da hüküm sürmüş olan Antigonoslar hanedanının son kralı Perseus'un oğlu iddiasıyla ortaya çıkan Philippos Andriskos, Roma'nın Makedonia'da kurduğu dört bölgeli (ya da cumhuriyetli) siyasal düzenini ortadan kaldırdı. Böylece Roma ile Makedonia arasında dördüncü savaş, İ.Ö 149 yılında patlak vermiş oldu. İ.Ö. 148 yılında Makedonia'ya giren Roma ordusu, Philippos Andriskos'u yenip, ortadan kaldırdıktan sonra Makedonia'yı Roma egemenlik sınırlarına dahil etti. Makedonia Savaşları hakkında geniş bilgi için bk. Scullard 2000, 251 vd. 279 vd. Demircioğlu 1987, 279 vd.

Epeiros da dahil Yunanistan'ın büyük bir kısmını da ekleyerek Makedonia Eyaleti'nin sınırlarını genişlettiler¹⁰⁹. Dalmatia (Illyricum) ve Yunanistan'daki Akhaia bölgesi ise İ.Ö. 81 yılında bu eyaletin sınırları içine dâhil edildi. Augustus Dönemi'nde Makedonia Eyaleti'nin sınırları yeniden düzenlendi. Yunanistan, Makedonia Eyaleti'nden ayrıldı ve Akhaia Eyaleti kuruldu. Aitolia, Epeiros'un bazı kısımları, Kylad Adaları, yeni eyalet Akhaia'nın sınırlarına dahil edildi. Bu eyaletin sınırı Korinthos sahiliyle belirlendi¹¹⁰.

Roma'nın kurduğu sekizinci eyalet Anadolu'da, Pergamon toprakları üzerindeydi. Pergamon Krallığı, Roma'nın Adriyatik denizinin doğusunda edindiği ilk müttefiklerinden birisiydi. İ.Ö. 205 yılında Makedonia kralı V. Philippos ile yapmış olduğu barış antlaşmasında Roma müttefiki olarak imzası bulunanlardan birisi Pergamon kralı I. Attalos'tu. Romalıların Hannibal'i İtalya'dan atacağı inancıyla Roma'ya getirip Capitolium'a yerleştirdikleri Ana tanrıça Kybele'nin siyah taşının Pessinus'tan alınması konusunda aracılık yapan ve Romalılara yardımcı olan da kral Attalos'tu. Daha sonra Roma'nın Makedonia ve Seleukoslara karşı yaptığı savaşlarda hep müttefiki olan Pergamon Krallığı'nın son hükümdarı III. Attalos, geride krallığının varisinin Roma halkına olduğunu ilan eden bir vasiyetname bırakarak İ.Ö. 133 yılında öldü. Vasiyete itiraz ederek isyan eden kral II. Eumenes'in gayri meşru oğlu olduğunu iddia eden Aristonikos'un İ.Ö. 130 yılında öldürülmesinden sonra Pergamon'a gelen Senatörler heyeti tarafından 126 yılında Asia Eyaleti (*Provincia Asia*) kuruldu¹¹¹.

Roma, Asia Eyaleti'nin kuruluşunun tamamlanmasından dört yıl sonra dokuzuncu eyaletini kurdu. Gallia'da kurulan bu eyalet (= *Provincia Gallia Transalpina*), Hispania Citerior ile İtalya arasındaki kıyı şeridini kapsıyordu. II. Pön Savaşı sırasında Roma müttefiki olan Massilia'ya, Massilia'nın içinde bulunduğu bölgenin sakinleri olan Gallialıların saldırıları, Roma'nın Gallialılara savaş ilan etmesine neden oldu¹¹². İ.Ö. 125'den 123 yılına kadar Gallialılarla savaşan her keresinde onları yenen Roma nihayet İ.Ö. 122 yılında onları ülkesi olan Güney

¹⁰⁹ Scullard 2000, 291.

¹¹⁰ Reynolds 2008, 648.

¹¹¹ Kaya 2012, 378 vd.

¹¹² Harris 2008, 108 vd.

Gallia'yı fethedip Roma egemenlik sınırları içine dâhil ettiler¹¹³. İ.Ö. 118 yılında bu eyalette Romalılar tarafından kurulan *Narbo* adlı koloni, daha sonra yapılan düzenlemeyle kurulan Gallia'daki yeni eyalete adını verdi (*Gallia Narbonensis*).

Roma'nın kurduğu onuncu eyaleti, İ.Ö. 121 yılından itibaren İ.Ö. 81 yılına kadar İtalya'nın yarımadasının bir parçası olarak itibar edilen Gallia Cisalpina'daydı. Müttefikler Savaşı sonunda (İ.Ö. 89) bu ülke halkına Latin hakları (*Ius Latii*) bağışlandı. Nihayet İ.Ö. 81 yılında Diktatör Sulla tarafından Roma eyaleti (*Provincia Cisalpina*) yapılarak, yıllık olarak tayin edilen Romalı valilerin yönetimine bırakıldı¹¹⁴. İtalya'yı bu eyaletten ayıran sınır, Rubicon nehri oldu.

Roma'nın kurduğu on birinci eyaleti, Mısır'da hüküm süren Ptolemaioslar hanedanının üyesi olan Ptolemaios Apion'un ölmüş olduğu İ.Ö. 96 yılına kadar hüküm sürdüğü Kyrene'deydi. Apion da geride, Attalos ve Nikomedes gibi, ölmeden önce krallığını Roma halkına bırakmış olduğunu ilan eden bir vasiyetname bırakmıştı. Fakat Roma, Attalos ve Nikomedes'in vasiyetlerine göstermiş olduğu ilgiyi Apion'un vasiyetine göstermedi. En azından İ.Ö 75 ya da 74 yılına kadar Kyrene ile bu ülkeyi bir Roma eyaleti olarak düzenlemek anlamında ilgilenmedi¹¹⁵. Kyrene'nin bir Roma eyaleti olarak düzenlemesi İ.Ö. 74 yılında gelir elde etmek amaçlı olarak Kyrene'ye gelen Romalı general P. Lentulus Marcellinus¹¹⁶ tarafından yapıldı. Yedi yıl sonra (İ.Ö. 67) Romalı general Q. Caecilius Metellus komutasındaki bir Roma ordusu tarafından ele geçirilen Girit'in bu eyalete eklenmesiyle Kyrene Eyaleti'nin sınırları genişletildi¹¹⁷.

Roma'nın kurduğu on ikinci eyaleti, Anadolu'da Bithynia kralı IV. Nikomedes'in ölmüş olduğu tarihte (İ.Ö. 74) kuruldu (= *Provinsia Bithynia*). Pergamon kralı III. Attalos gibi Bithynia kralı IV. Nikomedes de krallığının varisinin Roma halkı olduğunu ölmeden önce hazırlamış olduğu bir vasiyetname ile ilan etmişti. Roma vasiyetin gereğini yapmakta hiç duraksamadı. Nikomedes'in gayri meşru oğlu iddiasında bulunan bir kişinin iddiaları araştırıldı¹¹⁸. İddianın doğru olmadığı

¹¹³ Lintott 2008, 24 vd.

¹¹⁴ Scullard 1988, 407dn. 16, 415, dn.43. *Ius Latii* (Latin Hukuku) için bk. Scullard 1988, 68.

¹¹⁵ Thompson 2008, 310 vd.

¹¹⁶ Thompson 2008, 316 vd., 319.

¹¹⁷ Sherwin-White 2008, 249.

¹¹⁸ Kaya 2005a, 15.

anlaşıldıktan sonra bu tarihte Asia Eyaleti valisine eyaleti kurma görevi verildi¹¹⁹. Bu eyaletin sınırları, İ.Ö. 64 yılında, bu tarihte Pontos Krallığını ortadan kaldıran Pompeius tarafından genişletildi. Pompeius, Mithridates'in ülkesini ayrı bir eyalet olarak düzenlemek yerine bu ülkeyi mevcut bulunan Bithynia Eyaleti'ne ekledi¹²⁰. Bu tarihten sonra Bithynia Eyaleti, Bithynia-Pontos Eyaleti (= *Provincia Bithynia-Pontos*) adıyla anıldı.

Roma'nın kurduğu on üçüncü eyaleti de Anadolu'daydı. Roma'nın Akdeniz'in ticaretine egemen olan siyasal güçleri ortadan kaldırması ya da zayıflatması, Akdeniz'i korsan faaliyet alanı haline getirmiş, onların barınakları da Anadolu'nun güneyindeki Kilikia Bölgesi olmuştu. Roma, korsanların kendi hâkimiyetine zarar vermiş olduğu İ.Ö. 2. Yüzyıl sonlarına kadar korsanlık faaliyetlerine göz yumdu. İlk kez İ.Ö. 102 yılında korsanları hedef alan bir askeri önleme başvuran Roma, nihayet İ.Ö. 67 yılında korsan sorunu Pompeius ile çözdü ve Pompeius, Kilikia'yı bu tarihte Roma eyaleti yaptı¹²¹. Orada yeni kentler de kuran Pompeius'un yapmış olduğu düzenlemelerle Kilikia bir Roma eyaleti (= *Cilicia Provincia*) olarak Roma'nın doğrudan yönetimi altına alındı. İ.Ö. 58 yılında Kıbrıs Adası bu eyalete eklendi¹²².

Roma'nın on dördüncü eyaleti Syria oldu. Bu ülke, Makedonia kralı Büyük İskender'in ölümünden sonra generallerinden birisi olan Seleukos'un kontrolünde kaldı ve Seleukos, Diadokhlar Dönemi'nde krallığını ilan ederek Syria'deki Seleukoslar hanedanını kurdu. Bu hanedanın sonraki kralları başkent Antiokheia'daki kraliyet sarayından takriben batıda Ege Denizi'nden doğuda Hindistan'a kadar uzanan devasa büyüklükte bir imparatorluğa hükmettiler. İ.Ö. 190 yılında Romalılara yenilen Seleukoslar, İ.Ö. 189 yılında Toros Dağlarının kuzeyindeki tüm Anadolu topraklarını boşaltmak zorunda kaldılar. Bu tarihten sonra giderek zayıflayan Seleukosların Euphrates (=Fırat) Irmağı'nın doğusundaki toprakları, İ.Ö. 2. Yüzyılda Parthlar tarafından ele geçirildi. Bağımsız bir devlet olarak Syria'daki Seleukoslar varlığını ise İ.Ö. 83 yılında Armenia kralı Tigranes, başkent Antiokheia'yı ele geçirerek son verdi.

¹¹⁹ Magie 1950, 320,1201.

¹²⁰ Strab. XII.3.1. Kaya 1998, 165 vd.

¹²¹ Kaya 2005a, 107 vd. Kaya 2012, 409 vd. Sayar 1999, 304.

¹²² Scullard 1988, 117.

Tigranes'in İ.Ö. 69 yılında Romalı general Lucullus'a yenilmesi, Syria'daki Seleukoslar hakimiyetinin yeniden kurulmasına uygun bir fırsat verdi. Ancak Seleukos hanedanından XIII. Antiokhos Philedelphos ve II. Philippos adlı iki prensin Syria'daki Seleukoslar hakimiyetini yeniden tesis etme gayretleri, amacına ulaşamadı. Onlar Arapların ve Yahudilerin saldırıları karşısında başarılı olamadıkları gibi korsanlarla da baş edebildiler. Onların Roma adına başarısız bir müttefik olacağını anlayan Romalı general Pompeius, İ.Ö. 64 yılında Syria'yı Roma egemenlik sınırlarına dahil ederek Syria Eyaleti'ni (= *Provincia Syria*) kurdu¹²³.

Roma'nın Augustus Dönemi öncesinde kurmuş olduğu son eyalet, İ.Ö. 59 yılında kurulan Dalmatia (= *Illyricum*) Eyaleti idi¹²⁴. Roma'nın kurduğu on beşinci eyalet olan Dalmatia, daha önce Makedonia Eyaleti'nin bir parçasıydı¹²⁵.

¹²³ Sherwin-White 2008, 258 vd.

¹²⁴ Scullard 1988, 115.

¹²⁵ Bk. dn. 108 vd.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU'DA ROMA EYALETLERİ VE YÖNETİMİ

III.1. Augustus ve Anadolu (İ.Ö. 31-27)

İ.Ö. I. Yüzyılın ilk 15 yılı tamamlandığında başlayan Roma iç savaşları, aynı yüzyılın ortalarından itibaren şiddetini artırarak devam etti. İ.Ö. 31 yılının sonbaharının sonlarında yapılan Octavianus ile Antonius arasındaki Actium Savaşı, İ.Ö. I. Yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran iç savaşların sonuncusuydu¹. Bu iç savaşın taraflarından birisi Antonius, diğeri o zaman henüz Augustus adını almamış olan Octavianus'tu. Actium Savaşı 32 yaşındaki Octavianus'un zaferiyle son buldu. Bu zaferinden birkaç hafta sonra Samos Adası'na gelen Octavianus, oradan Ephesos'a giderek, Anadolu topraklarına ilk kez ayakbastı². Fakat Ephesos'a giderek Anadolu'ya yapmış olduğu bu ilk ziyaretini çok kısa tuttu ve Samos Adası'na geri döndü. Ertesi yılın Ocak ayına kadar adada kaldı. Onun Samos Adası'nda kalışı, bazı Lidya kentleri de dahil kimi kentlerce milat olarak benimsendi³. İ.Ö. 30 yılının Consullüğünü bu adadayken aldı⁴.

Augustus'un Ephesos'a giderek Anadolu'ya yaptığı bu ilk ziyareti sırasındaki icraatları hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. Fakat Roma Cumhuriyeti'nin İ.Ö. I. Yüzyılda yaşayan siyasetçi ve generalleri gibi onun da rakibi Antonius'u destekleyen kentleri ve kralları cezalandırmak için bu ziyaretini yapmış olduğu düşünülebilir. Nitekim Roma tarihi yazarı Cassius Dio, Octavianus'un rakibi Antonius'u destekleyen kentleri onlara para cezası keserek ve onların kent meclislerini kaldırarak cezalandırdığını söyler⁵. Para cezası

¹ Actium Savaşı hakkında geniş bilgi için bk. Pelling 2008, 54 vd. Crook 2008, 76 vd.

² Pelling 2008, 61. Magie 1950, 440.

³ Bu kentler, milatlarını İ.Ö. 31 yılının Eylül ayından itibaren başlattılar. Bk. Magie 1950, 440, 1289.

⁴ Suet. *Aug.* 17.3 ve 26.3. Dio, LI.4.1; 18.1; 21.1. App. *BC* IV.42. Suetonius'a göre Octavianus, Samos'a beşinci Consullüğünde gitmişti. Fakat Octavianus'un Samos'tayken Rhodus kentine üçüncü Consullüğündeyken, yani İ.Ö. 1 Ocak 30 yılından önce yazmış olduğu mektup, Suetonius'un tarih konusunda aktarmış olduğu bilginin doğru olmadığını ispatlamıştır. Bk. Magie 1950, 1289.

⁵ Dio, LI.2.1.

konusunda Cassius Dio'yu doğrulayan tek bilgi Kos Adası'yla ilgilidir. Bu ada Octavianus tarafından para cezası kesilerek cezalandırılmıştır. Onun tarafından cezalandırılan bir diğeri de Rodos Adası'dır. Octavianus, Rodos Adası'nı daha önce Antonius'tan almış olduğu adaları ve Myndos kentini geri alarak cezalandırmıştır⁶.

Fakat Octavianus'un Actium Savaşı'ndan sonra kentlere karşı acımasız bir cezalandırma politikası takip etmiş olduğuna ilişkin bir kayıt yoktur. Tam tersine zaten iç savaşlar yüzünden yıkılmış durumda bulunan ve bu yüzden meblağı yüksek olan paraların istenilse bile toplanabilme olanağı bulunmayan kentlere Octavianus'un yardım etmiş olabileceğini düşünmek de mümkündür. Nitekim onun tarafından yardım gördüğü bilinen iki kent vardır. Her ikisi de Karia'da olan bu kentlerden birisi Stratonikeia, diğeri Mylasa (Milas) idi. İlkinin Lagina'daki Hekate Tapınağı'nın dokunulmazlığını sağlamlaştırdığı, ikincisinin elçilerinin kendisinden istediği yardımı verdiği bilinmektedir⁷. Bu iki kent, bir Parth ordusunun komutanı olarak Karia'yı istila eden Labienus'tan büyük zarar görmüşlerdi⁸.

Octavianus'un Ephesos'a giderek Anadolu'ya yapmış olduğu bu ilk ziyareti sırasındaki icraatlarından birisi de bağımlı krallıklarla ilgilidir. Galatia Kralı Amyntas ve Kappadokia Kralı Arkhelaos dışındakilerin krallıklarına son vermesi, onun bu ilk ziyareti sırasında gerçekleşmiş olabilir.

Samos'ta Consüllüğünü aldıktan sonra Antonius'un peşinden Mısır'a giden Octavianus, hiçbir zorlukla karşılaşmaksızın Mısır'ın başkenti İskenderiye'yi ele geçirdi. Zira iç savaştaki rakipleri Antonius ve Mısır kraliçesi Kleopatra intihar ettiler⁹. Mısır'ı ilhak edip, bu ülkeyi Roma eyaleti yaptıktan sonra geri dönüp¹⁰, İ.Ö. 30 yılının sonunda bir kez daha Samos Adası'na geldi. Ertesi yılın Consüllüğünü bu adadayken alan Octavianus, artık Roma'nın tek adamıydı. Roma

⁶ App. BC V.7.

⁷ Magie 1950, 441 vd., 1290 dn. 39.

⁸ Strab. XIV.2.24.

⁹ Pelling 2008, 63 vd.

¹⁰ Crook 2008, 74 vd.

askeri güçlerinin tümü onun emrindeydi¹¹. Fakat İ.Ö. 21 yılından önce yeniden Doğu'ya dönmedi. İkinci kez Anadolu'ya ayak bastığında ise artık o, Octavianus adıyla değil Augustus adıyla anılıyordu. Zira o, Anadolu'ya yaptığı bu ikinci ziyaretini *Augustus* adını almış olduğu tarihten (İ.Ö. 27) altı yıl sonra gerçekleştirdi. Augustus İ.Ö. 21 yılında Samos'a gelmiş ve İ.Ö. 19 yılına kadar orada kalmış ve bu arada Anadolu'yu ziyaret etmişti¹².

Augustus'un Anadolu'nun batısına ikinci gelişi ilkinde olduğundan daha kapsamlı bir ziyaret olmakla birlikte, onun ziyaret ettiği yerler Batı Anadolu'nun kıyıya yakın olan kuzey batı kesiminden ibaretti. Anadolu'nun iç kesimlerini, kuzeyini, güneyini ve doğusunu hiçbir zaman görmedi. Bazı topluluklara ödedikleri vergileri artırmalarını söylemesi, deprem dolayısıyla zarar gören kentlere yardım etmesi, kentlerin küçük magistratlıklarına seçilme yaşının alt sınırının 22 yapılması¹³, muhtemelen onun bu ikinci ziyareti sırasında gerçekleşmişti. Hatta Nikaia'da vasiyet bırakmadan ölen birisinin mal ve mülkünü Nikaia kentinin almasına izin verilmesi de bu zamanda gerçekleşmiş olabilir¹⁴. Augustus'un nazarında kişisel itibarı olduğu bilinen yerel aristokratlar ya da aristokrat ailelerinin temsilcileriyle Samos'ta iken veya Anadolu'ya yaptığı bu ziyaretlerinin ilkinde ya da ikincisinde görüşmüş de olabilir. Bu yerel aristokratlardan birisi Pompeius Macer'dir. Augustus onu daha sonra Asia Eyaleti'nin Procurator'u olarak atadı¹⁵. İkincisi Caesar'ın Miletoslu kölesinin oğlu olan C. Iulius Apollonius'tur. Onun Augustus'a adanan ilk tapınakla kendisini ilişkilendirecek kadar çok yaşamış olduğu bilinmektedir. Üçüncüsü Sardeisli Iollas ailesidir. Cumhuriyet Dönemi'nde Roma ile kurulan diplomatik ilişkilerde etkili olan bu aile, daha sonra Augustus'a elçi olarak gönderildi. Dördüncüsü Tralleisli Khaeremon'dur. Pompeius'un dostu olan Tralleisli Pythodoros'in oğlu olan Khaeremon'un da Tralleisliler tarafından elçi olarak gönderilmiştir¹⁶.

¹¹ Magie 1950, 440 vd., 469.

¹² Dio, LIV.7.4 vd. Vell. Pat. II.92.1. Magie 1950, 469, 1331.

¹³ Plin. *Epis.* 79.

¹⁴ Plin. *Epis.* 84.

¹⁵ Magie 1950, 490, 1348.

¹⁶ Bowersock 1965, 86 vd.

Augustus'un Anadolu'ya üçüncü bir ziyareti hiçbir zaman olmadı. Doğu'daki işlerini *maius imperium*lu olarak görevlendirdiği adamlarına havale etti. Bunlardan birisi en sadık adamı olan Agrippa'ydı. O, ilki İ.Ö. 21-19 yılları arasında, diğeri İ.Ö. 18-13 yılları arasında olmak üzere Augustus tarafından iki kez Doğu'ya gönderildi¹⁷. Her ikisinde de *maius imperium* yetkili olarak Doğu'da bulunan Agrippa, özellikle ikinci görevinde Anadolu'da çok oyalandı. Asia Eyaleti'nin adli bölgelerle ilgili yapılan yeni düzenlemeler de onun Anadolu'da bulunmuş olduğu bu yıllarda gerçekleşmiş olabilir. Augustus'un *maius imperium* yetkili olarak Doğu'ya gönderdiği diğer yakınlarından birisi Tiberius, diğeri Gaius idi. Augustus'un halefi olarak Roma imparatorluk tahtına oturacak olan Tiberius, İ.Ö. 20 yılında görevlendirildi¹⁸. Augustus'un torunu olan genç Gaius ise İ.S. 2-4 yılları arasında Armenia meselesi nedeniyle Doğu'ya gönderilmiş ve o, orada düşmanla yaptığı bir görüşme sırasında aldığı yara yüzünden yaşamını yitirmişti¹⁹.

III.2. Augustus'un Eyalet Reformu

Octavianus, İ.Ö. 27 yılında Augustus adını aldı²⁰ ve bu adını aldıktan sonra siyasal, sosyal, idari ve askeri içerikli reformlar yaparak Roma Cumhuriyeti'ni yarı monarşik bir rejim olarak tanımlanan Princepsliğe (Principatus) dönüştürdü²¹. Onun idari ve askeri reformlarının bir parçasını da eyaletler oluşturdu. Eyaletlerle ilgili reformu, esas olarak Roma eyaletlerinin *İmparator Eyaletleri* ve *Senato Eyaletleri* olarak ikiye ayrılmasını kapsar. Tüm orduyu Senato'nun yetki alanı dışına çıkarıp kendisine bağlayan Augustus'un eyaletlerin paylaşımında temel aldığı kriterlerden birisi eyaletlerin isyan ve istila tehdidinden uzak olup olmadığı, bir düşman ülkesine sınırının bulunup bulunmadığı, ikincisi eski eyaletler ve yeni kurulacak olan eyaletler idi. Çok uzun süredir varlığını muhafaza eden ve barış içinde olan eyaletlere daimi askeri birlikler yerleştirmeye gerek yoktu ve bu

¹⁷ Dio, LIV.12.4. Scullard 1988, 216. Bowersock 1965, 14. Bowersock 1984, 169. Magie 1950, 468 vd.

¹⁸ Suet. *Tib.* III. 9. Dio, LIII. 33. Ravlinson 1988, 144. Kaya 2004, 81. Gruen 1995, 45.

¹⁹ Tac. *Ann.* I.3.3. Romer 1979, 210-212; Ravlinson 1988, 152.

²⁰ Aug. *RG* 34.

²¹ Magie 1950, 445.

nedenle bu eyaletler eskiden olduğu gibi Senato'nun yönetiminde kalacaktı²². Senato eyaletlerinin valilerini bir yıllığına Senato tayin edecekti. Bu eyaletlere bir yıllığına tayin edilen valiler, eyaletinin büyüklüğüne göre eski Consuller ya da Praetorler arasından seçileceklerdi. Valisi eski Consullerden olan eyalete *Proconsul Eyaleti*, eski Praetor olan eyalete *Propraetor Eyaleti* denilecekti²³.

Augustus'un eyaletlerle ilgili yeniliklerinden birisi de eyalet valiliklerine Atlı Sınıfı'ndan tayinler yapmasıydı. Bu eyaletlerden en önemlisi onun tarafından kurulan Mısır Eyaleti'di. Mısır'a Atlı Sınıfı mensubu olan Praefectus rütbeli bir vali atadı. Atlı sınıftan diğer valiler, Procurator rütbeliydiler²⁴. Anadolu'da Atlı Sınıfı mensubu olan bu iki rütbeye sahip olan valilerden yalnızca ikincisine, yani Procurator'a bir eyalet tahsis edildi. Augustus'un imparator eyaleti yaparak Procurator rütbeli valilerin yönetimine bırakmış olduğu bu eyalet Kilikia Eyaleti'ydi²⁵.

Augustus'un eyaletlere Atlı Sınıfı'ndan bir kamu görevlisi atanmasıyla ilgili bir yeniliği de Senato eyaletlerine imparatoru temsil eden bir Procurator'un tayiniydi. Augustus'un Asia Eyaleti'ne tayin ettiği bilen Procurator'u Lesbos (Midilli) Adası'ndaki Mitylene kentinin vatandaşı olan ve Pompeius'un dostlarından birisi olduğu bilinen Theopompos'un oğlu Pompeius Macer'di²⁶. Ephesos'ta bulunan Gümrük Yasası'ndan (*Lex Portorii Asiae*) da görüleceği üzere İ.S. 5 yılında bir Procurator Asia Eyaleti'de görev yapmaktaydı ve o, bu tarihte Publicani'nin toplayacağı vergileri toplamak gibi bir misyonu üstlenebilmekteydi²⁷. Asia Eyaleti'nde vergilerin toplanması eyalet valisi Proconsul'un ve Quaestor'un denetiminde olduğu halde Augustus tarafından bir Procurator tayin edilmesi, İmparatorun bu eyaletteki büyük finansal çıkarlarıyla

²² Dio, LIII.12 vd. Strab. XVII.3.25. Suet. Aug. 47. Tüm Roma ordularını kendisine bağlamasıyla ilgili olarak bk. Aug. RG III.3. Parker 1980, 72.

²³ Kaya 2005a, 22 vd. Scullard 1988, 160. Talbert 2008, 337 vd. Millar 1966, 156 vd.

²⁴ Bowman 2008, 346 vd.

²⁵ Kaya 2005a, 18 vd.

²⁶ Macer, daha sonra Roma'daki kütüphanelerin müdürlüğünü yaptı ve Praetorlüğe kadar yükseldi. Magie 1950, 490.

²⁷ CLA II. 117-122.

ilgili olsa gerektir. Procurator ataması uygulamasına Augustus'un halefi Tiberius Dönemi'nde de devam edildi²⁸.

Augustus'un İ.Ö. 27 yılında yapmış olduğu eyaletlerle ilgili reformu, Anadolu'da mevcut bulunan üç Roma eyaletinden ikisinde, yani Asia Eyaleti ile Bithynia-Pontos Eyaleti'de bir değişikliğe yol açmadı. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Kilikia Eyaleti, Senato'nun eyaleti olmaktan çıkarıldı ve bu eyalet doğrudan Augustus'un yönetimine bırakılan bir imparator eyaleti oldu. Bu eyalete vali olarak da Atlı Sınıfından Procuratorlar atandı²⁹. Barışın egemen olduğu Asia Eyaleti ile Bithynia-Pontos Eyaleti ise Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu gibi halkın adına Senato tarafından yönetilen eyaletler (Senato eyaletleri) olarak kaldılar³⁰.

Augustus'un İ.Ö. 27 yılından sonra Senato'nun olan bu iki eyaletin sınırlarıyla ilgili bir değişiklik yapmaması beklenirdi. Ancak her ne kadar ilerleyen satırlarımızda görüleceği üzere³¹ Senato eyaletlerinin sınırlarını değiştiren küçük çaplı değişiklikleri yapmaktan kaçınmadıysa da eyaletlerin Augustus Dönemi'ndeki sınırları, adları gibi, çok büyük oranda önceden nasılsa öyle kaldı. Augustus tarafından Anadolu'da kurulan tek yeni eyalet, İ.Ö. 27 yılında yapılan eyalet reformundan iki yıl sonra kurulacak olan Galatia Eyaleti'ydi.

III.3. Senato Eyaletleri

III.3.1. Asia Eyaleti: Kuruluşu ve Sınırları

Augustus Dönemi'nde zaten mevcut olan Anadolu'daki ilk Roma eyaleti, Asia Eyaleti'dir. Roma'nın Anadolu'da kurduğu bu ilk eyaletinin adının “Asia” olmasının nedeni, Türkçe'deki “eyalet” sözcüğünün Latince'deki karşılığı olan “provincia” sözcüğünün tarihsel gelişimiyle ilgiliydi. Çünkü Romalılar, Cumhuriyet'in erken dönemlerinde “provincia” sözcüğünü, yönetim bakımından kendine göre bağımsızlığı olan, sınırları belirlenmiş büyük bir vilayeti tanımlamak

²⁸ Tiberius Dönemi'nde kurulan Kappadokia Eyaleti'ne tayin edilen vali Procurator rütbeliydi. Suet. *Tib.*37. Dio, LVII.17. Magie 1950, 495, 1355. Jones 1971, 181. Kaya 2011, 150.

²⁹ Kaya 2005a, 24 vd.

³⁰ Kaya 2005a, 23 vd.

³¹ Bk. dn. 54 vd.

için değil, *magistrat (magistratus)* denen yüksek kamu görevlilerinin görev-eylem alanını, özellikle Praetor ve Consul'lerin savaş hareket alanını tanımlamak için kullanıyorlardı³². Nitekim Pergamon kralı III. Attalos'un ölümünden sonra, Pergamon Krallığı'nın Roma Cumhuriyeti'nin sınırlarına dahil edilmesine bir Senato kararıyla karar verilmesinden sonra kurulan Anadolu'daki ilk Roma eyaleti "Asia" da ilk kez İ.Ö. 190 yılında bir Roma magistratının *provinciasının* adı olmuştu. Bu magistrat, Roma ordularının komutanı olarak Syria kralı III. Antiokhos'a karşı Anadolu'da savaşan Consul Lucius Scipio'ydu. Scipio, kendisine Senato tarafından tayin edilen *provinciasında*, yani bir görev eylem alanı olan Asia'da (Anadolu) III. Antiokhos'a karşı savaştı ve Magnesia'da (Manisa) bu kralı yendi³³. Muhtemelen Pergamon Krallığı'nın Roma sınırlarına ilhak edilmesine karar veren Roma Senatosu'nun, bu karar gereğince Pergamon Krallığı'nı Roma eyaletine dönüştürecek düzenlemeleri yapmak üzere İ.Ö. 129 yılında tayin ettiği 10 kişilik Senato heyetinin (*decem legati*) başkanı olan Consul (sonraki 2 yıl Proconsul) M. Aquilius'a tahsis edilen *provincia*'nın adı da "Asia" idi. Bu nedenle Roma'nın İ.Ö. 126 yılında kuruluşu tamamlanan Anadolu'daki ilk Roma eyaletinin adı "Pergamon" değil, "Asia" oldu³⁴. Eyaletin iki başkenti vardı. Bunlardan birisi Ephesos, diğeri Pergamon idi³⁵.

Pergamon Krallığı'nın Roma Cumhuriyeti'nin sınırlarına dahil edilerek bir Roma Eyaleti'ne dönüştürülmesine, bu krallığın hükümdarının Roma halkını kendisinin varisi olarak tayin eden vasiyetinden kaynaklanan bir meşruiyet zemininden hareketle karar verilmiş olduğu hem antik edebi kaynaklardan hem de yazıtlardan bilinmektedir³⁶. Buna rağmen vasiyetin uydurma olduğu iddiaları uzun

³² Kaya 2005a, 12.

³³ Lucius Scipio'ya tayin edilen *provincia*'nın "Asia" olduğunun tek kanıtı Magnesia'da Syria kralın yenmesi dolayısıyla almış olduğu *Asiaticus* zafer unvanıdır. Bk. Liv. XXVII.58.56. Kaya 2005a, 15 vd., n.15.

³⁴ Kaya 2005a, 15. M. Aquilius başkanlığındaki on kişilik elçi heyeti için bk. Strab. XIV.I.38. Gray 1978, 965 vd. Hansen 1971, 158 vd.

³⁵ Rigsby 1988, 137 vd.

³⁶ Flor. I. 35. Sall. *Hist.* V.67.8. *IGR IV* 289. *Ins. Pergamon* nr.249. Hansen 1971, 152. Rigsby 1988, 130. Austin 2006, 430 vd.

bir süre unutulmadı, hatta siyasi propaganda aracı olarak kullanıldı³⁷. Vasiyete itiraz son Pergamon kralının selefi olan II. Eumenes'in gayri meşru oğlu olduğu iddiasıyla ortaya çıkan Aristonikos'tan geldi. Aristonikos, isyan ederek Roma'ya meydan okuyabilecek bir ordu kurmayı başardı. Bu ordusunun askerlerinin büyük çoğunluğunu, özgürlük vaad ettiği ve “*Heliopolitae*” (=Güneş Devleti'nin vatandaşları) dediği esir ve köleler oluşturdu³⁸.

Aristonikos'un isyanı Romalıların Asia Eyaleti'ni kurma çalışmalarını başlatmasına yaklaşık üç yıl engel olacak kadar başarılı oldu. Kendisine karşı Batı Anadolu'da savaşan Roma generallerine ve Roma müttefiki krallara karşı başarılı bir savaş verdi. Nihayet, İ.Ö. 130 yılında Roma ordularının komutanı olarak Anadolu'ya gelen bu yılın Consul'ü Perperna'ya yenildi, esir alındı ve öldürüldü³⁹. Ertesi yıl Roma Senatosu'nca Pergamon Krallığı'nı Roma eyaletine dönüştürecek düzenlemeleri yapmakla görevlendirilen Consul M. Aquilius başkanlığındaki 10 kişilik Senatör heyeti (*decem legati*) Anadolu'ya geldi ve onlar, daha önce de söz etmiş olduğumuz gibi, İ.Ö. 126 yılına kadar Anadolu'daki ilk Roma eyaletinin sınırlarını belirleyip, yönetim düzenlemelerini yaptılar.

M. Aquilius ve arkadaşları Roma eyaletine dönüştürecekleri Pergamon Krallığı'nın Phrygia Epiktetos, Lykaonia ve Büyük Phrygia bölgeleri (güneybatısı hariç) dışında kalan tüm bölgelerini Asia Eyaleti'nin sınırlarına dahil etmişlerdi⁴⁰. Böylece İonia, Aiolis, Lydia, Mysia, Hellespontos Phrygia'sı ve Troas bölgeleri ile Büyük Phrygia'nın güney batı kesimi Asia Eyaleti'nin sınırları içinde kalmıştı.

³⁷ Vasiyetin uydurma olduğu iddiaları, III. Attalos'un ölmüş olduğu tarihten yaklaşık 65 yıl sonra bile unutulmamış olduğu, Pontos kralı III. Mithridates'in Parth kralı Arsakes'e yazdığı mektubunda kullandığı “uyduruk vasiyet” ifadesinden anlaşılmaktadır. Bk. Sall. *Hist.* IV.67.8. Ayrıca bk. Kaya 2012, 369.

³⁸ Strab. XV.1.38. Hansen 1971, 158 vd. Kaya 2012, 372 vd.

³⁹ Magie 1950, 320, 1201, 1203.

⁴⁰ Phrygia Epiktetos, Lykaonia ve güney batı kesimi hariç Büyük Phrygia bölgeleri, Aristonikos İsyanı'nda Roma ile ittifakına sadakatla bağlı kalarak Aristonikos'a karşı savaşan krallara armağan olarak verildi. Büyük Phrygia, Pontos kralı V. Mithridates'e (Just. XXXVII. 1.2; XXXVIII.5.3); Phrygia Epiktetos, bu bölgeyi aralarında paylaşan Bithynia kralı II. Nikomedes ile Paphlagonia kralı Pylaemenes'e, Lykaonia ise Aristonikos'a karşı savaşırken yaşamını yitirmiş olan Kappadokia kralı V. Ariarathes'in varisi olan oğullarına bağışlandı. Bk. Stahelin 1973, 85 vd. Hansen 1971, 160. Kaya 2012, 378 vd.

Augustus'un reformları, Roma'nın Anadolu'da kurduğu ilk eyaleti Asia'nın yönetimini ve sınırlarını değiştirecek bir düzenlemeyi içermedi. Dahası Antonius'un sınır düzenlemesini iptal eden küçük çaplı sınır düzenlemesiyle ilgili bilgi⁴¹ dışında Augustus Dönemi'nde bu eyaletin sınırlarını tanımlayan bir bilgi de bize kadar ulaşmadı. Bu nedenle Augustus Dönemi'nde Asia Eyaleti'nin sınırları, eyaletin Augustus Dönemi öncesi sınırlarıyla ilgi bilgiler sayesinde tayin edilebilir.

Asia Eyaleti'nin sınırlarının ilk kurulduğundaki gibi muhafaza edilmediği bilinmektedir. Cicero'nun Kilikia Eyaleti valiliği yapmış olduğu İ.Ö. 53 yılına kadar yapılan eyaletin sınırlarıyla ilgili düzenlemelerin sayısı dörttür. Bunlardan ilki İ.Ö. 120 yılında, ikincisi İ.Ö. 102 yılında, üçüncüsü İ.Ö. 85 yılında, dördüncüsü İ.Ö. 84 yılında yapıldı. İ.Ö. 120 yılında Asia Eyaleti sınırlarına dahil edilen bölge, M. Aquilius ve arkadaşlarının Aristonikos'a karşı Romalılar adına savaşmış olan Pontos kralı V. Mitridates'e, bu hizmetinin karşılığı olarak bağışlamış oldukları Büyük Phrygia'nın eyalete ait olmayan kesimiydi⁴². Böylece eyaletin doğu sınırı Phrygia'nın Pessinus kenti sınırlarına kadar uzanmış, güneydoğusunda ise birisi Antiokheia (Yalvaç), diğeri Apollonia (Uluborlu) olmak üzere iki Phrygia kenti ile sınır komşusu olmuştu⁴³. İ.Ö. 102 yılındaki ikinci düzenlemesi de eyaletin kurulmuş olduğu tarihten itibaren Asia Eyaleti'nin bir parçası olan Pamphylia bölgesinin, Kilikia Provincia'sına eklenmesidir⁴⁴. Eyalette yapılan İ.Ö. 85 yılındaki üçüncü sınır düzenlemesinde Kaunos (Dalyan) dâhil Karia'nın bir kısmı Sulla tarafından Rodos'a verilmesiyle eyalet küçültüldü⁴⁵. Böylece eyaletin kıyı bölgesindeki güney sınırı, Kos körfezine ulaşmış oldu. İ.Ö. 84 yılındaki dördüncü sınır düzenlemesinde ise eyalet, bu tarihte Pamphylia'yı geçici olarak Roma eyaleti yapan Asia Eyaleti valisi Murena

⁴¹ Asia Eyaleti'nin sınırları içerisindeki Eumeneia kenti Zimerzoriks'e verildi. Bk. Kaya 2011, 131.

⁴² Magie 1950, 1042 vd.

⁴³ Pessinus'un Augustus Dönemi'ne kadar Asia Eyaleti sınırları içerisinde yer almadığı, bu tapınak kentinin İ.Ö. I. Yüzyıl ortalarından önce bağımsız, bu tarihten itibaren Galatların olduğu, İ.Ö. 25 yılında ise bu tarihte kurulan Galatia Eyaleti'nin kentlerinden birisi olduğu bilinmektedir. Antiokheia ve Apollonia kentleri de İ.Ö. 25 yılına kadar Galatia'nın son kralı Amyntas'ın kraliyet sınırları içindeydi. Bk. Kaya 2011, 195 vd., 208 vd.

⁴⁴ Mitchell 2008, 191 vd.

⁴⁵ Arslan 2007, 249 vd.

tarafından Kibyris'teki Kibyra kentinin eklenmesiyle genişletildi⁴⁶. Böylece Asia'nın iç kesimdeki güney sınırını Lykia Birliği ile komşu olacak şekilde İndus Nehri ile belirlemiş oldu. Sonraki 30 yıl içinde eyaletin sınırları hiç değişmeden muhafaza edildi.

Roma'nın ünlü devlet adamı ve hatibi olan Cicero'nun Kilikia Eyaleti valiliği yaptığı İ.Ö. 53 yılında Asia Eyaleti'nin sınırları, Büyük Phrygia'nın üç kentinin, yani Apameia (Dinar), Synnada (Şuhut) ve Laodikeia'nın (Goncalı) Kilikia Eyaleti'ne eklenmesiyle eyaletin sınırları küçültüldü. Fakat sınırla ilgili bu son değişiklik uzun süre devam etmedi. İ.Ö. 49 yılında Phrygia bölgesinin bu üç kenti yeniden Asia Eyaleti sınırları içine alındı⁴⁷. Bu tarihte Asia Eyaleti ile Galatia Krallığı arasındaki bir sınırı muhtemelen eski adı Leonton Kephale olan bugünkü Afyon Karahisar kalesiyle belirlenmişti⁴⁸.

Asia Eyaleti'nin sınırlarıyla ilgili bir düzenleme de Marcus Antonius tarafından bu eyaletin sınırlarının küçültmek suretiyle yapıldı. Antonius, daha önce eyaletin sınırları içinde bulunan Myndos ve bazı adaları Rodos Cumhuriyeti'ne bağışlamıştı. Fakat İ.Ö. 31 yılında Actium'da Marcus Antonius'u yenerek iç savaşı sona erdiren Octavianus, Antonius'un Rodos'a bağışladığı Myndos ve adalarını geri aldı ve Asia Eyaleti'ne ekleyerek, eyaletin güney batı yönündeki sınırlarını Antonius öncesi konumuna geri getirmiş oldu⁴⁹.

İ.Ö. 27 yılında Augustus adını alan Octavianus, bu yeni adını almış olduğu bu tarihten sonra Asia Eyaleti'nin sınırlarıyla oynamadı. Böylece Augustus Dönemin'deki Asia Eyaleti'nin sınırları, güneyde Kos Körfezi ve Lykia'dan kuzeyde Propontis'e kadar Anadolu'nun Ege Denizi'ne kıyısı olan tüm bölgelerini içine almış durumdaydı. Kuzeyden güneye doğru eyaletin sınırları içerisinde şu bölgeler bulunmaktaydı. Troas, Mysia, Aiolis, İonia, Lydia, Büyük Phrygia'nın

⁴⁶ Moagetis adlı bir tiranın hüküm sürdüğü Kibyris'te tetrapolis denen 4 kent vardı. Kibyra, Oenoanda, Bubon ve Balbura adlarını taşıyan bu kentlerden ilki Kibyris'in başkentiydi. Kibyris'teki tiranlığa son veren Murena, Kibyra'yı Asia Eyaleti'ne eklerken, diğer üç kenti Lykia Birliği'ne bağışladı. Bk. Kaya 2012, 406 vd. Pamphylia'nın Roma eyaleti yapılması konusunda bk. Magie 1950, 241 vd.

⁴⁷ Cic. *Pro Flac.* 34;39; *Ad Fam.* I.3. *Ad Att.* V.15.1; 16.2. Broughton 1971, 534. Magie 1950, 376, 384 vd. 418. Kaya 2005a, 16.

⁴⁸ Mitchell 2008, 175.

⁴⁹ App. BC V.7.

büyük bir kesimi ve Karia. Phrygia'nın Pisidia, Kibyrtis ve Milyas sınırında bulunan Tacina (Yaraşlı), Asia Eyaleti'nin doğu sınırındaki son kentiydi. Tacina, bir sınır kenti olarak İ.S. 204/205 yılında bile Asia Eyaleti'nin kentiydi⁵⁰. Asia Eyaleti, Karia'nın komşusu olan Likya hiçbir zaman Asia Eyaleti sınırları içine dâhil edilmedi. Likya, Roma eyaleti yapılmış olduğu tarihe kadar (İ.S. 43), Likya Federasyonu olarak bağımsızlığını muhafaza etti⁵¹.

İ.Ö. 25 yılına kadar Asia Eyaleti'nin doğusundaki komşusu Galatia Krallığı'ydı ve Phrygia bölgesinin Pessinus, Antiokheia ve Apollonia kentleri bu krallığın sınırları içindeydi. Bu kentlerden ikincisi, Güney yolu güzergâhı üzerinde yer alıyordu ve kent İ.Ö. 25 yılında kurulan Galatia Eyaleti'nin sınırları içindeydi. Asia Eyaleti'nin güney yolu üzerindeki son kenti ise Apameia'ydı. Asia Eyaleti'nin Galatia Eyaleti sınırı tarafındaki diğer sınır kentlerinden birisi Synnada, ikincisi Amorion'du⁵². Apameia ve Synnada Asia Eyaleti'nin kendi adlarıyla anılan iki mahkeme bölgesinin (*Conventus Iuridicus*) merkeziydiler⁵³. Galatia Eyaleti kurulduğunda daha önce Asia Eyaleti'nin Phrygia'da bir sınır kalesi olan Afyon Karahisar kalesinin de Augustus Dönemi'nde sınır kalesi konumunu kaybettiğine ilişkin bir kayıt yoktur. Fakat Augustus Dönemi'nden önce Asia Eyaleti kenti olan Phrygia bölgesi kenti Eumeneia (Işık), her ne kadar Asia Eyaleti sınırları içinde olsa da Augustus Dönemi'nde bu eyaletin valisinin *imperiumuna* tabi olan kent olmaktan çıkarıldı. Zira bu kent, Augustus tarafından bir Galat soylusu olan Zimerzoriks'e hükmetmesi için bağışlanmıştı⁵⁴.

Asia Eyaleti'nin Kuzey sınırını Hellespontos (Çanakkale Boğazı) ve Propontis'un (Marmara) kuzeyi, yani Anadolu'nun Avrupa kesimi, Asia Eyaleti'nin sınırları dışındaydı. Eyaletin kuzeydoğu tarafında komşusu Bithynia Eyaleti'ydi. İki eyaletin sınırını, Propontis'e dökülen Rhyndakos (Orhaneli Çayı) Irmağı oluşturuyordu. Irmağın doğusu Bithynia Eyaleti'nin, batısı Asia Eyaleti'nin topraklarıydı. Nehrin ağzındaki Apollonia kenti Asia Eyaleti'nin

⁵⁰ Destephen 2007, 147 vd.

⁵¹ Reynolds 2008, 648. Magie 1950, 34, 1452 (Asia Eyaleti), 524 vd (Likya Federasyonu).

⁵² Mitchell 2008, 177.

⁵³ Bk. dn. 219.

⁵⁴ Kaya 2011, 131.

sınırları içindeydi ki bu kentin toprakları nehrin doğu yakasını da kapsıyordu. Asia Eyaleti, Bithynia Eyaleti kenti Apameia ile ortak sınırlara sahipti⁵⁵.

III. 3. 2. Bithynia Eyaleti: Kuruluşu ve Sınırları

Roma Cumhuriyeti'nin Anadolu'da kurmuş olduğu ikinci eyaleti, Bithynia Eyaleti'ydi. İ.Ö. 74 yılında kurulan bu Roma eyaleti de Asia Eyaleti gibi vasiyetname dolayısıyla ortaya çıkan bir meşruiyet zemininden hareketle kurulmuştu. Vasiyetin sahibi, İ.Ö. 74 yılında ölen Bithynia kralı IV. Nikomedes'ti⁵⁶. Roma Senatosu, Roma halkını varisi olarak tayin eden kral Nikomedes'in vasiyetinin gereğini yapmakta hiçbir tereddüt göstermedi. Bu tarihte Asia Eyaleti valiliğini yapmakta olan Proconsul Marcus Iunctus'a Bithynia Eyaleti'ni kurmakla görevlendirdi⁵⁷. Eyalet adını, yerini aldığı krallığın (ya da bölgenin) adından, yani Bithynia'dan aldı.

Bithynia Eyaleti'nin kuruluş sürecinde bir isyan söz konusu olmadı. Fakat vasiyete itiraz bu eyaletin kuruluş kararının icrasından önce Roma Senatosu'nun önüne geldi. İtiraz eden kişi, Bithynia kralı IV. Nikomedes'in ikinci karısı Kappadokialı Nysa'dan doğma oğlu olduğunu söyleyen bir taht iddiacısıydı. Roma Senatosu, silaha başvurmadan itirazını dile getiren bu taht iddiacısını ciddiye aldı ve iddianın doğru olup olmadığının ispatını, Bithynialı tanıklara başvurarak araştırdı. Fakat Bithynialılar, taht iddiacısını doğrulamadılar⁵⁸.

Roma'nın Anadolu'da kurduğu ikinci eyaleti Bithynia'nın sınırları, Pontos kralı VI. Mithridates'e karşı savaşan (III. Mithridates Savaşı) Romalı ünlü general Pompeius'un Pontos Krallığı'nı ortadan kaldırmış olduğu İ.Ö. 64/63 yılında genişletildi. Pompeius, Anadolu'da yapmış olduğu düzenlemelerle Pontos Krallığı'nın batısını Bithynia Eyaleti'ne ekledi. Böylece Roma'nın Anadolu'da kurduğu ikinci eyaleti, bu tarihten itibaren imparator Nero Dönemi'ne kadar gayri

⁵⁵ Plin. *NH* V.123. Mitchell 2008, 179 vd.

⁵⁶ Eutropius'un (VI.6.1) Nikomedes'in ölüm tarihini İ.Ö.75 yılına tarihleme girişimi ve bunun yanlışlığı konusunda bk. Magie 1950, 1200 vd., n.49.

⁵⁷ Vell. Pat. II.42.3. Geniş bilgi için bk. Magie 1950, 1201 vd.

⁵⁸ Sall. *Hist.* II.71; IV. 69.9. Ayrıca bk Ormerod-Cray 1971, 358. Magie 1950, 320, 1200 vd., 1204.

resmi olarak Bithynia-Pontus Eyaleti adıyla anılmaya başladı. Bithynia Eyaleti'nin başkenti, Pompeius'un Anadolu'da yapmış olduğu düzenlemelerden önce Nikomedeia (İzmit) idi. Pontos'un batısının bu eyalete eklenip, eyaletin adının Bithynia-Pontus olarak anılmaya başlamasıyla birlikte, eyalet iki başkentli oldu. Başkentlerden birisi Nikomedeia, yeni olan ikincisi Amastris (Amastra) idi⁵⁹.

Asia Eyaleti'nin kuzey ve kuzeydoğusunda bulunan Bithynia Eyaleti'ni kurmakla görevlendirilen Iunctus'un bu eyaletin sınırlarıyla ilgili yaptığı düzenlemelerin ayrıntıları bilinmiyor. Fakat onun tarafından kurulan Bithynia Eyaleti'nin Bithynia Krallığı'nın tüm topraklarını içine aldığından kuşku duymak için bir neden yoktur. Bithynia Krallığı'nın Iunctus tarafından eyalet yapıldığında sınırları, 47.000 kilometre kareden daha fazlaydı. Zira krallığın yüz ölçümüyle ilgili olan bu bilgi, İ.Ö. 190 yılında Roma ile Syria kralı III. Antiokhos arasındaki Magnesia Savaşı'nın yapılmış olduğu tarihe aittir⁶⁰. Asia Eyaleti'ni kuran M. Aquilius ve arkadaşları, Bithynia Krallığı'nın sınırlarını Phrygia Epiktetos'un batı yarısını Bithynia kralı II. Nikomedes'e vererek genişletmişlerdi ve Phrygia'nın bu kesimi muhtemelen Bithynia Eyaleti kurulduğunda da bu eyaletin sınırları içinde kalmıştı. Yeni eyalet, Anadolu'da kurulan ilk Roma eyaleti Asia'nın kuzeydoğu komşusu oldu. İki eyaletin Propontis bölgesindeki sınırını, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi aynı zamanda Mysia ve Bithynia bölgelerinin sınırı olan Rhyndakos Nehri oluşturdu⁶¹. Bu nehrin doğusunda yer alan ilk Bithynia kenti Apollonia idi. Bosporos'un (İstanbul Boğazı) her iki yakası, özgür kentlerin kontrolündeydi. Bu özgür kentlerden birisi Bosporos'un Avrupa kesimindeki Byzantion, diğeri Anadolu yakasındaki Kalkhedon (Kadıköy) idi. Propontis'in Anadolu tarafındaki Kyzikos kenti de bağımsızdı⁶². Fakat Augustus zamanında Daskylitis Gölü kıyısındaki Daskylion limanı ile Hellenistik Dönem'de özgür bir

⁵⁹ Kaya 2005, 17. Harris 1980, 869 vd.

⁶⁰ Magie 1950, 302, 1182. Bithynia'nın sınırları konusunda ayrıca bk. Plin. *NH* V.142 vd. Strab. XII.3.42;4.1 vd. Jones 1971, 150 vd.

⁶¹ Bk. dn. 55.

⁶² Bu üç kentin özgür oldukları konusunda bk. *IGRR* IV.134 l.18 (Kyzikos); Plin. *NH* V.149 (Kalkhedon ve Byzantion). Kalkhedon, hiçbir zaman Bithynia Krallığı'na tabi olmadığı gibi geç Hellenistik çağda da özgürdü. Bk. Merola 1996, 287 vd.

kent olan Byzantion'a ait olan Pylae limanı (Yalova) Augustus Dönemi'nde Bithynia Eyaleti'nin sınırları içine alındı ve bu limanların kontrolü, yeni kurulan Caesareia Germanika kentine verildi⁶³.

Bithynia Eyaleti'nin güneydoğu sınırı Karadeniz'e dökülen Sangarios (Sakarya) Nehri'nin orta kesimini içine alarak son buluyordu. Bithynia'nın doğusunda ve kuzey doğusunda Paphlagonia vardı. Bugünkü Meğri Dağı ile Aladağ, Bithynia ve Paphlagonia'nın sınırlarını oluşturuyordu⁶⁴. Bithynia'nın Karadeniz kıyısındaki sınırı Herakleia Pontika'da (Karadeniz Ereğlisi) son buluyordu⁶⁵. Lagania'nın ise Galatia Eyaleti kurulduktan sonra bu eyaletin sınırları içinde olduğu bilinmektedir⁶⁶.

Bithynia Eyaleti'nin sınırları Pontos Krallığı'nı İ.Ö. 64/3 yılında ortadan kaldıran Romalı general Pompeius tarafından genişletildi. Pontos'da 11 kent kuran Pompeius, Pontos Krallığı'nın topraklarının batısını Bithynia Eyaleti'ne ekledi. Bu tarihten imparator Nero'ya kadar gayri resmi olarak Bithynia-Pontus Eyaleti olarak da anılacak olan Bithynia Eyaleti'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki sınırları, Pompeius'un sınırla ilgili bu düzenlemelerinden sonra kıyı tarafından doğu yönünde Pharnakeia'ya, iç taraftan Nikopolis'i içine alacak şekilde Küçük Armenia içlerine kadar genişledi⁶⁷. Bithynia'nın Galatia ile arasındaki bir sınırı da bugünkü Beypazarı yakınındaki Köroğlu Dağı oluşturuyordu⁶⁸. Bithynia-Pontos Eyaleti'nin Pontos kesiminin güney komşusu Kappadokia Krallığı'ydı.

Bithynia-Pontus Eyaleti, Paphlagonia'nın Karadeniz ile bağını kopardı. Eyaletin Galatia ve Paphlagonia'ya komşu olan sınır kentleri Iuliopolis ve Kretea (daha sonra Flaviopolis) oldu⁶⁹.

Antonius'un Pontos ve Paphlagonia'da bağımlı krallar tayin etmesi, eyaletin sınırlarını değiştirdi. İ.Ö.37 yılında Bithynia-Pontus Eyaleti'nin kıyı bölgesinin

⁶³ Plin. *NH* V.143. Mitchell 2008, 179.

⁶⁴ Magie 1950, 1080 vd.

⁶⁵ Harris 1980, 869. Jones 1971, 152.

⁶⁶ Mitchell 2008, 175 dn. 22.

⁶⁷ Eyaletin Pontos kesiminin ekseriyetinin özgür olduğu ve özgür olan bu kesimin sınırları Tieium'dan Lykos Nehri'nin doğusundaki Pharnakeia'ya kadar uzandığı özellikle Strabon'un (XII.3) aktardığı bilgilerden hareketle düşünülmektedir. Bk. Harris 1980, 869.

⁶⁸ Mitchell 2008, 175. Magie 1950, 1081.

⁶⁹ Harris 1980, 869. Jones 1971, 159 (Krateia), 164 (Juliopolis).

doğu sınırını Iris Irmağı (Yeşilırmak) idi. Bu ırmağın doğusunda kalan kesimi Antonius tarafından Polemon'a verildi. Paphlagonia Bölgesi, bu tarihte Deiotaros Phiodelphos'a aitti⁷⁰. Galatia Eyaleti'ni kuran Augustus, bu eyaletin sınırlarında bazı düzenlemeler yaptı. Bu düzenlemeler, Galat soylu krallara yapılan topraklar ve kralların ölümünden sonra topraklarının ilhak edilerek Galatia Eyaleti'ne eklenmesiyle gerçekleştirildi⁷¹.

III.4. Augustus'un Eyaletleri

III.4.1. Kilikia Eyaleti: Kuruluşu ve Sınırları

Roma Cumhuriyeti'nin Anadolu'da kurmuş olduğu eyaletlerin üçüncüsü, Kilikia Eyaleti'ydı. Kilikia, Asia ve Bithynia Eyaletleri gibi, bir kralın ya da hanedanın vasiyetinden kaynaklanan bir meşruiyet zemininden hareketle Roma sınırlarına dahil edilerek kurulmuş olan bir eyalet değildi. Kuruluş tarihi bakımından da Kilikia Eyaleti, Asia ve Bithynia Eyaletleri'nden farklıydı.

Kilikia'nın ilhak edilerek Roma yönetimine tabi kılınıp bir Roma eyaleti olarak kurulmasına Akdeniz'deki korsanlar neden olmuştu. Çünkü kendilerine güvenli sığınak sağlayan Kilikia'da korsanlar, Roma'nın Doğu Akdeniz'deki nüfuzuna, hâkimiyetine ve ekonomik çıkarlarına İ.Ö. II. Yüzyılın ikinci yarısında zarar vermeye başlamışlardı⁷². Roma Senatosu, korsanların verdiği zararı sonlandırmak için ilk kez İ.Ö. 102 yılında bir Roma magistratını Kilikia'ya gönderdi. Bu Roma magistratı, ünlü Triumvir Marcus Antonius'un dedesi ve onunla aynı taşıyan Praetor Marcus Antonius'tu. Korsanlara karşı savaşması için görevlendirilen Marcus Antonius'a Roma Senatosu'nca tayin edilen Provincia, Kilikia idi⁷³. Bu nedenle kimi tarihçiler, Kilikia Eyaleti'nin İ.Ö. 102 yılında kurulmuş olduğunu düşündüler⁷⁴. Fakat daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Latince'deki *provincia* terimi, her zaman Türkçe'deki "eyalet" sözcüğüyle ifade edilen sınırları belli bir vilayeti ya da idari birimi tanımlamıyordu. Bir magistratın

⁷⁰ Reynolds 2008, 646.

⁷¹ Bk. V. Bölüm dn. 84, 87, 88, 91.

⁷² Korsanların ortaya çıkıp Akdeniz'de etkin olmalarının nedenleri konusunda bk. Kaya 2012, 408 vd.

⁷³ Kaya 2012, 409. Sayar 1999, 201.

⁷⁴ Kilikia'nın bu tarihte eyalet olup olmadığı konusundaki tartışmalar için bk. Magie 1950, 1161 vd.

görev-eylem alanını ifade ediyordu. Nitekim Romalılar, korsanlara karşı başarılı olamadığı bilinen Marcus Antonius'tan sonra uzun bir süre yeni bir magistratını Kilikia'ya tayin etmedi. Roma Senatosu'nun Kilikia'ya gönderdiği sonraki iki magistrat, takriben 10'ar yıl arayla tayin edildiler⁷⁵ ve Pompeius'un Akdeniz'deki korsanlar sorununu ortadan kaldırmış olduğu İ.Ö. 67/6 yılına kadar da Kilikia, en azından adını taşıdığı tüm bölgeyi içine alan bir Roma eyaletinin adı olmadı⁷⁶.

Zira Romalılar, İ.Ö. 67 yılından önce Kilikia'yı bir Roma magistratına *provincia* olarak tayin ederken, Kilikia'yı Roma eyaleti yapmayı değil, yalnızca Kilikia'daki korsan yuvalarını temizlenmeyi düşündüler⁷⁷. Fakat korsanların

⁷⁵ Bu magistratlardan ilki İ.Ö. 92 yılı Praetor'u Cornelius Sulla, ikincisi İ.Ö. 80/79 yılında Proconsul olarak Kilikia'da bulunan Cornelius Dolebella'ydı. Her iki magistrata da *provincia* olarak Kilikia (*provincia Cilicia*) tahsis edilmişti. Her ikisi de korsanlara karşı savaşıyordu. Fakat ilkinin önceliği korsanlara karşı savaştan ziyade Pontos kralı VI. Mithridates tarafından tahtından indirilmiş olan Kappadokia kralı Ariobarzanes'i tahtına yeniden oturtmaktı. Sulla, bir orduyla kendisine bir görev-eylem alanı olarak tahsis edilen *provincia*'sı Kilikia'da önceliği olan görevinin gereğini başarıyla yaptıktan sonra Roma'ya döndü. Bk. Liv. *Per.* 70. Strab. XIII.4.17. App. *Mith.* 17. Plut. *Sulla* 5. Debevoise 1968, 46. Magie 1950, 284. Sayar 1999, 201. Sulla, korsanlara savaş açmadığı gibi, Kilikia'yı Roma eyaleti yapmaya yönelik bir düzenleme yapmamış, hatta yolu üzerinde olan Kilikia'nın ovalık kesimi (*Cilicia Pedias*) dışında hiçbir yerine gitmemişti. Kaya 2005, 18. Sayar 1999, 201. Magie 1950, 285, 1162 vd. Korsanlar ve Sulla konusunda bk. Badian 1956, 279 vd.

⁷⁶ İ.Ö. 89 yılında patlak veren I. Mithridates Savaşı, Kilikia'daki korsanlığın güç kazanmasına yol açan çok uygun koşullar ortaya çıkardı. Artan korsanlık faaliyetlerine karşı ne I. Mithridates Savaşı'nı Roma adına zaferle sonuçlandıran Sulla tarafından Asia Eyaleti valiliğine tayin edilen Murena'nın yaptığı Asia Eyaleti ile ilgili düzenlemeler ne de takriben aynı zamanda Pamphylia'nın bir Roma magistratına görev eylem alanı olarak tayin edilmesi, Kilikia'nın İ.Ö. 80'li yıllarda Roma eyaleti yapılmış olduğunun delilleridir. Pamphylia, Oppius adlı bir Roma magistratının *provincia*'sıydı ve onun *provincia*'sı Pamphylia ile birlikte Dağlık Kilikia'nın (*Kilikia Trakheia*=*Cilicia Aspera*) çok az bir kesimini, Milyas Bölgesini ve Pisidia Bölgesi'nin güneyini içine alıyordu. Bk. Magie 1950, 285, 1164. Murena'nın Asia Eyaleti sınırlarıyla ilgili düzenlemeleri için bk. Magie 1950, 1162 vd.

⁷⁷ İ.Ö. 80/79 yılında Kilikia'ya gönderilen Gn. Cornelius Dolabella'dan da beklenen buydu. Fakat o, Legatus'u Verres ile birlikte kendisine tahsis edilen Cilicia *Provincia*'daki icraatlarıyla kötü bir ün kazandı. Zira bu iki Roma magistratı, korsanlarla savaşmak yerine görevlerini ve görev yerlerini istismar edip, zenginleşmekle meşgul oldular. Bk. Kaya 2005, 18. Sherwin-White 1976, 8 vd. İ.Ö. 78 yılında korsanların etkinliğini yok etmek konusunda daha kararlı olan Romalıların bu tarihte Kilikia'ya gönderdiği magistratı P. Servilius Vatia'ydı. Servilius'un korsanlarla savaşa devam etmesi için *provincia*'nın her yıl Roma Senatosu tarafından uzatılarak Kilikia'da beş yıl boyunca kalmasının sağlanmasının nedeni buydu. İ.Ö. 74 yılına kadar kendisine tahsis edilen *provincia*'sı Kilikia'da korsan yuvalarını çökertmek için savaşan Servilius Vatia, kendisinden önce korsanlara karşı Kilikia'da savaşması için gönderilen tüm Roma magistratlarının herhangi birisiyle kıyaslanamayacak kadar başarılı oldu. Korsan yuvalarını dağıtmak için güneydeki Isauria Bölgesine kadar giden Servilius Vatia, Kilikia Trakheia'yı da en azından geçici bir süre korsanların kontrolünden çıkardı. Özellikle Isauria'daki başarıları, onu ve Romalı Senatörleri tatmin etmiş olmalı ki, Roma'ya döndükten sonra onun adına "Isauricus" zafer unvanı eklendi.

Kilikia'daki faaliyetleri kontrolsüz olarak İ.Ö. 67 yılına kadar devam etti. Bu nedenle Kilikia, bir Roma magistratının *provincia*'sı ya da *provincia*'sının bir parçası olmaya devam etti⁷⁸. Nihayet korsanlar sorununa son veren Pompeius, Kilikia Eyaleti'nin de kurucusu oldu. Aynı yılda Pompeius'a tayin edilen *provincia*, Akdeniz'deki tüm korsanlara karşı savaşın komutanlığıydı ve bu komutanlık, Kilikia'yı da onun görev-eylem alanının bir parçası haline getirmişti. Pompeius, üç ay gibi çok kısa zamanda Kilikia da dahil olmak üzere Akdeniz'deki tüm korsan yuvalarını temizledi. Kilikia'da yapmış olduğu düzenlemeler, onun Kilikia'yı bir Roma eyaletine dönüştürecek düzenlemelerdi. Kilikia, ilk kez onun Kilikia'da yapmış olduğu düzenlemelerle adını taşıdığı tüm bölgeyi, yani *Kilikia Trakheia*'yı (Dağlık Kilikya) ve *Kilikia Pedias*'ı (Ovalık Kilikia) içine alacak, hatta bu bölgelerin sınırlarının ötesine taşacak şekilde sınırları belirlenen bir Roma eyaleti yapıldı. Eyalet'in başkenti ise Tarsus oldu⁷⁹.

İ.Ö. 102 yılından itibaren bir Romalı magistrata *provincia* olarak tayin edilen Kilikia'nın sınırları, bir magistratın *provincia*'sı (görev eylem alanı olarak) olarak her zaman aynı değildi. Kilikia, İ.Ö. 102 yılında bir *provincia* olarak bir Roma magistratına tayin edildiğinde⁸⁰, bu tarihe kadar Asia Eyaleti sınırları içinde olan Pamphylia'yı da içine almıştı. Bu tarihten İ.Ö. 43 yılına kadar Pamphylia, geçici olarak ayrı bir eyalet yapılmış olması dışında, hep Kilikia Eyaleti'nin sınırları içinde kaldı⁸¹. İ.Ö. 67 yılında Pompeius tarafından kurulan Kilikia Eyaleti, Kilikia'nın Dağlık ve Ovalık denilen her iki kesimini ve Pamphylia'yı içine alıyordu. Batı'da Khelidonia (Kırlangıç) Burnu'ndan Doğu'da Issos'a (Kinet Höyük) kadar olan tüm kıyı bölgesini kapsayan Kilikia Eyaleti'nin iç kesimdeki

Levick 1967, 22 vd. Servilius Vatia'nın Isauria'daki savaşları konusunda ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Ormerod 1922, 35 vd.

⁷⁸ III. Mithridates Savaşı öncesinde, bu savaşın komutanlığına tayin edilen Lucullus'un *provincia*'sı Asia Eyaleti ile birlikte Kilikia (*provincia Cilicia*) olmuştu. Fakat Lucullus, kendisine tahsis edilen *provincia Cilicia*'ya hiç uğramadı. Zira Pontus Kralı V. Mithridates ile yapılacak olan savaşın komutanlığı ona verilmiş ve bu savaş Lucullus'u Kilikya ile meşgul olamayacak kadar çok meşgul etmişti. Sherwin-White 2008, 213, 234 vd. Ayrıca İ.Ö. 67 yılına kadar Kilikia Eyaleti için bk. Magie 1950, 1163-1178. Levick 1967, 21 vd.

⁷⁹ Sayar 1999, 204. Kaya 2005a, 18 vd. Sherwin-White 2008, 249 vd. Magie 1950, 301. Pompeius'un korsanlara karşı savaşı konusunda bk. Seager 2002, 47 vd.

⁸⁰ Kaya 2012, 409.

⁸¹ Mitchell 2008, 192. Pamphylia Eyaleti için bk. Magie 1950, 1164 vd., 1304 vd.

sınırları dağlık Isauria (ve Pisidia) bölgesini de içine alacak şekilde organize edilmişti⁸². Kıbrıs Adası da bu yeni Roma Eyaleti'ne bağlanmıştı⁸³.

Kilikia Eyaleti, İ.Ö. 53/52 yılında tarihinin en geniş sınırlarına sahip oldu Roma'nın ünlü devlet adamı ve hatibi olan Cicero'nun Kilikia valiliği yapmış olduğu bu tarihte, Asia Eyaleti'nin üç kentinin, yani Laodikeia (Goncalı), Synnada (Şuhut) ve Apameia (Dinar) kentleri, adli bakımdan kendilerine bağlı olan yerleşim birimleriyle birlikte Kilikia Eyaleti'ne eklenmişlerdi. Ancak Kilikya Eyaleti, daha sonra sınırları sürekli olarak küçültülen bir Roma eyaleti olarak dikkati çekmektedir. Nitekim Cicero'nun valiliği sırasında Kilikia Eyaleti'ne eklenmiş olan Laodikeia, Synnada ve Apameia kentleri, İ.Ö. 49 yılında Kilikia'dan geri alınıp Asia Eyaleti'ne eklendi⁸⁴. Aynı yılda daha önce eyalete bağlı olan Kıbrıs Adası'nı Mısır kraliçesi Kleopatra'ya veren Caesar, Kilikia Pedias'ı da Syria Eyaleti'ne ekledi⁸⁵. İ.Ö. 43 yılında Pamphylia, Kilikia Eyaleti'nden alınıp Syria Eyaleti'ne eklendi. Cicero'nun İ.Ö. 43 yılı Mart ayında Cassius için Doğu eyaletlerinde *maius imperium* yetkisi teklifinde bulunduğu sayılan eyaletler arasında Kilikia adı geçmemiş olmasından⁸⁶ bu tarihte artık Kilikia Eyaleti'nin olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat Kilikia Pedias'ın İ.S. 18 yılına kadar Syria Eyaleti'nin bir parçası olmadığı kimi günümüz tarihçileri tarafından düşünüldü⁸⁷. Eğer öyleyse, Kilikia'nın en azından Ovalık kesimi (*Kilikia Pedias*), Marcus Antonius tarafından yapılan düzenlemeler sırasında Roma eyaleti olarak muhafaza edilmiş olabilir. Çünkü Kilikya Eyaleti, Roma'nın ünlü Triumviri Marcus Antonius'un İ.Ö. 39/38 yılında Anadolu'da yapmış olduğu düzenlemelerden nasiplenmiş ve neredeyse olmadığına inanılacak kadar kadar dikkat çekici bir şekilde parçalanmıştır.

⁸² Kaya 2005a, 18. Magie 1950, 375 vd.

⁸³ Cic. *Dom.* 20. 52 vd.; *Sest.* 57 ve 59 vd. Liv. *Per.* 104. Strab. XIV. 6.6. Dio, XXXVIII.30.5. Sayar 1999, 204. Magie 1950, 384 (İ.Ö. 59).

⁸⁴ Cic. *Ad Fam.* XIII.67.1. Magie 1950, 402, 418. Kaya 2005a, 19.

⁸⁵ Kilikia Pedias(=Cilicia Campestris), İ.Ö. 38 yılında hala Syria Eyaleti'nin sınırları içindeydi. Bk. Dio, XLIX.22.3.

⁸⁶ Cic. *Phil.* XI.30.

⁸⁷ Sayar 1999, 207. Magie 1950, 1272.

Marcus Antonius, eyaletin dağlık olan bölgesini (*Kilikia Trakheia*), İkonion (Konya) da dahil olmak üzere Lykaonia'nın bir bölümünü kral Amyntas'a bağışlarken Lykaonia'nın Kilikia Trakheia'ya kadar olan güney kesimini de Zenon'un oğlu Polemon'a verdi. Fakat Antonius, Anadolu'da yapmış olduğu bu ilk düzenlemelerini daha sonra, İ.Ö. 37/6 yılında yapmış olduğu ikinci düzenlemesinde Kilikia ve komşu bölgelerinin yönetimini yeniden düzenledi. Lykaonia'nın daha önce Polemon'a bağışlanmış olduğu kesimini ve Akdeniz'de bir liman kenti olan Side de dahi olmak üzere Pamphylia'nın bir kesimini Galatia kralı Amyntas'a verdi. Böylece Amyntas'ın Krallığı'nın sınırları Akdeniz'e ulaşmış oldu⁸⁸. Fakat daha önce Amyntas'a bağışlanmış olduğu Kilikia Trakheia'yı, Olba Tapınak Devleti hariç, Mısır kralı Kleopatra'ya armağan etti. Olba Tapınak Devleti ise Antonius tarafından bir haydut lideri olarak adını duyurmuş olan Zenophoros'un kızı Ada'ya bağışlandı⁸⁹. Eyaletin Amanos Dağlarına sınırı olan doğu kesimi, zaten Caesar zamanından beri Kilikia Eyaleti'nin sınırları içinde değildi. Eyaletin Amanos Dağları tarafındaki dağlık doğu bölgesi, Tarkondimotos adlı bir kralın denetimindeydi. Antonius, Tarkondimotos'u, başkenti Kastabala olan bölgeyi denetimi altında tutması için kral olarak tayin etti⁹⁰. Eyaletin başkenti Tarsus'a ise özgür kent (*civitas libera*) statüsü verdi. Anlaşılan bu tarihte Kilikia Eyaleti, Kilikia Pedias ve Pamphylia'nın bir kısmını içine alan küçük bir toprak parçasını kapsıyordu.

Kilikia Eyaleti'nin İ.Ö. 40'lı yılların başından itibaren giderek küçültülmesinin nedeni, Parthlarla yapılacak olası bir savaşın önlemleriydi. Crassus'un yenilgisi, ölümü ve Roma ordusunun sancağının hala Parthların elinde bulunması⁹¹, Caesar'ın Parthlara karşı bir sefer düzenlemesini kaçınılmaz hale getirmişti. Roma hakimiyetinde ya da eyaletleri sınırları içinde bulunan bölgelerin bağımlı krallara bırakılması, Roma egemenlik politikasının pragmatik yönüydü. Caesar, hiç kuşkusuz eyaletin yerel güçlerini, yapmayı planladığı Parth seferi için

⁸⁸ Kaya 2011, 128 vd. Mitchell 1993, I, 38 vd. Magie 1950, 433 vd.

⁸⁹ Mitford 1980, 1242.

⁹⁰ Sayar 1999, 207. Kaya 2005a, 19 dn. 35.

⁹¹ Crassus'un Parthlarla savaşı ve sonuçları hakkında bk. Wiseman 2008, 398 vd. Debevoise 1968, 78 vd.

kendi tarafında güçlü olarak tutmak istiyordu. Kilikia Eyaleti'nin bazı bölgelerinin bağımlı krallara Caesar tarafından verilmesinin nedeni buydu. Fakat Caesar'ın Parthlara karşı yapmayı planladığı seferi, ona nasip olmadı. Zira o, Roma'da muhalifleri olan Senatörler tarafından öldürüldü⁹².

Parthlara sığınmış olan bir Roma Senatörü, bir Parth ordusunun komutanı olarak, hatta Parth imparatoru (*Imperator Parthicus*) unvanıyla Anadolu'yu Ege Denizi'ne kıyısı olan bölgelerine kadar istila etmişti⁹³. İkinci Triumvirlik kurulunca Roma Cumhuriyeti'nin Doğu eyaletlerinin yönetimi Antonius'a bırakılmış, Antonius da Anadolu'da İ.Ö. 39-36 yılları arasında yapmış olduğu düzenlemelerini Caesar gibi Parthlara karşı yapacağı seferini dikkate alarak yapmıştı. Yerel krallara toprak bağışı yaparak onların desteğini sağlam bir şekilde garanti etmek şeklindeki pragmatik Roma egemenlik politikasını, bu nedenle Antonius da benimsemiş ve yukarıda görmüş olduğumuz bağımlı krallar tayin etmiş ve böylece Kilikia Eyaleti'nin sınırları onun tarafından küçültülmüştü. Actium Savaşı'nın muzaffer komutanı Augustus, öyle görülüyor ki çok sayıda küçük kral tayin etmek yerine yetenekli ve güçlü bir bağımlı kralın hem Anadolu'nun dağlık olan güney kesiminin sakinleri olan inatçı ve savaşçı kabilelerinin pasivizasyonunda hem de olası bir Parth savaşında daha yararlı olacağını düşündü. Bu nedenle o, Actium Savaşı'nda Antonius'a ihanet ederek kendi tarafına geçip savaşan Amyntas'ın yalnızca kral olarak hüküm sürmesine izin vermekle yetinmedi, aynı zamanda onun krallık sınırlarını genişletti. Antonius tarafından Kilikia Eyaleti'nden koparılarak Mısır kraliçesi Kleopatra'ya verilmiş olan Kilikia Trakheia, Octavianus tarafından Amyntas'a verildi. Toros Dağlarındaki Isauria bölgesinin inatçı ve baş eğmez kabilelerine boyun eğdirilmesi konusunda Amyntas'ın başarılı olacağını muhtemelen Actium Savaşı'nın muzaffer komutanı Octavianus da biliyordu. Bu nedenle o, Roma'nın pragmatik olan egemenlik politikasına başvurarak Isauria'yı Galatia Kralı Amyntas'a verdi⁹⁴. Böylece Amyntas'ın Actium Savaşı'ndan sonraki krallığının

⁹² Rawson 2008, 468.

⁹³ Strab. XII.8.9; XIII.2.24. Kaya 2011, 129.

⁹⁴ Strab. XIV.5.6. Kaya 2011, 130. Mitchell 1993, I, 39 vd.

sınırları, Kilikia Eyaleti'nin Pompeius tarafından kurulmuş olduğu tarihdeki topraklarının çok büyük bir kısmını içine almış oldu. Amyntas'ın ölmüş olduğu İ.Ö. 25 yılında krallığının güney sınırları Lykaonia'nın bir bölümünü, Isauria'yı, Kilikia Pedias ve Kilikia Trakheia'yı ve Büyük Phrygia'nın Paroreia denilen bölgesini kapsıyordu⁹⁵. Fakat Galatia Eyaleti kurulduğunda Kilikia Pedias ve Galatia Eyaleti'nin sınırları içine alınmayan Pamphylia'nın bir kesimi Kilikia Eyaleti topraklarını oluşturdu. Kilikia Eyaleti'nin Pamphylia yönündeki sınır komşusu, Galati Eyaleti sınırları içinde yer alan Side kenti idi⁹⁶.

III.4.2. Galatia Eyaleti: Kuruluşu ve Sınırları

Augustus Dönemi'nin Anadolu'daki dördüncü eyaleti Galatia Eyaleti'dir. Bu eyalet, Roma'nın Cumhuriyet Dönemi eyaletlerinden değildir. Augustus tarafından Anadolu'da kurulan ilk ve son eyalettir. Başka bir ifadeyle Augustus'un eyalet reformu gereğince Galatia, imparator eyaleti olarak kuruldu.

Galatia Eyaleti de Bithynia'da ve Kilikia'da olduğu gibi adını, yerini aldığı krallıktan (Galatia Krallığı) ya da bölgeden (Galatia) aldı. Fakat Galatia Eyaleti'nin bir vasiyetten kaynaklanan meşruiyet zemininden hareketle kurulup kurulmadığı konusu açık değildir. Çünkü Galatia Eyaleti'nin kuruluşuyla ilgili bilgilerimizin kaynakları olan antik edebi kaynaklarda ve yazıtlarda bir Homanad şefinin karısı tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüş olan Galatia kralı Amyntas'ın Augustus'u varis olarak tayin eden bir vasiyet bırakmış olduğuna ilişkin kayıt yoktur⁹⁷.

Galatia kralı Amyntas'ın öldürüldüğü tarih konusunda artık bir şüphe yoktur. O, İ.Ö. 25 yılında öldürüldü⁹⁸. Onun öldürülmüş olduğu tarihte krallığının toprakları, Roma eyaleti yapılarak bir Romalı valinin yönetimine bırakıldığında ortaya çıkacak zorluk bakımından iki parçalıydı. Kuzeyinde, yani Galatların meskun olduğu bölgede Asia ve Bithynia Eyaletleri'ndekine benzer bir kentleşme

⁹⁵ Kaya 2011, 132.

⁹⁶ Amyntas'ın kraliyet sikkeleri bu kentte basıldı. Bk. Atlan 1975, 575 vd.

⁹⁷ Kaya 2011, 135.

⁹⁸ Strab. XII.6.3 ve 5. Tac. *Ann.* III. 48. Dio, LIII.26.3. Kaya 2011, 132. Mitchell 1993,I, 41. Özşait 1985, 83 vd. Levick 1967, 27. Bowersock 1965, 52. Magie 1950, 1304.

yoktu. Fakat bu kesim artık Roma denetimi ve nüfuzu açısından sorun çıkaracak bir coğrafya da değildi. Galatia Krallığı'nın güneyindeki dağlık bölgeler ise, özellikle Isauria bölgesi, denetimi güç olan ve Homanadlar adıyla bilinen kabilelerin yaşadığı coğrafyaydı. Amyntas öldüğünde krallığının bu kesiminde, yani Isauria da dâhil güneyindeki dağlık bölgelerde kabilesel yaşamının egemenliği sona erdirilmeden kalmıştı. Her ne kadar Amyntas'ın çocuklarının olduğu bilirse⁹⁹ de onların en büyüğü olan Pylaemenes'ti ve 20 yaşında olan Pylaemenes, babasının yerini dolduracak bir tecrübeye ve yeteneğe sahip bulunmuyordu¹⁰⁰. Augustus, Amyntas'ın öldürülmüş olduğu tarihte İspania'da Homanadlara benzeyen inatçı kabilelerle savaşıyordu ve onlarla baş etmenin ne denli zor olduğunu bizzat görmüştü¹⁰¹. Bu nedenle Homanadların yaşadığı dağlık bölgenin pasivizasyonunu Amyntas'ın tecrübesiz oğlu Pylaemenes'e emanet etmek yerine Amyntas'ın krallığını ilhak ederek Roma eyaletine (*Galatia Provincia*) dönüştürmeyi uygun buldu¹⁰². Başka bir ifadeyle Galatia Krallığı Hellenizasyondan yeterince nasiplenmemiş olmasına rağmen Augustus'un doğrudan Roma yönetimine alınması gerektiğine karar vererek, bu krallığı Roma eyaletine dönüştürmek istemesinin nedeni, muhtemelen Amyntas'ı öldüren Homanadların İspania'nın savaşçı ve vahşi olan Astures ve Kontabri kabileleriyle benzer özelliklere sahip olmasıydı.

Galatia kralı Amyntas'ın 20 yaşında olduğu tahmin edilen oğlu Pylaemenes'in Galatia kralı olmadığı, babasının krallığının Roma sınırlarına dahil edilmesine itiraz etmediği¹⁰³ ve Amyntas öldükten (İ.Ö. 25) sonra onun krallığı Galatia'nın Augustus tarafından İ.Ö. 25 yılında Roma eyaleti yapıldığı kesin olarak bilinmektedir¹⁰⁴. Eyaletin İ.Ö. 25 yılında değil de İ.Ö. 20 yılında kurulmuş

⁹⁹ Dio, LIII. 26.3.

¹⁰⁰ IGRR III.157. OGIS 533. Kaya 2011, 135. Magie 1950, 1304.

¹⁰¹ Kaya 2011, 135.

¹⁰² Sherk'e (1952, 15 vd) göre Pamphylia, Galatia Krallığı'nın eyalet kanunu (lex provincia) ile resmen Galatia Eyaleti'ne dönüştürülmüş olduğu İ.Ö. 22 yılına kadar Amyntas'ın oğullarına bırakıldı. Fakat Pamphylia'yı Galatia Eyaleti sınırları içinde saymayan Dio (XXXII.3; XLIII 26.3) dışında bu fikrin güçlü bir delili yoktur.

¹⁰³ Pylaemenes için bk. Kaya 2011, 135 ve 312 dn. 7.

¹⁰⁴ Dio, XLIII.26.3.

olduğunu bir Tavion (Büyük Nefes Köy) sikkesini temel alarak öne süren Ramsay'ın tezinin doğru olmadığı genel kabul görmüştür¹⁰⁵.

Günümüze kadar ulaşmış olan bazı bilgi ve belgeler, Galatia Eyaleti'nin Augustus'u varisi olarak tayin eden kral Amyntas'ın vasiyetinden kaynaklanan bir meşruiyet zemininden hareketle kurulmuş olabileceğine işaret etmektedir. Bu bilgi ve belgelerden birisi, Geographika adlı eserini Augustus Dönemi'nde yazmış Strabon tarafından aktarıldı. Strabon'a göre Amyntas'ın Galatia Krallığı sınırları içinde yer alan Antiokheia kentindeki Men Askanios Tapınağı'nın rahiplik kurumu Amyntas'ın ölümünden sonra oraya (Augustus tarafından) gönderilen varislerce lağvedildi¹⁰⁶. Vasiyetin varlığının ve Augustus'un Amyntas'ın varisi olduğunun delilleri olabilecek belgeler ise Augustus'un Roma'daki sarayında M. Livius Augustus L. Anterus Amyntianus ve Epinicus Caesar Ser. Amyntianus gibi kral Amyntas'ın adını taşıyan kölelerin ve azatlıların varlığının kanıtı olan yazıtlardır¹⁰⁷. Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki eğer Amyntas, Augustus'u varisi olarak tayin eden bir vasiyet bırakmadıysa bile Augustus, bir mirasçı gibi davranmış, Amyntas'ın özel mülkleri de dahil tüm krallığına sahip olmuştur¹⁰⁸.

Amyntas öldüğünde onun krallığı'nın sınırları içerisinde şu bölgeler bulunmaktaydı: Galat boylarının meskun olduğu Galatia Bölgesi, Lykaonia, Pisidia, Isauria, Kilikia Trakheia ve Paphlagonia'nın bir kısmı¹⁰⁹. Amyntas sikkelerinin Side'de basılmış olması dolayısıyla Amyntas'ın Pamphylia'da sahip olduğu yerlerin Side'nin de içinde olduğu bölgeyi kapsadığı bilinmektedir¹¹⁰. Bu durumda Amyntas'ın ölmüş olduğu tarihte onun krallığı'nın koşullarıyla ilgili olarak şunlar söylenebilir: Batıdan Asia Eyaleti, kuzey ve kuzeybatıdan Bithynia – Pontus Eyaleti ve Aşağı Paphlagonia, Doğu'dan Kappadokia Krallığı ile sınır komşusuydu. Güneyde Kilikia'nın ovalık olan kesiminde (*Cilicia Campestris*) mevcut bulunan küçük Kilikia Eyaleti, Güneybatısında Likya birliği

¹⁰⁵ Ramsay 1939, 201 vd. Bu konudaki tartışmalar ve geniş bilgi için bk. Kaya 2011, 322 dn. 10.

¹⁰⁶ Strab. XII.8.14.

¹⁰⁷ CIL IV 4035; 4175; 8738; 88901.

¹⁰⁸ Kaya 2011, 137.

¹⁰⁹ Strab. XIV.5.6. Dio, LIV.9.2.

¹¹⁰ Sikkeler için bk. Atlan 1975, 575 vd. Ayrıca bk. Levick 1967, 30 vd.

bulunmaktaydı. Kuzey komşusu Aşağı Paphlagonia’da kendisinden önceki Galatia kralının, yani Kastor’un oğlu Deiotaros Philadelphos hüküm sürüyordu¹¹¹.

Augustus, İ.Ö. 25 yılında Galatia Krallığı’nı Roma eyaletine dönüştüren düzenlemelerin yapılmasına karar verdikten sonra bu düzenlemeleri yapmakla görevlendirmiş olduğu Marcus Lollius’a verdiği talimat, hiç kuşkusuz kabaca sınırlarını tanımladığımız Galatia Krallığı’nın tamamının eyalet sınırları içine alınmasıydı. Zira Galatia Eyaleti’ni kurma göreviyle Galatia’ya gelen ve bir *homo novus* olan sadık dostu Marcus Lollius’u Augustus’un talimatına uygun olarak Galatia eyaletini İ.Ö.25-23 yılları arasında kurdu¹¹². Galatia Eyaleti’nin başkenti Ankyra (Ankara) oldu.

Marcus Lollius’un kurduğu Galatia Eyaleti, Amyntas’ın krallığının tümünü kapsamış olduğu Amaseialı Strabon tarafından açıkça ifade edildi¹¹³. Böylece Galatların takriben 250 yıldır üç Galat boyunun, yani Tolistobogiler, Trokmeler ve Tektosagların meskun oldukları Galatia bölgesi (Deiotaros Philadelphos’a ait olan kuzeyinden bir kesim dışında) ile bu bölgenin güneyindeki Lykaonia’nın bir bölümü, Isauria, Pisidia, Kilikia Trakheia ve Pamphylia’nın bir bölümü Galatia Eyaleti’nin sınırları içinde olan bölgeler oldular¹¹⁴. Pamphylia’nın Galatia Eyaleti’ne ait olan kesiminin sınırlarını tam olarak tanımlayabilmemizi sağlayacak kesin bilgilerden yoksunuz. Daha önce de söz etmiş olduğumuz Amyntas’ın krallığı’nın sınırları içinde bulunan Side, Pamphylia’nın Galatia Eyaleti sınırları içinde olan kesimiydi. Pamphylia’nın Side’den Attaleia’ya kadar olan kıyı bölgesi

¹¹¹ Deiotaros Philedelphos İ.Ö. 6/5 yılına kadar yaşadı. Bk. Magie 1950, 465, 1328. Likya İ.S. 43 yılında Pamphylia ile birlikte ayrı bir eyalet yapıldı. Bu tarihe kadar Likya Birliği özgürdü. Bk. Kaya 2011, 146 vd. Mitchell 1993, I, 153. Kilikia Eyaleti için bk. dn. 94 vd.

¹¹² Kaya 2011, 136. Sherk 1980, 963 vd.

¹¹³ Strab. XII.5.1; 6.5. Levick 1967, 29 vd.

¹¹⁴ Strab. XII.6.34. Dio’nun (LIII.26.3) “Daha önce Amyntas’a ait olan Pamphylia’nın parçalarının kendi bölgelerine iade edildi” şeklindeki ifadesi, Pamphylia’nın söz konusu parçalarının Galatia Eyaleti’ne eklenip eklenmediği konusunu tartışmalı kıldı. Kimi tarihçiler, Dio’nun bu ifadesini temel alarak, Pamphylia’nın ayrı bir eyalet yapılmış olduğunu iddia ettiler. Fakat Strabon’un Amaseialı oluşu dolayısıyla Anadolu’yu iyi bilmesi ve bu düzenlemeleri yapan Augustus ile çağdaş olması, Dio’nun ifadesinin Strabon’nunkine uygun olarak anlaşılması gerektiğini düşüncesi makuldür ki bunu Attaleialı (Antalya) Galatia Eyaleti toplulukları arasında sayan Plinius’un (NH V.147) satırları da destekler. Bu konuda bk. Sherk 1952, 15. Sherk 1980, 959 n. 17. Syme 1934, 227 dn. 1. Levick 1967, 26. Jones 1971, 134, 413 n.21. Kaya 2011, 322 vd. dn. 17.

de muhtemelen Galatia Eyaleti'nin sınırları içinde yer almaktaydı¹¹⁵. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi Pamphylia'nın geriye kalan kesimi ve Kilikia Pedias, Kilikia Eyaleti'nin topraklarıydı¹¹⁶.

Augustus, Galatia Eyaleti'nin kurulmuş olduğu tarihdeki sınırlarını daha sonra aynen muhafaza etmedi. Galatia Eyaleti'nin sınırlarını, Kilikia Trakheia bölgesini eyaletin kurulmuş olduğu tarihten beş yıl sonra, yani İ.Ö. 20 yılında Kappadokia kralı Arkhelaos'a vererek küçülttü¹¹⁷. Kilikia Trakheia (Dağlık Kilikia), Augustus Dönemi boyunca Kappadokia Krallığı sınırları içinde kaldı¹¹⁸.

Galatia Eyaleti'nin Bithynia-Pontos Eyaletinin Bithynia yönündeki sınırı ile Asia Eyaleti yönündeki sınırlarından daha önce söz ettik¹¹⁹. Bithynia-Pontos Eyaleti'nin Pontos kesiminin sınırları ise sorunludur. Fakat Augustus'un Galatia Eyaleti'nin kuzey ve kuzey batı sınırlarını, kral olarak tayin etmiş olduğu Galat soylu krallar ölünce, onların hükmettiği toprakları Galatia Eyaleti'ne eklemek suretiyle genişletmeye devam ettiği bilinmektedir. Galat soylu bu krallardan hayata gözlerini yuman ilk kral, Galatia Krallığı'nın kurucusu olan Deiotaros'un torunu Deiotaros Philadelphos oldu.

Deiotaros Philadelphos'un hüküm sürdüğü Paphlagonia, Halys Nehri'nin batısındaki Amnias Nehri boyunca uzanan toprakları, Bithynia'nın doğusunu, Galatia'nın kuzeyini ve Halys Nehri'nin doğusundaki Phazimonitis bölgesini içine alıyordu¹²⁰. Augustus, sınırlarını tanımladığımız Paphlagonia'nın bu kesimini, Deiotaros Philadelphos ölünce, yani İ.Ö. 6/5 yılında ilhak ederek Galatia Eyaleti'ne ekledi¹²¹.

Deiotaros Philadelphos'un ölmüş olduğu tarihten üç ya da dört yıl sonra, yani İ.Ö. 3/2 yılında, Galat soylu iki kral daha yaşamını yitirdi. Augustus tarafından kral olarak tayin edilmiş olan bu krallardan birisi Ateporiks, diğeri Brigatos idi. İlki Karanitis bölgesinin kralıydı. İkincisi Amaseia'da (Amasya)

¹¹⁵ Sherk 1980, 959.

¹¹⁶ Bk. dn. 96.

¹¹⁷ Dio, LIV.9.2. Strab. XIV.5.6.

¹¹⁸ Bk. V. Bölüm dn. 31 vd.

¹¹⁹ Bk. dn. 64 vd.

¹²⁰ Sherk 1980, 960.

¹²¹ Anderson 1923, 5 vd. Kaya 2011, 146, 325 dn. 71.

hüküm sürüyordu. Her iki Galat soylu kralın ülkesi de Augustus tarafından ilhak edilerek Galatia Eyaleti'ne eklendi¹²². İ.Ö. 3/2 yılında eyalete eklenen, Pontus Galaticus (*Galatia'ya ait Pontos*) denilen ve kuzeydeki Phazimonitis bölgesiyle güneybatısındaki Galatia bölgesi arasında kalan bu bölgenin sınırları içinde Amaseia'dan başka Sebastopolis kenti ile Komana ve Zela Tapınak Devletleri bulunmaktaydı. Komana ve Zela Tapınak Devletleri'nin yönetiminin rahip ailelerinin elinde kalmasına izin verilerek bağımsızlıkları korundu¹²³. Fakat diğer iki kent ve Karanitis bölgesi Galatia Eyaleti'nin sınırlarına dahil edildi¹²⁴. Pontus Galaticus'un Galatia Eyaleti'ne eklenerek, bu eyaletin kuzey yönünde sınırlarının genişletilmesinin siyasi anlamda stratejik olan bir nedeni yoktur. Augustus, anlaşılan Galat soylu kralların hükmettiği toprakların Galatia Eyaleti'ne eklenmesini uygun görmüştü.

III.5. Eyaletlerin Yönetimi

Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'nde tüm eyaletler, Roma halkı adına Roma Senatosu'nun sorumluluğundaydı. Eyaletlerin kurulmasına, eyaleti kurma görevini icra edecek Senatörlerin tayinine, vali ve yardımcılarının atanmasına Roma Senatosu'nda karar veriliyordu. Senato, eyaletleri büyüklük ve önemine göre Consul eyaletleri ve Praetor eyaletleri olarak ikiye ayırmıştı. Tüm eyaletlerin valileri ile yardımcıları olan Legatuslar ve Quaestorler Senato tarafından bir yıllığına tayin ediliyorlardı. Valiler, tayin edilecekleri eyaletin Consul eyaleti ya da Praetor eyaleti oluşuna göre eski Consuller (Proconsul) ve Praetorler arasından seçiliyorlardı¹²⁵. Fakat bu ayırımın Roma Cumhuriyeti'nin eyaletler tarihine bakıldığında her zaman istikrarlı olarak icra edilmediği bilinmektedir. Örneğin bir Consul eyaleti olan Asia Eyaleti'ne tayin edilen valilerin kimileri, en azından İ.Ö. 60'lı yıllara kadar Praetor rütbeli idiler. Fakat Asia Eyaleti'ne tayin edilen vali

¹²² Kaya 2011, 146.

¹²³ Bowersock 1965, 45.

¹²⁴ Strab. XII.3.37. Head 1911, 499 (Pontus Galaticus'un Galatia Eyaleti'ne eklendiğinin delili olan sikkeler. Pontus Galaticus kentlerin milatları 3/2 yılından başlar). Magie 1950, 1329 dn. 49, 1334 dn. 14. Sherk 1980, 961 dn.23. Kaya 2011, 146.

¹²⁵ Kaya 2005a, 22 vd. Scullard 1988, 183 vd.

Praetor rütbeli olsa bile Proconsul olarak tayin edildi ve onlara Proconsul denildi¹²⁶.

Augustus'un İ.Ö. 27 yılında yapmış olduğu eyalet reformu, Roma Senatosu'nun Roma eyaletlerinin Roma halkı adına tek sorumlusu olma konumuna son verdi ve eyaletleri Senato ve İmparator Eyaletleri olarak ikiye ayırdı¹²⁷. Senato, bu reformdan sonra da eskiden olduğu gibi sorumluluğunda bulunan eyaletlerin valilerini ve yardımcılarını atamaya devam etti. Senato Eyaletleri, eskiden olduğu gibi Consul Eyaletleri ve Praetor Eyaletleri olarak yönetildiler ve valilere rütbesine bakılmaksızın Proconsul denilmeye devam edildi¹²⁸. Roma'nın Cumhuriyet Dönemi Anadolu'sunda mevcut bulunan üç eyaletinden ilk ikisi, yani Asia Eyaleti ve Bithynia-Pontos Eyaleti, Augustus'un reformlarından önce Senato'nun Proconsul eyaletleriydiler. Fakat Augustus Dönemi'nde bu iki eyaletten ilkinde bir eski Consul (ex-consul) tayin edilirken ikincisine Praetor tayin edildi¹²⁹.

Kilikia Eyaleti'nin valileri, en azından Antonius tarafından parçalanıp küçültülmüş olduğu İ.Ö. 30'lu yılların ilk yarısına kadar hem eski Consuller hem de eski Praetorler arasından seçildiler¹³⁰. Marcus Antonius'tan sonra, parçalanıp neredeyse adıyla ilgisiz hale getirilen Kilikia Eyaleti, Augustus Dönemi'nde Augustus'a bağlı olan Roma eyaletlerinden birisi olarak varlığını muhafaza etmekteydi¹³¹. Başka bir ifadeyle bu eyalet, Augustus Dönemi'nde adıyla anılan tüm bölgeyi kapsamadığı halde Kilikia Eyaleti olarak anılmaya devam ediyordu ve Augustus'un eyalet reformundan sonra Senato eyaleti olmaktan çıkarılmış, imparator eyaleti yapılmıştı. Fakat artık bu eyalete ne bir eski Consul ne de bir eski Praetor tayin edildi. Augustus Kilikia Eyaleti'nin valiliğine Atlı Sınıfı'ndan

¹²⁶ Kaya 2005a, 23. Thomasson 2001, 2.

¹²⁷ Scullard 1988, 260. Talbert 2008, 345 vd.

¹²⁸ Kaya 2005a, 23.

¹²⁹ Kaya 2005a, 24. Thomasson 2001, 3.

¹³⁰ Kaya 2005a, 18 vd., 24.

¹³¹ Bowman 2008, 346.

Procuratorlar atadı. Başka bir ifadeyle Kilikia Eyaleti, Augustus tarafından imparator eyaleti yapıldı¹³².

Augustus, İ.Ö. 27 yılında yaptığı eyalet reformlarıyla Roma eyaletlerinin askere ihtiyaç duyanlarını kendisine bağladı. Bu eyaletlerin valiliğine Senato eyaletlerinde olduğu gibi eski Consuller ya da Praetorler arasından seçtiği promagistratları tayin etti. Fakat onun tarafından tayin edilen eyalet valilerine Proconsul değil, *Legatus Augusti Propraetore* denildi. Senato eyaletlerinde olduğu gibi imparator eyaletlerinin valileri olan ve imparatorun legatusları denilen *Legati Augusti Propraetore*, eski Consuller ya da eski Praetorler arasından seçildiler¹³³ Fakat İmparatorluk Dönemi'nin imparatora bağlı olan tüm eyaletleri *Legati Augusti Propraetore* unvanlı valiler tarafından yönetilmedi. Bunlardan bazılarının yönetimi imparatorun Procuratorlarına emanet edildi ki eyaletlere vali olarak Procurator atama uygulamasını da başlatan Augustus oldu¹³⁴.

Anadolu'da iki imparator eyaleti vardı. Bunlardan birisi Kilikia Eyaleti, diğeri Galatia Eyaleti'ydi. İlki, Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'nde kurulmuş olan eyaletiydi. Anlaşılan Augustus, Kilikia Eyaleti'nin yönetimini Praetor rütbeli bir magistrat olan legatusuna (*Legatus Augusti Propraetore*) emanet edecek kadar önemli görmedi. Bu nedenle Kilikia Eyaleti'ni tayin ettiği bir *Procurator*'un yönetimine bıraktı¹³⁵. Bir Procurator'un atanması, Kilikia Eyaleti'nin muhafaza edilmesine bu eyaletten gelen vergiler dolayısıyla itibar edildiğine işaret etmektedir.

Anadolu'daki ikinci imparator eyaleti Galatia Eyaleti'ydi. Bu eyalet, İ.Ö. 25 yılında Augustus tarafından tayin edilen legatusu (*Legatus Augusti Propraetore*) Marcus Lollius tarafından kuruldu. Marcus Lollius, bir *homo novus* idi ve Augustus'un sadık dostlarındandı. Lollius, Galatia Eyaleti'ni kurmak için iki yıl Anadolu'da kaldı¹³⁶.

¹³² Bk. dn. 96.

¹³³ Sherk 1952, 2 vd. Sherk 1980, 963 vd.

¹³⁴ Scullard 1988, 260.

¹³⁵ Kaya 2005, 24.

¹³⁶ Eutr. VII.10. Euseb. 64.

Senato eyaletleriyle imparator eyaletleri, eyaletlere atanan valiler ve yardımcılarının görev süreleri bakımından da farklıydılar. Augustus Dönemi'nde Senato eyaletinin valileri ve yardımcılarını yalnızca bir yıl görev yapmak üzere tayin edilirlerken, imparator eyaletlerinin valilerinin görev sürelerinde bir sınırlamaya gidilmedi. Valinin başarısına ya da başarısızlığına ya da imparatorluğun bir başka eyaletinde duyulan ihtiyaca göre görev süreleri kısa ya da uzun oldu¹³⁷.

Eyaletlerin Senato eyaletleri ve imparator eyaletleri olarak ikiye ayrılması, Augustus'un Senato eyaletleriyle ilgili hiç bir sorunla ilgilenmeyeceği ya da senato eyaleti valilerinin Augustus'u önemsemedikleri anlamına gelmiyordu. Zira onun *maius imperium* yetkisi *imperium*lu olan tüm magistrat ve promagistratlara emretme hakkını veriyordu¹³⁸. Nitekim Augustus, Asia ve Bithynia-Pontos Eyaletleri'ni ziyaret etti ve bu ziyaretlerinde o, Senato'ya ait olan bu eyaletlerde kentlerin özgürlükleriyle ya da kentlerin tapınaklarını tamir etmek gibi işlerle Senato'nun bir fikrini almaksızın ilgilendi¹³⁹. Hatta deprem dolayısıyla zarar gören Asia Eyaleti kentlerine gördükleri hasar nedeniyle yardım etmek için Asia Eyaleti'nin görev süresi bir yıl olan valisinin görev süresinin Senato'da uzatılmasını sağladı¹⁴⁰. Ayrıca o, hem Agrippa'yı, hem Tiberius'u hem de torunu Gaius'u Doğu'ya gönderdiğinde onlara *maius imperium* yetkisi verdi. Onlar, bu yetkileriyle Senato ve İmparator eyaleti ayrımı yapmaksızın eyaletlerin sorunlarıyla ilgilenebilme ve bu eyaletlerden ihtiyaç duydukları herşeyi alabilme hakkına sahip oldular¹⁴¹. İleride söz edeceğimiz gibi, İlion kenti Agrippa tarafından 100 bin drahmelik bir cezaya çarptırıldı¹⁴². Asia Eyaleti'nin adını bilmediğimiz bir valisinin İ.Ö. 9 yılında Asia'da oturan Yunanlıların kent birliği tarafından (to koinon ton en Hellenon), onaylanmış bir kararnamede imparator Augustus'u onurlandırmak için kim etkili projeyi bulabilirse onun olsun diye

¹³⁷ Bir imparator eyaleti olan Galatia'da görev yapmış olan valilerin görev süreleri için bk. Sherck 1980, 955 vd.

¹³⁸ Augustus'un *maius imperium* yetkisi için bk. Jones 1951, 112 vd.

¹³⁹ Bk. dn. 12 vd.

¹⁴⁰ Magie 1950, 489, 1347.

¹⁴¹ Magie 1950, 476 vd., 481 vd.

¹⁴² Bk. IV. Bölüm dn. 25.

ortaya koymuş olduğu ödülün senato eyaletlerinin Augustus'a tabi olduklarının açık işaretini vermektedir. Bu ödül için farklı kişiler farklı teklifler verdiler. En iyi teklif, valinin kendi teklifi sayılmıştı. Bu teklife göre Asia Eyaleti'nde bulunan tüm kentlerin takvimi yeni bir şekil alacaktı. Bütün kentlerin yılbaşı imparator Augustus'un yaş günü 23 Eylül oldu. Asia Eyaleti'nin tüm kentlerinin yılları bu kararname onaylandıktan sonra 23 Eylül'de başladı¹⁴³.

Augustus'un eyalet reformu, eyaletlerin Senato eyaletleri ve İmparator eyaletleri olarak ikiye ayrılmasından ibaret değildi. Cumhuriyet Dönemi'nde çok sık yaşanan vali istismarlarını önleyeceği düşüncesiyle valilere maaş verilmesi uygulamasına geçildi. Bu anlamda Senato ya da İmparator eyaleti ayrımına gidilmedi. Tüm eyalet valilerine maaş bağlandı¹⁴⁴. Böylece Cumhuriyet Dönemi'nde valilik mevkiine gelebilmek için seçimlerde harcadıkları paraları vali olunca eyaletlerden zorla para toplamak suretiyle telafi etme ya da zenginleşme gibi yollara başvurma engelleneceği düşünüldü. Eyaletlerle ilgili reformun bir diğer önemli unsuru, *Repetundae* denilen zor alım mahkemesiyle ilgiliydi¹⁴⁵ ki bir mahkeme prosedürünü içeren bu reform valilerin eyaleti zenginleşmek için istismar etmelerine engel olunması adına caydırıcıydı. En azından sonucu önceden bilinen zenginleşme yöntemine bir son vermiş olan yeni prosedür, Roma Senatosu'nun Augustus ile anlaşmalı olarak çıkarılan bir Senato kararıyla uygulamaya geçti. Uygulamaya geçen yeni prosedürle eyaletlilerin valilerin kötü yönetimlerinden şikâyet etmeleri daha kolay ve daha az masraflı olmuş ve böylece eyaletlilerin kötü yönetimden şikâyetçi olmaları cesaretlendirilmişti. Eski prosedüre göre valiyle ilgili suçlamalar Roma'da yapılıyor ve mahkeme orada kuruluyordu. Mahkemeye Praetor başkanlık ediyordu. Uzak bir eyaletten gelen davacı iddiasını kanıtlamak için çok sayıda şahidi beraberinde getirmek zorundaydı¹⁴⁶. İşte bu nedenlerle eyaletlerdeki Roma yöneticilerinin zorla para almak gibi baskıcı ve rüşvetçi yönetimleri dolayısıyla yapılacak şikâyetler hem

¹⁴³ Drew-Bear 2008, 151. Price 2004, 110.

¹⁴⁴ Harris 1980, 876. Magie 1950, 489.

¹⁴⁵ Harris 1980, 876.

¹⁴⁶ Liv. XLIII.2. Ayrıca bk. II. Bölüm dn. 75.

zahmetliydi hem de yüklü bir maddi külfet gerektiriyordu. Dahası davacı haklılığını ispatlasa bile parasını da alamayabiliyordu. Yeni prosedür, mahkeminin Roma'da kurulması geleneğini sona erdirmeydi. Fakat ölüm cezası gerektirmeyen, sürgünle ya da vatandaşlık hakkının kaybedilmesiyle sonuçlanacak olan sıradan zor alım (*repetundae*) mahkemelerinin adli takibini kolaylaştırdı. Artık bir davacının şikâyetini Roma'daki magistratlardan yalnızca birisine iletmesi yeterliydi. Davacının şikâyetini dinleyen magistrat, davacı adına bir avukat tayin edip, Senato'yu toplantıya çağırıyordu. Şikâyetçinin davası ilkin Senato'da dinleniyordu. Davacıya inanarak onu savunmak isteyen Senatörler arasından 9 kişilik bir komisyon oluşturuluyordu. Mahkemeyi kurmak, mahkemeyi yönetecek komisyonu tayin etmek bu komisyonun göreviydi. Mahkeme birisi başkan olmak üzere 5 kişilik bir komisyondan oluşuyordu. Beş kişilik bu komisyon içinde 9 kişilik komisyon arasından seçilenler ile davacı ve davalıyı savunmasına izin verilen avukatlar yer alıyordu. Mahkemede dinlenecek tanıkların sayısının üst sınırı da 10 ile sınırlanmıştı. Zor alım ile ilgili olan bu mahkemede (*repetundae*) tanıklar dinlendikten sonra mahkemenin kararı davalı aleyhineyse komisyon sanığa yasal olmayan yolla almış olduğu parayı ödemesini emrediyordu¹⁴⁷.

Augustus Dönemi Anadolu'daki Roma eyaletlerinin valileri, her ne kadar yönettiği eyaletinde *imperium* yetkili olduğu için her türlü sorunla ilgilenme hakkına sahip olsa da Cumhuriyet Dönemi valilerine göre siyasi bir şahsiyet kesinlikle değildiler¹⁴⁸. Onların birisi adli, ikincisi mali, üçüncüsü askeri olmak üzere üç asli görevleri vardı. Başka bir ifadeyle, valiler eyaletin adli işlerini yürütmek, eyalet vergilerinin düzenli bir şekilde toplanmasını sağlamak, eyalette konuşlanmış olan lejyonların komutanı olarak askeri işlerle ilgilenmek zorundaydılar¹⁴⁹. Senato eyaletlerinde valinin bu misyonlarından üçüncüsü

¹⁴⁷ Magie 1950, 488.

¹⁴⁸ Galatia Eyaleti'nin İ.S. 91-93 yılları arasında görev yapmış olan valisi Antistius Rusticus, yaşanan bir kıtlık dolayısıyla ortaya çıkan hububat karaborsasını sahip olduğu *imperium* yetkisiyle önlemeye yönelik bir edictum yayınlamıştır. Onun edictum'u tüm eyaleti kapsıyordu. Bk. Kaya 2011, 231 vd.

¹⁴⁹ Richardson 2008, 580 vd. Ando 2006, 179. Kaya 2005a, 231 vd.

önemsizdi. Çünkü Senato eyaletleri lejyonu olmayan, yani *inermes* eyaletlerdi¹⁵⁰. Bu eyaletlerde bulunan askeri birlikler yalnızca *auxilia*’dan (Yardımcı Birlikler) ibaretti¹⁵¹. Hiç kuşkusuz Augustus Dönemi Anadolu’sundaki Roma eyaletlerinin valilerinin tümünün adının bilinmiyor olmasının nedeni buydu. Bilinenlerin de icraatlarıyla ilgili olarak yok denilecek kadar az bilgi bize kadar ulaştı.

III.5.1. Eyaletlerin Valileri

Augustus’u Roma’nın tek adamı yapan Actium Savaşı’nın yapılmış olduğu tarihten Augustus’un ölmüş olduğu İ.S. 14 yılına kadar bir Senato eyaleti olan Asia Eyaleti’nde görev yapmış olan 20 valinin ismi bilinmektedir. Fakat isimleri bilinen bu valilerin de tamamının görev yılları kesin olarak bilinmiyor¹⁵². En azından bu valilerden beşinin İ.Ö. 10 yılından önce görev yaptıkları bilinmektedir. M. Tullius M.f. Cicero¹⁵³, Sex. Apulius¹⁵⁴, Potitius Valerius Massela¹⁵⁵, M. Iunius Silanus¹⁵⁶, Q. Amilianus Lepidus¹⁵⁷ adlarını taşıyan bu beş validen üçüncüsünün İ.Ö. 32 ya da İ.Ö. 29 yılında Consul Suffectus olduğu bilinmektedir. Epigrafik araştırmaların keşfettiği yazıtlarda, onun adını ve Asia Eyaleti valiliği yapmış olduğunu tahmin etmeye yarayacak kadar bilgi bulunmaktadır. Ayrıca en azından Asia Eyaleti’nde iki yer, onu hangi iyiliği dolayısıyla hak ettiğini bilmesek de “patron ve iyilikçi” olarak onurlandırdı. Bu yerlerden birisi Magnesia ad Sipylum (Manisa), diğeri Didyma’dır¹⁵⁸. Paullus Fabius Maximus, P. Cornelius Scipio, Iulius Antonius adlı 3 vali ise İ.Ö. 10-6 arasında Asia Eyaleti’nde görev yaptı. Bunlardan ikincisinin İ.Ö. 16 yılında Consulluk yaptığı bilinmektedir. Muhtemelen o, İ.Ö. 7/6 yılında Asia Eyaleti valiliği yaptı¹⁵⁹. Portresine Augustus Dönemin’nde basılan bir Pitane (Çandarlı) sikkesinde yer verilmiş olduğu dışında Scipio’nun valiliği dönemine ilişkin de başka bir bilgi mevcut değildir. C.

¹⁵⁰ Sherk 1955, 400 vd.

¹⁵¹ Bowman 2008, 351 vd.

¹⁵² Atkinson 1958, 300 vd.

¹⁵³ Head 1963, 139 no.13.

¹⁵⁴ IGRR IV 253; 323. OGIS 462; 402-404. SEG I, 386.

¹⁵⁵ Ann. Ep. 1912, 35 ve IGRR IV. 1338= OGIS 460. CIL VI 37075.

¹⁵⁶ M. Iunius Silanus’un İ.Ö. 25 yılı Consul’ü olduğu düşünülmektedir. Bk Magie 1950, 1341, dn. 34.

¹⁵⁷ IGRR IV.901.

¹⁵⁸ Magie 1950, 1347.

¹⁵⁹ Magie 1950, 1342 dn. 37.

Asinius Gallus, Cn. Cornelius Gallus Lentulus ve C. Marius Censorinus'un hangi tarihlerde Asia Eyalet valiliği yaptıkları neredeyse kesin olarak bilinmektedir. İlki İ.Ö. 6-5 yılında, ikincisi İ.Ö. 2-1 yılında, üçüncüsü İ.S. 2-3 yılında valilik yaptı¹⁶⁰.

İ.S. 3-12 yılları arasında Asia Eyaleti valiliği yapan 7 Proconsul'un adı bilinmektedir. Bu valiler şunlardı: C. Antistius Vetus¹⁶¹, M. Plautius Silvanus¹⁶², L. Calpurnius Piso¹⁶³, P. Vicinius¹⁶⁴, L. Volusius Saturninus¹⁶⁵ ve L. Valerius Messalla Volesus¹⁶⁶ ve Gaius Vibius Postumus¹⁶⁷. Son ikisinin Asia Eyaleti valisi olarak görev yaptıkları yıllar bilinmektedir. L. Valerius Messalla Volesus İ.S. 11 yılında, G. Vibius Postumus İ.S. 12-14 yılları arasında valilik yaptı¹⁶⁸. L. Valerius Messalla Volesus, Postumus'un halefiydi. Eyaletteki kötü yönetimiyle tanınan Messalla, Roma'da soylu ve ünlü bir ailenin üyesiydi. Babası da onun gibi Asia Eyaleti valiliği yapmıştı. L. Valerius Messalla Volesus'un eyalette kötü ünlü olarak nam salmasına neden olan eylemi, bir günde 300 kişiyi idam ettirmiş olmasıydı. Vali bu infazları nedeniyle Roma'da yargılandı. Augustus, yaşamının son yıllarına doğru görülen bu davaya Senatörlere tavsiye mektupları yazmak suretiyle müdahil oldu. Augustus'un Senatörlere tavsiyesi, davalı valiye merhamet gösterilmemesi yönündeydi. Senato Augustus'un tavsiyesine uygun olmayan bir tavır sergilemedi. Messalla'yı suçlu buldu. Messalla'nın halefi olan Gaius Vibius Postumus ise eyaletliler tarafından heykeli dikilecek kadar iyi bir yönetim sergiledi. Hatta bir Senato eyaleti olduğu için Asia Eyaleti'nde bir yıl görev yapması gerekirken 3 yıl (İ.Ö. 12-14 yılları) valilik yaptı. Onu onurlandıran Asia Eyaleti kentlerinden birisi Teos, ikincisi Samos'tu. Her iki kent de Vibius Postumus'u iyilikçi (Euergetes) olarak onurlandırdı¹⁶⁹. Favonius ve Q. Poppaeus

¹⁶⁰ Wroth 1894 146, no. 24 vd. *CIL* III 6071. *IGRR* IV.427; XII.3.174; IV 1031 b. *OGIS* 466. *SEG* II 549. *Syll*³ 781. *Vell. Pat.* II.102.1. *Josep. AJ* XVI.6.2, 165. *Magie* 1950, 1342 d.38.

¹⁶¹ *IGRR* IV. 399; 778; 943. *CIL* III.12241

¹⁶² *Ins. Sardis* 32. *Atkinson* 1958, 314 vd. (*Atkinson*'a göre Quirinius İ.S.1/2 yılında Asia Eyaleti valiliği yaptı).

¹⁶³ *IGRR* IV.94; 410;411. *IG* XII.2.219. *OGIS* 467.

¹⁶⁴ *IG* XII.5.756.

¹⁶⁵ *IGRR* IV 429. *OGIS* 468.

¹⁶⁶ *Tac. Ann.* III.68.1.

¹⁶⁷ *IGRR* IV 963. *OGIS* 469.

¹⁶⁸ *Magie* 1950, 489.

¹⁶⁹ *IGRR* IV. 1564. *Magie* 1950, 489, 1347.

adlı iki Proconsul'un Asia Eyaleti valilikleri, İ.Ö. 11'den önceye ya da İ.Ö. 15 ve sonrasına tarihlenebilir¹⁷⁰.

Bithynia-Pontus Eyaleti'nin Augustus Dönemi valilerinden yalnızca dördünün adı bilinmektedir. Thorius Flaccus, App. Claudius Pulcher, L. Licinius ve M. Granius Marcellinus adlarını taşıyan bu valilerden ilki, yani Thorius Flaccus, İ.Ö. 28 yılında Bithynia-Pontus Eyaleti'nin valisiydi¹⁷¹. App. Claudius Pulcher İ.Ö. 28- 27 yılında valilik yaptı¹⁷². L. Licinius¹⁷³, İ.S.14 yılından önceki bir tarihte Bithynia-Pontus Eyaleti'nin valisiydi. İ.S. 14-15 yılları arasında görev yaptığı bilinen M. Granius Marcellus, Bithynia-Pontos Eyaleti'nin valisi olarak adını en iyi duyuran Proconsul idi. Zira vali zorla halktan para almak suçunu işlemiş ve *repetundae* mahkemesinde yargılanmıştır¹⁷⁴.

Anadolu'daki iki imparator eyaletinden ilki olan Kilikia'nın Procurator rütbeli valilerinden hiç birisinin adı bilinmiyor. Fakat Galatia Eyaleti, Augustus Dönemi'nde valilik yapmış olan Augustus legatuslarının (*Legati Augusti Propraetore*) da tamamının adı bilinmiyor. Bilinenlerin sayısı ise 5'dir.

Galatia Eyaleti'nin ilk valisi Augustus'un yakın arkadaşı olan M. Lollius'tu¹⁷⁵. Bir eski Praetor olan Lollius, Amyntas'ın öldürülmüş olduğu İ.Ö. 25 yılında İspania'daydı ve Lollius'a Galatia Eyaletini kurma görevini oradayken verdi. İ.Ö. 25 yılında Galatia'ya gelen Lollius'un emrinde bir Roma lejyonu yoktu. Fakat Amyntas'ın varisi olan Augustus adına iki lejyonlu (*legio*) Galat ordusuna, Antiokheia'daki Men Tapınağının mal ve mülkleri de dahil Amyntas'ın varisi olarak Amyntas'a ait olan her şeye el koydu. Hiç kuşkusuz eyaletin sınırlarıyla ilgili düzenlemeleri yaptı. Büyük olasılıkla Galatia Eyaleti'nde kurulan kolonilerden üçünün, yani Antiokheia, Kremna ve Lystra'nın kurucusu da M.

¹⁷⁰ *Ann. Ep.* 1914, 136. Worth 1882, 140, no. 251. Valilerin listesi için bk. Magie 1950, 1581.

¹⁷¹ Grant 1969, 384.

¹⁷² Grant 1969, 255 vd.

¹⁷³ *CIL* VI.1442.

¹⁷⁴ *Tac. Ann.* I.74. Anderson 1927, 48. Brunt 1961, 198 vd. Marcellus'un adı, Apameia Myrleia kolonisinin bastığı sikkelerde yer aldı. Bk. Magie 1950, 1591.

¹⁷⁵ *Eutr.* VII.10.

Lollius'tu¹⁷⁶. Fakat bunlar dışında İ.Ö. 25-23 yılları arasında vali olarak kalmış olduğu Galatia Eyaleti'nde Lollius'un icraatları bilinmiyor. Galatia'dan ayrıldıktan sonraki yılda, yani İ.Ö. 22 yılında Consul seçildiğinin bilinmesi¹⁷⁷, Lollius'un Augustus tarafından kendisine verilen görevinde başarılı olduğunun kanıtıdır.

Lollius'un halefinin kim olduğu bilinmediği gibi İ.Ö. 14 yılından önce Galatia Eyaleti valiliği yapmış olan valilerin de adları bilinmiyor. Lollius'tan sonra Galatia Eyaleti valiliği yapmış olduğunu bildiğimiz ilk legatus (*Legatus Augusti Pro praetore*) ise L. Calpurnius Piso'dur. İ.Ö.14-13 yılları arasında valilik yaptığı bilinen Piso, İ.Ö. 15 yılının Consul'üydü ve Consullük görevi sona erdikten sonra Augustus tarafından Galatia Eyaleti valiliğine atanmıştı¹⁷⁸. Onun Consul rütbeli bir vali olması, Augustus'un başta Homanadlar olmak üzere eyaletin sorunlu olan güneyindeki kabilelerine savaş açma kararıyla ilgili olabilir. Nitekim onunla ilgili olarak bize kadar ulaşan şu bilgiler bu olasılığı destekler:

*Piso, Homanadlar tarafından öldürülen Galatia kralı Amyntas'ın oğlu Pylaemenes, Calpurnius Piso'ya Ankyra'da (Ankara) miğfer armağan etti*¹⁷⁹.

Cassius Dio'nun Pamphylia valisi olarak söz ettiği¹⁸⁰ Piso, Kilikia'nın Hierapolis (Kazmacılar Köyü) kenti tarafından “*euergetes=hayırsever*” ve “*patronus=koruyucu*” olarak onurlandırdı¹⁸¹. Fakat Calpurnius Piso'nun Homanadlara karşı ya da eyaletin güneyindeki dağlık bölgenin diğer kavimlerine karşı kapsamlı bir savaş yapmış olduğunu anlatan bir kayıt mevcut değildir. Büyük olasılıkla o, eyalette kalmış olduğu bir yıllık süreyi Homanadlara karşı yapılacak kapsamlı bir savaşın hazırlıklarıyla meşgul olarak geçirdi. Çünkü böyle kapsamlı savaş için Homanadların yaşadığı bölgenin kuşatılması ve bunun için de yol inşası gerekiyordu. Piso'nun bu hazırlıkları tamamlayıp, Homanadlara karşı

¹⁷⁶ Antiokheia'daki Men Tapınağı'nın lağvedilip mallarına ve mülklerine el koyulmasının (Strab. XII.8.14) nedeni, muhtemelen Antiokheia'da kurulacak koloniye yer bulma ihtiyacıydı. Bk. Kaya 2011, 210 vd. Sherk 1980, 963. Mitchell 1993, I, 61 vd.

¹⁷⁷ Remy 1989, 128. Sherk 1952, 12 vd.

¹⁷⁸ Syme 1934, 27 vd.

¹⁷⁹ Sherk 1980, 964 vd.

¹⁸⁰ Dio, LIV. 34. 6.

¹⁸¹ Remy 1989, 130 n.94.

savaş açacak kadar çok vakti olmadı. Çünkü Augustus onu, acilen bastırılması gereken Trakya isyanı için görevlendirdi. İ.Ö. 13 yılında patlak vermiş olan Trakya'daki isyan İ.Ö. 11 yılında Piso tarafından bastırıldı¹⁸².

Adını bildiğimiz üçüncü vali İ.Ö. 6 yılında Galatia Eyaleti valiliği yapmış olduğu bilinen Cornutus Aquila'dır. Onun adı Pisidia'da keşfedilen yazıtlardan bilinmektedir. Bu yazıtlarda onun *Via Sebaste* yolu yapmış olduğu kaydedilmiştir¹⁸³. Bu kayıtlar, Aquila'nın eyalette kalmış olduğu bir yıl içinde zamanının çoğunu Galatia Eyaleti'nin güneyinde kurulmuş olan Roma kolonilerini birbirine bağlayan ve merkezi Antiokheia (Yalvaç) olan bu yol sistemini inşa etmekle meşgul olduğuna işaret eder¹⁸⁴. Fakat bu yol sisteminin ne kadarının onun işi olduğunu söylemek zordur. Öte yandan yol sisteminin *Sebaste* (=Augusta) adını almış olması, *Via Sebaste*'nin tamamının Augustus Dönemi'nde tamamlanmış olduğunun kanıtıdır. Aquila'nın Homanadlara karşı yapılacak savaşın hazırlığı da olan bu inşa faaliyetleri dışındaki icraatları hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir.

Aquila'nın halefi İ.Ö. 12 yılında Consullük yapmış olan P. Sulpicius Quirinus'tur. Pannonia ve Trakya'da elde ettiği askeri başarılarıyla tanınan Quirinus'un Galatia Eyaleti valiliğine tayin edilmesinin nedeni, başta Homanadlar olmak üzere bu eyaletin güneyindeki inatçı, baş eğmez kabilelere karşı savaş açmaktır. Başka bir ifadeyle Augustus Trakya'daki isyan nedeniyle ertelemiş olduğu Homanadlara karşı savaşını, aradan geçen 11 yıl sonra Sulpicius Quirinius'u Galatia Eyaleti valiliğine atayarak yeniden gündemine almıştı. İ.Ö. 5 yılında Galatia'ya gelen ve karargâhını *Via Sebaste*'nin (=Augustus Yolu) merkezi olan Antiokheia'da (Yalvaç) kuran Sulpicius Quirinius, Homanadlara karşı savaş stratejisini onları aç bırakmak üzerine plandı. Bu nedenle Trogitis (Suğla) Gölü, havzası ile Karalis (Beyşehir) Gölü'nün kuzeydoğusundaki geniş bir alanda meskûn bulunan Homanadların etrafını kuşattı. İki ya da üç yıl kuşatma altında tuttuğu Homanadlarla savaştı. Sonuçta Homanadların başkenti Homama da

¹⁸² Kaya 2011, 138 vd.

¹⁸³ *CIL* III 6974; 14401a, 1440 1c.

¹⁸⁴ Sherk 1980, 965 vd. Kaya 2011, 139, 222.

dâhil Homanadların castella (=kale) denen 45 tahkimatlı yerleşim birimini ele geçirdi. Yüksek tepelerdeki bu kaleleri yeniden kullanılmaması için yakıp yıktı. Esir aldığı 4000 Homanad'ı çevredeki kentlere dağıtarak etkisizleştirdi¹⁸⁵. Böylece Homanadların hem bir kavim olarak hem de isim olarak varlıklarına vali Quirinius tarafından 3 yıl içinde son verilmiş oldu. Antiokheia kolonisi tarafından fahri *duovir* yapılan¹⁸⁶ Quirinius, İ.Ö. 3 yılında Roma'ya döndü ve Roma'da Augustus'un izniyle zafer töreni (*ornamenta triumphalia*) kutladı. Ayrıca Augustus, onu Syria Eyaleti valiliğine atayarak ödüllendirdi¹⁸⁷.

Augustus tarafından Galatia Eyaleti'ne tayin edilmiş olduğunu bildiğimiz son vali İ.S. 6 yılında Galatia'ya gelmiş olan Plautius Silvanus'tur¹⁸⁸. Quirinius gibi o da bir eski Consul idi. Onun Consul rütbeli *legatus (Legatus Augusti Propraetore)* olarak İ.S. 6 yılında Galatia Eyaleti valiliğine tayin edilmiş olması, eyalette duyulan bir askeri harekâta işaret etmektedir. Bu askeri harekâtın nedeni ise eyaletin dağlık olan Pisidia ve Isauria bölgesinde patlak vermiş olan bir isyan olabilir¹⁸⁹. Fakat isyanla ya da Plautius Silvanus'un eyaletteki askeri faaliyetiyle ilgili olan bir bilgi bize kadar ulaşmış değildir. Eyalette onunla ilgili olan tek bilgi, bir Pamphylia kenti olan Attaleia'da (Antalya) “*koruyucu=patronus*” ve “*iyilik eden=euergetes*” olarak onurlandırılmış olduğunu kaydeden yazıttan gelmektedir¹⁹⁰.

Plautius Silvanus'un eyaletin güneyindeki dağlık bölgede askeri harekâtlar yapmış olabileceğini destekleyen tek bilgi, Plautius Silvanus'un İ.Ö. 6 yılında Pannonia'da patlak veren büyük isyanda Tiberius'un istediği acil askeri yardımı, bir yıl gecikmeyle isyan bölgesine giderek sağlayabilmiş olmasıdır¹⁹¹. İ.S. 6 yılında Galatia'ya gelen Plautius Silvanus, anlaşılan dağlık bölgelerdeki huzursuzluk kaynağı olan kabileleri pasifize etmek için İ.Ö. 7 yılına kadar eyalette

¹⁸⁵ Sherk 1980, 966 vd. Kaya 2011, 139 vd. Levick 1967, 203 vd. Mitchell 1993, I, 70 vd.

¹⁸⁶ Levick 1967, 314-317. Sherk 1980, 969.

¹⁸⁷ Kaya 2011, 140 vd.

¹⁸⁸ Syme 1934, 139 vd.

¹⁸⁹ Kaya 2011, 141.

¹⁹⁰ SEG VI.646.

¹⁹¹ Vell. Pat. II. 112. 5 vd. Sherk 1980, 970.

kalmak zorundaydı. İ.S. 7 yılında Pannonia'daydı ve oradaki isyan İ.S. 9 yılında bastırılabilirdi¹⁹².

III. 5. 2. Vali Yardımcıları

Augustus'un Senato eyaletlerine tayin edilen vali yardımcılarının, yani Quaestor ve Legatuslarının tayinleri, sayıları, görev yılları ve görevleriyle ilgili bir değişiklik yaptığına ilişkin bir kayıt mevcut değildir. Fakat onlara da memuriyetlerinin önemine göre valiler gibi maaş bağlandı. Bu nedenle Asia Eyaleti ile Bithynia-Pontos Eyaleti'nin her birine maaşlı olarak her yıl birer Quaestor, üçer Legatus tayin edildi¹⁹³.

Quaestorlerin valinin maiyetinde bulunan diğer yardımcılarının farkı, öncelikle halk tarafından seçilmiş olan bir magistrat olmasıdır. Fakat onlar da eyalete promagistratlar gibi Senato'da çekilen kura sonucunda payına düşen eyalete giderlerdi¹⁹⁴. Onların asıl görevi eyaletteki mali işlerdi. Eyalette bulunduğu bir yıllık süre içerisinde eyalet vergilerinin düzenli toplanmasını sağlarlar, toplanan gelirler ile eyaletteki vali ve personelinin yaptıkları harcamaların hesaplarını tutarlar ve bu vergiler ve hesapları görev süresi sonunda Roma'daki hazineye teslim ederlerdi. Bu hesapların kopyaları, eyaletin iki ana kentinde bırakılırdı¹⁹⁵.

Legatuslar, hem Atlı Sınıfı'ndan valilerin eyaletleri dışındaki imparator eyaletlerinde hem de Senato (ya da halk) eyaletlerinde valilerin yardımcılarıydılar. Onların görevi valinin askeri ve adli işlerinde yardımcı olmaktı. İmparator eyaletlerinde onlar, eyaletteki lejyonun komutanı (*legatus legionis*) olarak görev yapıyorlardı. Onlar, Senatörler arasından Senato'da çekilen kura ile paylarına düşen eyalete tayin ediliyorlardı. Cumhuriyet Dönemi'nde legatusların genellikle valinin akrabası ya da yakını olduğu bilinmektedir ki bu, en azından atamalarda

¹⁹² Syme 1934, 141. Sherk 1980, 970. Kaya 2011, 141.

¹⁹³ Cumhuriyet Dönemi'nde valilerin yardımcılara devlet hazinesinden para ödeniyordu. Bk. Richardson 2008, 580 vd. Augustus Dönemi'ndeki değişiklik hem valilere hem de yardımcılara düzenli maaş ödenmesinden ibarettir. Bk. Dio, LII.23.1.

¹⁹⁴ Richardson 2008, 580.

¹⁹⁵ Cic. *Ad Fam.* V.20.2 (Hesapların kopyalarının eyaletin ana kentinde bırakılması uygulamasına İ.Ö. 59 yılında çıkarılan bir kanunla (*lex lulia de repetundis*) başlandı. Bk. Richardson 2008, 580.

valiye danışmak gibi bir usulün varlığına işaret etmektedir¹⁹⁶. Legatuslarla ilgili Cumhuriyet Dönemi'ndeki bu uygulama Augustus Dönemi'nde değiştirilmedi.

Eyalet valilerinin askeri ve sivil işlerinde kendilerine yardımcı olmaları için atanan iki sivil memur grubu vardı. Bunlardan birisine *Apparitores*, diğerine *Cohors Amicorum* denirdi. İlk Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'nde magistrat ve promagistratları ilgilendiren işlerde onlara yardımcı olmaları için atanan kişilerden oluşan çeşitli guruplardı. Roma'da *decuriae* denen mesleki dernekleri bulunan bu grupların Augustus Dönemi'nde karmaşık sayılabilecek bir örgütlenmesi ve hiyerarşisi vardı. Valiye refakat eden bu sivil memurların arasında valinin *lictorleri* (balta taşıyanlar) ve *scribalar* (çoğulu: *scribae*) ve valiye ya da yardımcılara refakat eden diğerleri vardı. Bir tür sekreterlik hizmeti yürüten *scribalar*, hem valinin hem de *Quaestor*'ün yardımcısı olarak hesapları ve diğer kayıtları tutmakla görevliydi¹⁹⁷. Cumhuriyet Dönemi'nde bu sivil görevlilerin seçimi, Kilikia valisi Cicero'nun *scriba*'sının bir azatlası olduğunun biliniyor olmasından da anlaşıldığı üzere doğrudan valinin tercihinine bağlıydı¹⁹⁸. Fakat imparatorluk döneminde ise *scribalar*, kura ile tayin ediliyorlardı¹⁹⁹ ki bu uygulamaya muhtemelen Augustus Dönemi'nde geçildi. Valilere ya da *Quaestor*lere verecekleri hizmet konusunda profesyonel olan bu sivil görevliler, vali ve diğer yardımcılar gibi valinin kadrosunda gittikleri eyalet hakkında hiçbir bilgiye sahip değillerdi. Valinin kadrosundaki diğer sivil grubu, yani *cohors amicorum*, valinin arkadaş çevrelerinden veya onların yakınlarından seçtikleri kişiler (= *comites*) oluşturuyordu. Genellikle gençlerden oluşmakla birlikte farklı yaş gruplarından kişilerin oluşturduğu bu grup için valinin kadrosuna dâhil olmak, gelecekte alacakları resmi kamu görevi adına deneyim kazanmalarına vesile olduğu için önemliydi. Ayrıca farklı ülkeleri görmek anlamında onlara cazip bir

¹⁹⁶ Legatus atamalarıyla ilgili bu olasılığın en iyi delilerinden birisi İ.Ö. 53 yılında Kilikia valiliği yapan Cicero'dan gelmektedir. Cicero'nun maiyetindeki dört kişiden üçü legatus idi ve bunlardan birisi kardeşi Quintus Cicero'ydu. Dördüncüsü onun sekreteri (*scriba*) olarak yanında bulunan azatlısı L. Tullius'tu. L. Tullius dışındakilerin hepsi bir askeri deneyimiyle tanınıyorlardı. Bk. Cic. *Ad Fam.* V.20.1. XV.4.8. Purcell 1983, 125 vd. Jones 1949, 38 vd.

¹⁹⁷ Purcell 1983, 128. Richardson 2008, 581.

¹⁹⁸ Cic. *Ad Fam.* V.20.1; *Verr.* II.3.187.

¹⁹⁹ Plin. *Epis.* IV.12.

seyahat olanağı sunuyordu²⁰⁰. Tüm bu sivil görevliler, valinin kadrosunda yer alarak gittikleri eyalette yaptıkları bir yıllık görev karşılığında devlet hazinesinden ücret alıyorlardı. Bu ücret, vali ve diğer personelin masrafları da dâhil, valiye peşin olarak, eyaleti için yola çıkmadan önce verilirdi ve miktarı çok yüksek olan bu paraya *vasarium* deniyordu²⁰¹. Bunların dışında vali ve maiyetindekilerin eyalette görev yaptıkları süre içinde ihtiyaç duydukları hububatın karşılığı olan para da devlet hazinesinden peşin olarak valiye veriliyordu. Başka bir ifadeyle hububat fiyatı Roma’da önceden belirleniyordu. Gittikleri eyaletin çiftçileri, vali ve maiyeti için gerekli olan ve fiyatı önceden belirlenen hububatı öncelikle sağlamak ve valiye satmak zorundaydı. Çiftçilerin vali kontenjanı olarak ayırmak zorunda oldukları bu hububata *frumentum in cellam* ya da *frumentum aestumatum* deniliyordu. Vali ve maiyeti için fiyatı sabit olan ve önceden belirlenmiş olan hububat tahsisıyla ilgili bu uygulamaya eyalette Roma halkını temsil eden vali ve maiyetindekileri korumak için ihtiyaç duyulmuş olmasına rağmen istismara açıktı. Cicero’nun Verres’e açtığı davalarla ilgili olarak aktardığı bilgilerden anlaşılmaktadır ki vali, belirlenen fiyat eyalette geçerli olan fiyattan daha fazlaysa artan parayı cebine atıyordu. Geçerli fiyattan düşük ise çiftçiler valilere bu hububatı başkalarından almaları için rüşvet veriyorlardı. Belirlenen fiyat geçerli/rayıç fiyata denk ise insafsız vali, hububatın teslim alınacağı yeri çiftçinin mahsülün bulunduğu yerden biraz daha uzak bir mesafede bulunan yer olarak göstererek çiftçiye zorluk çıkarır ve böylece çiftçiye rüşvet vermeye zorlardı²⁰².

Daha çok Cumhuriyet Dönemi Roma eyaletlerinin valileri ve maiyetiyle ilgili tüm bu bilinenlerin ve uygulamaların Augustus Dönemi Anadolu’daki eyaletlerde farklı olduğunu düşünmek için bir neden yoktur. Tüm valiler Augustus Dönemi’nde işlerini kolaylaştıracak olan ve aynı zamanda *consilium*’unu (Danışma Meclisi) da oluşturan sivil memurları (*apparitores* ve *comites*) beraberlerinde götürdüler. Tüm kadrosunun masraflarını karşılamak için gerekli

²⁰⁰ Richardson 2008, 582.

²⁰¹ Richardson 2008, 582 vd. Cicero’ya göre (*Pis.* 86) İ.Ö. 58 yılında Makedonia valiliğine atanan L. Piso’ya hazineden ödenen *vasarium*, 18 milyon sestertius idi. İmparator Traianus Dönemi’nde Bithynia-Pontos Eyaleti valiliği yapan Plinius’a ödenen *vasarium* ise 16 milyon sestertius idi.

²⁰² Cic. *Verr.* II.3.188. İspania’daki benzer istismarlar için bk. Liv. XLIII.2.12.

olan parayı aldılar²⁰³. Fakat Augustus Dönemi'nde bu tür rüşvet istismarların olduğuna ilişkin bir belge yok değildir. Bithynia-Pontos Eyaleti valisi M. Granius Marcellus, eyaletindeki istismarları dolayısıyla halkın ve Quaestor'ünün şikâyetine maruz kalarak zor alım mahkemesinde (*repetundae*) yargılandı²⁰⁴. Bu bilgi Augustus Dönemi Anadolu eyaletlerinde hiçbir şekilde istismarın olmadığını söylememizi imkân dâhilinden çıkarmaktadır.

Eyalet valilerinin eyalet başkentinde adına *palatia* ya da *praetoria* denen resmi ikametgâhları ya da vali konakları vardı²⁰⁵. Valinin resmi ya da sivil tüm yardımcılarının katıldığı *consilium*'u (danışma meclisi) orada toplanırdı. Sivil yardımcılarının kimileri vali konağının resmi büro işlerini yürüttüler. Bu işle ilgilenenlerden birisine *beneficiarius* deniyordu ve o, valinin imarla ilgili işlerini yürütüyordu. İkincisi yazı işlerinden sorumlu olan *cornucularius*, üçüncüsü muhasebe işlerini yürüten *tabularius* ve dördüncüsü valinin mütercimliğini yapan *commentarienses* idi. Bunlardan *beneficiarius* ve *cornucularius*, valinin askeri işlerden sorumlu olan subayı olarak da görev yaptılar. Fakat eyaletlerin özellikle yol güvenliğinde sorumlu olan kişiler, *stationariuslar* idi. Gerekli olduğunda vergi toplanmasında da yardımcı olan bu askeri görevliler, doğrudan valiye tabiydiler²⁰⁶.

Valinin işleri yürüten memurları, vali hareketliyken ona refakat etmeleri dışında, bu konakta çalıştılar. Fakat Asia ve Galatia Eyaleti'nin sınırları çok büyüktü. Bu nedenle bu eyaletin valilerinin sırf adli işleri dolayısıyla bile bu resmi konağında çok oturabilme lüksüne sahip olmasa gerektir. Valinin yolculuklarında ve adli ya da başka nedenle bulundukları yerleşim birimlerinde vali ile yerliler arasındaki mesafeyi de koruyan yardımcılar (*comites*), hiçbir zaman validen bağımsız hareket etmiyorlardı.

Asia ve Bithynia-Pontos eyaletlerinin vali yardımcılarıyla ilgili bilgi, Asia Eyaleti'nde İ.Ö. 6/5 yılında legatus olarak görev yapmış olduğu bilinen Sex.

²⁰³ Purcell 1983, 128 vd.

²⁰⁴ Tac. *Ann.* I.74. Harris 1980, 876. Brunt 1961, 199 vd.

²⁰⁵ Kaya 2011, 232 dn. 42 vd. Mitchell 1993, I, 65.

²⁰⁶ Kaya 2011, 233.

Lartidius²⁰⁷ ile Augustus'un ölmesinden hemen önceki yılda (İ.Ö. 13-14) Quaestor olarak Bithynia-Pontos Eyaleti'nde görev yapmış olan Caepio Crispinus²⁰⁸ dışında, mevcut değildir. İlkinin yalnızca adı bilinirken ikincisinin kendi valisi olan M. Granius Marcellus'u hem eyaletten zorla para toplamış olmakla hem de Augustus ve Tiberius'a saygısızlık yapmış olmakla suçladı. İmparatorlara saygısızlık suçlamasından mahkemede (*maiestas*) aklanan Marcellus'un *repetundae* mahkemesinin sonucu ise belli değil²⁰⁹.

Anadolu'daki imparator eyaletlerinden birisi olan Kilikia Eyaleti'nde vali olarak Augustus tarafından tayin edilen bir Procurator'un emrinde Quaestor ve Legatuslar görev yapmadılar. Quaestor'un görevini zaten valinin kendisi, yani Procurator yapıyordu. Fakat onların da yardımcı birliklere (=auxilia) komuta etme yetkileri vardı. Bu nedenle Procurator eyaletlerinde de en azından yardımcı birlikler konuşlandırılabilmiştir²¹⁰.

Galati Eyaleti'nde vali yardımcılığı görevleri öyle görülüyor ki Quaestor'un yerini Procurator'un almış olması dışında Senato eyaletininkinden çok farklı olmadı. Legatus Augusti Propraetore denilen valilerin yardımcıları olan Legatusların sayısı da muhtemelen üç idi. Yine Senato eyaletlerinde olduğu gibi, vali yardımcısı Legatuslar, valinin askeri ve adli işlerinde ona yardımcı oldular. Fakat görev süreleri bir yılla sınırlı değildir. Doğrudan Augustus tarafından tayin edilen Procuratorlar, Quaestorlerin doğrudan Senato'ya sorumlu olması gibi Augustus'a sorumluydu ve onun grev alanı eyaletin sınırları dışına çıkabiliyordu²¹¹. Fakat Augustus Dönemi Galatia Eyaleti'nin vali yardımcıları ve Legatusları bilinmiyor.

²⁰⁷ CIL III 6070.

²⁰⁸ Tac. Ann. I.74.

²⁰⁹ Tac. Ann. I.74. Harris 1980, 876. Brunt 1961, 199 vd.

²¹⁰ Bowman 2008, 351 vd.

²¹¹ C. Cassius Solmallas (İ.S. 98-102) ve Valerius Fudamon (Hadrianus Dönemi) adlı Procuratorlar, Procuratorların yetki alanlarının bir eyaletle sınırlı kalmadığına ilişkin örneklerdir. Bunlardan ilki hem Galatia Eyaleti'nin hem de Lykia-Pamphylia Eyaleti'nin Procuratorluğunu yaparken, ikincisi hem Galatia Eyaleti'nde hem Lykia-Pamphylia Eyaleti'nde hem de Pisidia, Pontos, Paphlagonia ve Lykaonia'da Procurator olarak faaliyetlerde bulundu. Bk. Kaya 2011, 234.

III.6. Eyaletlerde Adli İşler

Roma’da adli işlerden sorumlu olan Praetor unvanlı iki magistrat vardı. Bunlardan birisi Kent Praetoru (*Praetor Urbanus*), diğeri Yabancılar Praetoru (*Praetor Pregrinus*) idi. İlki Roma vatandaşlarının davalarına bakıyor, ikincisi Roma vatandaşı olmayanların davalarına bakıyordu. Fakat eyaletlerde iki Praetorl  bir adalet sistemi yoktu. Başka bir ifadeyle Roma’daki uygulama eyaletlere aynen aktarılmadı.       eyaletlerde   zg r kentler (*civitas liberae*) adli işler bakımından Roma’ya tabi değildi. Kentlerin vatandaşlarının davalarına bakan kendi mahkemeleri ve yargıçları vardı²¹². Ancak   zg r kent olmayan ve   zg r bir kentin *territoriumuna* tabi olmayanların davaları da eyalet valisinin sorumluluğundaydı. Ayrıca valinin sahip olduğu *imperium*’u tüm eyaleti kapsıyordu ve bu nedenle onun mahkemesine eyaletin tüm sakinlerinin tabi olmasına da bir engel yoktur. Eyaletlere yerleşmiş olan Romalı ve İtalikler ise yerleştikleri kentin mahkemelerine tabi değillerdi ve onlar, Roma lejyonlarının gittiği her yere hemen ardından ticaret yapmak ya da iş adamı olarak gitmeye başladıkları için gittikleri bu yerler Roma eyaleti yapılıncaya sayıları çok artıyordu. Örneğin İ. . 129-126 yılları arasında kurulan Asia Eyaleti’ndeki Romalı ve İtaliklerin sayısı I. Mithridates Savaşı’nın başladığı İ. . 89 yılında en az 80 bin idi²¹³. İ. . 90’lı yılların sonunda İtalya’da yapılan Müttefikler Savaşı sonunda Po Nehri’nin güneyindeki tüm İtaliklere vatandaşlık hakkının verilmesiyle²¹⁴ Asia Eyaleti’ndeki Roma ve İtaliklerin sayısının zamanla, İ. . 90’lı yıllardakinden çok daha fazla artmış olacağı muhakkaktır.

Eyalet valilerinin asla ihmal etmemeleri gereken adli işleri, eyaletinde yaşayan ve kendi aralarında *Conventus Civium Romanorum*’u²¹⁵, yani *Roma vatandaşları Cemiyeti*’ni kurmuş olan Romalıların davalarına bakmak için mahkemeler kurmaktı. Cumhuriyet Dönemi’nde eyalet valilerinin adli işlerle ilgili

²¹² Galsterer 2008, 398, 412.

²¹³ Pontos kralı VI. Mithridates, İ. . 89 yılında Asia Eyaleti’ni istila etti. Bu eyaletin bir kenti olan Ephesos’a geldiğinde eyaletteki tüm Romalı ve İtaliklerin  ld r lmesi emrini verdi. Bu emir üzerine bir günde en az 80 bin Romalı ve İtalik  ld r ld . Kimi antik tarihçilere göre sayı 150 bin idi. Bk.Arslan 2007, 159 vd.

²¹⁴ Scullard 1988, 67.

²¹⁵ Korneman 1900, 1180 vd.

olan bu sorumluluğu Augustus Dönemi'nde de değişmeden devam etti. Başka bir ifadeyle Cumhuriyet Dönemi Roma eyaletlerindeki Roma vatandaşları ve İtaliklerin adli işleri Roma Senatosu'nun bir yıllığına görev yapmak üzere tayin ettiği valileri tarafından yürütülürken, Augustus Dönemi'nde hem Senato eyaletlerinin he de İmparator eyaletlerinin adli işleriyle ilgilenmek valilerin görevi olarak kalmaya devam etti.

Eyalet valilerin adli işlerle ilgili görevlerini nasıl yürüteceklerine dair yeni bir yasal düzenleme Augustus tarafından yapılmadı. Cumhuriyet Dönemi uygulamalarına her hangi bir değişiklik yapılmaksızın devam edildi. Ancak bu uygulamalar, en azından mahkemelerin kurulduğu merkezlerin tayini bakımından Cumhuriyet Dönemi'nde de her eyalette aynı değildi. Roma eyaletlerinde valilerin mahkeme kuracağı bir kent olur ve *conventus*'un adı da olan bu kentte (örneğin, *Conventus Sardinianus*=Sardeis *Conventus*'u) kurulan mahkemeye tabi olan diğer yerleşim birimleri, yani kent, kasaba, köy ya da topluluklar belirlenirdi. Mahkemenin kurulacağı kent ve adli bakımdan bu kente tabi olan diğer yerleşmeleri içine alan bölgeye *Conventus Iuridicus* (Yunancası: Dioikeseis) veya sadece *Conventus* ya da *Iurisdictio* denilirdi. Ancak tüm Roma eyaletlerinde mahkeme bölgelerini tanımlayan *Conventus/Iurisdictio* (ya da *Conventus Iuridicus*) terimine rastlanmaz. Başka bir ifadeyle her Roma eyaletinde teknik olarak *Conventus Iuridicus* denilen bir organizasyon yoktu²¹⁶.

Anadolu'daki Roma eyaletleri içinde *Conventus Iuridicus* organizasyonun olduğu bilinen tek eyalet Asia Eyaleti'ydi. İ.Ö. I. Yüzyılda yaşamış olan Coğrafya (Geographika) yazarı Strabon'un şu satırlarından anlaşılmaktadır ki Romalılar, Asia Eyaleti'ndeki *conventus* organizasyonu, Anadolu'nun bilinen bölgelerine göre yapılmamış ve bu yüzden karışıklığa neden olmuşlardı: *Phrygialılar, Kariahlılar, Lydialılar ve Mysialılar birbirine karışmış oldukları için, onları birbirinden ayırt etmek zordur. Romalılar toplulukları esas olarak bölmediler.*

²¹⁶ Kornemann 1900, 1176.

*Onların halk meclislerini ve mahkemelerini de feshetmediler. Ancak yargı organlarını başka bir biçimde organize ederek karışıklığa neden oldular.*²¹⁷

Asia Eyaleti'ndeki *conventus Iuridicus*, yani mahkeme bölgesi organizasyonunun hangi tarihte yapıldığı belli değil. Asia Eyaleti'ni kurmak için İ.Ö. 129-126 yılları arasında Batı Anadolu'da kalan Romalı Proconsul M. Aquilius başkanlığındaki 10 kişilik elçi heyeti tarafından ya da hukukçu Q. Mucius Scaevola'nın Asia Eyaleti valiliğini yapmış olduğu İ.Ö. 90'lı yıllardan itibaren veya en geç Sulla'nın Anadolu'da düzenlemeler yaptığı İ.Ö. 85/84 yılında kurulmuş olabilir²¹⁸. Zira Cicero'nun Kilikia Eyaleti valiliği yapmış olduğu zamanda *Conventus Iuridicus* uygulaması vardı ve Cicero'nun valiliği dönemi (İ.Ö. 53) öncesinde Asia Eyaleti'ne ait olan üç *Conventus*, Cicero'nun Kilikia Eyaleti valisi atanması üzerine ya da daha önceki bir tarihte Kilikia Eyaleti'ne bağlanmıştı. Bu *conventus*lardan birisi *Laodikeia Conventus*'u, ikincisi *Apameia Conventus*'u, üçüncüsü *Synnada Conventus*'ydu²¹⁹. İ.Ö. 55-49 yıllarına tarihlenen bir yazıttan ise bu tarihte Asia Eyaleti'nin mahkeme bölgelerinin merkezlerinin hangileri olduğu anlaşılmıştır. Asia Eyaleti'nin mahkeme bölgesi merkezlerine, yani mahkemelerin kurulduğu kentlere eyalet valisinin bir mektubu olan ve birisi Miletos'ta, diğeri Priene'de olmak üzere iki kopyası bulan bu yazıtta adları sayılan 9 kent şunlardır: *Miletos, Ephesos, Tralleis, Alabanda, Mylasa, Smyrna, Pergamon, Sardeis ve Adramitteion*²²⁰. Bu *conventus*lar arasında Phrygia'daki Philomelion, Synnada, Laodikeia ve Apameia *conventus*larının sayılmamasının nedeni, hiç kuşkusuz bu dört *conventus*'un bu tarihte Kilikia Eyaleti sınırları içerisinde bulunuyor olmasıydı. Philomelion (Akşehir), Synnada, Laodikeia ve Apameia *conventus*ları, İ.Ö. 49 yılında yeniden Asia Eyaleti sınırları içine dahil edildi.

Asia Eyaleti *conventus*larının adlarını öğrendiğimiz dört kaynak daha vardır. Bunlardan birisi, İ.S. 23-79 yılları arasında yaşamış olan Plinius'un *Historia*

²¹⁷ Strab. XII.4.2.

²¹⁸ Sulla'nın Anadolu'daki düzenlemeleriyle ilgili olarak geniş bilgi için bk. Arslan 2007, 248-265.

²¹⁹ Çapar 1995, 735 vd.

²²⁰ *Ins. Priene*, no. 106. Sherk 1969, no. 52.ii. 42 vd. Burton 1975, 93.

Naturalis (=Doğa Tarihi) adlı eseri, ikincisi Miletos'ta bulunan ve İ.S. 40 yılına tarihlenen bir yazıt²²¹, üçüncüsü Ephesos'ta bulunan ve İ.S. 70'li yıllara tarihlenen bir yazıt²²², dördüncüsü İ.Ö. 75 yılından İ.S. 62 yılına kadar olan Asia Eyaleti Gümrükler Yasasını (*Lex portorii Asiae*) içeren Ephesos yazıtıdır (*monumentum Ephesenum*)²²³. Asia Eyaleti'nin gümrük yasasını içeren bu yazıt, *Oxford Studies in Ancient Documents* (eds. A. Bowman & A. Cooley) serisinde yayınladı. Yazıtın Asia Eyaleti *conventus*larını içeren kısmı (ll.88-96) İ.Ö. 17 yılına tarihlendi. Bu tarihte Asia Eyaleti'nin *conventus*larının sayısı 12 iken²²⁴, İ.S. 40 yılında 13 *conventus*'u vardı²²⁵. İ.S. 70'li yıllarda ise sayı, yazıt tam olarak korunmamış olduğundan kesin olarak bilinmiyor²²⁶. Bu yazıtlardan ve Plinius'un listesinden anlaşıldığı kadarıyla *conventus*ların sayısı İ.Ö. 50'li yılların sonlarından itibaren tedricen artırılmış ya da en azından zamanla azaltılmamış gibi görünmektedir. Çünkü Asia Eyaleti'nin İ.S. 40 yılından önceki hiçbir döneminde *conventus* sayısı 13 olmadı. İ.Ö. 17 yılına tarihlenmiş olan Gümrükler Yasası'ndaki listede yer alan 12 *conventus* ise söz konusu yazıtta şu şekilde sayılmıştır:

“*Consuller C. Furnius ve C. Silanus ilave ettiler: hangi kentler (civitates) (hangi kabile/halk (tribus) ve hangi köyler (vici), Ephesos conventus'u formula'sının dışında; Miletus conventus'unun formula'sı dışında; Halikarnasos conventus'unun formulası dışında; (Smyrna) conventus'unun formulası dışında; Pergamon conventus'unun formulası dışında; Adramitteion conventus'unun formulası dışında; Hellespontos conventus'unun formulası dışında; Sardeis conventus'unun formulası dışında; Kybira conventus'unun formulası dışında;*

²²¹ Bu yazıtta 13 Neopoioi (yeni ustalar) listesini içerir. Miletos'ta toplanmış olan bu neopoiosların her biri bir mahkeme bölgesini (*conventus*) temsil ediyordu. Fakat temsilcilerin hepsi, mensubu olduğu mahkeme bölgesinin merkezinin vatandaşı değildiler. Örneğin Ephesos *Conventus*'unu temsilen Miletos'da bulunan neopoios, Ephesoslu değil Tralleisli idi. Bk. Sherk 1969, no.52. Burton 1975, 93 dn. 12. Habicht 1975, dn.70.

²²² Habicht 1975, 65.

²²³ Asia Eyaleti'nin gümrükler yasasını içeren bu yazıt, *Oxford Studies in Ancient Documents* (eds. A. Bowman & A. Cooley) serisinde yer alan şu kitapta yayınlandı: *The Customs Law of Asia* (eds. M. Cottier & M.H. Crawford & C. V. Crowther & J.-L. Ferrary & B. M. Levick & O. Salomies & M. Wörrle). Oxford 2008. Ayrıca bu yazıtla ilgili olarak bk. Heil 1991, 9 vd. Engelmann-Knippe 1986, 19 vd.

²²⁴ *CLA* 1vd., 60 vd (ll.88-96).

²²⁵ Kaya 2002, 2 vd.

²²⁶ Habicht 1975, 65 vd. Kaya 2002, 2.

Apameia conventus'unun formulası dışında; *Synnada conventus*'unun formulası dışında; *Lycaonia conventus*'unun formulası dışında ise, (onlarda), eğer onlar yargılama yetkisi alanına *fora iseler*²²⁷.

Asia Eyaleti'nin mahkeme bölgeleri olan *conventus*larıyla ilgili sözünü etmiş olduğumuz bu bilgi ve belgelerden ikisi, yani Gümrükler Yasası'nı içeren Ephesos yazıtı ile Plinius'un listesi Augustus Dönemi *conventus*larının tayini konusunda önemlidir. Çünkü bu ikisinden ilki Augustus Dönemi'ne ait olan bir listedir. İkincisi olan Plinius'un *conventus* listesinin²²⁸ ise Augustus'un en yakınındaki adam olan Agrippa'nın Anadolu'da bulunduğu sırada tuttuğu resmi kayıtlara (formula provincii) dayandırdığı genel olarak kabul edilmektedir²²⁹. Eğer Plinius, Agrippa'nın resmi kayıtlarına göre bu listeyi hazırladıysa, bu listenin hazırlandığı tarih İ.Ö. 18-13 yılları arası olmalıdır. Zira Agrippa, *maius imperium*lu olarak Augustus tarafından iki kez görevlendirdi. İkinci görevlendirme sözünü etmiş olduğumuz tarihler arasındaydı ve bu tarihlerde Anadolu'daydı. İkincisi İ.Ö. 21- 19 yılları arasındaydı ve o zaman Syria Eyaleti'ne gönderilmişti. Gümrükler Yasası'ndaki *conventus* listesinin yapıldığı tarihte Agrippa, Anadolu'daydı. Bu durumda Gümrükler Yasası'ndaki listenin, eğer Agrippa bir resmi kayıt tuttuysa, Agrippa'nın listesinden farklı olmaması gerektiği akla yakındır. Farklı olduğuna göre Gümrükler Yasası'ndaki liste, Agrippa'nın Anadolu'da ya da Doğu'da bulunmuş olduğu tarihten önceki bir tarihte yapılan düzenlemenin listesi olmalıdır. Belki Galatia Eyaleti kurulmadan önceki bir tarihte bu düzenleme yapılmıştı. Fakat bunu kanıtlayacak yeterli bilgi ve belge yoktur.

Plinius'un listesini esas alan A.H. Jones'e göre Asia Eyaleti'nde 10 *conventus* vardı²³⁰ ve Jones'in sıralamasına göre bu 10 *conventus* şunlardı: *Philomelion*, *Synnada*, *Apameia*, *Laodikeia* (ya da *Kibyratika*), *Alabanda*, *Ephesos*, *Smyrna*, *Sardeis*, *Pergamon* ve *Adramitteion*.

²²⁷ CLA 60 vd (II.86-96).

²²⁸ Plin. HN V.105 vd.

²²⁹ Magie 1950, 1060. Burton 1975, 93. Çapar 1995, 736 vd. Kaya 2001, 1 vd.

²³⁰ Jones 1971, 64 vd.

Plinius'un listesinde yer alan Philemelion ve Alabanda Gümrükler Yasası'ndaki listede yer almaz. Gümrükler Yasası listesinde yer alan Lycaonia, Hellespontos, Miletos ve Halikarnassos ise Plinius'un listesinde yoktur. Miletos'un adı hem İ.Ö. 59-49 yılları arasına tarihlenen yazıttaki listede hem de İ.S. 40 yılına tarihlenen yazıtta sayılır. Halikarnassos'un adı ise yalnızca İ.S. 40 yılına tarihlenen yazıtta vardır²³¹. Lycaonia ve Hellespontos, Gümrükler Yasası'ndaki liste hariç hiçbir zaman Asia Eyaleti conventusları olarak sayılmadılar. Dahası Hellespontos'un Avrupa yakası ile Lycaonia, Asia Eyaleti sınırları içinde değildi. Lycaonia, İ.Ö. 25 yılında Galatia Eyaleti'nin sınırları içindeydi, İ.Ö. 25 yılından önce de Kral Amyntas'a aitti²³². Bu nedenlerle bu conventusların eyaletin içinde olup olmadığı sorunludur.

Asia Eyaleti'nin sınırları, sözünü ettiğimiz Gümrükler Yasası nedeniyle günümüz tarihçileri tarafından tartışıldı. Kimilerine göre Gümrükler Yasası, yalnızca Asia Eyaleti'yle sınırlı değildi. Eyaletin dışında çok daha geniş bir alanı kapsıyordu. Kimilerine göre Gümrükler Yasası, yalnızca Asia Eyaleti'ni ilgilendiriyordu, fakat eyaletin vergisini toplayan *publicani*'nin yetkilerinin eyaletin sınırlarını biraz aşacak şekilde olması, yazıtta Asia Eyaleti'ne ait olmayan yerlerin de sayılmasına neden oldu²³³. Sonucu öneri daha makul gibi görünmektedir. Yani Lycaonia ve Hellespontos'un Avrupa tarafı Asia Eyaleti sınırları dışındadır. Tüm bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki Augustus Dönemi'nde Asia Eyaleti'nin mahkeme bölgeleriyle ilgili olarak en azından bir kez düzenleme yapıldı. Fakat İ.Ö. 17 tarihli listeye adları sayılan *conventus*ların merkezlerinin dışında hangi kent, köy ya da toplulukları kapsadığı tayin edilemez. Ancak en azından Miletos ve Halikarnassos'a tabi olan bazı yerleşmeler diğer belgelerden bilinmektedir. Buna göre Miletos *conventus*'una Miletos dışında Magnesia ad Maeandrum (Ortaklar), Myus (Afşar), Priene (Güllübahçe) ve Herakleia ad Latmum'a (Bafa Gölü'nün Kuzeydoğu ucunda) bağlıydı. Halikarnassos

²³¹ Kaya 2002, 2 vd. Habicht 1975, 65 vd.

²³² Dio, XLIX 32.3; LIII.26.3. Strab. XII.5.1 vd. Plut. *Ant.* 61.2.

²³³ Sınırlarla ilgili tartışmalar ve öneriler konusunda geniş bilgi için bk. CLA 100 vd. Mitchell 2008, 167 vd.

Conventus'una ise Halikarnassos'tan başka şu yerleşmeler bağlıydı: Mydus, Bargylia ve Kos²³⁴. Diğer *conventus*lara bağlı olan yerleşmeler ise Jones tarafından Plinius'un listesi temel alınarak tayin edildi.

Jones'e göre *conventus*lardan ilkinde Philomenion ile birlikte, Tymbriani, Tryenses, Leucolithi ve Pelteni olmak üzere 5 topluluk bağlıydı²³⁵. Hem Philomelion hem de Ksenophon'un *Anabasis* adlı eserini yazmış olduğu İ.Ö. 4. Yüzyıldan beri bir yerleşim birimi olarak adları bilinen Thymbrium ve Tyriaeum sikke bastılar. Tyriaeum, imparator Hadrianus zamanında Hadrianopolis adını aldı. Diğer üç topluluk sikke basmadı²³⁶.

Plinius'un listesinde adı sayılan *Synnada Conventus*'unun sınırları çok büyüktü. Bithynia ve Galatia Eyaletleri'yle sınırdaş olan bu *conventus*'a bağlı olan toplulukların Plinius'a göre sayısı, *Synnada* ile birlikte 22 idi. Plinius bu topluluklardan 15'inin adlarını saymayı gerekli görmedi. Adlarını vermeyi gerekli bulduğu topluluklar ise şunlardı: Lykaones, Appiani, Corpeni, Dorylaei, Midaei, Iulienses²³⁷. İlki Phrygia bölgesinin merkezi bölgesinde meskun bulunuyorlardı. İkincisi Appia kenti ve ona bağlı olan köyleri kapsıyordu. Corpeni (Corpenler), muhtemelen Eucarpia kenti ve ona bağlı olan köylerin sakinleriydiler. Dorylaei, Doryleion kenti halkını, Midaei, Midaslıları, Iulienses, Iulia kenti halkını kapsıyordu²³⁸.

Plinius'un adını saydığı Apameia *Conventus*'u²³⁹, sınırları bakımından *Synnada*'dan daha küçük bir mahkeme bölgesiydi. Apameia, hem Augustus'un çağdaşı olan Strabon'un ve hem de Augustus'tan sonra yaşamış olan Dio Khrysostomos'un aktarmış olduğu bilgilerden anlaşılmaktadır ki Augustus Dönemi'nde özellikle ekonomik anlamda çok gelişmiş olan önemli bir kentti. İlkine göre Apameia, ticari önemi bakımından Ephesos'tan sonra ikinci

²³⁴ Kaya 2002, 3.

²³⁵ Jones 1971, 64 vd. Asia Eyaleti'ndeki kent ve toplulukların sayısının takriben 282 olduğu söylendi (Plin. *NH* V. 150). Fakat bunların tümü bilinmiyor. Zira Plinius, önemsiz gördüğü bazı yerleşim birimlerini ya da toplulukların adlarını saymaya değer bulmamıştır.

²³⁶ Jones 1971, 64 vd.

²³⁷ Plin. *NH* V. 105 vd.

²³⁸ Jones 1971, 65 vd.

²³⁹ Plin. *NH* V. 106.

sıradaydı²⁴⁰. Dio Khrysostomos ise Apameia'yı, Phrygia, Lydia, Karia, Kappadokia, Pamphylia ve Pisidia'nın pazarı olarak tanımladı²⁴¹. Apameia ile birlikte bu *conventus*'a bağlı olan kent ve toplulukların sayısı 16 idi. Plinius bunlardan 9'unun adını saymayı gerekli bulmadı. Diğerleri ise şunlardı: Metropolis, Dionysopolis, Euphorbium, Acmonia, Peltae, Sibia²⁴². Bunlardan dördüncüsü, Acmonia, Apameia *conventusunun* önemli kentiydi. Kent hem Cumhuriyet Dönemi'nde hem de Princepslik Dönemi'nde sikke bastı²⁴³.

Asia Eyaleti'nin dördüncü *conventus*'u başkenti Laodikeia olduğu için Laodikeia Conventusu da denilen Kibyratika Conventusu'dur. Kent ve topluluk sayısı 25 olan bu *conventus*'a bağlı olanlardan adları bilinenler şunlardır: Laodikeia, Hierapolis, Hydrela, Themisonion. Bunlardan ilki yün endüstrisinin merkeziydi. İkincisi de önemini yün endüstrisine borçluydu. Bu *conventus*'un bilinen diğer kentleriyse şunlardı: Colossai (Honaz), Eriza, Ceretapa Diocaesarea, Kibyra²⁴⁴.

Asia Eyaleti'deki beşinci *conventus*, Alabanda Conventusu'ydu. Bu *conventus*'a bağlı olan kent ve topluluklar ise şunlardı: Alabanda, Magnesia ad Maeandrum (Ortaklar), Priene (Güllübahçe), Herakleia ad Latmum (Kapıkırı), Miletos (Milet/Balat), Myus (Afşar), Amyzon (Mazınkale), Alinda (Karpuzlu), Euromos (Ayaklı), Labraunda (Türbe), Olymos (Milas-Kafacaköyü), Lagina (Yatağan-Turgut), Passalia (Kurin), Iasos (Sakızlık), Mylasa (Milas), Bargasa (Mazıköyü), Orthosia (Yenipazar-Donduran), Euhippe (Dalaman), Stratonikeia (Eskihisar) ve Bargylia (Asarlık)²⁴⁵.

Conventus'ların altıncısı olan Ephesos Conventus'una bağlı olan kent ve topluluklar şunlardı: Ephesos, Caesareia (Tralleis: Aydın), Metropolis, Briuilla,

²⁴⁰ Strab.XII.8.15.

²⁴¹ Dio Khrys. Or. XXXV.13 vd.

²⁴² Plin. NN V.106.

²⁴³ Jones 1971, 71.

²⁴⁴ Plin. NH V. 105. Jones 1970, 73 vd.

²⁴⁵ Kaya 2002, 3 vd.

Hypaepa, Mastaura, Dioshieron ve bunlara bağı olan topluluklar, Mysomakedoni ve Cilbiani²⁴⁶.

Yedinci *conventus* olan Smyrna *Conventus*'una bağı olan kent ve topluluklar ise şunlardı: Magnesia ad Sipylum, Makedon Hyrkanialılar, Klazomenai, Erythrai, Phokaia, Kyme, Myrina, Gryneum, Aegae, Temnus, Larissa, Posidea, Neontteikhos, Titanus, Itale²⁴⁷.

Asia Eyaleti'nin *conventus*larının sekizincisi Sardeis *Conventus*'udur. Bu *conventus*'a bağı olan topluluk ve kentler şunlardı: Sardeis, Tripolis, Apollonoshieron, Philedelphia, Blaundus, Tralleis, Maionia, Tabala, Saittae, Bageis, Silandus ve Cadi²⁴⁸.

Jones'in sıralamasında dokuzuncu sırada yer alan Pergamon *Conventus*'una bağı olan yerleşim kent ve toplulukların sayısı 23 idi. Bunlardan bilinenler ve muhtemel olanlar şunlardır: Pergamon, Atarneus, Thyateira, Mossyni, Mygdones, Bregmeni, Panteenses, Attalenses, Elaea, Pitane, Perperene, Tiara, Attaleia, Apollonis, Hermocapeleia, Hieracome, Hierolophus, Nakrasa, Came, Tomara²⁴⁹.

Asia Eyaleti *conventus*larından sonuncusu Adremitteion *conventus*'udur. Sınırları bakımından Asia Eyaleti'nin en geniş *conventus*larından birisi olan Adremitteion *conventus*u, Mysia ve Troas bölgelerini içine alıyordu. Plinius bu *conventus*'a bağı olan şu kent ve toplulukları sayar: Adremitteion, Apollonia, Eresi, Miletopolis, Poemaneni, Asculacae, Polichnaei, Cilices Mandacadeni (Kilikyalı Mandakadenler), Abretteni adıyla bilinen Mysialılar ve Hellespontoslular²⁵⁰. En azından Hellespontoslular, Plinius'un listesinden önce ya da sonraya ait olan Gümrükler Yasası'ndaki Hellespontos *Conventus*'una bağılıydı.

İ.Ö. I. Yüzyıl ortalarında Asia Eyaleti'nin mahkeme bölgesi merkezi oldukları bilinen Miletos, Tralleis ve Mylasa Plinius'un listesinde yer almaz. Fakat bunlardan ilki daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, İ.Ö. 17 yılında Asia

²⁴⁶ Plin. *NH* V. 120. Jones 1971, 76 vd.

²⁴⁷ Jones 1971, 77 vd.

²⁴⁸ Plin. *NH* V. 111. Jones 1971, 80 vd.

²⁴⁹ Plin. *NH* V. 126. Jones 1971, 82 vd.

²⁵⁰ Plin. *NH* V. 123.

Eyaleti'nin conventuslarından birisiydi. Fakat Tralleis ve Mylasa, Augustus Dönemi'nde eyalet valilerinin mahkeme kurdukları kentler olmaktan kesinlikle çıkmışlardı. Çünkü bu iki kent Gümrükler Yasası'ndaki conventus listesinde de yer almaz²⁵¹. Mylasa'nın Plinius'un listesinin hazırlanmış olduğu tarihte Miletos Conventusu'na bağlanmış olabilir. İ.Ö. 17 yılında ise hem Mylasa, hem Ephesos hem de Tralleis'in Ephesos Conventus'u içinde yer almış omalıdır. Plinius'un listesinde adları sayılan Philomelion ve Alabanda Conventusları da İ.Ö. 17 yılında Conventus merkezi değildir. Bu tarihte iki conventus'tan ilki muhtemelen Sardeis Conventus'unun, ikincisi Kybira Conventus'unun içindeydi.

A.H.M. Jones'e göre Asia Eyaleti'ndeki kent ve toplulukların sayısı 282 bin idi. Aralarında özgür olan kentlerin de sayısı çok değildi²⁵². Buna rağmen davalı ve davacıların sayısı, valinin Asia Eyaleti'ndeki adli işlerini büyük bir yük olarak görmesine neden olacak kadar abartılı olmasa gerektir. Zira valilerin bu adli işlerinden şikâyet ettiğine ilişkin bir kayıt ne Cumhuriyet Dönemi'nde ne de Augustus Dönemi'nde mevcuttur. Öte yandan kent ve toplulukların sayısı ile eyaletteki Roma vatandaşlarının nüfusunun çokluğundan anlaşılmaktadır ki valilerin adli işleri yorucu bir görevdi. Strabon'un Galatia'nın Roma eyaleti yapılmasından sonra Kilikia Trakheia'nın Kappadokia kralı Arkhelaios'a bağışlanmasının nedeniyle ilgili olan şu ifadesi de bu yargıyı doğrulayacak niteliktedir:

*“Romalılar burada (Kilikia Trakheia) adaleti uygulamak için her zaman yerinde bulunmayan ve yanında silahlı birlikler bulundurmamak zorunda olan Romalı valiler yerine, bölgenin krallar tarafından yönetilmesinin daha iyi olacağını düşündüler. Böylece (kral) Arkhelaios, Kappadokia'ya ek olarak Kilikia Trakheia'yı da aldı”*²⁵³.

Hangi kentin mahkeme bölgesinin merkezi olacağına Cumhuriyet Dönemi'nde Senato karar veriyordu. Bir Senato eyaleti olan Asia'nın conventus merkezlerini tayin etmek Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu gibi Senato'nun

²⁵¹ CLA 60 vd (II 86-96).

²⁵² Plin. NH V.150. Kaya 2002, 5.

²⁵³ Strab. XIV.5.6.

yetkisinde olması gerekir. Roma'nın tek adamı olarak, iktidar gücünü elinde bulunduran Augustus'un bu konuda insiyatif almasına engel olacak hiçbir engel yoktur. Eğer Asia Eyaleti'deki *conventus* organizasyonu Augustus Dönemi'nde yeniden yapıldıysa bu organizasyon Augustus adına Agrippa tarafından yapılmış olması gerekir. Fakat Agrippa'nın *conventus*larla ilgilendiğine ilişkin tek delil, Plinius'un *conventus*larla ilgili kayıtlarını Agrippa'nın kayıtlarından almış olabileceği olasılığdır ki bu olasılık da çok güçlüdür. Fakat İ.Ö. 17 yılına ait olan Ephesos yazıtından (Gümrükler Yasası'ndaki *conventus* listesi)²⁵⁴ da görüleceği üzere vergilere hangi kentin, topluluğun ya da köylerin tabi olduğuna karar verenler *Consuller* olduğuna göre bu düzenlemeler Augustus tarafından değil Senato tarafından yapılmış olabileceği olasılığının güçlü olduğuna işaret eder.

İ.S. 40-120 yıllarında yaşamış olan Prusalı (Bursa) hatip Dio Khrysostomos'un Apameia'da verdiği bir söylevinden bilinmektedir ki bir kent için mahkeme bölgesinin merkezi olmak ayrıcalıktı²⁵⁵. Ayrıca bir kentin mahkeme bölgesi olması o kentin ekonomisinin canlanmasına katkıda bulunuyordu. Zira mahkemesi dolayısıyla kente gelen davacılar, davalılar ve tanıklar yiyeceklerini, içeceklerini ve diğer ihtiyaçlarını kentten karşılıyorlar ve bu nedenle para harcamak zorunda kalıyorlardı. Nitekim zengin ve lüks bir yaşamın sürüldüğü kent olarak bilinen Alabanda kenti bir *conventus* merkeziydi²⁵⁶.

Cumhuriyet Dönemi'nde Senato tarafından bir yıllığına tayin edilen valiler, vali olarak görev yaptıkları bir yıllık süre içerisinde *conventus* merkezi olan kentlere gider ve o kentlerde mahkeme kurardı. Gümrükler Yasası'ndaki *conventus*lar listesinden de anlaşılacağı üzere mahkemeye tabi olan yerleşim birimleri *conventus* merkezini ve ona adli anlamda bağlı olan özgür ya da özgür olmayan kent, kasaba ve köyleri kapsıyordu²⁵⁷. Fakat vali, bir *conventus* merkezinde mahkemesini kurduğu zaman o *conventus* merkezine mensup olmayan kişileri de mahkemeye davet edebilirdi. Ayrıca valinin sahip olduğu

²⁵⁴ CLA 11.88-96.

²⁵⁵ Dio Khrys. Or. 33.

²⁵⁶ Kaya 2001, 6.

²⁵⁷ CLA 11.88-96.

imperium'u özgür kentlerin vatandaşlarıyla ilgili davalarla da gerektiğinde ilgilenmesine imkân tanıyordu.

Cumhuriyet Dönemi'ndeki bu uygulamanın değiştiğine dair hiçbir bilgi mevcut değil. Nitekim Augustus Dönemi'nde valinin özgür kentlerin vatandaşlarıyla ilgili bu müdahalesinin örnekleri Asia Eyaleti'nden bilinmektedir. Bunlardan birisi bir Thyateira'da (Akhisar) ortaya çıkan bir itilaf ile ilgilidir. Sorun kentin kutsal olan bir parasıyla ilgili olarak ortaya çıkan sorun, eyaletin Proconsul'ünün kentin yüksek kamu görevlilerine yazmış olduğu bir mektubuyla çözüldü²⁵⁸. Ayrıca, bir başka özgür kent olan Knidos'un bir vatandaşı olan Eubulus, Knidos'un Kent Mahkemesi'nde adam öldürmekten suçlandı. Eubulus'un kölelerinden birisi, Eubulus ve karısına küfrederek saldıran bir hasmını geri püskürtmek için bir girişimde bulunduğu kazayla adamın arkadaşını öldürmüştü. Eubulus Kent Mahkemesi'nde kendisine muhalif olanlarca bu nedenle idamla yargılanmıştı. Eubulus bu haksızlığa İmparator Augustus'a başvurarak engel olmak istedi. Knidoslular da suçlamalarını savunmak için Augustus'a elçilerini gönderdi. Augustus, davayı araştırması ve karar vermesi için Asia Eyaleti valisi, Gaius Asinius Gallus'a havale etti. Valinin mahkemesi, Eubulus'u akladı ve Augustus, valinin kendisine mektupla gönderdiği berat kararını kent otoritelerine rapor etti²⁵⁹. Buradan anlaşılmaktadır ki Augustus, eyaletlilerin davalarında temyiz mercisi konumunda da olabiliyordu. Nitekim Traianus Dönemi'nde Bithynia-Pontos Eyaleti valiliği yapmış olan Genç Plinius'un imparator Traianus ile yapmış olduğu mektuplaşmalardan da valilerin imparatoru önemli davalarda mektupla bilgilendirip, onun düşüncesini aldıkları bilinmektedir.

Adli işler konusunda Augustus Dönemi'nde yapılan bir değişiklik de mahkemelerin kurulmuş olduğu mevsimle ilgilidir. Cumhuriyet Dönemi'nde mahkemeler kışın kuruluyordu. Çünkü Cumhuriyet Dönemi valileri tüm dikkatlerini yazın yapılan savaşlara veriyordu. Augustus, tüm orduyu kendine bağlayınca bir Senato eyaleti olan ve dolayısıyla *inermes* olan Asia Eyaleti'nin

²⁵⁸ Magie 1950, 479.

²⁵⁹ Magie 1950, 479 vd.

valisinin önceliği, eyaleti dışında ya da sınır bölgelerinde yazın yapılan savaşlara dikkatini vermek olmadı. Bu nedenle duruşmalar bu eyalette yazın yapılmaya başladı²⁶⁰. Fakat Galatia Eyaleti'nin valileri zaman zaman, örneğin eyaletin güneyinin pasivizasyonu²⁶¹ sırasında mahkemeleri kışın kurmuş olabilir.

Mahkemeye valinin kendisi başkanlık ediyordu. Mahkeme jürileri ise mahkemenin kurulduğu kentte oturan Roma vatandaşları arasından seçiliyordu. Davanın sonuçlandıran valinin kararı kesindi, temyizi yoktu²⁶². Fakat Augustus'un şikâyet üzerine Augustus'un Knidos davasını valiye havale etmiş olmasından da görüleceği üzere, yerel mahkemelerin kararı kesin olmayabiliyor, Augustus'a bir temyiz merci olarak başvurulabiliyordu²⁶³. Vali isterse yardımcısı olan Praetor rütbeli bir legatusunu mahkemeye başkanlık yapması için yargıç olarak görevlendirebilirdi²⁶⁴.

Cumhuriyet Dönemi'nde tüm valileri ya da yardımcıları yargıç olarak duruşmaları dürüstçe ve adaletli bir şekilde yönetmediler. Zira halka yüksek faizle borç veren Romalı bankerler ya da publicanuslarla (=vergi mültezimleri) ilgili davalarda dürüst olabilmeleri zordu. Çünkü onlar, Roma'daki siyasi yaşamın güçlü taraflarından olan Atlı Sınıfı'nın temsilcileriydiler. Görevlerini dürüstlükle yapan bir vali, valilik görevi sonunda Roma'ya döndüğünde bir şekilde suçlanıp, Atlı Sınıfı'nın oylarıyla haksız yere suçlanıp, Atlı Sınıfı'nın oylarıyla haksız yere mahkum edilebiliyorlardı²⁶⁵. Fakat Augustus Dönemi'nde dürüst valilerin valilik görevleri sona erince haksız mahkûmiyet tehdidi yaşamaları zordu. Hatta Augustus'un valilerin yargılanmasında eyalet halkının şikâyet ve tanıklığı anlamında cesaretlendirici olan yasal düzenlemeler yaptığının ve valilere rüşvete tevessül etmeyeceği umuduyla maaş bağladığının bilinmesi²⁶⁶ valilerin eyaletlerindeki adli işleride dürüstçe karar verebilmesindeki zorlukların önemli

²⁶⁰ Kaya 2001, 6.

²⁶¹ Pisidia ve Isauria'daki savaşlar için bk. Kaya 2011, 138 vd.

²⁶² Magie 1950, 171.

²⁶³ Galsterer 2008, 412.

²⁶⁴ Galsterer 2008, 411.

²⁶⁵ Kaya 2001, 6. Eyalet halkını Romalı istismarcılara karşı koruyarak onların büyük sempatisini kazanan Asia Eyaleti valisi Rutilius, valilik görevi sona erince döndüğü Roma'da Atlı Sınıfı'nın etkisiyle haksız yere suçlanmış ve mahkemeye çıkarılmıştır. Bk. Burton 1975, 94 vd.

²⁶⁶ Harris 1980, 876. Brunt 1961, 198 vd. Magie 1950, 489.

ölçüde kalkmış olduğuna işaret eder. Nitekim Bithynia valisi M. Granius Marcellus ve Asia Eyaleti valisi L. Valerius Messalla Volesus dışında kötü yönetim ve adaletsizliğiyle adını duyurmuş bir vali ne Asia Eyaleti’de ne de diğer eyaletlerde vardır²⁶⁷.

Anadolu’daki Roma eyaletlerinden Asia Eyaleti dışındakilerde, yani Bithynia, Kilikia ve Galatia Eyaletleri’nde Conventus Iuridicus organizasyonu yoktu. Bunun nedeni bu eyaletlerde de valinin görevleri arasında adli işlerin olmaması değildi. Valilerin öncelikli ve ihmal etmemesi gereken görevi bu eyaletlerdeki adli işlerdi. Bithynia-Pontos Eyaleti’ndeki mahkeme merkezleri bilinmiyor. Fakat en azından eyaletin başkenti Nikomedia mahkemelerin kurulduğu kentlerden birisiydi. Eyaletin diğer büyük kentleri de Augustus Dönemi’nde mahkemelerin kurulacağı kentler olarak tayin edilmiş olabilir. Zira İmparator Traianus Dönemi’nde Bithynia-Pontos Eyaleti valiliği yapmış olan Genç Plinius’un vergilerin toplandığı Nikaia, Prusa, Byzantion, Sinope, Amastris, Amisos ve Amastris gibi büyük kentlerde mahkemeler kurmuş olduğunun işaretleri, Plinius’un imparator Traianus ile mektuplaşmalarında görülmektedir²⁶⁸. Kilikia bir Prucurator’un yönetimi idi ve bu eyalette onun öncelikli olan görevi vergileri toplamaktı. Dolayısıyla adli işlerin çok küçük olan bu eyalette nasıl yürütüldüğü bilinmiyor. Galatia Eyaleti ise Augustus Dönemi’nde Anadolu’daki Roma eyaletlerinin en büyüğüydü ve eyaletin her bölgesinin bir metropolis’i vardı. Metropolislerin mahkemelerin kurulduğu yerler olarak seçilmiş olduklarının bilinmesinden²⁶⁹ hareketle Galatia Eyaleti’nin metropolisleri olan şu kentlerin de mahkemelerin kurulduğu kentler olabileceğini düşünebiliriz: Galatia Bölgesi’nde Ankyra, Paphlagonia’da Pompeiopolis (Taşköprü), Lykaonia’da İkonion (Konya), Pisidia’da Sagalassos, Isauria’da İsaure Vetis (Eski İsaure:

²⁶⁷ Bithynia Eyaleti valisi Granius Marcellus için bk. Tac. *Ann.* I.74. Harris 1980, 876. Brunt 1961, 197 vd. Magie 1950, 505. Valerius Messalla Volesus için bk. Magie 1950, 489, 1347.

²⁶⁸ Plin. *Epis.* X. 58, 78, 81, 90, 92, 93, 96 (Hristiyanların yargılanması), 98, 110. Mitchell 1993, I, 64 n.31.

²⁶⁹ Çapar 1995, 743.

Bozkır), Pontus Galaticus'da Amaseia. Bu kentlerden İkonion, İ.Ö. 53 yılında Kilikia Eyaleti'nin kentiydi²⁷⁰.

III.7. Eyaletlerde Roma Garnizonları

Augustus'un Roma ordusuyla ilgili reformları arasında Roma lejyonları, yardımcı birlikleri ve taktik birlikleriyle ilgili olarak bir yenilik söz konusu değildi. Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu gibi Roma ordusu, askerleri Roma vatandaşlarından oluşturulan lejyonlar (*legiones*) ve müttefiklerden temin edilen Yardımcı Birliklerden (*=auxilia*) oluşmaya devam etti. Ordunun taktik birliği Cohorslar (*=cohortes*) idi. Lejyonlara legatuslar (*=legati legiones*) komuta ediyordu. Legatusların astları yine Askeri Tribunlar (*=Tribuni Militum*), Askeri Tribunların da astları *Centurionlar* (Yüzbaşı) idi. 5000-5500 lejyoneri olan her lejyonda 10 Cohors vardı²⁷¹. Fakat Augustus, bunlar dışında çok köklü yenilikler yaptı. Her şeyden önce Cumhuriyet Dönemi'nde Senato'nun denetiminde olan tüm Roma ordusunu kendisine bağladı. Başka bir ifadeyle Senato'nun ordu üzerindeki denetimine son verdi. Günümüz tabiriyle Augustus Roma ordularının başkomutanıydı. İkinci köklü değişim ordunun daimi ordugâhlarının olması ve askerliğin paralı olmasıydı. Augustus, Roma lejyonlarını imparatorluğun sınırlarında olan eyaletlere daimi olarak yerleştirdi²⁷². Böylece Roma lejyonları, ilk kez Roma'dan ve başkomutanlarından çok uzaklarda olan eyaletlerde daimi olarak konuşlandıkları ordugâhlara sahip oldular.

Augustus'tan itibaren Roma lejyonlarının daimi olarak askerlik hizmeti yaptıkları karargâhlarına *Castris* (çoğulu *Castra*) ve *Castellum* (çoğulu *Castella*) denildi. Lejyonerlerin daimi karargâhlarında görev yapmak zorunda olması, onların Roma yasasına rağmen bulundukları bölgenin kadınlarıyla evlenmeleri sonucunu doğurdu. Böylece bu evlilikten doğan erkek çocukların da lejyoner olmalarının yolu açıldı ve yazıtlarda onların doğum yeri olarak *Castris* verildi²⁷³.

²⁷⁰ Cicero, Kilikia Eyaleti valisiyken Parth tehdidine karşı kampını İkonion'da kurdu. Bk. Magie 1950, 396 vd., 1252.

²⁷¹ Parker 1980, 72 vd. Lejyonların cohors (çoğ. Cohortes) denen birlikleri Marius tarafından kuruldu. Bk. Erdkamp 2006, 291 vd.

²⁷² Keppie 2008, 376 vd. Scullard 1988, 243 vd. Parker 1980, 75 vd.

²⁷³ Parker 1980, 237.

Anadolu'daki Augustus Dönemi Roma eyaletlerinden hiç birisi bir düşman ülkesiyle ortak sınıra sahip değildi. Buna rağmen Anadolu'daki iki Roma eyaleti, Augustus'a bağlıydı. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi bu eyaletlerden birisi çok küçük olan Kilikia Eyaleti, ikincisi Galatia Eyaleti'yd²⁷⁴. Galatia Eyaleti ile Parthlar arasında yer alan Kappadokia Krallığı, Roma'ya bağımlı bir krallıktı. Diğer eyaletler, yani Bithynia-Pontos ve Asia Eyaletleri Senato'nun eyaletiydi. Bu nedenle bu iki eyalette daimi Roma garnizonlarının bulunmaması gerekir. Nitekim İ.S. I. Yüzyılda yaşamış olan Yahudi tarihçi Flavius Josephos, Nero Dönemi'ne kadar Asia'nın 500 kentinin emrinde garnizon bulunmayan Roma valisine tabi olduğunu yazmıştır²⁷⁵. Aynı tarihçiye göre Bithynia-Pontos Eyaleti de *inermes*, yani garnizonsuz eyaletti²⁷⁶.

İmparator Traianus Dönemi'nde Bithynia-Pontos Eyaleti valiliği yapmış olan Genç Plinius dışındaki hiçbir antik kaynak da en azından Anadolu'daki Roma eyaletlerinde Roma askeri güçlerinin bulunduğuna ilişkin bir bilgi aktarmadılar. Fakat epigrafik araştırmalar, Anadolu'daki Roma eyaletlerinin Principatus Dönemi'nde *inermes* oldukları yönündeki yaygın kanaati değiştirecek belgeleri keşfetti²⁷⁷. Fakat bu yazıtlardan bilinen Senato eyaletlerindeki *cohorslar* (çoğulu *cohortes*) ya da *alae* denilen atlı birliklerinin hiç birisi imparator Nero (veya en erken imparator Claudius) Dönemi öncesine tarihlenmedi²⁷⁸. Buna rağmen valinin en azından adli işleri dolayısıyla eyaleti dolaşmak zorunda olması ona refakat edecek bir birliğin bulunmasını gerektiriyordu. Hem bu nedenle hem yol güvenliği ve yeni yol yapımı ya da tamiri gibi nedenlerle Senato eyaletlerinde

²⁷⁴ Bk. dn. 96 vd., 112.

²⁷⁵ BJ II.366.

²⁷⁶ BJ II.3368. Kaya 2003, 83 vd.

²⁷⁷ Plinius'un Bithynia-Pontos Eyaleti valiliği yaptığı dönemde Nikomedia konuşlandırılmış olan bir *cohors* (Cohors VI Equestris=Cohors Sextae Equestris) vardı (Plin. *Epis.* X.106. *IGRR* III 1396). Ayrıca Pontos'un kıyı bölgesinde, kıyı bölgesi Atlı birliği komutanının (Praefectus Orae Ponticae) olduğu bilinmektedir (Plinius, *Epistulae* X.21). en erken Claudius'un imparatorluğu döneminden itibaren eyalete gelmiş olabileceği düşünülen Bithynia'daki diğer birlikler ise şunlardı: Ala I Flavia Augusta Britannica, Ala Claudia Nova, Ala Moesica ve Ala VI Equitata. Bunlardan ilk ikisinin karagahı Amaseia'da (*Studia Pontika* III. 104-105), Ala Moesica'nın karargahı Zela'da (Zile), Ala VI Equitata'nın karargahı, Byzantion'dan sonraki ilk posta istasyon'u olan Dakibyza'da (Gebze) idi (Mitchell 1993, I, 129, 136).

²⁷⁸ Kaya 2003, 84 vd.

de yardımcı askeri birliklere ihtiyaç duyuluyordu. Nitekim Asia Eyaleti'nde Ephesos ile Smyrna (İzmir) arasındaki yolun Augustus'un talimatıyla yaptırılmış olduğu bilinmektedir²⁷⁹. Ancak bu birliklerin asker sayısı bir lejyonun asker sayısından daha fazla olduğunu düşünemeyiz. Çünkü Bithynia-Pontus Eyaleti, imparator eyaleti yapılmış olduğu Traianus Dönemi'nde bile bir lejyondan daha fazla askeri birliğe sahip değildi. Augustus tarafından kurulan Galatia Eyaleti'nin ise kurulduğu tarihten itibaren *inermes* olmadığı yazıtlar sayesinde kesinlikle bilinmektedir.

Galatia Eyaleti'nde varlığı bilinen ilk lejyonlar, Galatia kralı Deiotaros'un Roma lejyonlarını örnek alarak kurup silahlandığı birlikleriydi. İ.Ö. 25 yılında ölen Galatia kralı Amyntas'ın eyaletin güneyindeki Homanadlara karşı savaşırken emrinde olan bu askeri birliklere, Amyntas'ın vasiyeti gereği Augustus adına vali Lollius tarafından el koyuldu²⁸⁰. Roma lejyonları olarak Roma ordusuna dâhil edilen bu birliklerin eyalette nerede konuşlandığı ve ne kadar kaldığı bilinmiyor. Fakat birliklerin sürekli olarak Galatia Eyaleti'nde tutulmadığı, Mısır'a aktarıldığı ve orada daha sonra Legio XXII Deiotariana adını aldığı bilinmektedir²⁸¹. Ancak Deiotaros'un kurduğu bu lejyondan en azından bir atlı birliği Galatia Eyaleti'nde yardımcı birlik olarak kaldı. Fakat *Ala Phrygium* adını taşıyan ve muhtemelen karargâhı Antiokheia olan bu birlik, eyaletin daimi birliği olmadı²⁸². Via Sebasta'nın inşasından sonra ya da Homanad tehdidinin ortadan kalkmasından sonra ya başka bir lejyonun birliği yapılmak üzere eyaletten taşındı ya da eyaletteki başka birliklere dağıtıldı²⁸³. Çünkü bu yardımcı birliğin adına Augustus Dönemi'nden sonra rastlanmaz.

Galatia Eyaleti'nde görev yapmış olduğu bilinen beş yardımcı birlik daha bilinmektedir. Bunlardan birisi *Ala Antiokhiensium*, ikincisi *Ala Augusta Germanica*, üçüncüsü *Ala Augusta Colanorum*, dördüncüsü *Cohors I Augusta*

²⁷⁹ Magie 1950, 448. Yolların yapımı görevi, İ.S. I. Yüzyıl ortalarından itibaren Senato eyaletlerinde bile imparatorluk yönetimine devredildi.

²⁸⁰ Sherk 1980, 958 vd.

²⁸¹ Kaya 2005, 90 vd.

²⁸² Sherk 1955, 407.

²⁸³ Sherk 1955, 407.

Cyrenaica Equitata ve beşincisi *Ala Hispanorum* idi. İlkinin askerleri adından da anlaşılacağı üzere Antiokheia'dan toplandı. Karargahı Antiokheia (Yalvaç) olması gereken bu birlik de Ala Phrygium gibi eyaletin daimi garnizonu olmadı ve eyaletten ayrıldı. İ.S. 75 yılında Syria Eyaleti'nin Antiokheia (Antakya) kentindeydi²⁸⁴. Karargahı Antiokheia (Yalvaç) ya da yakınında bir yerde olan, asker kaydı Augustus Dönemi'nde Germania'da yapılmış bulunan Ala Augusta Germanica, muhtemelen yol güvenliğinden sorumluydu ve ihtiyaca göre hareketliydi. Ala I Augusta Colonorum, adından da anlaşılacağı üzere askerleri Galatia Eyaleti'nin güneyindeki Roma kolonilerinden kaydedilmişti. Bu yardımcı birliğin karargâhı İkonion'da (Konya) bulunuyordu²⁸⁵. Ala I Augusta Cyrenaica Equitata'nın karargâhı Ankyra'ydı²⁸⁶. Cohors Hispanorum, askerleri İspania'dan kaydedilmiş olan bir yardımcı birlikti. Bu birlik de Ankyra'daydı. Fakat Ankyra'daki bu iki birliğin, özellikle ikincisinin Augustus Dönemi'nde bu eyalette olup olmadıkları belli değil.

Augustus Dönemi Galatia Eyaleti'nde görev yapmış olan bir başka askeri birlik VII. Lejyon (*legio VII*) idi. Cumhuriyet Dönemi'nde Pompeius'un emrinde savaşmış olduğu bilinen bu lejyon, Galatia Eyaleti'in kurucusu ve ilk valisi Lollius ile birlikte, yani İ.Ö. 25 yılında eyalete geldi²⁸⁷. Karargâhı Antiokheia'da ya da bu kentin yakınlarında bulunan lejyon, Galatia Eyaleti'nde İ.Ö. 13 yılına kadar görev yaptı. Sonraki iki yıl içerisinde Trakya'ya gitmek için Galatia Eyaleti'nden ayrıldı. Trakya'dan Makedonia'ya geçen ve orada Makedonika (*Legio VII Makedonica*) adını alan lejyon, Galatia Eyaleti'nde kalmış olduğu süre içinde bu eyaletten asker kaydetti. Pessinus, Tavion, İkonion, Sebastopolis gibi kentlerin de aralarında olduğu eyaletin hemen her bölgesinden kaydedilmiş olan Legio VII'deki Anadolu askerlerin çoğu askeri hizmetlerini tamamladıktan sonra vatanlarına dönerlerken, kimileri lejyon karargâhının bulunduğu ülkede

²⁸⁴ Sherk 1955, 408. Mitchell 1993, I, 74.

²⁸⁵ Mitchell 1993, I, 74.

²⁸⁶ Bosch 1967, no. 113 vd.

²⁸⁷ Legio VII'nin İ.Ö. 25 yılında vali Lollius ile birlikte Galatia Eyaleti'ne gelmiş olduğunun kanıtı bu lejyonun İkonionlu bir veteranın adının vali Lollius'un adını taşıyor (M. Lollius M.f.) olmasından anlaşılmıştır. Bk. *IGRR* 1476.

kaldı²⁸⁸. Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki Galatia Eyaleti'nde daimi olarak görev yapan bir lejyon olmadı. Geçici olarak eyalete bulunan ya da gelen lejyonlardan birisi, Mısır'a gittikten sonra *Legio XXII Deiotariano* adını alacak olan Amyntas'ın mirası olan birlikler, diğeri *Legio VII* idi. Her ikisi de en geç Homnadlarla yapılan savaştan sonra Galatia Eyaleti'nden ayrıldı²⁸⁹. Ancak Galatia Eyaleti, Augustus Dönemi boyunca ve sonrasında *inermes* değildi. Eyalette yardımcı birliklerden oluşan ve muhtemelen asker sayısı bir lejyona tekabül edecek kadar olan bir askeri kuvvet bulunmaktaydı. Eyaletin valilerinin Homanadlarla savaş düşünülerek gönderilenler dışında Consul rütbeli (eski Consul) değilde Praetor rütbeli olarak tayin edilmiş olması da eyalette bir lejyondan daha fazla askeri birliğin olmayacağına işaret etmektedir. Eyaletteki tüm birlikler eyalet valisinin emrindeydi. Onlar yol güvenliği ve yolların yapımı gibi işlerle meşgul oldular.

III.8. Vergiler ve Vergi Mültezimleri (Publicani)

İ.Ö. 63 yılında Consulluk, İ.Ö. 53 yılında Kilikia Eyaleti valiliği yapmış olan Roma'nın ünlü devlet adamı ve hukukçusu Cicero'nun şu satırlarından da anlaşılacağı üzere Romalılar, Sicilia'da Syrakusai kenti kralı Hiero'nun vergilendirme sistemini benimsediler:

*“Hiero'nun yasası öylesine dikkatli bir şekilde hazırlanmıştı ki çiftçinin vergi toplayıcısını ne hububat tarlalarında ne harman yerinde ne de ambarlarda şiddetli bir ceza olmaksızın tek bir hububat bile aldatma olanağı vardı”*²⁹⁰.

I. Pön Savaşı öncesinde Sicilia'ya egemen olan ve bu adanın kendilerine bağımlı olan yerleşim birimlerinden vergi alan iki siyasi güçten birisi olan Syrakusai kentinin kralı II. Hiero, hükümdarlığı döneminde vergi sistemini yeniden düzenlemişti. Sicilia'ya gönderilen Quaestor rütbeli Romalı magistratlar, Hiero'nun çok etkili bir şekilde düzenlemiş olduğu ondalık vergi sistemi kanununu aynen benimsemeye karar verdiler. Bu nedenle Romalıların *Lex*

²⁸⁸ Mitchell 1976, 299 vd. Mitchell 1993, I, 73, 137. Kaya 2005b, 92 vd.

²⁸⁹ Kaya 2011, 247 vd. Mitchell 1993, I, 137 vd.

²⁹⁰ Cic. Verr. II.3.8.20.

Hieronica (=Hiero Kanunu) olarak tarihe mal ettikleri Sicilia'daki vergi sistemini, daha sonra Sicilia Eyaleti valiliğine atanan *Praetor* rütbeli magistratlar da değiştirmeden uyguladılar²⁹¹. Sicilia Eyaleti valisi P. Rupilius'un yayınladığı ile yaptığı yeni idari düzenlemelerin yapılmış olduğu İ.Ö. 131 yılına kadar ayrıca bir Roma eyalet yasasıyla (*Lex Provincia*) tanımlanmamış olan bu ilk vergi toplama uygulaması değiştirilmeden muhafaza edildi²⁹².

İkinci bölümde de söz etmiş olduğumuz gibi Sicilia'daki vergi sisteminin esasını toprağa bağlı ürünlerden alınan ondalık (1/10) vergi oluşturuyordu. *Decumana* denilen bu vergi, tarımla uğraşan yerleşim birimlerinin sakinleri tarafından arazisinden elde ettiği ürünün 1/10'u olarak ödenecekti. Bu nedenle Roma'nın bu vergiden elde edeceği yıllık gelir sabit değildi. Mevsimlerin tarım için uygun oluşuna ya da olmayışına göre değişiyordu. İlk Roma eyaleti Sicilia'nın Roma'ya ödemek zorunda olduğu bir diğer vergi *scriptura* denilen otlak vergisiydi. Nakit para olarak ödenen bu vergi, her otlak için yıllık olarak belirlenmişti. Eyaletin ödediği üçüncü vergi türü *portoria* denen gümrük vergisiydi. Her tür ihraç ve ithal ticari mallar üzerinden her sınır geçişinde alınan bu verginin oranı % 5 idi²⁹³. Sicilialıların Romalıları olan ekonomik anlamdaki yükümlülükleri bu vergilerle sınırlı değildi. Onlar, Roma'daki Plebslerle Sicilia'daki Romalı valinin ve valilik konağı için hububat temin etmekle yükümlü kılındılar. Fakat bu hububatı onlar meccanen değil, para karşılığında satacaklardı. Onların bu konuda yükümlüğü hububat satışında önceliği Plebslerin ihtiyacına ve vali konağına vermekle sınırlıydı. Plebslere satılmak için ayrılması gereken hububata *frumentum emptum*, vali hanesine satılmak için ayrılan hububata ise *frumentum in cellam* veya *frumentum aestumatum* denilmektedir²⁹⁴. Bu talepler

²⁹¹ Cic. Verr. III. 13-14; V. 56; IV. 123; Leg. Agr. II. 57; Phil. XI.101. Lex Hieronica ve Sicilia'nın vergilendirilmesi konusunda bk. Pritchard 1970, 352 vd. Carcopina 1919, 34.

²⁹² İ.Ö. 132 yılında Consulluk yapmış olan P. Rupilius, ertesi yıl Sicilia Eyaleti valiliğine tayin edildi. Rupilius, adadaki ilk iç savaştan sonra eyaletin yönetimini yeniden organize eden bir edictum (Edictum Rupilia de Sicilia) yayınladı. Bk. Cic. Verr. II. 13, 15, 16, 37.

²⁹³ Scullard 2000, 181.

²⁹⁴ Richardson 2008, 583. Scullard 1988, 91.

İ.Ö. 73 yılında, bu yılın Consulleri tarafından çıkarılan bir hububat yasasıyla yeniden düzenlendi²⁹⁵.

Romalılar, Syrakusai kralı II. Hiero'nun vergi sistemini temel alarak topladıkları ondalık vergi sistemini adaletli bir şekilde yönettiler. Bu sistem daha sonra kurulan diğer eyaletleri istismar eden Romalı vergi mültezimlerinin (=Publicani) avı olmaktan kurtardı²⁹⁶.

Ephesos'ta bulunan Gümrük Yasasından Anadolu'nun Asia Eyaleti gümrük istasyonları şunlardı: Pontos, Khalkedon, Daskyleion, Rhyndakos Nehri ağzındaki Apollonia, Kyzikos, Priapos (Karabiga), Parium (Kemer), Lampsakos (Lapseki), Abydos (Nara), Dardanos (Maltepe), Sigeion, Aleksandria, Hamaitos, Assos (Behram Kale), Gargarus (Nusretli Burnu), Poroselene, Antadros (Altınoluk), Asturia, Adremiteion (Edremit), Ataneus, Pitane (Çandarlı), Elaia (Aliğa), Myrina (Kalabaksaray), Phokaia (Phoça), Erythrai (Ildırı), Smyrna, Kolohphon (Değirmendere), Teos (Sığacık), Ephesos, Priene (Güllübahçe), Miletos (Milet), Iasos, Bargylia, Keramos, Halikarnassos, Mindos (Gümüşlük), Knidos (Reşadiye), Physikos, Kaunos (Dalyan), Attaleia (Antalya), Aspendos (Belkıs), Perge, Magydos, Phaselis ve Side²⁹⁷.

Cicero tarafından vergilerin toplanması metodunu dikkate alarak ikiye ayırdığı vergilerden birisi *Stipendium*, ikincisi 1/10 oranında mahsül vergisi olarak alınan *Decumana* idi. İlki zafer ödülü olarak, savaşta yenilene fatura edilen savaş tazminatı olarak bir kerede alınan ya da yine savaş tazminatı olarak itibar edildiği için bir eyalette bulunmak zorunda olan Roma birliklerine eyaletteki kabile şefleri

²⁹⁵ İ.Ö. 73 yılı Consulleri olan M. Terentius Varro Lucullus ile C. Cassius Longinus tarafından hububat yasasının (*lex Terentia et Cassica Frumentaria*) ayrıntıları tartışmalıdır. Fakat hububatın savaşlar dolayısıyla ortaya çıkan ihtiyaç ve korsanlar nedeniyle azalması ve fiyatının artması, bu yasanın çıkarılmasına yol açmıştır. Sicilia'dan gelen hububatın alıcısı olan 40 bin Plebs'e 5 modiusluk miktarın teslimini hızlandırmayı ve daha ucuza dağıtımını garanti etti. Alıcı sayısı Gracchus tarafından 40 bin, fiyat da 61/3 asses olarak belirlenmişti. Bk. Cicero, *Verr.* II. 3. 163 ve 173; Sall. *Hist.* III. 34; 48. 19 M. Ayrıca bk. Scullard 1988, 91.

²⁹⁶ Scullard 1988, 91.

²⁹⁷ Palaz Erdemir 2002, 10 vd. Bu gümrük istasyonları, Publicani tarafından toplanan vergilerin eyalet sınırlanmadığına işaret etmektedir. Çünkü bu istasyonlar, Asia Eyaleti dışındaki Pontos'u, Bithynia ve Pamphylia kentlerini de içermektedir. Publicaniler, her hangi bir malı deniz yoluyla ithal veya ihraç eden kişiler bu istasyonlarda vergi mültezimleri olan Publicanilere kayıt yaptırmaları gerekiyor.

tarafından ödenen (örneğin Hispania’da ödendi²⁹⁸) miktarı belli olan, fakat düzenli olmayan vergidir²⁹⁹. İkincisi olan Ondalık vergi (*decumana*) da miktarı önceden belirlenen bir vergiydi. Düzenli olan bu vergi (*decumana*), ilk Roma eyaleti olan Sicilia’da gümrük vergilerinde olduğu gibi kişilere ya da şirketlere ihale edilip sözleşmeyle kiraya verilmedi. Bir resmi hizmetin yaratılmasını gerektirecek olan resmi memurlar ihdas edilerek ya da tayin edilerek yönetilmesi yoluna da başvurulmadı. Sicilia Eyaleti’nin vergisi Roma’da Censorler tarafından ihaleyle satışa çıkarıldı ve en yüksek teklifi verene satıldı. Fakat bu ihaleye Romalı Atlı Sınıfı’nın temsilcileri olan *Publicani*’nin (Vergi Mültezimleri) katılıp teklif vermelerine izin verilmedi. Çiftçilerin, çiftçi arazilerinin ve mahsullerinin listesi Sicilia’daki yerel kent magistratları tarafından hazırlandı. Böyle bir listenin çıkarılması, ihaleye katılacak olan yüklenicinin (çoğu kez kentin kendisi) Romalı magistratın (=Censor) huzurunda 2/5 kazanç beklentisiyle yapacağı teklif için gerekiyordu. İhaleyi kazanan yüklenici, haksızlığa karşı korunan çiftçilerle ondalık verginin tam olan miktarını belirler ve yapılan tüm antlaşmaların kopyalarını Romalı magistrata emanet ederdi. Böylece yerel otoriteler, zamanı geldiğinde bir Romalı magistrata ödenecek olan mahsulün doğru teslimi için uygun oldular³⁰⁰.

Sicilia’daki vergi sistemi ve uygulaması, vergilerin toplanma yöntemi dışında tüm eyaletlerde uygulandı. Vergilerin toplanmasıyla ilgili yöntem, İ.Ö. 122 yılında ikinci kez Halk Temsilcisi seçilen Gaius Gracchus’un çıkardığı eyalet yasasıyla Sicilia dışındaki diğer eyaletler için değişti. Zira bu yasa, Asia Eyaleti vergilerinin Roma’da Censor tarafından ihale ile satışa çıkarılmasını olanaklı kıldı. Böylece eyalet vergilerinin büyük kısmı Roma halkı toplulukları (*Societates Publicanorum*) şirketlerinin temsilcileri olan *publicanuslar* (çoğulu:Publicani) tarafından toplanmaya başlandı³⁰¹.

²⁹⁸ Liv. XXVIII.25. 6 vd.

²⁹⁹ Liv. Liv. XXI.1.5; 40.5; 41.9; XXX.37.5; XXXII.2.2; XXXIII.46.8; XXXVI.4.7. Richardson 2008, 585 vd.

³⁰⁰ Scullard 2000, 183.

³⁰¹ Millar 2002, 155 vd. Lintott 2008a, 25.

Publicanuslar, eyaletlerde eyalet valileri ve maiyetindekiler dışındaki Romalılarıdır. Onlar, Roma halkı adına çalışan, iş yapan Atlı Sınıfı'ndan (*Equites*) kimselerin oluşturduğu ve adına *Societates Publicanorum* denilen Halk Topluluklarının temsilcileriydiler. Günümüzün anonim şirketlerine benzeyen bu topluluklar, Cumhuriyet Dönemi'nde su kemerlerinin inşası, ordunun iaşesinin sağlanması ve vergilerin toplanması gibi büyük sermaye gerektiren işleri üslenen sermayedar grupları ya da şirketlerdi. Tüm şirketler aynı büyüklükte sermaye sahibi değildi. Üstlendikleri işin büyüklüğüne göre günümüzdeki şirketler gibi kendi aralarında yaptıkları sözleşmelerle de ortak olabiliyorlardı³⁰². Özellikle iki vergi türü onlar tarafından toplanıyordu. Bunlardan birisi *portoria* denilen gümrük vergisi, ikincisi Doğu eyaletlerinde toplanan ve tarım ürünlerinden 1/10 oranında alınan mahsul vergisi (*decumana*) ve üçüncüsü otlak hayvanları sayısı üzerine temellendirilmiş olan *scriptura* (otlak vergisi) idi. Eyaletlerden toplanan bu vergiler, beş yıllığına kiralanmak üzere Roma'da Censorler tarafından açık artırmayla ihaleye çıkarılır, en fazla teklif veren *publicani* şirketi bu vergileri toplama hakkına sahip olurdu. Bu nedenle Atlı Sınıfı (*Equites*) mensubu bu şirketlerin ihaleyle aldıkları eyalet vergileri toplamak için gönderdikleri temsilcileri (*publicani*), beş yıl boyunca gittikleri eyalette kalıyordu. Sahip oldukları büyük sermaye sahibi bu şirketler Roma'da, onların temsilcileri de bulundukları eyalette yerel banka olarak da iş görürlerdi. Özellikle bir düşmana karşı savaşmak durumunda kalan ve bu nedenle paraya ihtiyacı olan Roma valisinin bu anlamda onlar çok işine yarıyordu. Ayrıca Publicanuslar, paralarını teminat altına almak isteyen ya da mektuplarını güvenli ve hızlı bir şekilde Roma'ya göndermek isteyen valilerin işlerini bu anlamda da kolaylaştırıyorlardı³⁰³.

Sözünü ettiğimiz *decumana* ve *scriptura* denen vergiler *tributum soli* (dolaysız vergi) kapsamındaydı ve toprak sahibi olan herkesten alınıyordu. Tüm eyaletlerde toprak sahibi olanlar, Roma vatandaşları ve özgür kentler (*liberae*

³⁰² Publicanuslar konusunda geniş bilgi için bk. Badian 1976, 67 vd.

³⁰³ Richardson 2008, 584 vd.

civitates) de dahil herkes *tributum soli* denilen arazi vergisini ödemek zorundaydı. Sicilia dışındaki tüm eyaletlerin bu vergilerini Publicanuslar topladılar. Bu vergiye tabi olmayanlar, yalnızca *ius Italicum*’a (İtalya bu vergiden muaftı) sahip olan kentler ile kolonilerin sakinleriydi.³⁰⁴ Anadolu’da bu vergiden muaf olanlar Galatia Eyaleti’nde Augustus tarafından kurulmuş olan koloniler ile Augustus’dan vergi muafiyeti almış olan Asia Eyaleti kenti Aphrodisias’tı. Eyaletlerden toplanan diğer vergiler *tributum capitis* (şahıs/kelle vergisi) denen dolaysız vergiydi ve bu vergiler şahısların sahip olduğu her türlü mal ve mülklerden alınıyordu ve gümrük vergisi (portoria) bu *tributum capitis* kapsamındaydı³⁰⁵. Bu vergiler de Publicanuslar tarafından toplanıyordu. İhaleyi Roma’daki Censor’dan alan Publicanusların sorumluluk alanında bulunan gümrük sınırı bu nedenle eyaletin sınırlarıyla örtüşmeyebiliyordu. Quasetorler, eyalet vergilerinin tam olarak toplanıp, bu paraların Roma’daki hazineye tesliminden sorumluydu³⁰⁶. Anadolu’daki Senato eyaletlerinde Roma halkının toprağı (ager publicus) yapılan arazi, otlak ve madenlerden alınan kiralara da bu kapsamdaydı ve bu vergiler, muhtemelen eyaletin Quaestor’ü tarafından toplanıyordu.

Cumhuriyet Dönemi’nin vergilerle ilgili olan bu uygulaması, Augustus Dönemi Senato eyaletlerinde aynen uygulandı. Eyaletlerden hem *tributum soli* hem de *tributum capitis* toplanmaya devam etti. Senato eyaletlerinde dolaylı vergileri ve gümrük vergilerini Publicaniler toplamaya devam ettiler. Fakat Senato eyaletlerindeki Augustus’a ait olan özel mülklerin gelirlerini Augustus tarafından atanan Atlı Sınıfı’na mensup olan Procurator rütbeli azatlılar toplardı. Augustus’a tabi olan imparator eyaletlerinin dolaylı ve dolaysız tüm vergilerini de toplayanlar, genellikle azatlılardan tayin edilen Atlı Sınıfı’na mensup bu Procuratorlar ile Hazine Praefectusları (*Praefectus Aerarii Saturni*) oldu³⁰⁷. İmparator eyaletlerinin vergilerini toplayan Procuratorların da sorumluluk alanlarının sınırları eyaletin

³⁰⁴ Scullard 1988, 261. Rathbone 2008, 312.

³⁰⁵ Richardson 2008, 587.

³⁰⁶ Rathbone 2008, 313.

³⁰⁷ Scullard 1988, 261 vd. Aubert 1994, 325 vd.

sınırlarıyla örtüşmeyebiliyordu³⁰⁸. Ayrıca Augustus tarafından vergi muafiyeti tanınmış olan kentler ya da şahıslar, Senato eyaleti ya da imparator eyaleti ayrımı yapılmaksızın *tributum soli*'den muaf olabiliyorlardı³⁰⁹.

Augustus Dönemi yeniliklerinden birisi de İ.S. 6 yılında kendisine bağlı olan ordunun paralarının ödendiği bir hazinenin (*Aerarium Militare*) kurulmasıdır. Augustus tarafından kurulan bu hazinenin geliri olarak da iki yeni kelle/shahıs vergisi (*Tributus Capitis*) ihdas edildi. Bunlardan birisi 1/100 oranında alınan satış vergisi (*centesima rerum venalium*), diğeri miras vergisi (*vicesima hereditatum*) idi. Miras vergisi (*vicesima hereditatum*), ölen birinin mallarının varisi olanlardan alınan 5/100 oranındaki vergiydi (bu vergiye yalnızca eyaletlerdeki Roma vatandaşları tabiydiler)³¹⁰. Kölelerin azat edilmesinden ve satılmasından (2/100 oranında) da vergi alındı ki buna İtalikler (İtalya'daki ve eyaletlerdeki) tabi idi³¹¹. İmparatorluk Dönemi'nde Senato eyaletlerinden gelen dolaysız vergilerin tümüne *stipendium*, dolaylı ve dolaysız tüm gelirlere ise *vectigalia* deniliyordu³¹².

Tüm eyaletlerde toprak sahibi olanlar, Roma vatandaşları ve özgür kentler (*liberae civitates*) de dahil, herkes *tributum soli* denilen arazi vergisini ödemek zorundaydı. Bu vergiye tabi olmayanlar, yalnızca *ius Italicum*'a (İtalya bu vergiden muaftı) sahip olan yerleşmelerin sakinleriydi. Bu nedenle Augustus'un Galatia Eyaleti'nde kurduğu koloniler bu vergiden muaf idiler. Ayrıca Augustus tarafından vergi muafiyeti tanınmış olan kentler ya da şahıslar *tributum soli*'den muaf olabiliyorlardı. Augustus'un vergi muafiyeti tanımış olduğu tek kent, Asia Eyaleti kenti Aphrodisias (Karacahisar) idi³¹³. Diğer kentlerin hiçbirisine vergi muafiyeti hakkı vermeyen Augustus'un Aphrodisias'a vergi muafiyeti tanımış olmasının nedeni, bu kentin adının Aprodias (Latince: Venus) olmasıyla alakalıdır. Zira Augustus'un yasal babası olan Caesar'ın soyu, Aeneas'ın oğlu

³⁰⁸ Bk. dn. 211.

³⁰⁹ Scullard 1988, 261. Rathbone 2008, 312. Aubert 1994, 338.

³¹⁰ Scullard 1988, 221 vd., 261. Rathbone 2008, 312 ve 314.

³¹¹ Scullard 1988, 222. Rathbone 2008, 312. İmparatorların tahta çıkışlarında armağan olarak ödenen vergi de Kelle/shahıs vergisi kapsamındaydı. Fakat uygulama Augustus'tan sonaraya aittir.

³¹² Rathbone 2008, 312. Aubert 1994, 331 vd.

³¹³ Millar 1984, 42.

Ascanius'a kadar gidiyordu ve inançlarına göre Aeneas'ın annesi Tanrıça Venus (=Aphrodite) idi³¹⁴.

³¹⁴ Caesar'ın soyunun Aeneas'a ve dolayısıyla Tanrıça Venus'a dayandığı konusunda bk. Strab. XIII. 1.27. Liv. I.1-3. Suet. *Iul.* I.6.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kentler, Koloniler, Roma ve Augustus Kültü, Eyalet Koinonları

IV.1. Kentler ve Kentleşme

Anadolu'nun Roma dış politikasının bir parçası olması, I. Makedonia Savaşı (İ.Ö. 215-205) sırasında başladı¹. Bu tarihten Pergamon kralı III. Attalos'un öldüğü ve krallığının varisi olarak Roma halkını tayin etmiş olduğu İ.Ö. 133 yılına kadar Roma'nın Anadolu ile ilişkileri dostluk ve ittifak (*amicus et socius*) çerçevesinde devam etti². İ.Ö. 133 yılında kraliyet ailesinden olduğunu iddia ederek isyan eden Aristonikos'a karşı savaşmak zorunda kalan Romalılar, isyanı bastırdıktan sonra geleneksel ödüllendirme ve cezalandırma politikasını uyguladı. Aristonikos'a destek veren kent devletlerinin özgürlükleri ellerinden alınmak suretiyle cezalandırıldılar. Aristonikos'a karşı savaşta Roma'yı destekleyen kent ve krallar ise ödüllendirildi³. Bu politika I. Mithridates Savaşı'ndan sonra bir kez daha uygulandı. Fakat Pontos kralı VI. Mithridates'i yenen Romalı devlet adamı ve general Cornelius Sulla'nın Anadolu politikası farklıydı. Anadolu'ya fethedilmiş ülke muamelesi yapmış, VI. Mithridates'e destek veren kentlere çok acımasız olmuştu. Sulla, onların yalnızca özgürlüklerini

¹ I. Makedonia Savaşı'nda Pergamon kralı I. Attalos, Roma'nın müttefikleri arasındaydı. İ.Ö. II. Yüzyıl başlarından itibaren Romalılar, Makedonia kralı V. Philippos ve Syria (Seleukoslar) kralı III. Antiokhos'a karşı Anadolu'nun batısındaki bazı kent devletlerini, onların talepleri üzerine dost ve müttefik ilan ettiler. Kent devletlerinin bağımsızlık ideallerinin bu krallara karşı hamisi olan bir politika takip ettiler. İ.Ö. 190 yılında Anadolu'ya ilk kez bir kara ordusuyla giren ve Magnesia ad Sipylum'da (Manisa) Syria kralı III. Antiokhos'u yenen Romalılar, ertesi yıl Galatia'da Galatları mağlup ederek, Halys Irmağı'nın (Kızılırmak) doğusuyla Torosların güneyinde kalan tüm Anadolu toprakları üzerinde kesin bir Roma nüfuzunu egemen kıldılar. Syria kralı III. Antiokhos'a karşı yapılan savaşta Roma'nın yanında yer alan kentler, Romalılar tarafından özgürlükleri tanınmak suretiyle ödüllendirildiler. Roma'nın dostu ve müttefiki olarak III. Antiokhos'a karşı savaşan Pergamon kralı I. Attalos'un ödülü ise krallık sınırlarının Roma Senatosu tarafından genişletilmesi oldu. Fakat Roma, elde ettiği ganimet ve savaş tazminatı dışında Anadolu'dan hiçbir şey almadan ayrıldı. Kaya 2009, 196 vd.

² Roma bu süre içinde dostluğuna ve ittifakına sadık olan kent devletlerini ödüllendiren, olmayanları cezalandıran politikasını sürdürdü. Bk. Kaya 2009, 197 vd. İ.Ö. 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos öldü ve Romalılar ölen kralın varisi olarak Roma halkını tayin eden vasiyeti gereğince Pergamon Krallığı'nın topraklarına el koydu. Bk. Hansen 1971, 158 vd.

³ Kaya 2012, 379 vd.

ellerinden almakla kalmadı, aynı zamanda onları meblağı çok yüksek olan savaş tazminatı ve vergilerle cezalandırdı⁴.

III. Mithridates Savaşı'nda Anadolu'daki krallar ya da kentlerden hiçbirisi VI. Mithridates'i desteklemedi. Bu nedenle bu savaşı zaferle sonuçlandıran Pompeius'un uyguladığı Roma egemenlik politikası, Roma dostluğunu ve sadakatini esas alan politik gelenekle sınırlı kalmadı. Anadolu'daki Roma egemenliğini (*domination*) eyaletler, bağımlı krallar ve kentleşme üzerine temellendirdi⁵. Böylece Pompeius, Anadolu'da kentler kuran ve bağımlı krallar tayin eden ilk Romalı devlet adamı olarak tarihe geçti. Roma sınırlarına dahil etmiş olduğu Pontus Krallığı toprakları üzerinde 11 kent⁶ kuran Pompeius'un bu politikası daha sonraki Romalı generaller ve devlet adamları tarafından da uygulandı. Caesar ve Antonius, hem iç savaşta rakiplerini destekleyen kralları ve kentleri cezalandırma politikasını icra ettiler hem de bağımlı krallar tayin ettiler⁷. Her ikisi de yeni bir kent kurmadı.

İ.Ö. 31 yılındaki Actium Savaşı'ndan rakibi Antonius'u yenerek zaferle ayrılan Octavianus, hem bu savaştan hemen sonra hem de Augustus adını alarak Roma'nın tek adamı olduğu İ.Ö. 27 yılından itibaren seleflerinin politikalarının takipçisi oldu. Onun seleflerinin politikalarından birisi dış ya da iç düşmanı destekleyen kentleri özgürlüklerini ellerinden alarak cezalandırmaktı. Cassius Dio'ya göre Octavianus Actium'daki zaferinden sonra rakibi Antonius'u destekleyen kentleri, hem para ödemeye mahkum ederek hem de kentlerin meclislerini askıya alarak cezalandırdı⁸. Buradan anlaşılmaktadır ki Octavianus, iç savaşta rakibi ve düşmanı olan Antonius'a destek vermiş olan kentlerin özgürlüklerine ve otonomilerine son verdi.

Dio'nun aktardığı bu genel bilgiyi doğrulayacak bir başka bilgi ya da belge mevcut değil. Fakat en azından Rodos, Kos (İstanköy) ve bazı diğer adalar ile Myndos'un (Gümüşlük) Octavianus tarafından cezalandırılmış olduğu bilinmektedir⁹. Kentler, İ.Ö.

⁴ Hind 2008, 161 vd. Kaya 2012, 404 vd.

⁵ Kaya 2011, 113.

⁶ Pompeius'un Anadolu'da kurmuş olduğu onbir kent ile ilgili geniş bilgi için bk. Kaya 1998, 166 vd. Mitchell 1993, I, 31 vd. Southern 2002, 76 vd.

⁷ Magie 1950, 406, 410 vd., 433 vd. Mitchell 1993, I, 36 vd.

⁸ Dio, LI.2.1.

⁹ App. BC V.7. Magie 1950, 441.

48 yılındaki Pharsalos Savaşı ve sonrasındaki iç savaşlar nedeniyle zaten ekonomik anlamda çökmüş durumdaydı. Octavianus'un ekonomik yıkım içindeki kentlere keseceği para cezasının toplanabilmesi imkansızdı. İşte bu nedenle Octavianus, kentleri para cezasıyla cezalandırmanın gerçekçi olmayacağını düşünmüş ve bu nedenle bu yola başvurmamış olabilir. Nitekim mevcut bilgi ve belgeler, Augustus'un Actium Savaşı'ndan itibaren ve Princepsliği süresince kentleri cezalandırmaktan ziyade onlara yardım ettiğine veya zor durumda olanlara yardım eden bir koruyucu rolünü benimsemiş olduğuna işaret etmektedir.

Augustus'un yardımını gören kentlerden birisi Ilion'du. Ilion'daki eski Athena Tapınağı onun tarafından tamir edildi. Ilion, Augustus'un bu iyiliğine onu "Akraba, Hami, Vatandaşların Koruyucusu, Herkese İyilik Yapan" olarak onurlandırmak suretiyle karşılık verdi¹⁰. Pergamon'daki Atina Tapınağı'na da onun tarafından bir anıt dikildi. Pergamonlular onun bu iyiliğine onu "En büyük Hayırsever ve Koruyucu (= *megiston euergeten kai ktisten*)" olarak tanımlayan bir anıt dikerek teşekkür ettiler¹¹. Ancak Augustus'un Asia kentlerinin tapınaklarına göstermiş olduğu özeni, bunlarla sınırlı değildir. Başarılarını anlattığı eserinde¹² söylediğine göre o, Asia Eyaleti'ndeki tüm toplulukların tapınaklarını tamir ettirmişti. Hatta Antonius tarafından zorla alınmış olan eserleri de sahiplerine geri vermişti. Ünlü heykeltıraş Myron tarafından yapılmış olan Ephesos'daki bronz Apollon heykeli Augustus tarafından iade edilen eserlerden birisidir. Bu kentin Tanrıça Artemis'e ait olan ve Antonius tarafından küçültülen kutsal topraklarının da sınırlarını genişletti. Karia'daki Stratonikeia (Eskihisar) kentindeki Tanrıça Hekate'nin tapınağının dokunulmazlığı da- Panarama'daki Zeus Tapınağı ile birlikte- Augustus tarafından sağlamlaştırıldı. Ayrıca Stratonikeia ve Mylasa (Milas) kentleri özgürlükleri tanınmak suretiyle ödüllendirildi¹³. Ancak hem Stratonikeia hem de Mylasa kentleri bu ayrıcalıklarını, bir Parth ordusunun komutanı olarak Karia'yı istila eden Romalı Labienus'a karşı savaşmış olmaları dolayısıyla hak etmiş olabilir¹⁴. Miletos (Milet/Balat) ve Herakleia ad Latmum kenti de öyle görülüyor ki Augustus'un

¹⁰ IGR IV.200-203.

¹¹ IGR IV.311-312 ve 315.

¹² RG c.24.

¹³ Magie 1950, 470 vd.

¹⁴ Labienus için bk. Strab. XIV. 2.24.

yardım ya da iyiliklerinden yararlanan kentler idiler. Zira bu iki kentten ilki Augustus'a ve Tanrı Apollon'a bir bina (muhtemelen bir tiyatro) vakfetti. Ayrıca hem Miletos'ta hem de komşu Herakleia kentinde ona fahri Stephanephoros görevi bahşedildi¹⁵. Augustus'un kimi kentlere yapmış olduğu bilinen diğer yardımlar da bu kentlerin depremde büyük zararlar görmeleri nedeniyleydi.

Augustus Dönemi'nde iki deprem oldu. Bu depremlerden birisi İ.Ö. 26/5 yılına, ikincisi İ.Ö. 13/2 yılına tarihlendi¹⁶. Asia Eyaleti sınırları içinde meydana gelen ilk depremde, Khios (Sakız) Adası'yla birlikte en az üç kent hasar gördü. Bu kentlerden birisi Tralleis (Aydın), ikincisi Laodikeia, üçüncüsü Thyateira idi. Asia Eyaleti, bir Senato eyaleti olmasına rağmen Tralleisliler deprem dolayısıyla gördükleri zararın tamiri için ihtiyaç duydukları yardımı Roma Senatosu'ndan değil, depremin yaşandığı zamanda İspania'da olan Augustus'tan istediler. Tralleisliler, Pompeius'un arkadaşı olan Pythodoros'un oğlu Khaeremon'u elçileri olarak İspania'ya gönderdiler. Augustus, elçinin yardım talebine İtalyalıları kolonist (*apoikia*) olarak göndererek olumlu yanıt verdi. İtalyanlar, Tralleis'e giderek kenti inşa ettiler. Tralleisliler, bu yardımı dolayısıyla Augustus'u "kentin koruyucusu" ilan ederek ve kente Caesareia adını vererek onurlandırdılar. Fakat kent, İtalyan kolonistler gelmiş olmasına rağmen hiçbir zaman koloni statüsünü almadı¹⁷. Deprem dolayısıyla yardım talebinde bulunan diğer kentler ise Senato'ya başvurdular. Deprem nedeniyle sarsılmış olan kentlere yardım edebilmek için bu kentlerin düzenli olarak Roma hazinesi ödedikleri vergilerden vazgeçmeye zorlanan Roma Senatosu'nun parasal sıkıntısıyla ilgili sorun Augustus tarafından çözüldü. Augustus, kentlerin depremin olduğu yılda ödemeleri gereken vergilere denk olan bir miktarı kendi hazinesinden Senatonun hazinesine aktardı. Böylece deprem dolayısıyla zarar gören kentlerin yardım talebine yanıt verilebilmesi olanaklı hale geldi. Ayrıca Augustus'un isteği doğrultusunda o yılın Asia Eyaleti valisinin de görev süresi, vali değişiminin neden olacağı parasal yükten kentleri kurtarmak için uzatıldı. Asia Eyaleti'nin iki kentinin, yani Klazomenai (Urla) ve Teos'un (Sığacık) sikkelerinde

¹⁵ Magie 1950, 469 vd., 1332.

¹⁶ Magie 1950, 1332. Augustus'un deprem dolayısıyla zarar gören kentlere verdiği yardım konusunda ayrıca bk. Aug. RG ek.4.

¹⁷ Grant 1969, 388.

Augustus’a Ktises (Koruyucu) unvanıyla yer verilmiş olmasının nedeni Augustus’un deprem dolayısıyla yapmış olduğu yardımlar olabilir¹⁸.

Rostovtzeff’in işaret ettiği gibi Augustus’un niyeti imparatorluğunu “kendi kendini yöneten kentler imparatorluğunu” haline getirmektir¹⁹. Augustus’un bu politikasını nasıl icra ettiğine ilişkin derli toplu ve tanımlayıcı bir bilgi bize kadar ulaşmadı. Fakat en azından Augustus Dönemi’nde hangi kentlerin kesin olarak özgür olduğunu söylememizi imkân dâhiline sokan bazı bilgi ve belgelere sahibiz. Bunlardan birisi Plinius’un *Doğa Tarihi* (Naturalis Historia) adlı eserinde yer alan bilgilerdir. Günümüz tarihçilerinin genel olarak kabul ettikleri gibi Augustus, özgür ve otonom olan kentlerin bir listesinin çıkartılmasını sağlamak için Agrippa’yı görevlendirmiş, Plinius’un Anadolu’daki özgür kentleri sayan listesi, muhtemelen Agrippa’nın kayıtlarından alınmıştı²⁰. Ayrıca günümüze kadar ulaşmış bulunan kent sikkeleri ile içeriği kentlerin meclislerinin kararları olan yazıtlar ve diğer bazı yazıtlar hangi kentlerin özgür olduğunun anlaşılabilmesini sağladılar. Augustus ve halefi Tiberius Dönemi’nde, koloniler hariç en az 94 kent sikke bastı²¹. Fakat muhtemeldir ki kentler Roma imparatorluk yönetiminden bağımsız olarak, imparatorluk yönetiminden izin almadan sikke basmadılar. Bu nedenle sikke basmayan kentlerin meclisleri, kamu görevlileri, mahkemeleri ve kanunları yapma haklarının olmadığı anlamına gelmez.

Plinius’un listesine göre Asia Eyaleti’nin adalar hariç 7 kenti, yani Ilion (Hisarlık Tepe), Kaunos (Dalyan), Knidos (Datça), Mylasa (Milas), Alabanda (Araphisar), Stratonikeia (Eskihisar) ve Aphrodisias (Geyre) özgür kentlerdi²². Ilion’un özgürlüğünün daha önce Caesar tarafından tanınmış olduğu bilinmektedir. Caesar bu kente yalnızca özgürlüğünü vermekle kalmamış, Strabon’un şu satırlarından da

¹⁸ Suet. *Tib.* 8. Strab. XII.579. Magie 1950, 469. Klazomenai ve Teos sikkeleri için bk. Head 1964, 31 ve 319.

¹⁹ Rostovtzeff 1926, 50.

²⁰ Plin. *NH* V. 104 vd. Plinius’un listesinin Agrippa’nın resmi kayıtlarından alındığı konusunda kaynakça için bk. Jones 1971, 64. Magie 1950, 1335.

²¹ Magie 1950, 472.

²² Plin. *NH* V.104-109.

görülebileceği üzere hem Büyük İskender'e olan hayranlığından dolayı hem de bu kente atası olduğuna inandığı Troialı Aeneas'ın yurdu olması nedeniyle vergi muafiyeti de tanıdı²³:

“Fakat Caesar’ın Ilion’a yapmış olduğu iyiliklerinin nedeni İskender’in hatırasına saygısından başka Ilion ile akrabalık bağıdır. Caesar herşeyden önce bir Romalıdır ve Romalılar da kökenlerinin kurucusunun (Troialı) Aeneas olduğuna inanırlar. Caesar’ın soyadı olan Iulius, atalarından birisi olan Iulius adlı birisinden gelir ki Iulius adı Aeneas’ın soyundan gelen Iuliusa dayanır. Caesar işte bu nedenle onlara (Ilionlulara) toprak tahsis etti, vergiden muaf olmalarına yardım etti. Onlar bugün de bu lütuflara sahiptirler”.

Augustus’un Asia Eyaleti’ne yapmış olduğu ilk ziyaretinde (İ.Ö. 31) Ilion’a da gitti ve bu kentin özgürlüğünü ve muhtemelen vergi muafiyetini muhafaza etmesine izin verdi²⁴. Fakat Ilion, İ.Ö. 16 yılında Agrippa tarafından 100 bin drachme para ödemeye mahkum edilerek sert bir şekilde cezalandırıldı. Agrippa’nın bu tasarrufunun nedeni, karısı Iulia’nın Skamandros Nehri’nde (Kara Menderes) ani yağan yağmur nedeniyle meydana gelen sel yüzünden bir boğulma tehlikesi geçirdiğinde Ilionluların Iulia’ya yardım etmek konusunda ihmalcı davranmış olmalarıydı. Fakat Agrippa’nın Ilion’a kesmiş olduğu meblağı çok yüksek olan bu para cezası, Agrippa Roma’ya dönmeden, bu sırada yanında bulunan Iudeialı Herod’un ricası üzerine kaldırıldı²⁵.

Mylasa, Knidos, Stratonikeia, Alabanda ve Aphrodisias kentleri de Augustus Dönemi öncesinde zaten özgür idiler. Knidos, İ.Ö. 45 yılından beri özgürdü. Kente özgürlüğü Caesar tarafından arkadaşı olan ve Caesar’ın yardımıyla Roma vatandaşlığı alan Knidoslu Theopompos (vatandaşlık aldıktan sonra adı Gaius Iulius Theopompos) dolayısıyla verilmişti²⁶. Stratonikeia’ya ise özgürlüğü İ.Ö. 81 yılında Sulla tarafından verilmiş ve Senato kararıyla (*senatus consultum de Stratonicensibus*) onaylanmıştı²⁷. Kaunoslular, İ.Ö. 51/50 yılında Rodoslu vergi mültezimlerinin Publicani’den daha kötü olduklarını Roma Senatosu’na şikâyet edince Senato onların şikâyetini önemsemi ve

²³ Strab. XIII. 1. 27. Rawson 2008, 441 vd.

²⁴ Strab. XIII.1.27 (Strabon’un “onlar bu gün de bu lütuflara sahiptir” ifadesi, bu olasılığa işaret eder).

²⁵ Dam. Nikol. 3. Magie 1950, 479.

²⁶ Plut. Caes. 48. Magie 1950, 406. Rawson 2008, 442.

²⁷ OGIS 441. Jones 1971, 62.

Kaunos'u Rodos'a tabi olmaktan çıkardı ve Asia Eyaleti valisinin *imperium*'na tabi kıldı²⁸. Kentin statüsü bu tarihte muhtemelen özgürdü ve özgürlüğünü Augustus Dönemi'de de muhafaza etti. Zira Kaunos, Plinius'un listesinde de özgür kent (*oppidum liberum*) olarak sayıldı²⁹. Plinius'un listesinde özgür bir kent olarak sayılan diğer Karia kenti Alabanda, aynı zamanda *conventus* merkeziydi³⁰.

İsmi Aeneas'ın annesi olduğuna inanılan Aphrodite'den (=Venus) almış³¹ olan Aphrodisias kenti, İ.Ö. 48 yılında yapılan Pharsalos Savaşı'ndan sonra özgürlüğünü Caesar'dan almıştı. Hatta Caesar bu kentin ünlü tanrıçası Aphrodisias'a altından bir Eros heykeli vakfetmişti. Bunun nedeni soyunun Aphrodite'e (Troialı Aeneas'ın annesi Venus, yani Aphrodite (Aphrodisias) idi) dayandığına olan inancıydı. Augustus bu kentlerin özgürlüklerini muhafaza etmesine izin verdi³² ve aynı zamanda Aphrodisias'ta bulunan yazıtta, Augustus, vergi muafiyetini Aphrodisias'tan başka hiçbir kente tanımadığını söyler³³. Soya dayalı ayrıcalık elde eden diğer kent Ilion idi. Ilion, evlatlık babası olan Caesar'ın atası olduğuna inandığı Troialı Aeneas'ın yurduydı. Bu sebeple sadece Aphrodisias ve Ilion kentlerinin arazi vergisi (*Tributum Soli*) muafiyeti vardı.

Augustus Dönemi'nde özgür olduğu bilinen bir başka Asia Eyaleti kenti, Kyzikos (Erdek) idi. Fakat bu kent, özgürlüğünü Augustus'u tek adam yapan Actium Savaşı'nın yapılmış olduğu tarihten takriben 11 yıl sonra, yani İ.Ö. 20 yılında kaybetmiş, 15 yıl sonra da yeniden elde edebilmiştir. Kente özgürlüğünü İ.Ö. 16 yılında Anadolu'ya gelen Agrippa kazandı³⁴. Fakat kentin özgürlüğü, kentteki Roma vatandaşlarının öldürülmesi dolayısıyla İ.Ö. 2 yılında 5 yıllığına elinden alınarak cezalandırıldı³⁵.

Aynı listeye göre Bithynia-Pontos Eyaleti'nin özgür olan kentleri Khalkedon ve Amisos idi³⁶. Her iki kent özgür kent idiler. Fakat Amisos, Augustus'un Asia Eyaleti'ne

²⁸ Cic. *Ad Fam.* XIII.56.3.

²⁹ Plin. *NH* V.104.

³⁰ Plin. *NH* V. 109 (*Alabanda libera quae conventum eum cognominavit*). Jones 1971, 62 vd.

³¹ Caesar'ın Ilion, Aeneas, Venus (Aphrodite) akrabalığı ve Iulius soyadının Aeneas'ın oğlu Iulus Ascanius'a dayandığı konusunda bk. Strab. XIII.1.27. Liv. I.1-3. Suet. *Iul.* I.6.

³² Reynolds 1982, nr. 8. Rawson 2008, 442. Magie 1950, 473, 1336.

³³ Reynolds 1982, nr. 5. Millar 1984, 42.

³⁴ *IGR* IV 146. Dio, *LIV*.23.7. Jones 1971, 163.

³⁵ Levick 2008, 648 vd., 662.

³⁶ Plin. *NH* V.7 ve 149. Jones 1971, 159.

yapmış olduğu ziyareti sırasında özgürlüğünden mahrum edilmiş durumdaydı. Augustus, bu ziyareti sırasında Khalkedon'un özgürlüğünü tanırken, Amisos'un kaybetmiş olduğu özgürlüğünü bu kente geri verdi³⁷.

Tarsus, Aigai (Yumurtalık) ve Mopsohestia (Yakapınar) ise Augustus Dönemi'nde özgür olduğu bilinen Kilikia kentleriydi³⁸. Tarsus'ta Antonius'un çok itibar ettiği, kentin gymnasiarhos'u olarak da atadığı bir maceracı olan Boethos (=Beithys) hüküm sürüyordu. Augustus'un eski öğretmeni Athenodoros, Augustus'un kendisine verdiği yetkiyle Boethos ve yandaşlarını sürgün cezasına çarptırıp kentten kovdu ve kente özgürlüğünü kazandırdı³⁹ ve kent yönetimine Athenodoros'u atandı. Kent hükümetinin Athenodoros'tan sonraki başkanı ise Augustus'un kız kardeşi Octavia'nın oğlu Marcellinus'un hocalığını yapmış olan Nestor oldu. Strabon, Nestor'u "benim çağdaşım" diye tanımladığına göre, Nestor, Augustus Dönemi'nde özgür Tarsus kentinin hükümetinin başkanıydı⁴⁰. Augustus Tarsus'a yalnızca özgürlüğünü kazandırmakla yetinmedi. Kentin sınırlarını genişletip, rütbesini yükseltti. Kentin içinden geçen nehrin ve kıyısında olan denizin denetimini de Tarsuslulara verdi⁴¹. Tarsuslular, Augustus'un bu iyiliklerine ona bir anıt dikerek teşekkür ettiler⁴². Augustus'un Tarsus'a özgürlüğünü kazandırması muhtemelen Syria'ya gitmiş olduğu İ.Ö. 19 yılında gerçekleşmişti. Zira aynı yılda Kilikia'daki Anazarbos, Caesareia adını aldı ve Augustus'un orada bulunuşu anısına yeni bir milat benimsedi⁴³. Aigai kenti de özgürlüğü muhtemelen aynı tarihte Augustus'tan bizzat aldı. Kent, Augustus'un bu iyiliğini onun Syria'ya yolculuğunun iyi geçmesini "Koruyucu Poseidon ve İyi Yolculuğun Hamisi Aphrodite" ye emanet eden bir ithafla sunak inşa ederek teşekkür etti⁴⁴.

³⁷ Plin. *NH* VI.7 (*Amissum liberum*). Kent, miladını (=era) İ.Ö. 32/1 yılından başlattı. Bk. Magie 1950, 1291 vd. Amisos, İmparator Traianus zamanında da özgür ve antlaşmalı (*cives libera et foederata*) idi. Bk. Plin. *Epis.* 92.

³⁸ Plin. *NH* V. 91 vd. Sayar 1999, 208.

³⁹ Strab. XIV.5.14. Sayar 1999, 208. Levick 2008, 651 vd. Magie 1950, 429, 473, 1336.

⁴⁰ Levick 2008, 651 vd.

⁴¹ Dio Chris. *Or.* XXXIV.8.

⁴² *IGR* III 876.

⁴³ Hill 1900, cii ve 31.

⁴⁴ *IGR* IV. 921.

D. Magie'ye göre Plinius'un listesi, özellikle Asia Eyaleti kentleriyle ilgili olarak tam değildir. Ona göre Plinius, adalar ve Ilion dışında eyaletin yalnızca Karia bölgesinin özgür kentlerini dikkate almıştır⁴⁵. Zira İ.Ö. 46-44 yılları arasında Asia Eyaleti valiliği yapmış olan Servilius Isauricus'tan özgürlüklerini almış olan Pergamon ve Ephesos⁴⁶ ile İ.Ö. 39/8 yılında özgürlüğünü kazanmış olan Miletos'un⁴⁷ ve hatta İ.Ö. 49/8 yılında Pompeius tarafından özgür ilan edilmiş olan Phokaia'nın⁴⁸ özgürlüklerinden mahrum edilmiş olduklarını düşünmek için bir neden yoktur.

Actium Savaşı'ndan önce özgür olduğu bilenen bazı kentlerin ise Augustus Dönemi'nde özgürlüklerini koruyup korumadıkları belli değil. Bu kentlerden birisi Apollonia (Gölyazı Köyü), ikincisi Magnesia ad Sipylum, üçüncüsü Prusias ad Mare (Kios=Gemlik), dördüncüsü Seleukeia Kalykadnos (Silifke). Sonuncusunun Augustus Dönemi'nde özgür olduğunun işareti, Strabon'un filozofların peripatetik mezhebinin önemli kişilerinden diye söz ettiği Athenaios ve Ksenarkhos'un adını taşıyan kent sikkeleridir⁴⁹. Apollonia ve Magnesia ad Sipylum kentleri ise İ.Ö. I. Yüzyılda özgür idiler. Her iki kentin de İ.S. 17 yılında Roma'ya vergi ödemekle yükümlü oldukları bilinmektedir⁵⁰. Bithynia kenti ve Prusias ad Mare kenti de Augustus'tan önceki bir tarihte özgürdü. Kent bu statüsünü Augustus Dönemi'nde korudu⁵¹. Bithynia-Pontos Eyaleti'nin önemli bir kenti olan Nikaia'nın elçilerinin Augustus'a gittikleri ve ondan vasiyet bırakmadan ölen bir kişinin mal ve mülkünün Nikaia kenti olmasını istedikleri ve Augustus'un onların bu taleplerine onay verdiği bilinmektedir⁵². Fakat bu bilgi Nikaia'nın özgür bir kent olup olmadığına karar verebilmemiz için yeterli değildir.

⁴⁵ Magie 1950, 474.

⁴⁶ Magie 1950, 417, 447.

⁴⁷ Magie 1950, 432.

⁴⁸ Dio, XLI 25.3.

⁴⁹ Strab. XIV.5.4. İmparator Hadrianus Dönemi'nde kentin özerk (*autonomos*) olduğu sikkelerinde belirtildi. Bk. Magie 1950, 1336 vd. dn. 19.

⁵⁰ Cic. *Pro Flac.* 70 vd. Strabon, XIII. 621. Tac. *Ann.* II.47.4. Magie 1950, 1358 vd. Apollonia gibi Kyzikos'un komşusu olan, Plinius'un listesinde adları sayılan ve Principatus Dönemi'nde sikke basmış oldukları bilinen Miletopolis (Melde Bayırı) ve Poimaneion (Manyas/Soğuksu Köyü) da Augustus Dönemi'nde özgür olan kentlerden olabilir. Fakat onları Augustus Dönemi'nde basılmış sikkeleri yoktur. Plin. *NH* V.123. Head 1911, 521, 531, 537. Jones 1971, 87.

⁵¹ Magie 1950, 1231 vd.

⁵² Plin. *Epis.* 79.

Augustus, Galatia Eyaleti'nin dağlık olan güney kesiminin kabilesel yapısını daha önce de değinmiş olduğumuz gibi ortadan kaldırmak için Homanadlara karşı savaşı tercih ettiği, bu kabilelerin kalelerini yıktırıp, sakinlerini dağıttığı ve bölgeyi yoğun bir kolonizasyona tabi tuttuğu bilinmektedir⁵³. Kabilesel yapıyı kentleşme lehine değiştirmek isteyen Augustus'un eyaletin güneyindeki kentlerin en azından özgürlüklerini ellerinden aldığını düşünmek bu nedenle zor. Öyle görülüyor ki Galatia Eyaleti'nin kurulmasından sonra statüsü “kent” olan yerleşim birimlerinin hiçbirisinin bu statüsünü geri almadı. Nitekim Sagalassos (Ağlasun), Pisidia'nın metropolisiydi. Laranda (Karaman), Barata, Hyde ve Dalisandus, *Lykaonia Koinon*'unun üyesiydiler⁵⁴ ve hepsi de sikke bastı. Eyaletin güneyindeki bazı yerleşim birimleri de en azından İ.Ö. I. Yüzyılda sikke bastılar. Bu kentlerin kent ve halk meclisleri de vardı. Ayrıca onların adları Augustus Dönemi'nde ve sonrasında hiç değişmedi. Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki Augustus'un bu yerleşim birimlerinde kentleşmeyi teşvik etmiş ya da mevcut “kent” statülerini muhafaza etmelerine izin vermişti. Bu yerleşim birimlerden sikke basmış olduğu bilinenler şunlardır: Kana (Beşagıl), Savatra (Yağlı Bayat), Amblada (Asartepe), Vasada (Bostandere), Isaura Vetus (Bozkır)⁵⁵.

Augustus Dönemi'nde kentlerin özgürlüğü, yalnızca onların meclislerine, kamu görevlerine, mahkemelerine sahip olmaları ve kanunlarını yapma haklarına sahip olmalarından ibaretti. Kentlerin statüsünün özgür olması, onlara vergi muafiyeti hakkını tanımıyordu. Başka bir ifadeyle özel olarak bir vergi muafiyeti tanınmamış ya da bir *ius Italicum* bağışlanmamışsa özgür kentler Roma'daki hazineye düzenli vergi ödemekle yükümlüydüler. Nitekim Ilion ve Aphrodisias kentlerinin Caesar ve Augustus'un özel izinleriyle vergi muafiyetine sahip oldukları bilinmektedir⁵⁶. Fakat başka hangi kent ya da kentlerin vergi muafiyetine sahip olduğu bilinmiyor. Ancak Augustus'un Aphrodisias'ta bulunan bir mektubunda (yazıt İ.Ö. 31-20 yılları arasına tarihlendi) vergi

⁵³ Strab. XII.6.3 ve 5. Plin. *NH* V.94. Tac. *Ann.* III. 48. Levick 1967, 203 vd. Ramsay 1917, 229 vd. Kaya 2011, 140 vd.

⁵⁴ Özsait 1985, 111 vd. Kaya 2011, 202 vd.

⁵⁵ Mitchell 1993, 1, 96. Jones 1971, 137 vd., 414. Özsait 1985, 113. Sikkeler için bk. Aulock 1976, nr. 166-188. Head 1911, 705.

⁵⁶ Plin. *NH* V.124. Tac. *Ann.* XII.58.1. Suet. *Claud.* 25. Ayrıca vergi muafiyeti konusunda geniş bilgi ve kaynakça için bk. Magie 1950, 1337.

muafiyetine sahip olan başka kent olmadığına işaret eder. Zira Augustus, bu mektubunda Aphrodisias dışında hiçbir kente vergi muafiyeti tanımadığını yazmıştır⁵⁷.

Augustus, yalnızca eyaletlerdeki kentleri özgür ve özerk ilan etmek ya da onların zaten sahip oldukları özgürlüklerini onaylamakla yetinmedi. Her ne kadar özgür kentlerin iç işlerine, yani gelirlerini nasıl toplayıp, nasıl harcayacaklarına, magistratlarını seçmelerine, Halk ve Kent Meclislerinin varlığına ve yetkilerine müdahale etmemiş olsa da, en azından Bithynia-Pontus Eyaleti'nde Pompeius'tan beri uygulanmakta olan ve Pompeius Yasası (*Lex Pompeia*) olarak bilinen yasayı değiştirdi. Pompeius yasasına göre bir kentin vatandaşı 30 yaşından önce yüksek kamu görevine seçilemiyor ve Kent Meclisi'nin üyesi olamıyordu. Augustus bu yasayı değiştirerek yaş sınırını 22'ye indirdi. Her kentin 22 yaşını dolduran vatandaşı artık yüksek kamu görevine seçilebilecek ve Kent Meclisi'ne üye olabilecekti⁵⁸. Fakat Augustus, Pompeius tarafından yasalaştırılan bir uygulamayı değiştirmede. Bu uygulamaya göre Bithynia'nın herhangi bir kentinin vatandaşı, isterse bir başka Bithynia kentine kendisini vatandaş olarak kaydettirebilecekti⁵⁹.

Augustus da kimi selefleri gibi yeni kentler kurdu. Augustus'un Anadolu'da kurduğu kentlerden en dikkat çekenleri İ.Ö. 277 yılından itibaren Anadolu'da adlarıyla korku yaratan ve eski Yunanlıların “barbar” olarak niteledikleri Galatların ülkesinde, yani Galatia Eyaleti'ndeydi. Hellenistik Dönem boyunca geleneksel kabile yaşam biçimini muhafaza eden Galatların ülkesinde kentli yaşamı geliştirmek isteyen Augustus'un Galatların meskûn oldukları Galatia bölgesinin üç yerleşim biriminde, yani Ankyra, Tavion ve Pessinus'da olmak üzere üç kent kurdu. İlk ikisi Augustus'un Galatia Eyaleti'ni kurmuş olduğu tarihe kadar birer kale (=Phrurion) idiler⁶⁰. Pessinus, İ.Ö. I. Yüzyıl ortalarına kadar Ana Tanrıça Kybele'nin rahiplerinin hüküm sürdüğü

⁵⁷ Millar 1984, 42.

⁵⁸ Plin. *Epis.* X.79 vd.

⁵⁹ Plin. *Epis.* X. 112, 114, 115.

⁶⁰ Strab. XII. 5.2-3. Ankyra ve Tavion, İ.Ö. 260'lı yılların başlarından itibaren Galatlarca iskân edilmişti. Trokme adıyla bilinen Galat boyu Tavion'a (Büyük Nefes Köy), Tektosaglar adıyla bilinen Galat boyu ise Ankyra'ya yerleşmişti. Geniş bilgi için bk. Kaya 2011, 49 vd. 195 vd.

bağımsız bir tapınak devletiydi⁶¹. İ.Ö. I. Yüzyılın ortalarından itibaren Galatların Tolistobogii boyunun denetimine giren Pessinus⁶², Augustus'un Galatia Krallığı'nı Galatia Eyaleti'ne dönüştürmesinden sonra diğer ikisiyle birlikte kent yapıldı⁶³. Fakat ne Pessinus'un ne Ankyra'nın ne de Tavion'un kentleşme süreciyle ilgili çok fazla bir bilgiye sahip değiliz. En azından Tavion'un İ.Ö. 22-20 yılları arasında kurulduğu, bu kentin basmış olduğu sikkeler sayesinde bilinmektedir⁶⁴. Diğer iki kentin Tavion'dan daha geç bir tarihte kurulmuş olduğunu düşünmek için bir neden yok.

Augustus'un Galatia'da kurmuş olduğu bu üç kentin hiç birisi, Hellenistik dönemdeki adlarından mahrum edilmediler. Bu bakımdan Augustus öncesi dönemde Romalıların kurduğu kentlerden farklıydılar. Kentlerin her biri Augustus'un adının Yunancası olan *Sebaste* adını ya da Galat boyları ise *sebasteni* sıfatını adlarına eklediler. Her biri sikke bastı ve basılan bu sikkelerde kentin adına, kurucusunun (ya da efendisinin) adına, kentin sakini olan Galat boyunun adına yer verildi. Başka bir ifadeyle Augustus'un Galatia'da kurduğu kentler artık şu resmi adlara sahiptiler: *Sebastei Tektosagi Ankyrani*, *Sebastei Tolistobogii Pessinunti*, *Sebastei Trokmi Taviani*⁶⁵.

Augustus'un Galatia'da kurmuş olduğu üç kentin Sebaste/Sebastei sıfatıyla ve kentlerin sakinlerinin adlarıyla birlikte anılmış olmasından en az dört sonuç çıkarmak mümkündür. Bunlardan birincisi kentlerin Augustus tarafından kurulduğudur. İkincisi kentler Augustus'un kentleridir ve sakinleri de bu nedenle Augustus'a tabi idiler. Üçüncüsü Augustus, kurduğu bu kentleri sakinleri olan Galat boylarına bırakmış ve bu nedenle bu boyların daha önce sahip oldukları topraklarının aynen muhafaza edilmesine özen göstermiştir. Dördüncüsü Augustus, seleflerince takip edilen Hellenizasyon politikasını Galatia'da uygulamak istememiş, onun yerine Romalılaştırma politikasını benimsemiştir.

⁶¹ Galatia'da kral Deiotaros ile Trokmelerin tetrarkhes'i Brogitaros, Pessinus'a sahip olabilmek mücadelesine giriştiler. İkisinin arasındaki kavga, İ.Ö. 58 yılı Halk Tribunu P. Claudius'un müdahalesiyle sonlandı. Clodius, Halk Meclisi'nden çıkardığı bir kanunla Pessinus'un rahibini atama ayrıcalığını Brogitaros'a verdi. Bk. Kaya 2011, 119.

⁶² Kaya 2011, 197.

⁶³ Kaya 2011, 143 vd., 195 vd. Mitchell 1993, I, 86 vd.

⁶⁴ Wroth 1899, 28. Kaya 2012, 322 dn.10.

⁶⁵ Wroth 1899, 3 ve 5. Arslan 1990, 168. Bosch 1967, nr. 92 ve 225.

Ankyra'nın kent yapıldıktan sonraki sınırları, Tolistobogilerin beyi olan Deiotaros'un Peion ve Blukion kalelerini içine alacak kadar sınırlarını güneybatı yönünde genişletti. Kentin bu yönden sınırı Siberis Nehri (Kirmir Çayı) oluşturdu. Gangra (Çankırı) ve Mnios Bölgesi ise Ankyra'nın Paphlagonia yönündeki sınır komşularıydılar. Kentin güney sınırı ise Tuz Gölü'nün kuzey ucuna kadar uzatıldı. Böylece Laodikeia Katakekaumene (Ladik) ve İkonion kentleri, Ankyra'nın sınır komşuları oldu. Sangarios Irmağı ise Ankyra'nın batı sınırını oluşturdu. Bu ırmak Ankyra'nın Pessinus ile sınırını da belirledi. Gordion, Pessinus'un sınırları içinde kaldı⁶⁶.

Sangarios Nehri yakınlarında, bugünkü Eskişehir-Ankara karayolunun doğusunda, bu yola 16 km mesafede bulunan Pessinus'un kuzeybatı sınırı Dindymos Dağı ile sınırlandı. Dağın eteklerine kadar olan bölge, Sangarios Nehri'nin kaynağını içine alacak şekilde Pessinus kentine aitti. Galatia Eyaleti ile Bithynia'nın sınırını oluşturan Sangarios Nehri, aynı zamanda Pessinus kentini kuzeybatı yönünden Bithynia'dan ayırıyordu. Pessinus'un batı sınırı ise Tembris (Porsuk) Çayı ile belirlendi. Bu çayın kuzeye doğru olan kesimleri Augustus'un Galatia bölgesinde kurduğu Germa kolonisine aitti. Bu yönde Pessinus ile Ankyra'nın sınırını Dindymos Dağı belirledi⁶⁷. Augustus'un Galatia'da kurduğu kentlerden üçüncüsü olan Tavion'un bugünkü Yozgat iline uzaklığı 30 km kadardır. Tavion'u Ankyra'dan ayıran sınır, eskiden olduğu gibi batısındaki Halys oldu. Kentin güneyinde Kappadokia Krallığı, kuzey-doğu istikametindeki komşuları ise verildikleri sırayla Paphlagonia, Amaseia kenti, Zela Tapınak devleti ve Megalopolis kenti vardı⁶⁸.

Augustus tarafından Galatia'da kurulan üç kent, yani Ankyra, Tavion ve Pessinus, Hellenistik Dönem'de kurulmuş olan kentler gibi "polis" eklemeli (örneğin Pompeiopolis) adlar almadılar. Ayrıca mevcut isimleri de değiştirilmedi. Bunun nedeni Augustus'un Pompeius'tan beri devam eden Roma'nın Hellenizasyon politikasından vazgeçmiş olmasında aranabilir. Zira Galatlar, I. Mithridates Savaşı'ndan beri Roma'nın

⁶⁶ Mitchell 1993, I, 88.

⁶⁷ Kaya 2011, 196.

⁶⁸ Mitchell 1993, I, 33 n.73.

sadık müttefiki olarak, Roma ile ittifaklarına hiçbir zaman ihanet etmediler. İkincisi zaten Galatlar, Hellenistik değerlerden uzaktılar. Muhtemelen Galatlar, bu kentlerin adlarını atalarının kahramanlığından ya da kahramanlarından aldıklarına inanıyorlardı⁶⁹. Bu nedenlerle Galatları rencide edecek sert bir değişimden kaçınan Augustus, kendi değerlerini büyük ölçüde korumakta olan Galatların Hellenize olmalarından daha çok tanrılaştırılan şahsında Romalılaştırmayı arzu etmiş olabilir. Daha sonra ayrıca söz edeceğimiz⁷⁰ Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus Tapınağı'nın en görkemlisinin Ankyra'da inşa edilmiş olması, sonraki 250 yıl boyunca kutlamaların ve festivallerin odak noktasını oluşturması ve modern tarihçiler tarafından yazıtların kraliçesi olarak tanımlanmış olan *Res Gestae Divi Augusti*'nin (Tanrı Augustus'un Başarıları) bu tapınağa kazınmış olması bu olasılığın en güçlü işaretidir⁷¹. Tapınağın dinsel ayinleri ve hayır nitelikli diğer aktivitelerinden sorumlu olan rahiplerden oluşan Galatia Eyaleti koinon'unun organizasyonu da Augustus'un Galatia'da bir Romalılaştırma politikası takip etmiş olduğunun delillerini sunmaktadır. Fakat Augustus'un Galatia'da kurduğu üç kentin hiç birisinin Roma kenti örnek alınarak kurulmadığı, en azından iyi bilinen Ankyra dolayısıyla kesindir. Zira Ankyra, mahalle adları, kent kurumları ve kent magistratları bakımından Hellen polislerinden farklı değildir. Ankyra'nın mahallelerine Yunan polislerinde olduğu gibi "Phyle" deniliyordu. Her Phyle'nin bir Phylarkes'i vardı. Ancak ne Ankyra'da ne Tavion'da ne de Pessinus'ta Roma'nın ya da Roma kolonilerinin *vicus*ları (Phyle'ye denk) ve *duovir*leri vardı. Augustus'un Galatia'da takip ettiği Romalılaştırma politikasında Roma kent ve kurumlarını teşvik etmek yoktu. Anlaşılan Augustus, Romalılaştırmadan ziyade kendisinin şahsında kendiğinden gelişecek bir Romalılaşmayı hedeflemişti ki bu politikanın başarısı Tanrı Augustus kültürünü öne çıkaran yeni dinin başarısına bağlıydı. Nitekim Augustus'un yalnızca

⁶⁹ İ.Ö. 3. Yüzyılda yaşamış olan Aphrodisiaslı Apollonios'u kaynak olarak kullanan Stephanos Byzantinos'a (*Ankyra* maddesi) göre Ankyra, Tavion ve Pessinus kentleri Galatlarca kurulmuştur. İlki adını Galatların Ptolemaiosların Karadeniz'e gelen donanmasından ele geçirdikleri gemi çapasından adını aldı. Diğer ikisi ise savaşta kahramanlık gösteren Galat komutanlarının adıydı. Bk. Erzen 1946, 19. Kaya 2011, 199. Fakat Stephanos Byzantinos'un aktardığı bu bilgilerin uydurma olmadığını kanıtlayacak başka bir bilgi ya da belge mevcut olmadığı gibi, en azından Ankyra'nın Makedonia kralı Büyük İskender Dönemi'nden beri biliniyordu. Bk. Arrianos, I.2.4.

⁷⁰ Bk. dn. 121 vd.

⁷¹ Tapınak ve yazıt için bk. Varinlioğlu 1992, 39 vd. Akurgal 1990, 501, 1990, 16 vd. Kadioğlu&Görkay&Mitchell 2011, 29. Kaçar 2011, 99 vd.

Galatia'da değil tüm Anadolu'da, koloniler istisna, Roma kentlerinin kurum ve kuruluşlarını kapsayacak bir Romalılaştırma politikası hedeflemediğinin delili, ardıllarınca kurulan kentlerin adlarının yeniden Hellenistik geleneğe uygun adlar (örneğin Tiberiopolis) almış olmalarıdır⁷².

Augustus'un Galatia'da Romalılaştırmayı Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus kültürünü öne çıkaran yeni dine bağladığının diğer kanıtları da tapınak ve kült festivallerini Ankyra ile sınırlı tutmadığından tahmin edilebilir. Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus Tapınağı Pessinus'ta ve hatta Galat yerleşmesi olmayan Antiokheia'da, orada bulunan Ana Tanrıça'ya ait kutsal mekânın üzerine, propylon'daki Pater Patria ibaresinden hareketle yapılan hesaplamaya göre İ.Ö. 2 ile İ.S. 2 arasında inşa edildi⁷³. Tavion, Ankyra'daki Koinon'un üyesiydi ve her dört yılda bir Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus kültürüyle bağlantılı olan festivaller düzenledi⁷⁴.

Galatia Eyaleti'ne eklenen Paphlagonia Bölgesi'nin ilk kenti İ.Ö. 64 yılında Pompeius tarafından kurulmuş Pompeiopolis'ti⁷⁵. Pompeius'tan önce bu bölgenin en önemli yerleşim birimi ise Gangra idi ve Gangra, o zaman bir kale (=phourion) idi⁷⁶. Adını kurucusu Pompeius'tan alan Pompeiopolis (Taşköprü) ve Paphlagonia'nın diğer kenti Gangra, miladlarını İ.Ö. 6/5 yılında başlattılar. Bu iki kentten Pompeiopolis, Galatia Eyaleti'nin Paphlagonia Bölgesi'nin metropolisi oldu⁷⁷. Augustus, Galatia Eyaleti'ne eklediği Paphlagonia'da yeni kent kurmadı. Fakat onun halefleri, Hellenistik geleneğe uygun adlar alan yeni kentler kurarak, Paphlagonia'da Hellenizasyonu teşvik ettiler⁷⁸.

İ.Ö. 3/2 yılında Galatia Eyaleti'ne eklenen Pontos Galaticus bölgesindeki kentleşme politikasının tarihi de Pompeius'un Pontos Krallığı'nı ortadan kaldırdığı İ.Ö. 64/3 yılına kadar geriye gider. Pompeius, bu bölgede daha önce bir kale olan

⁷² Kaya 2011, 203 vd.

⁷³ Drew-Bear 1994, 14. Levick 1967, 88. Mitchell 1993, I, 104. Taşlıalan 1991, 14 vd.

⁷⁴ Kaya 2011, 199. Mitchell 1993, I, 112, 116.

⁷⁵ Strab. XII.3.40.

⁷⁶ Strab. XII.3.41.

⁷⁷ IGRR III 135. OGIS 546. Jones 1971, 167. Magie 1950, 1328. Mitchell 1993, I, 93. Kaya 2011, 204.

⁷⁸ Tiberius'tan itibaren kurulan bu kentler şunlardı: Germanikopolis, Neoklaudiopolis, Andrapa, Hadrianopolis. Bk. Kaya 2011, 203 vd.

Amaseia'yı, her ne kadar adını değiştirmemiş olsa da Yunan Polisi modelinde bir kent yapmıştı⁷⁹. Kent Marcus Antonius tarafından bağımlı krallara bırakıldı⁸⁰. Pontus Galaticus'un Galatia Eyaleti'ne eklenmesinden sonra Amaseia da bu eyaletlerin kentlerinden birisi oldu ve miladını İ.Ö. 3 yılında başlattı⁸¹. Galatia Eyaleti'nin bu bölgesinin diğer kentlerinden birisi Sebastopolis (Sulusayar), diğeri Komana Pontika (Gümenek Köyü) idi. İlki, yani Sebastopolis adından da anlaşılacağı üzere Augustus Dönemi'nde kuruldu. Nitekim kent miladını İ.Ö. 3 yılında başlatan sikkeler bastı⁸². İkincisi Galatia Eyaleti'nin sınırları içine dâhil olmadan önce Galat soylusu Ateporiks'in hüküm sürdüğü bir tapınak devletiydi⁸³. Fakat Komana Pontika, Augustus Dönemi'nde değil, imparator Tiberius Dönemi'nde (İ.S. 34) Galatia Eyaleti'ne bağlandı⁸⁴.

Augustus tarafından kurulan kentlerin tamamı, Galatia Eyaleti sınırları içinde değildir. Asia Eyaleti sınırları içinde kurulmuş olan kentlerden birisi bugünkü Kızılca'da kurulan Sebastopolis, Selçuklarda kurulan Sebaste ve Myrina'da kurulan Sebatepolis idi. Augustus tarafından kurulan bir kent de adı değişmemiş olan Apollonia Salbace idi⁸⁵. Bithynia-Pontos Eyaleti'ndeki Kaisareia Germanika (Mudanya) ve Iuliopolis (Gordioucome) kentleri de Augustus Döneminde kurulan kentlerdi⁸⁶.

IV.2. Koloniler

Anadolu'daki Roma egemenlik politikasına koloniler kurarak yeni bir unsur ekleyen ilk Romalı devlet adamı Caesar oldu. Caesar Zela'da Pontoslu Pharnakes'e karşı kazanmış olduğu zaferini takip eden iki yıl içinde iki koloni kurdu. Bunlardan birisi Sinope'de, diğeri Apameia Myrleia'da kuruldu. İlki koloni kurulduktan sonra *Colonia Iulia Felix Sinopensis* adını alırken⁸⁷ ikincisine *Colonia Iulia Concordia* adı

⁷⁹ Strab. XII.3.39.

⁸⁰ Jones 1971, 167 dn. 39 (Polemon'a). Mitchell 1993, I, 93 (Brigatos'a).

⁸¹ Strab. XII. 3.9. Jones 1971, 168. Magie 1950, 1334. Mitchell 1993, I, 153. Kaya 2011, 206.

⁸² Head 1911, 499. *IGRR* III.144.

⁸³ Strab. XII.3.6 ve 35. Stahelin 1973, 100.

⁸⁴ Mitchell 1993, I, 153.

⁸⁵ Plin. *NH* V.121. Magie 1950, 1334.

⁸⁶ Dio Chrys. *Or.* XLVII.13 (Kaisareia Germanika). Strab. XII.8.8-9 (Iuliopolis). Ayrıca bk. Harris 1980, 876.

⁸⁷ Strab. XII.3.1.

verildi. Herakleia Pontika ile Lampsakos'a da bir grup fakir Romalı göçmen yerleştirildi. Fakat bu kentlere *colonia* unvanı verilmedi⁸⁸.

Augustus, kolonizasyon konusunda Caesar'ın politikasının takipçisi oldu. Zira onun dönemi'nde Anadolu'da kurulan kolonilerin sayısı 13 idi. Bunlardan birisi Galat boylarının meskûn bulunduğu bölgede kurulan Germa (Gümüşkonak) idi. Diğer 12 koloni ise eyaletin güneyindeki Kilikia, Pamphylia, Isauria, Pisidia, Lykaonia ve Güney Phrygia bölgelerinde kuruldu⁸⁹. Colonia Iulia Augusta Felix Germa resmi adını alan Augustus Dönemi sikkelerinde⁹⁰ bu adıyla anılan koloni, muhtemelen Pessinus kentiyle aynı tarihte, yani İ.Ö. 22-20 yılları arasında kuruldu⁹¹.

Germa kolonisi, Pessinus'un Bithynia sınırına doğru olan toprakları üzerinde kuruldu. Pessinus ile Germa'nın sınırı ise Didymos (Günyüzü) Dağıyla belirlendi. Bu bölgedeki Karaçam Dağı ise Germa'nın kuzey sınırını oluşturdu⁹². Kolonistleri Romalı olan Germa, tam bir Roma kolonisi özelliğine sahipti. Zira Germa'nın da kamu görevlileri Duovir, Aediles ve Quaestor unvanlarını taşıdılar⁹³. Roma kolonisi özelliğini taşıyan Galatia Eyaleti'nin Augustus Dönemi diğer kolonileri ise şunlardır: Antiokheia (Yalvaç), Kremna (Çamlık Köy), Parlais (Barla), Olbasa (Belenli), Komana (Şerefönü) ve Lystra (Hatunsaray)⁹⁴.

Augustus tarafından kurulmuş olan bu kolonilerden Antiokheia, adını İ.Ö. III. Yüzyılda kurucusu olan Syria kralı I. Antiokhos'tan almıştı ve kolonistleri Magnesia ad Maiandrum'dan (Ortaklar) getirilmişti⁹⁵. Bu nedenle Hellenistik Dönem'in eski Yunan polislerinin kamu kurumlarına (*demos* ve *boule*) ve magistratlarına (*strategos* ve *grammateus*) sahip olan Antiokheia, Galatia Eyaleti'nde kurulan ilk kolonilerden birisiydi. Zira kentteki Men Tapınağı'nın rahiplik kurumunun ilk Galatia valisi M. Lollius tarafından lağvedilip mal ve mülklerine el koyulmuş olmasının nedeni, burada

⁸⁸ Jones 1971, 163. Magie 1950, 1268. Bowersock 1965. 62-3. Harris 1980, 873. Salmon 1969, 136.

⁸⁹ Kaya 2011, 207 vd.

⁹⁰ Wroth 1899, 17.

⁹¹ Kaya 2011, 196.

⁹² Magie 1950, 1308, 1327. Kaya 2011, 208.

⁹³ Levick 1967, 198 vd.

⁹⁴ Kaya 2011, 208.

⁹⁵ Strab. XII.8.14. Jones 1971, 128 vd.

kurulacak olan koloniye yer temin etmektir⁹⁶. Antiokheia'daki bu Roma kolonisi kurulduktan sonra *Colonia Caesareia* (veya *Antiokheia Colonia*) resmi adını aldı ve Antiokheia'nın Yunanca olan mahalle/kabile adı olan *phyle*'nin yerini Latince karşılığı olan *vicus* alırken, Yunanca *boule*'nin yerini Latince olan *ordo*, demos'un yerini de *populus* aldı⁹⁷. Antiokheia'da kurulan ve *Ius Italicum* hakkına sahip olan koloninin "Colonia Caesareia" adını alması, Augustus'un Caesar'ın varisi olmasıyla ilgilidir⁹⁸, fakat *gymnasiarkhes* gibi bazı Yunanca kamu görevi unvanları Latince karşılıklarıyla (*scribae*) birlikte kullanılmaya devam etti⁹⁹.

Kremna, Olbasa, Parlais, Komana ve Lystra kolonileri, Germa ve Antiokheia gibi tam bir Roma kolonisi özelliği taşıyan diğer kolonilerdir. Kremna, koloni yapıldıktan sonra *Colonia Iulia Augusta Felix Cremna* (Cremnensium) resmi adını aldı ve *Ius Italicum* hakkına sahip oldu¹⁰⁰. İ.Ö. I. Yüzyıl boyunca sikke basmış olduğu bilinen Parlais kolonisinin ise resmi adı *Iulia Augusta Parlais*'tir. Buraya kadar saydığımız koloniler gibi *Ius Italicum* hakkına sahip olan bu koloni diğerleri gibi dağlık ve doğal korumalı olan bir yerde değil, Eğridir Gölü'nün batı kıyısında açık bir alanı işgal etmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki koloni kurulurken askeri anlamda stratejik olan bir yer arayışı içinde olunmamış, fakir Romalılara toprak kazandırmak amacı güdülmüştür¹⁰¹. Bu nedenle Parlais'in kuruluş tarihi haklı olarak en azından bölgenin pasifizasyonundan sonraya yerleştirilmiştir. Olbasa, Komana ve Lystra kolonileri de diğer koloniler gibi resmi adlara sahip oldular. İlki *Colonia Iulia Augusta Olbasa* adını alırken, ikincisinin resmi adı *Colonia Iulia Augusta (primatida) Comama* oldu. Lystra'nın aldığı resmi koloni adı ise *Colona Iulia Gemina Felix Lystra*'ydı. Sonuncusu

⁹⁶ Kaya 2011, 143, 209. Jones 1971, 35. Men Arkhaios Tapınağı'nın Amyntas'ın varisleri (Romalılar) tarafından ortadan kaldırıldığı konusunda bk. Strab. XII.8.14.

⁹⁷ Levick 1967, 35. Levick 1967, 76 vd. Kaya 2011, 209. Güven 1986, 104 (Güven'e göre Antiokheia'daki güçlü Roma propagandası sikkelerinden anlaşılmaktadır. Bu koloninin demokratik yapısından kaynaklanmaktadır. Kent Colonia Caesareia olarak İ.Ö. 25 yılında yeniden kurulduğunda *Ius Italicum* imtiyazları kent sakinlerinden sadece Legio V ve VII kökenli asker ve torunlarını kapsamaktadır).

⁹⁸ Bu konuda bk. Salmon 1969, 141.

⁹⁹ Kaya 2011, 209.

¹⁰⁰ Strab. XII.6.5. *CIL* III. 6873 vd. Özşait 1985, 133 vd. Levick 1967, 28, 37, 84. Magie 1950, 1317 ve 1323. Kaya 2011, 211.

¹⁰¹ Özşait 1985, 133 vd., 140. Levick 1967, 33 vd. 53 vd., 84, 159 vd. Magie 1950, 1317. Kaya 2011, 211.

askeri anlamda stratejik bir yeri işgal etmiş olmasına rağmen, Komama doğal tahkimattan yoksun alçak bir tepe üzerinde kuruldu. Bu nedenle Komama'nın da Parlais gibi bölgenin pasifizasyonundan sonra kurulmuş olduğu düşünülebilir. Diğer 6 koloniden 4'ü, yani Apollonia, Neapolis (İznebolu), İsaure (Zengibar) ve Attaleia, buraya kadar sözünü etmiş olduğumuz 7 koloniden, Antiokheia hariç, kalabalık yerli nüfus içinde kurulmuş olmaları ve zamanla kentlerin içinde erimiş olmaları bakımından farklıdır¹⁰². Augustus tarafından kurulmuş olan son iki koloniden birisi Colonia Iulia Augusta Felix Ninica resmi adına sahip olmuş bulunan Ninica (Mut), diğeri İkonion idi. Bu kolonilerin de diğerlerinden farkı koloni ve kentin aynı yerde bir arada bulunan yerleşmeler olmalarıdır¹⁰³.

IV.3. Roma ve Augustus Kültü

Büyük İskender'den itibaren Hellenistik krallar ve onların anneleri ya da eşleri öldükten sonra, hatta daha yaşarlarken tanrılaştırılarak tanrılar arasına dahil ediliyordu ve buna Apotheosis (Latince: *consecratio*) deniliyordu. Kralların ya da onların annelerinin ve eşlerinin tanrılaştırılması, onlara kutsal payeler vermek, tapınak inşa etmek, onlar için festivaller düzenlemek ve rahip tahsis etmek şeklinde icra ediliyordu¹⁰⁴. Hellenistik Dönem hükümdar kültürleriyle ilgili bu gelenek Roma'nın Anadolu'ya nüfuz etmesiyle Romalı generaller ve devlet adamları için de devam ettirildi. Suetonius'un Romalı proconsuller için Yunan kentlerinde tapınaklar inşa edilmiş olduğunu belirten genel ifadesi¹⁰⁵ de hükümdar kültürle ilgili Hellenistik

¹⁰² Kaya 2011, 202 ve 212.

¹⁰³ Mitchell 1979, 411 vd. Mitchell 1993, I, 95. Kaya 2011, 214.

¹⁰⁴ Syria (Seleukoslar) krallarından III. Antiokhos'un karısının sağken tanrılaştırılmış olduğu bilinen kraliçelerden birisidir. Bk. OGIS 224. Welles 1934, nr. 36 vd. Pergamon krallarından III. Attalos da sağken tanrılaştırılmıştı. OGIS 332. Pergamon kralı II. Eumenes ile annesi ve karısı ise öldükten sonra tanrılaştırıldılar. Eumenes'in kendisi için Miletos'ta ve Kos'ta (İstanköy), annesi ve karısı için Teos kentinde kültler kuruldu. Bk. OGIS 309. SEG IV 619. Ayrıca Pergamon Krallığı'nın hanedan kültürleri için bk. Hansen 1971, 410 vd. Genel olarak Hellenistik Dönem hükümdar kültürleriyle ilgili olarak bk. Walbank 2008, 96 vd. Price 2002, 25 vd.

¹⁰⁵ Suet. Aug. 52.

geleneğin Anadolu'daki Roma egemenliği döneminde de ne denli yaygın bir şekilde devam etmiş olduğu gerçeğine vurgu yapan dikkat çekici bir delildir¹⁰⁶.

Anadolu'daki kentler tarafından tanrılaştırılan Cumhuriyet Dönemi'nin son Romalı devlet adamı Caesar idi ve o, kimi kentler tarafından hem "Tanrı ve Kurtarıcı" hem de adına rahip tahsis edilerek onurlandırılmıştı¹⁰⁷. Caesar'ın Hellenistik Doğu'da tanrılaştırılması ve Roma'da sağken "*Divus Iulius*" (Tanrı Iulius) ilan edilmesi, Iulius Caesar'ın evlatlık alarak oğlu ve varisi yaptığı Octavianus'un da tanrılaştırılacağı habercisiydi. Nitekim Octavianus, tanrının oğlu (= Tanrı Iulius'un oğlu) nitelemesini benimsemiş, İ.Ö. 27 yılında da Augustus (Yunancası: Sebastos) adını alarak yasal babasının tanrısallığının da varisi olduğunu meşrulaştırmış oldu. Kendisine tanrılar gibi saygı gösterilmesi için halkı zorlayan Augustus, öldükten sonra Senato tarafından tanrılaştırılarak (consecratio) "*Divus Augustus*" adı altında devlet tanrısı ilan edildi¹⁰⁸.

Roma Cumhuriyeti Dönemi'nde Doğu'da Roma senatosuna ait hiçbir kült yoktu. Kültlere yalnızca yerel sikkelerinde Senato imgesine yer veren imparatorluğun egemenliği altındaki birkaç Asia Eyaleti kentinde rastlanır¹⁰⁹. Augustus'un Anadolu'da tanrılaştırılmasıyla ilgili ilk talepler, Asia Eyaleti ve Bithynia Eyaleti kentlerinden geldi. Hükümdar kültü geleneğine sahip olan bu kentler, İ.Ö. 31 yılındaki Actium Savaşı'ndan sonra, Octavianus'tan onun için tapınak yapmalarına izin vermesini istediler. Bu tapınaklarda Octavianus'a ibadet edilecekti¹¹⁰. Octavianus, onların bu isteklerini kutsallaştırılmış, tanrılar arasına zaten dahil edilmiş bulunan "Roma" ile birlikte olması koşuluyla reddetmedi¹¹¹. Zira Tanrıça Roma'ya, Augustus'tan önce 10'dan daha fazla

¹⁰⁶ Q. Mucius Scaevola, L. Valerius Flaccus (*OGIS* 438-9. *Ins. Magnesia* 1444-6), M. Aquilius, Servilius Isauricus gibi Romalı ünlü generallerin (Proconsuller) kutsal payeler verilerek onurlandırıldıkları bilinmektedir. Bk. Harris 1980, 876.

¹⁰⁷ Geniş bilgi ve kaynakça için bk. Magie 1950, 158, 1293 dn.50.

¹⁰⁸ Kaya 2011, 277.

¹⁰⁹ Price 2004, 91.

¹¹⁰ Dio, LI.20.7. Tac. *Ann.* IV.37.4; 5.6. Suet. *Aug.* 52. Ayrıca bk. Taylor 1931 142 vd. Grant 1969, 356 vd.

¹¹¹ Magie 1950, 447.

yerde zaten tapılıyordu ve bu kültün geçmişi de takriben 165 yıl kadar geriye gidiyordu¹¹².

Augustus'un kendisi için tapınak inşa etmek isteğinde bulunan Asia ve Bithynia Eyaletleri'nin temsilcilerine izin vermesinden sonra Anadolu'daki Roma eyaletlerinde hem her eyaletin ortak olan hem de yerel anlamda eyalet kültüründen ayrı olan "Roma ve Augustus" kültürleri veya daha sonra yalnızca Augustus kültürü kurulmaya başladı. Fakat Augustus'un kendisine kendisi için tapınak yapmak istediklerini bildirenlere "Tanrıça Roma" kültürüyle birlikte olması koşuluyla olur vermesinin tek nedeni muhtemelen Anadolu'daki bazı kentlerde Tanrıça Roma kültürünün zaten var olması değildi. Muhtemelen onun bu koşulunun nedeni yasal babası Iulius Caesar'ın soyunun Roma'nın kurucusuna kadar geriye gidiyor olmasıyla da ilgiliydi¹¹³. Hatta bu soyun tanrı Venus ile ilişkilendirilmesi de onun tanrılaşmasıyla ilgili taleplere sıcak bakmasına vesile olmuş olabilir. Nitekim Augustus'un özgürlük talep eden Anadolu'daki bazı kentlerden yalnızca Aphrodisias'a özgürlük bağışlamıştır¹¹⁴ ki bunun da nedeni hiç kuşkusuz kentin adını Aphrodite'den (=Venüs) almış olmasıyla ilgiliydi.

Augustus, Asia ve Bithynia Eyaletleri'nde Roma ve Augustus kültürlerinin kurulacağı yerler olarak da iki kenti tayin etti. Bunlardan birisi Pergamon, diğeri Nikomedia idi. İlkinde Asia Eyaleti'nin ortak kültürü, ikincisinde Bithynia Eyaleti'nin ortak kültürü kurulacaktı. Her iki kentte kurulacak olan kültürün her biri bir eyaletin ortak kültürü olduğu için, tapınakların inşası için gereken masrafları Pergamon ve Nikomedia

¹¹² Smyrna kenti "Tanrıça Roma" için İ.Ö. 195 yılında bir tapınak inşa etti. Bk. Tac. Ann. IV.56.1. Alabandalılar İ.Ö. 170 yılında Tanrıça Roma için hem bir tapınak inşa etmişler hem de onun için bir festival düzenlemişlerdi. Bk. Liv. XLIII.6.5. Miletos, İ.Ö. 130 yılında Tanrıça Roma'nın Tapınağına, festivaline rahibine sahipti. İ.Ö. II. Yüzyıl ortalarında Stratonikeia'da Tanrıça Roma festivali kutlandı. Bk. *IGRR* IV 247, 1.25 vd. *OGIS* 441, 1.33. Magnesia ad Maendrum'daki (Ortaklar) Tanrıça Roma festivali İ.Ö. II. Yüzyıl ortalarında kutlandı. Bk. Syll³ 1079. İ.Ö. 129 yılından kısa bir süre önce Pergamon'da (*IGRR* IV 1692, Syll³ 694.), İ.Ö. I. Yüzyıl başlarında Ionia Birliği'nde (*IGRR* IV 1539.) Tanrıça Roma için kurban sunulduğu, İ.Ö. 94-93'ten itibaren Sardeis'te Tanrıça Roma'nın bir rahibinin olduğu (*IGRR* IV 297. 1522, 1526, 1757. *OGIS* 437. *Ins. Sardis*, 27; 93, 112 ve 113) bilinmektedir.

¹¹³ Caesar'ın soyunun (Iulius Gens'i) Iulius Ascanius'a kadar geriye gidiyordu. Efsaneye göre Ascanius Troialı Aeneas'ın oğluydu ve Aeneas'ın annesi de tanrıça Venus (Aphrodite) idi. Bk. Suet. *Iul.* I.6. Venus, Aeneas ve Ascanius için bk. Liv. I.1-3.

¹¹⁴ Millar 1984, 42.

kentleri tek başlarına karşılamadılar. Pergamon'dakinin masraflarını Asia Eyaleti kentleri, Nikomedia'dakinin masraflarını Bithynia Eyaleti kentleri ortak üstlendiler¹¹⁵.

Pergamon'daki Augustus Tapınağı, Augustus'un koşuluna uygun olarak, yani Tanrıça Roma kültüyle birlikte, daha doğrusu zaten mevcut olan Tanrıça Roma Tapınağı'na¹¹⁶ eklenerek inşa edildi. Fakat bu tapınağın yapımının tam olarak hangi tarihte tamamlanmış olduğu bilinmiyor. İ.Ö. 19 yılından daha önceki bir tarihte inşa edilmiş olduğu ise kesindir. Zira bu yılda basılan Pergamon sikkelerinin ön yüzünde Augustus ve Roma Tapınağı'nın tasviri bulunmaktadır. Sikkelerin ön yüzünde ise Augustus'un portresi yer alıyordu. Sikkelerdeki tapınak tasviri, bugün mevcut olmayan tapınağın kısmen tanımlanmasını da imkan dahiline sokmuştur. Tapınak ön cepheden 6 sütunluydu ve arşitravında Roma ve Augustus yazısı ile Asia Koinon'u yazısı yer alıyordu¹¹⁷. Tapınak arşitravındaki Asia Koinon'u ibaresi, Pergamon'daki Tanrı Augustus ve Tanrıça Roma kültünün eyaletin ortak kültü olduğunun kesin değildir. Koinon ise eyalet kentlerinin temsilcilerinden oluşuyordu.

Nikomedia'da Augustus Tapınağı'nın Augustus Dönemi'nde varlığına ilişkin olarak, Augustus'un Tanrıça Roma ile olmak koşuluyla izin vermiş olduğu bilgisi dışında hiçbir kayıt yoktur. Fakat en azından İmparator Hadrianus Dönemi sikkelerinden Bithynia'da da Augustus Tapınağı'nın inşa edilmiş olduğu bilinmektedir. Bu sikkelerde hem Bithynia koinon'u (*commune Bithyniae*) ibaresine yer verilmiş hem de tapınağın ön cephesi tasvir edilmiştir¹¹⁸.

Augustus Dönemi'nde Kilikya Eyaleti'nin sahip olduğu bir Augustus kültü olup olmadığı bilinmiyor. Augustus kültü kurmak için bu eyaletten Augustus'a iletilmiş bir talebin olup olmadığı da belli değil. Öteyandan İmparatorluk Dönemi'nde görev yapan iki Kiliarkhes'in varlığının bilinmesi, Kilikia Eyaleti'nde Augustus Dönemi'nde ya da daha sonra kurulmuş bulunan bir Koinon'a dolayısıyla bir İmparatorluk kültüne işaret

¹¹⁵ Dio, LI.20.7. Magie 1950, 447.

¹¹⁶ Tac. *Ann.* IV.37.4.

¹¹⁷ Sutherland 1984, 61, no.15.

¹¹⁸ Mattingly-Sydenham 1984, 396, no. 459 vd.

eder. Hangi tarihte görev yaptığı bilinmeyen bu iki Kiliarkhes'ten birisinin adı Domitius Felix Cronides¹¹⁹, diğerininki Hemerius¹²⁰ idi.

Galatia Eyaleti'nde kurulacak olan Roma ve Augustus kültürüyle ilgili Galatia Eyaleti'nden Augustus'a iletilen bir talep olup olmadığı belli değil. Fakat Galatia Eyaleti'nde Augustus'un Asia ve Bithynia Eyaletleri'nde kurulacak olan Augustus kültürüyle ilgili koşuluna uygun olarak Augustus kültürünün Tanrıça Roma kültürüyle birlikte kurulduğu bilinmektedir. Galatia Eyaleti'ne sonradan eklenen bölgelerinin, hatta gerçek Galatia'nın dışındaki bölgeleri de kapsamayan, yalnızca Galatların ortak kültürü olarak hizmet edecek olan Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus Tapınağı'nın Galatia'nın hangi kentinde inşa edileceğine de muhtemelen Asia ve Bithynia eyaletlerinde olduğu gibi Augustus karar vermiş olmalıdır. Augustus, kültürün kurulacağı, tapınağın yapılacağı yer olarak Ankyra'yı seçti. Ankyra, aynı Galatia Eyaleti'nin başkenti olarak da tayin edilmişti. Kültürün kuruluşuna her ne kadar Augustus'un sağlığında izin verilmiş olsa da tapınağın inşası, Augustus'un halefi Tiberius Dönemi'nde tamamlanabildi¹²¹.

Ankyra'daki Roma ve Augustus Tapınağı'nın yan cephe duvarları yıkılmadan neredeyse tam olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Aslı Roma'da tunç sütunlar üzerine kazınmış olan Augustus'un *Res Gestae*'yi da bu tapınağın duvarlarına hem Yunanca olarak hem de Latince olarak kazınmıştır ve ünlü Alman tarihçi Theodor Mommsen'den beri bu yazıt, yazıtların kraliçesi olarak anılmaktadır¹²². Augustus'un kent yaptığı Ankyra'nın Sebaste (=Augusta) adını taşıyan VI. Phyle'sinin (mahallesinin) merkezi yerini işgal eden¹²³ tapınak, bugünkü Ankara Çayı'nın doğusundaki hakim bir tepe üzerinde, Hacıbayram Camisi yanındadır. Fakat Ankyra'daki tapınak, Galatia eyaletinin yalnızca üç Galat kenti halkının adlarına *Sebasteni* sıfatını eklemiş olmalarından anlaşılmaktadır ki Pergamon ve Nikomedia'daki gibi tüm eyaletin ortak tapınağı olarak

¹¹⁹ *IGRR* III 912.

¹²⁰ *IGRR* III 883.

¹²¹ Tapınağın, Sebasteion'u dışında, İ.S. 2. Yüzyılda yapılmış olduğu fikri kabul görmedi. Varinlioğlu 1992, 39. Kaya 2012, 278. Mitchell 1993, I, 103. Tapınağın süslemelerindeki ayrıntılarını temel alan S. Mitchell'e göre tapınak Augustus'un ölümünden önce bitirildi. Bk. Kadioğlu&Görkay&Mitchell 2011, 28.

¹²² Akurgal 1990a, 509 vd. Akurgal 1990b, 16 vd.

¹²³ VI. Phyle Sebaste için bk. Bosch 1967, nr. 55. Erzen 1946, 54 vd. Mitchell 1977, 80 vd. Kaya 2011, 197.

değil Galatia'daki Galatların ortak tapınağı olarak inşa edildi. Bu nedenle Ankyra'daki tapınağın inşasının masrafları Galatia bölgesinin üç kenti, yani Ankyra, Tavion ve Pessinus tarafından ortak üstlenilmiş olmalıdır. Fakat en azından İ.S. 102 yılında Ankyra'daki tapınak, Galatia Eyaleti'nin tümünün ortak tapınağı oldu. Zira bu tarihe ait olan bir yazıtta isimleri kayıtlı olan rahipler, yalnızca Ankyra, Pessinus ve Tavion'lu değil, eyaletin her yanından gelenler idiler¹²⁴.

Eyaletlerdeki Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus'a tapım, zamanla eyaletlerin ortak kültüne sahip olan kentlerden başka kentlerde de kurulmak suretiyle yaygınlaştı. Roma ve Augustus birlikte ya da yalnızca Augustus kültüne sahip olduğu bilinen bu kentler şunlardır: Prusa, Assos (Behramkale), Smyrna, Ephesos, Sardeis (Sard), Kyzikos, Philadelphia (Alaşehir), Laodikeia ad Lycum, Miletos, Tralleis, Pessinus (Ballıhisar), Antiokheia (Yalvaç)¹²⁵.

Prusa ve Assos'taki kült, Roma ve Augustus kültü değil, yalnızca Augustus kültüydü. Smyrna ve Pessinus'daki Roma ve Augustus kültleri ise ortak kültlere sahip olan kentlere alternatif olarak bu kültlere sahip olmuşlardı. İlkinde kült Pergamon'a, ikincisinde Ankyra'ya alternatif olarak kuruldu. Smyrna'daki kült, Pergamon'daki alternatif olarak İ.Ö. 10 yılında kuruldu. Fakat kentteki Roma ve Augustus Tapınağı'nın inşası bu tarihten 36 yıl sonra, yani İ.S. 26 yılında tamamlandı¹²⁶.

Pessinus'daki Galat boyu Tolistobogilerin *Sebasteni* olması, onların bu kült ile Augustus Dönemi'nde tanıştığının delilidir. Fakat onlar bu kült ile Pessinus'da değil, ilkin Ankyra'da tanıştılar. Zira Ankyra'daki Roma ve Augustus kültü, Galatia'daki Galat boylarının ortak kültü olarak kuruldu. Aynı şekilde kentin sikkelerinden de anlaşılacağı üzere Tavion'daki Galat boyu Trokmeler de *Sebasteni* idiler¹²⁷ ve onlar da Augustus Dönemi'nde Ankyra'daki kültün sahiplerinden biriydiler. Fakat bu iki Galat kentinden ilkinde, yani Pessinus'da Augustus Dönemi'nde inşa edilmiş bir Roma ve Augustus Tapınağı yoktu. Bu kentteki tapınağın inşası İ.S. 35/6 yılında tamamlandı. Tapınağın açılışına bu tarihte Ankyra'daki Roma ve Augustus Tapınağı'nın başrahibi

¹²⁴ Kaya 2011, 237.

¹²⁵ Magie 1950, 1613 vd.

¹²⁶ Magie 1950, 448. Assos için bk. *IGRR* IV 256.

¹²⁷ Wroth 1899, 3, 5. Arslan 1990, 168.

olan Q. Gallius Pulcher başkanlık etti¹²⁸. Helvius Basila'nın Galatia Eyaleti valiliği (İ.S. 37-39) yaptığı yıllarda basılan Pessinus sikkelerinde kentte inşa edilmiş olan Roma ve Augustus Tapınağı'nın hekzastil tasvirine yer verilmiştir¹²⁹. Hekzastil, yani 6 sütunlu bir ön cepheye sahip olan Pessinus'daki Roma ve Augustus Tapınağı, bu kentteki tiyatroya bitişik olarak inşa edilmiş ve bu nedenle tapınak, Tiyatro-Tapınak olarak adlandırılmıştır¹³⁰.

Pessinus'daki tapınağın inşasının çok geç bir tarihte tamamlanmış olması, Pessinus'daki Augustus kültün kuruluşunun da geç olduğu anlamına gelmez. Çünkü Augustus kültünü Pessinus'ta kuran kişinin P. Lollius adlı bir rahip olduğu bilinmektedir. Kutsal bir heykel dikmek suretiyle Pessinus'u kült ile tanıştıran P. Lollius, Tiberius Dönemi'nde yaşadı ve Pessinus'daki imparator kültünün başrahibliğini yapan ilk rahip P. Lollius idi¹³¹. Tavion'da bir imparatorluk kültü kurulmuş olduğuna ilişkin hiçbir kayıt ya da belge mevcut değildir. Fakat en azından Galatia Koinon'unun dört yılda bir düzenlediği oyunlardan birisinin Tavion'da yapılmış olduğunun bilinmesi¹³², Tavion'da da bir imparatorluk kültünün kurulmuş olduğuna işaret eder. Eğer bu kentte de bir imparatorluk kültü kurulduysa Pessinus ile aynı zamanda kurulmuş olduğunu düşünmemize bir engel olmadığı gibi, Pessinus'tan çok daha sonra kült ile tanışmış olduğunu da düşünmemiz için bir neden yoktur.

Asia Eyaleti'nin Pergamon ve Smyrna dışındaki kentlerinde kurulan Roma ve Augustus kültleri, yerel kültler olarak hizmet verdiler. Galatia Eyaleti kenti olan Antiokheia daki Roma ve Augustus kültü de eyaletin ortak kültü olarak değil yerel hizmet vermek için kuruldu. Ankyra'dakine alternatif olarak kurulmayan bu kentteki tapınağın duvarlarına, Ankyra'da olduğu gibi Augustus'un *Res Gestae*'sına kazındı. Fakat bu tapınaktaki *Res Gestae*, Yunanca ve Latince olmak üzere iki dilli olarak değil yalnızca Latince olarak yazılmıştır¹³³.

¹²⁸ Kaya 2011, 279.

¹²⁹ Wroth 1899, 18.

¹³⁰ Akurgal 1990a, 501 vd.

¹³¹ Kaya 2012, 278 vd.

¹³² Mitchell 1993,I, 112 dn. 84 ve 116. Kaya 2011, 238.

¹³³ Taşlıalan 1991, 14-22, 24. Özsaıt 1985, 133. Mitchell 1993,I, 104 vd.

Galatia Eyaleti'ne İ.Ö. 3 yılında eklenen Paphlagonia Bölgesi'ndeki Gangra'da da Augustus kültü kurulmuş gibi görünmektedir. Çünkü bu kentte yerli halk ile Romalılar, Augustus ve ailesine *Sebasteia* denilen bir yerde sadakat yemini yaptılar¹³⁴.

IV.4. Eyalet Koinonları

Her eyalette ortak olarak kurulan Roma ve Augustus kültünün yönetiminden üye kentlerin temsilcilerinin oluşturduğu ve adına Koinon (latince *kommune*) denilen bir meclis sorumluydu. Her eyaletin Koinon'u, eyaletin adıyla ya da eyaletin veya bölgenin sakinlerinin etnik adlarıyla anıldı. Örneğin Asia Eyaleti Koinon'u, *Asia Koinon'u* (*Koinon tes Asias*)¹³⁵ olarak ifade edilirken, Galatia'daki koinon, *Galatların Koinonu* (*Koinon ton Galaton*) olarak¹³⁶, Asia Eyaleti koinon'u *Yunanlıların Koinon'u* (*Koinon ton Hellenon*) olarak¹³⁷, Galatia Koinon'u ise en azından İmparator Traianus Dönemi'nden itibaren *Galatia Koinon'u* (*Koinon Galatias*) olarak ifade edildi¹³⁸. Bithynia Eyaleti'nin Koinon'u da "Yunanlıların Koinon'u" olarak tanımlandı¹³⁹.

Asia Eyaleti Koinon'unun toplantılarına *Ekklesia Arkhairetike* ya da *Arkheiresiai*¹⁴⁰ veya *Koinoboulion*¹⁴¹ denildiği bilinmektedir. Bithynia, Kilikia ve Galatia'daki Koinonların toplantıları ne denildiği bilinmiyor. Fakat hem Bithynia'da hem de Galatia'da Koinon toplantılarını düzenli olarak yapıyordu. Galatia'daki Koinon'un Galatların eski meclisi Drynemetenon'un yerini aldığı ve böylece Galatların eski kabile meclisi olan Drynemeton'un Galatların Koinon'u olduğu düşünüldü¹⁴². Eğer öyleyse Ankyra'daki Roma ve Augustus kültü de Galatların *druidizm*'inin yerini

¹³⁴ IGRR III. 135. Jones 1971, 167.

¹³⁵ OGIS 458.

¹³⁶ Augustus ve halefleri döneminde koinon, Galatların koinonu idi. İmparator Traianus Dönemi ve sonrasında tüm eyaletin koinon'u oldu. Bk. Kaya 2011, 235.

¹³⁷ TAM II, 422 ve 495. IGRR III 671.

¹³⁸ Asia Koinon'u, Asia Hellenlerinin Koinon'u (Ins. Sardis 8, II 60 ve 70: Koinon ton epi tes Asias Hellenon) ya da Asia Hellenleri (OGIS 454.11.31. IGRR IV.1611, 1756. OGIS 470:oi epi tes Asias Hellenes), hatta Asia Romalıları ve Hellenleri (IGRR IV 860: Oi epi tes Asias Romaioi kai Hellenes) olarak ifade edildi. Galatatia Eyaleti 'ndeki Koinon'u un farklı ifade biçimleri ise bu eyaletteki koinonunun eyaletin mi yoksa Galatların koinonu mu olduğunun sorgulanmasına neden olmuştur.

¹³⁹ Harris 1980, 876. Bithynia Koinonu için ayrıca bk. Magie 1950, 451, 1301.

¹⁴⁰ Ins. Sardis, 8, 11.76, 85 ve 107.

¹⁴¹ IGRR IV 780. OGIS 490.

¹⁴² Kaya 2011, 236. Bithynia Eyaleti'nde Koinon toplantıları düzenli olarak yapıldığı konusunda bk. Harris 1980, 876.

almıştı. Başka bir ifadeyle Augustus, Ankyra'daki Roma ve Augustus kültürünü kurarken ve bu kültürü temsil eden Koinon'u örgütlerken Galatların dini inançlarına saygılı davranarak yumuşak bir geçişi sağlamıştır¹⁴³. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Galatia'da Augustus tarafından kent yapılan Ankyra, Pessinus ve Tavion'un *Sebaste*, bu kentlerin sakinleri olan Galat boylarının, yani Tektosaglar, Tolistobogiler ve Trokmelerin *Sebasteni* unvanını almalarından¹⁴⁴ anlaşılmaktadır ki Roma ve Augustus kültürünün ve Koinon'un Galatia'da kurulmasında bir zorlama olmamıştır.

Anadolu'daki Roma eyaletlerinin yeni ilahları olan Roma ve Augustus'un tapımı için yılda bir kez toplanan Koinon Meclisi'ni oluşturan üyelerinin seçiminin nasıl yapıldığı belli değil. Fakat Likya Birliği tarafından uygulanan yöntemin eyalet koinonlarında da uygulanmış olması muhtemeldir. Strabon, Likya Birliğindeki bu uygulamayı *Geographika* adlı eserine şu satırlarıyla aktardı:

*“... Likyalılar... Likya Birliği'nin nüfuz alanı içinde kaldılar. Birlik içinde oy hakkı olan 23 kent vardı. (Birlik Meclisinin Toplantı yeri olarak) uygun gördükleri kenti seçimle belirledikten sonra her kentten temsilciler birleşerek orada bir kongrede toplandılar. Kentlerin en büyüklerinin 3, orta büyükte olanlarının 2 ve geriye kalanların da bir oy hakkı vardı. ... Kongrede onlar, bir Lykiarkhes ve sonra birliğin diğer memurlarını seçerlerdi...”*¹⁴⁵

Asia Eyaleti Koinon'u Likya Birliği'ninkine benzer bir şekilde örgütlendiyse Asia Eyaleti Koinon'una üye olan kentlerin her biri kendileri tarafından uygun olan temsilcilerini Koinon toplantılarına gönderiyorlardı. Kentleri temsil eden görevlilerin sayısı ise büyüklüklerine göre 1 ile 3 arasında değişiyordu. Koinon Meclisi'nde hazır bulunan tüm temsilcilerin sayısının ise en azından İ.Ö. 4 yılında 150 olduğu bilinmektedir¹⁴⁶. Augustus Dönemi'nde bir yıllığına görev yapan memurlarının seçimi de yıllık yapılan bu toplantılarda yapıldı¹⁴⁷.

¹⁴³ Kaya 2011, 236.

¹⁴⁴ Bk. dn. 64.

¹⁴⁵ Strab. XIV. 3.3.

¹⁴⁶ *Ins. Sardis*, 8.11.76 vd. Magie 1950, 448.

¹⁴⁷ Magie 1950, 1295.

Bithynia ve Kilikia Eyaletleri'nin Koinon toplantılarına katılan temsilcilerinin sayısı hakkında bize kadar ulaşmış bulunan bir bilgi mevcut değildir. Galatia Eyaleti'ndeki Koinon Meclisi'nin üye sayısı ise en azından İ.S. 102 yılında 92 idi. Bu yıla tarihlenen bir yazıt sayesinde bilinen 92 üyenin herbirine rahip (*hierourgos*) denildiği bilinmektedir¹⁴⁸. Başka bir ifadeyle Galatia Eyaleti'ndeki Koinon Meclisi Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus için dinsel ayinler yapan rahipler (*hierourgoi*) meclisiydi.

Hiç kuşkusuz Anadolu'nun diğer eyaletlerindeki Koinon toplantılarına katılan temsilciler de Galatia Eyaleti'ndeki gibi Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus için dinsel ayinler yapan rahipler (*hierourgoi*) meclisleriydiler. Fakat Ankyra'daki Galat Koinon'unu (=meclisi) oluşturan üyeler, Likya'daki gibi kentlerin 1-3 arasında değişen temsilciler göndermiş olduklarını düşünmek zor. Zira Ankyra'daki Roma ve Augustus kültü, Koinon'un en azından Augustus ve halefleri döneminde Galatların Koinon'u olarak anılmasından ve yalnızca Galat boylarının *Sebasteni* sıfatını adlarına eklemiş olmalarından da anlaşılacağı üzere Galat boylarının ortak kültürüdü. Bu nedenle Ankyra'daki Koinon'a üç Galat boyu eşit sayıda temsilci göndermiş olmalıdır. Nitekim Ankyra'daki Roma ve Augustus Tapınağı'nın duvarlarına kazınmış olan yazıtta düzenli olarak “*duo ethne*” (iki soy/boy) ya da “*tria ethne*” (üç soy/boy) ifadeleri kullanılarak Galat boylarına atıfta bulunulmuştur. Eğer Galat boylarının her biri aynı sayıda temsilci gönderdiyse bu sayının ne kadar olduğunu kaydeden bir bilgi ya da belge mevcut değil. Rahip sayısı ile ilgili tek bilgi, İ.S. 102 yılına aittir. Bu yıla tarihlenen yazıtta 92 rahip adı sayılmıştır¹⁴⁹. Fakat bu tarihte Koinon'unu (=meclisi) oluşturan rahipler, yalnızca üç Galat boyunun temsilcileri değildi. Onlar eyaletin her yerinden gelmişlerdi.

Asia Eyaleti Koinon'unun toplantıları İ.Ö. 10 yılına kadar Pergamon'da toplandı. Bu tarihte Pergamon'a alternatif olarak Koinon toplantısı Smyrna'da yapıldı. Smyrna'da yapılan sonraki toplantı bu kentteki Augustus Tapınağı'nın inşa edilmiş olduğu İ.S. 26 yılına tarihlendi. Koinon toplantılarının yapıldığı Asia Eyaleti'nin üçüncü

¹⁴⁸ Kaya 2011, 236 vd.

¹⁴⁹ Bosch 1967, 94 nr. 98.

kenti Ephesos oldu. Bu kentteki imparator tapınağının inşası da Augustus Dönemi'nde değil, onun halefi olan Tiberius Dönemi'nde inşa edildi. Daha sonra Koinon toplantıları, bu üç kentin dışında şu kentlerde de toplandı: Sardeis, Kyzikos, Philadelphia, Laodikeia ad Lycum, Miletos ve Tralleis¹⁵⁰.

Galatia Eyaleti'ndeki Koinon toplantıları da Augustus'un sağlığında yalnızca Ankyra'da yapıldı. Daha sonra Ankyra'ya alternatif olarak Pessinus'ta Koinon toplantıları yapıldı. Pessinus'un Roma ve Augustus kültürüyle ilk kez Augustus'un halefi Tiberius Dönemi'nde tanışmış olduğundan daha önce söz ettik¹⁵¹.

Eyaletlerdeki her Koinon kendi parasını basıyordu. Bu nedenle eyaletlerdeki Koinonlar, kent yönetiminden bağımsız olan ve doğrudan eyaleti temsil eden özerk bir organizasyon idiler. Koinonlar tarafından basılan sikkeler, eyaletin bir kentinde değil, üye kentlerin her hangi birisi tarafından da basılabiliyordu. Asia Eyaleti'nde Koinon sikkesini basan kentin adı (örneğin Ephesion), bastığı sikkelerinde *Koinon Asias* lejantıyla birlikte yer alıyordu. Asia Eyaleti'ndeki Koinon'un sikke basımından sorumlu olan memuru *Argurotamias* (hazinedar) idi. Fakat Koinon sikkesi basan kentler, Koinon toplantısına ev sahipliği yapan kentlerdi¹⁵².

Her yıl düzenli olarak toplanan Koinon Meclisi, Roma ve Augustus Tapınağı'nın yönetiminden de sorumlu olan Koinon yüksek rahiplerini seçiyordu. Seçilen en üst yetkili kişi, kısaca Asia'nın Arkhiereus'u (*Arhiereus Asias*), yani Asia Eyaleti'nin başrahibi unvanına sahip oluyordu. Fakat Augustus Dönemi Koinon kararlarında bu başrahip, resmi olarak şu şekilde tanımlandı: *Arkhiereus theas Romes kai Autokratoros Kaisaros theos uiou Sebastou*. Arkhiereus unvanına sahip olan Asia Eyaleti'nin başrahipleri, Augustus Dönemi'nde yalnızca Pergamon vatandaşları olan Koinon üyeleri arasından ya da yalnızca diğer kentlerin herhangi birisinden seçilmediler. Zira Augustus Dönemi'nde en azından 6 kentten Koinon'un ve dolayısıyla Roma ve Augustus Tapınağı'nın başrahipliğini yapmak için seçilenlerin olduğu bilinmektedir¹⁵³. Vatandaşları arasından başrahip çıkarmış olduğu bilinen bu 6 kentten birisi

¹⁵⁰ Magie 1950, 448.

¹⁵¹ Bk. dn. 128.

¹⁵² Magie 1950, 449.

¹⁵³ Magie 1950,1297.

Aizanoi'dandı ve bu kentten başrahip seçilen kişi İ.Ö. 9 yılında görev yaptı¹⁵⁴. Bilinen ikinci başrahip Pergamon'dan¹⁵⁵, üçüncüsü Mastaura'dandı¹⁵⁶. Pergamonlu başrahip İ.Ö. 4 yılında, Mastaura'lı İ.Ö. 3 yılında görev yaptı. İ.Ö. 2 ve 1 yıllarında Koinon başrahipliği yapanlardan ilki Smyrnalı¹⁵⁷ ikincisi Thayateiralıydı¹⁵⁸. Sardeisli olduğu bilinen bir başrahip de İ.S. 2-14 yılları arasında görev yaptı¹⁵⁹. Bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki Augustus Dönemi'nde Asia Eyaleti Koinon'unun başrahipliğine seçilmek bir ya da birkaç kentin ayrıcalığı olmadığı gibi kentin büyük ya da küçük olması da başrahip seçilmesi konusunda bir ölçüt değildi. Başka bir ifadeyle Koinon'a üye kentlerin hiç birisi, başrahiplik konusunda bir önceliğe sahip değildi. Koinon başrahipliğine Augustus Dönemi'nde bir kadının seçilmiş olduğuna ilişkin bir kayıt yoktur. Fakat İ.S. 2. Yüzyıla ait bir yazıttan Aelia Amnia adlı bir kadının Asia Eyaleti Koinon'unun başrahibeliğini (*Arkhiereia*) yapmış olduğunun bilinmesi, en azından Koinon üst yönetiminin başına bir kadının gelmesine bir engelin bulunmadığına işaret eder¹⁶⁰.

Asia Eyaleti Koinonu'nun başrahibinin asıl görevi, Roma ve Augustus kültürünü yönetmektir. Fakat başrahibin dünyevi olan sorumlulukları ve görevleri de vardı. Koinon üyesi kentlerle ilgili tüm resmi işler onun sorumluluğundaydı. Yasaların gereğini yapmak da onun yetkisi dahilindeydi. Başrahibin eşini İ.Ö. I. Yüzyıl ortalarına kadar Roma ve Augustus kültü ya da Koinon meclisiyle ilgili olarak resmi bir unvana sahip değildi. Fakat bu tarihte başrahibin (= *Arkhiereus*) eşi *Arkhiereia* unvanına sahip olarak hem kültün hem de koinonun yönetiminde resmi bir konumun sahibi olmaya başladı¹⁶¹.

Eyalet Koinon'unun başrahibinin kendisiyle aynı unvana (*Arkhiereus*) sahip olan yardımcılar vardı. Fakat Smyrna ve Ephesos'da görev yapmış oldukları bilinen bu yardımcılar, resmi olarak eyalet Koinon'unun başrahibinden farklı olarak

¹⁵⁴ OGIS 458, 11.

¹⁵⁵ *Ins. Sardis*, 8, VII.

¹⁵⁶ *Ins. Sardis*, 8, VIII.

¹⁵⁷ *Ins. Sardis*, 8, IX.

¹⁵⁸ *Ins. Sardis*, 8, X.

¹⁵⁹ IGRR IV.1611. Asia Eyaleti'nin bilinen arkhiereuslarının listesi için bk. Magie 1950, *Appendix* no. II, A-1.

¹⁶⁰ Kearsley 1990, 70 vd.

¹⁶¹ Magie 1950, 449.

tanımlandılar¹⁶². Koinon yönetiminin memurları ise şunlardı: *Ekdikos* (=Advokates: Avukat), *Grammateus* (sekreter), *Argurotamias* (Hazinedar) ve *Asiarkhes*. Başrahip ve yardımcılar gibi Koinon Meclisi tarafından bir yıl görev yapmak üzere seçilen bu yüksek rahiplerden ilkinin görevi elçilikti. İmparatora elçi olarak gönderiliyordu. Koinon Meclisinin kararlarının yayınlanmasından sorumlu olan kişi de Ekdikos'tu¹⁶³. Bir kişi birden fazla bu göreve seçilebiliyordu. Nitekim Menogenes adlı birisinin üç kez *Ekdikos* olarak görev yapmış olduğu bilinmektedir¹⁶⁴. Asia Eyaleti Koinon'unun sekreterliğini yapan kişinin (*Grammateus Asias*) görevi ise eyalet festivallerindeki yarışmalara başkanlık etmektir. Asia Eyaleti Koinon'unun *Argurotamias*'ı Koinon'un hazinedarıydı. Eyalet tapınaklarının ve festivallerinin devamlılığının sağlanması için gereken parayı temin etmek, Koinon toplantıları için gereken masrafları yapmak onun göreviydi. Koinon paralarının basımından sorumlu olan kişi de *Argurotamias* idi¹⁶⁵.

Koinon yönetiminin en sorunlu memuru *Asiarkhes* idi. Zira *Asiarkhes*'in Koinon yönetimindeki yeri, konumu, yetkisi ve görevlerini tayin etmemizi sağlayacak açıklayıcı bilgi mevcut değildir. Bu nedenle kimi tarihçiler, *Asiarkhes*lerin Asia Eyaleti'nin başrahipliğine alternatif olarak atandıklarını düşündüler. Kimilerine göre Asia Eyaleti'nde Koinon festivallerinin masraflarını üstlenen ve bu festivallerin başkanlığını yapan görevliydi. Kimilerine göre ise değişik kentler tarafından kentlerini Koinon meclisinde temsil etmek için seçilip gönderilen temsilcilere *Asiarkhes* deniliyordu¹⁶⁶.

Asiarkhes unvanından söz eden ilk antik yazar, Strabon'dur. Ona göre *Asiarkhes* denilen bazı Tralleis vatandaşları Asia Eyaleti'nde ünlüydüler ve bu ünlüler arasında Romalı ünlü general ve devlet adamı Pompeius'un eski arkadaşı olan Pythodoros da vardı¹⁶⁷. Aziz Paulos'un Ephesos'daki *Asiarkhes*ler arasında pekçok arkadaşı vardı¹⁶⁸. Bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki Asia Eyaleti'nde *Asiarkhes* unvanına sahip olan birkaç grup vardır. Epigrafik kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla *Asiarkhes* unvanına sahip olan

¹⁶² Magie 1950, 1297 dn. 59.

¹⁶³ *OGIS* 458,1.64 (İ.Ö. 9). *Ins. Sardis*, 8.IV (İ.Ö. 5); VII (İ.Ö. 4); IX (İ.Ö. 3/2); XI (İ.Ö. 1) ve XII (İ.Ö. 1).

¹⁶⁴ Magie 1950, 448.

¹⁶⁵ Magie 1950, 449.

¹⁶⁶ *Asiarkhes*lerle ilgili görüşler için bk. Magie 1950, 449 vd.

¹⁶⁷ Strab. XIV.1.42.

¹⁶⁸ Magie 1950, 450.

kişi bu unvana bir kez sahip olabildiği gibi iki, üç, hatta dört kez sahip olabilmıştır. Ayrıca Asiarkhes, Asia Eyaleti'nin Asiarkhes'i (*Asiarkhes Asias*) olarak tanımlandığı gibi, Ephesos'un Asiarkhes'i, Pergamon'un Asiarkhes'i ve hatta Smyrna'da Tapınakların Asiarkhes'i olarak tanımlanmıştır. Miletos'da ise Asiarkhes, sahip olduğu bu unvanın karşılığı olarak kamu hamamlarını tamir ettirmiştir. Dahası aralarında Pergamon, Smyrna ve Kyzikos'un olmadığı dokuz kentte Asiarkhes adını taşıyan sikkeler basılmıştır ki buradan en azından bu kentlerde basılan sikkelerin basım masraflarının Asiarkhesler tarafından üstlenildiği sonucu çıkarılabilir¹⁶⁹. Tüm bunlardan anlaşıldığı kadarıyla Asiarkhes, Koinon yüksek rahipleri hiyerarşisinde rütbesi küçük olan bir görevli değildir. Büyük olasılıkla o, Arkhiereus'tan sonra elde edilebilen bir unvandır¹⁷⁰.

Kilikia Eyaleti Koinon'un yüksek rahipleri hakkında, Kiliarkheslerin varlığı dışında bir bilgi mevcut değil. Fakat hem Bithynia Eyaleti'nin hem de Galatia Eyaleti'nin Koinonlarının yüksek rahipleri bilinmektedir. Her iki eyaletin Koinonlarının başrahiplerine Asia Eyaleti'ndeki gibi *Arkhiereus* deniliyordu. Her iki eyalette hiyerarşide başrahibin gerisinde bulunan diğer yüksek rahiplerden ilki *Sebastophantes*, ikincisi *Hierophantes* idi. Üçüncüsü ise Bithynia'da *Bithyniarkhes*, Galatia'da *Galatarkhes* idi. Sebastophantes, adından da anlaşılacağı üzere Augustus'un temsilcisiydi. Bithynia Koinon'unun Sebastophantes'i, Roma ve Augustus kültürünün düzenli olarak kutlanmasını sağlayan yüksek rahipti. Külte ilişkin kutlamalara ve festivallere de Sebastophantes ya da Hierophantes başkanlık etti¹⁷¹. Buradan anlaşılmaktadır ki kült kutlamalarının ve festivallerin başkanlığı bakımından Bithynia Koinon'u başrahibi görev ve sorumluluk bakımından Asia Koinon'unun başrahibiyle tamamen benzer değillerdi.

Bithyniarkhes'in Koinon yönetimindeki yeri ve önemi, muhtemelen Asiarkhes'ten farklı değildi. Fakat Galatarkhes, Asiarkheslerden tamamen farklıydı. Zira Galatarkhes, Koinon'un başrahipliğe kadar daha üst rütbeli rahiplikleri elde etmek isteyen gençler

¹⁶⁹ Magie 1950, 450.

¹⁷⁰ Kaya 2011, 238 dn. 91.

¹⁷¹ OGIS III.63,69. Harris 1980, 876.

için cazipti¹⁷². Sebastophantes ve Hierophantes olmak ise Arkhierus olmak için bir zorunluluk olmasa da bu iki görevden birisi, başrahip olma yolunda önemli bir deneyimdi¹⁷³.

Bithynia ve Galatia'da yüksek rahiplerin hepsi Asia Eyaleti'nde olduğu bir yıllığına seçiliyorlardı. Fakat en azından Galatia Eyaleti'nde yüksek rahiplerin Koinon toplantısına katılan temsilciler tarafından değil, Augustus tarafından eyaletin valisi olan Legatus'u aracılığıyla tayin edilmiş olabilir. Zira Galat boy teşkilatına dayalı örgütlenme biçimine karşı olan Augustus'un bu yüksek rahipleri seçimle geleceklere bırakmış olduğu düşünmek zor. Augustus'un Galatlardan oluşan Koinon Meclisi'nin seçimine güvenmesi, Galatia'daki Romalılaştırma politikasına da uygun değildir¹⁷⁴. Bir başrahibin bir kereden daha fazla bu göreve seçilebilmesi mümkündü. Fakat en azından Galatia Eyaleti'nde başrahipliği hiç kimse üç kezden daha fazla elde etmedi.

Cassius Dio'ya göre Roma ve Augustus kültünün Koinon'u düzenli olarak yılda bir kere olmak üzere Tanrıça Roma ve tanrı Augustus onuruna "kutsal" yarışlı festivaller düzenledi¹⁷⁵. Epigrafik araştırmalar Dio'nun bu ifadesini doğruladı. Roma ve Augustus tapınaklarının inşası, kutsal heykellerin yapılması, kamu yararına olan diğer binaların yapımı, Koinonların görev alanına giriyordu. Fakat eyalet koinonlarının en dikkat çeken hizmetleri, kutsal oyunlar, yarışlar düzenlemek, sosyal hizmetler ya da hayır işleri yapmaktı. Gladyatör gösterileri ve hayvan düvüşleri (*venetiones*) Koinon etkinlikleri arasında sık görülen organizasyonlardı. Sosyal yardımlar ya da hayır işleri ise kamu yararına yapılan görkemli hizmetlerdi¹⁷⁶. Bu hizmetler, Koinon'un dinsel karakterini yansıtacak bayram şenlikleri biçiminde sunuldu. Galatia Eyaleti'nde oyunlar, dört yılda bir yapılıyordu ve bu oyunların Tavion'da da yapıldığının bilinmesi, Koinon oyunlarının yalnızca Ankyra'da düzenlenmediğinin kanıtıdır. Gymnasion'da

¹⁷² Q. Aelius Macedo (Bosch 1967, 178 nr.139) Ankyra'da Sebastophantes olmadan önce Galatarkhes olarak görev yaptı. Ayrıca Galatia Eyaleti'nde Galatarkhes olarak görev yapmış olanlar için bk. Bosch 1967, nr. 100, 142, 161-164, 251-253, 287-88.

¹⁷³ Ti. Cl. Heras, M. Lydianus, Claudius ve M. Coccus Seleukos'un Arkhiereus olmadan önce Sebastophantes olarak Pessinus'ta (Bosch 1967, 118 vd. nr.102), Claudius Iulius Balbina (Bosch 1967, 94 nr.98) ve T. Claudius Bocchus (Bosch 1967, 115 nr. 100) Ankyra'da Arkhiereus olmadan Sebastophantes idiler.

¹⁷⁴ Kaya 2011, 237.

¹⁷⁵ Dio, LI.20.9.

¹⁷⁶ Kadioğlu&Görkay&Mitchell 2011, 27 vd.

kullanılacak yağın temini, *hekatabai* (yüz öküz kurbanı) adıyla bilinen hayvan kurbanlarının yapılması, halka ziyafet verme (*demethoiniai*) ve hububat dağıtımı gibi etkinlikleri kapsadı¹⁷⁷.

Asia Eyaleti'ndeki festivallere *Romaia Sebasta* ya da *Sebasta Romaia* deniliyordu. Hem Roma'nın hem de Augustus'un onuruna düzenlendiği için bu adı alan festivalin, Asia Eyaleti'nde en azından İ.Ö. 20 yılından itibaren kutlandığı bilinmektedir¹⁷⁸. Fakat yine yazıtlardan bilinmektedir ki Asia Eyaleti'nde yalnızca Augustus'u onurlandıran festivaller de kutlandı. Bu festivallerden birisi *Magala Sebasta Kaisarea* adını taşıırken bir başkasına *Augusteia* denildi¹⁷⁹. Pergamon'da kutlanmış olduğu bilinen ikincisi, yani *Augusteia*, muhtemelen Augustus'un torunu Gaius Caesar'ı, onun İ.Ö. 1 yılında Asia Eyaleti'nde bulunuşu dolayısıyla onurlandırmak için kutlanmıştı. Bu festival muhtemel eyaletin ortak festivali değil, yerel bir festivaldi¹⁸⁰.

Pergamon'daki Roma ve Augustus Tapınağı ile irtibatlı olarak bir de Augustus'un doğum günü kutlaması yapılıyordu. Bu kutlamalarda kurbanlar sunuluyor, Augustus'un onuruna bir koro tarafından *hymnoslar*, yani ilahiler söyleniyordu. Augustus onuruna ilahiler söyleyen koronun şarkılarına *hymnadoi* deniliyordu ve onlar geniş bir organizasyon kurmuşlardı. Roma ve Augustus kültürünün *hymnoslarının* sayısının en azından İ.S. II. Yüzyılda 40 olduğu ve onlara ait bir binanın bulunduğu bilinmektedir¹⁸¹.

¹⁷⁷ Kaya 2011, 238.

¹⁷⁸ Sonraki iki festivalden birisi İ.Ö. 9 yılında (*OGIS* 458, 1.58 vd) ve diğeri İ.Ö. 1 yılından kısa bir süre sonraya tarihlendi (*IGRR* IV 1064). Festivalin onikincisi ise İ.S. 16 yılında kutlandı. Bk. Magie 1950, 448.

¹⁷⁹ *Ins. Sardis*, 8.1.100. *IGRR* I, 443, 44; IV. 1432, 1442. *IG* XIV. 734, 739, 1102.

¹⁸⁰ Magie 1950, 1295.

¹⁸¹ Magie 1950, 448, 1297.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Augustus Dönemi Anadolu'da Bağımlı Krallıklar

V.1. Augustus Dönemi Öncesine Genel Bakış

Kimi tarihçiler, Caesar Octavianus'un Actium zaferinden sonra Anadolu'ya gelişini, on yedi yıl evvel onu evlat edinen Iulius Caesar'ın Anadolu'ya gelişine benzetir. Her ikisi de aynı zafer duygusu ile Anadolu'ya girmişlerdi¹. Ancak Octavianus, kendisinden önce Anadolu'da düzenlemeler yapan Romalı komutanlardan farklı bir pozisyona sahipti. O her açıdan değişimin gerektirdiği bir beklenti ve çok gerekli olan bir onarım durumuyla karşı karşıyaydı. Uzun süren iç savaşlarla, Sulla, Gnaeus Pompeius ve Marcus Antonius dönemlerinde halktan alınan ağır vergilerle, Parth saldırılarının neden olduğu tahribatla² büyük sıkıntılar çekmiş olan kentlerin durumu onun öncelikle ilgilenmesi gereken konuydu. Onun Anadolu'da öncelikle ilgilenmesi gereken bir diğer konu, bağımlı krallıklardı.

Romalılar, Anadolu'nun Hellenistik krallıklarıyla ilişkilerini İ.Ö. 2. Yüzyılda dost ve müttefik (*amicus et socius*) ilişkisi üzerine temellendirmişti. İ.Ö. III. Makedonia Savaşı'ndan sonra Anadolu'daki krallıklar, Roma Cumhuriyeti nazarında hala Roma Cumhuriyeti'nin dostu ve müttefikiydi. Fakat artık onların statüsü Anadolu'daki özgür kent devletlerinininkinden farklı değildi. Başka bir ifadeyle Romalılar, III. Makedonia Savaşı'ndan sonra dost ve müttefik olarak tanımladığı krallıkların statüsünü özgür kentlerle aynı seviyeye indirmiş ve onlara karşı *divide et impera* (böl ve yönet) politikasını çok açık olarak icra etmeye başlamıştır.

Bu politikanın ilk kurbanı, Roma'nın Adriyatik Denizi'nin doğusundaki genişleme sürecinin başından beri Roma'nın dostu ve müttefiki olan Pergamon Krallığı olmuştur³. Anadolu'daki krallıklar, Roma'nın dostu ve müttefiki olarak kalabilmek için

¹ Magie 1950, 440.

² Romalı Labienus ve onun komutasındaki Parthların saldırılarıyla ilgili olarak bk. Strab. XIV.2.24 vd. Dio, XLVIII.26.3 vd. Plut. *Ant.* 28.1. Tac. *Ann.* III.62.2. Pelling 2008, 10-14, 21 vd. Brunt 1971, 479.

³ Romalılar, Pergamon Krallığı'nı cezalandırmak için Galatları bu krallığa düşmanlığını açıkça kışkırtıp, saldırganlıklarını teşvik etmiştir. Bk. Kaya 2011, 95 vd. Ayrıca Roma-Pergamon ilişkileri konusunda bk. Kaya 2012, 319 vd., 348 vd. Hansen 1971, 48 vd.

Pergamon kralı II. Attalos'un Pessinus Tapınak Devleti'nin başrahibi olan Attis'e yazmış olduğu bir mektubundan⁴ da anlaşılacağı üzere Roma Cumhuriyeti'nin siyasi çıkarlarına hizmet etmek dışında bir seçeneklerinin olmadığını anlamışlardır. Onlar istendiğinde Roma Cumhuriyeti'nin ordusuna yardımcı birlikler (=auxilia) vermek zorundaydı. Nitekim Romalılar, Pergamon kralı III. Attalos'un ölümünden sonra beklenmedik bir şekilde patlak veren Aristonikos İsyanı'nın bastırılması görevini ilkin Anadolu'daki dost ve müttefik krallara havale ettiler. Aristonikos'a karşı savaşan bu krallardan birisi Kappadokia kralı V. Ariarathes, ikincisi Pontos kralı V. Mithridates, üçüncüsü Bithynia kralı II. Nikomedes'ti. Roma müttefiki olarak Aristonikos'a karşı savaşan bir diğer hükümdar da Paphlagonia'da hüküm süren Pylaemenes idi⁵. Romalılar, Aristonikos'a karşı savaşan bu kralları ödüllendirdi. Aristonikos'a karşı savaşırken yaşamını yitiren Kappadokia kralı V. Ariarathes'in oğullarına Lykaonia Bölgesi- Galatlara bırakılan batısındaki bir bölge dışında- verildi. Phrygia Epiktetos, Bithynia kralı II. Nikomedes'e; Büyük Phrygia, Pontos kralı V. Mithridates'e bağışlandı⁶. Bu krallıkların tümü, İ.Ö. 89 yılına kadar teoride Roma'nın dostu ve müttefiki olarak, gerçekte ise Roma'ya bağımlı krallar olarak kaldılar. Roma Cumhuriyeti'nin Senatosu, İ.Ö. 90'lı yılların sonlarına doğru Pontos kralı VI. Mithridates tarafından tahtlarından kovulan Kappadokia ve Bithynia krallarının tahtlarına yeniden oturmalarını sağlarken teoride hala dostluk ve ittifakın gereğini yerine getiriyordu.⁷ Zira Romalılar, Pompeius'un Mithridates'e karşı yaptığı savaşın sonuna kadar Anadolu'daki hiçbir krala Romalılar tarafından taç giydirilmedi ve Romalılar tarafından kral tayin edilmiş olan hiçbir kral yoktu. Bu nedenle Roma'nın Anadolu'daki egemenlik politikasında bağımlı krallar ya da krallıkların resmi anlamda

⁴ Bu mektubunda kral II. Attalos, Roma karşısındaki mevcut durumu şöyle anlatmıştır: “Kral Attalos, rahip Attis'i selamlar... sonuçta Romalılar olmaksızın bir şey yapmaya kalkışmanın çok tehlikeli olduğunu anladık. Başarılı olduğumuzu varsaysak bile yine de onların ağabeyime (II. Eumenes) karşı sergiledikleri düşmanlığa, önyargıya ve kuşkulara hedef olacağız”. Bk. Welles 1934, 245 nr.61. Ayrıca bk. Kaya 2011, 104. Roma'nın *divide et impera* politikası için bk. Demircioğlu 1987, 390 vd.

⁵ Strab. XIV.1.38 (Nikomedes ve Ariarathes). Justin. XXXVII.1.2 (Mithridates ve Ariarathes). Eutrop. IV.20.1 (Nikomedes, Mithridates, Ariarathes ve Pylaemenes). Oros. V.10.2 (Nikomedes, Mithridates, Ariarathes ve Pylaemenes). Habicht 2008, 389 vd. Magie 1950, 150. Hansen 1971, 1504 vd. Braund 1983, 21 vd.

⁶ Hansen 1971, 160.

⁷ Kaya 2012, 386 vd. Arslan 2007, 127 vd. Hind 2008, 141 vd.

yer alması, Pompeius'un III. Mithridates Savaşı sonunda bağımlı krallar tayin etmesiyle başlar.

Pontus kralı VI. Mithridates, İ.Ö. 89 yılında Roma Cumhuriyeti'ne meydan okuyarak savaş açtı. Tarihe Mithridates'in adıyla mal olmuş bulunan bu savaşlar (Mithridates Savaşları) sırasında Anadolu'daki krallar, Roma'nın yanında yer aldılar ve I. Mithridates Savaşı sonunda tahtlarında oturmaya devam ettiler. III. Mithridates Savaşı, Pontos Krallığı'nın ortadan kaldırılmasıyla son buldu⁸. Aynı savaşın başında Bithynia kralı Nikomedes öldü ve o, tıpkı Pergamon kralı III. Attalos gibi krallığını vasiyetle Romalılara bıraktı ve onun krallığı Roma eyaleti yapıldı. Böylece Anadolu'nun İ.Ö. 2. Yüzyılının siyasi tarihine damgasını vuran dört Hellenistik krallıktan (Pergamon, Pontos, Bithynia, Kappadokia) birisi daha ortadan kalkmış, geride yalnızca Kappadokia Krallığı kalmıştı.

III. Mithridates Savaşı'nın muzaffer komutanı Pompeius'un Anadolu'da yapmış olduğu siyasi düzenlemeler, Roma'nın Anadolu'daki egemenlik (*domination*) politikası bakımından yeni bir dönemin başlatıcısı oldu. Çünkü Pompeius, hem kentler kuran hem de bağımlı krallar tayin eden ilk Romalı devlet adamı ve generaldir. Başka bir ifadeyle Roma'nın Anadolu'daki egemenlik politikasında kentlerin (kent kurma anlamında) yer alması da Pompeius ile başlar. Onun tarafından ilk kez uygulanan ve daha sonra da devam ettirilecek olan bu yeni Roma egemenlik politikasıyla tayin edilen bağımlı krallardan birisi Kappadokia kralı Ariobarzanes'ti ve o, daha önce sahip olduğu tüm krallık topraklarına sahip oldu. İkincisi Deiotaros'tu. Pompeius'un düzenlemelerinden en fazla pay alan Galatların Tolistobogi boyunun tetrarkhes'i olan Deiotaros, aynı zamanda Pompeius'tan "kral" unvanını da aldı. Deiotaros'a bırakılan ve parçalı olan krallığının sınırları içinde Küçük Armenia da vardı. Pompeius, Brogitaros, Kastor Tarkondarios ve Domnilaos adlı üç Galat tetrarkhes'ine ise "kral" unvanını vermedi. Fakat onların da mensubu oldukları Galat boylarının hükümdarı/beyi (tetrarkhes) olarak kalmalarına müsaade etti. Bunlardan ilki Trokmelerin, diğer ikisi Tektosagların tetrarkhesleriydiler. Brogitaros'a daha sonra (İ.Ö. 59) Roma'da Halk Meclisince "Kral" unvanı verildi. İ.Ö. 64/3 yılından itibaren Paphlagonia'da ortak hüküm süren Attalos ve

⁸ Mithridates Savaşları konusunda geniş bilgi için bk. Kaya 2012, 393 vd. Arslan 2007, 140 vd. Hind 2008, 144 vd.

Pylaemenes de Pompeius tarafından kral olarak tayin edildiler. Pompeius tarafından kral olarak atanan diğerleri şunlardı: I. Antiokhos, Tarkondimotos, Tigranes, Abgarus, Sampsiceramus, Antipatros ve Derbeli Antipatros. Bunlardan ilki Kommagene (Adıyaman) kralı; İkincisi Kilikia'nın doğu kesiminin kralı olarak tayin edildi. Tigranes'in Büyük Armenia'daki krallığını ona krallık tacını giydirerek tanıyan ve Gordyene bölgesine (Van civarı) sahip olmasına da izin veren Pompeius'un atadığı krallardan birisi olan Abgaros, bir Arap şeyhiydi. Pompeius ona Euphrates'in doğusundaki Osrhoene'yi verdi. Samsiceramus, Emasa'lıydı ve ona bırakılan krallık Syria'nın doğusuydu⁹. Pompeius'un tarafından kral olarak atanan Antipatros'a ise Derbe kenti ile Laranda'yı içine alan küçük bir ülke bağışlandı¹⁰.

Pompeius'un Doğu'da yaptığı bu düzenlemelerden yaklaşık 15 yıl sonra patlak veren Roma iç savaşının (Pharsalos Savaşı) muzaffer komutanı Caesar da Anadolu'ya geldi¹¹. O da selefi Pompeius gibi Anadolu'daki bağımlı krallarla ilgilendi. Pompeius'u destekleyen kral Deiotaros, Caesar tarafından hem para cezasına çarptırıldı hem de Pompeius'tan aldığı toprakların bir kısmını geri alınarak cezalandırıldı. Caesar'ın Pharsalos Savaşı'ndan sonra ödüllendirdiği krallardan birisi Kappadokia kralı Ariobarzanes'ti. Caesar ona, Deiotaros'un Pompeius'tan aldığı Küçük Armenia'nın bir kısmını verdi. Caesar tarafından ödüllendirilen Anadolu'nun bir diğer hükümdarı ise İskenderiye'de kendisini kurtarmaya gelenler arasında yer alan Pergamonlu Mithridates'ti. Caesar onu, ölmüş olan Galatları Trokme boyunun kralı Brogitaros'un tahtına oturttu. Fakat Brogitaros'un hayatta olan en yakın varisi olarak da bu tahtı hak etmiş olan Mithridates'in ömrü uzun olmadı. Bir yıl sonra yaşamını yitirdi¹².

Roma Cumhuriyet Dönemi'nin Anadolu'daki bağımlı krallarla ilgili son düzenlemeler Roma'nın ünlü triumviri Marcus Antonius tarafından yapıldı. Caesar katilleri Cumhuriyetçilere karşı İ.Ö. 42 yılında yapılan ve triumvirler adına zaferle sonuçlanan savaştan (Philippi Savaşı) sonra imparatorluğun yönetiminin triumvirler arasında bölüşülmesi neticesinde Antonius'un payına Doğu düştü. Pompeius'un Pontos

⁹ Scullard 1988, 103. Sherwin-White 2008, 265 vd.

¹⁰ Magie 1950, 1253. Mitchell 1993, I, 32.

¹¹ Pharsalos Savaşı için bk. Wiseman 2008, 433 vd.

¹² Kaya 2011, 123. Stahelin 1973, 92 vd. Mitchell 1993, I, 36.

Krallığı'nı ortadan kaldırmış olduğu İ.Ö. 64 yılından beri Doğu'daki bağımlı krallıklar da Roma yönetiminin bir parçası olarak görüldüğü için Antonius'un *imperium*'u (emretme/yönetme gücü) Doğu'daki Roma eyaletlerinin yanısıra bağımlı kralları da kapsıyordu. Bu nedenle Antonius, kendi payına düşen Doğu'ya gittikten sonra Anadolu'daki bağımlı krallarla ilgili düzenlemeler yaptı. Onun tarafından iki kez yapılan düzenlemelerinden ilki İ.Ö. 40/39 yılında, ikincisi İ.Ö. 37/36 yılında oldu. Pompeius'un Pontos Krallığı'nı ortadan kaldırdıktan sonra kurduğu Bithynia-Pontos Eyaleti'nin Pontos kesimi Antonius tarafından (İ.Ö. 42-31) bu eyaletin parçası olmaktan çıkarıldı. Başka bir ifadeyle Antonius, Pompeius'un egemenlik politikasının üç unsurundan ikisini, yani eyaletler ve kentleşme politikasını uygulamaktan vazgeçmişti. Antonius'un Anadolu'daki egemenlik politikası anlamında tercihi, Anadolu'nun büyük kısmının kendisi tarafından atanan bağımlı krallarca yönetilmesi yönünde olmuştu. Bu nedenle Antonius, büyüklü küçüklü sayısı 20 civarında olan bağımlı hükümdar tayin etti ya da mevcutların hükümdarlıklarını muhafaza etmelerine izin verdi. Bunlardan ikisi Kappadokia Krallığı ve Galatia Krallığı'ydı. Her ikisi de Augustus Dönemi öncesinin büyük krallıklarıydı. Ayrıca Kappadokia Krallığı, Hellenistik krallıkların en uzun süre ayakta kalanıydı. Diğerlerinden beşi Antonius tarafından bağımlı kral ya da bey olarak atanmış olan Galat soylu hükümdarlardı. Galat soylu bu hükümdarlardan birisi Kastor, ikincisi Deiotaros Philadelphos, üçüncüsü Ateporiks, dördüncüsü Adiatoriks ve beşincisi Zimerzoriks idi. Bunlardan Kastor, Antonius'un Anadolu'da yaptığı ikinci düzenlemeden hemen önce yaşamını yitirmişti. Antonius Dönemi'ndeki bağımlı krallıklardan bir grubu Tapınak Devletleriydi. Rahiplerin hüküm sürdüğü bu tapınak devletlerinden birisi Komana Pontika, ikincisi Olba, üçüncüsü Zela'ydı. Kleon adlı bir çete lideri de Yukarı Mysia'daki Zeus Abrettenus Tapınağı'nın rahibi olarak atanmıştı. Geriye kalan diğer bağımlı kraldan birisi Zenon'un oğlu Polemo, ikincisi Tarkondimotos, üçüncüsü Kommagene Kralı I. Antiokhos'tu¹³. Bunlar dışında Antonius tarafından kentlerde hüküm sürmesi için atanmış üç kral, iki kraliçe vardı. Üç kraldan ikisi Amyos'ta hüküm sürdü. Bunlardan birisinin adının Strato olduğu bilinmektedir ki o, Augustus tarafından azledildi¹⁴. Üçüncüsü Tarsos'ta hüküm süren Boethius adlı

¹³ Magie 1950, 432, 434 vd.

¹⁴ Bowersock 1965,44.

tirandı. İki kraliçe'den birisinin adı Oriobaris, ikincisinininki Orodattis idi. Onlar Prusias ad Mare'de ortak hüküm süren kraliçeler idi. Bu kraliçelerden ilki Pontos'un ünlü kralı VI. Mithridates'in kızı, ikincisi Pontos kraliyet ailesinin bir üyesi olması gerektiği düşünülen Lykomedes'in kızıydı¹⁵. Armenia Krallığı ise Antonius'un Dönemi'nde bağımlı olmaktan çıkmıştı. Armenia tahtında Roma düşmanı olan kral Artaksias oturmaktaydı¹⁶. Antonius'un Actium'da Octavianus'a yenilmiş olduğu İ.Ö. 31 yılında Anadolu'nun siyasi görünümü böyleydi.

Actium Savaşı'ndan sonra Roma Cumhuriyeti'nin tek adamı olan Octavianus da selefleri Pompeius, Caesar ve Antonius gibi Anadolu'nun siyasi yapısının bir ölçüde değişmesini sağlayan düzenlemeler yaptı. Galatia kralı Amyntas ve Kappadokia kralı Arkhelaos dışındaki tüm büyük krallar, Antonius tarafından kendilerine verilmiş olan krallıklarını kaybettiler. Ancak Octavianus, Galat kökenli kral ya da hükümdarlar ile Actium Savaşı'nda Antonius'a ihanet edenlere dokunmadı¹⁷. Roma halkının “dost ve müttefik”i olanlar Roma'ya düzenli vergi ödemediler. Pompeius'tan itibaren tayin edilmeye başlayan bağımlı kralların Roma'ya düzenli vergi ödediklerine dair hiçbir kayıt ya da belge mevcut değildir¹⁸.

V.2. Kappadokia Krallığı

İ.Ö. 360 yılında meydana gelen Büyük Satraplar İsyanı'ndan önce kuzey (*Kappadokia Pontike*) ve güney (*Büyük Kappadokia*) olmak üzere iki ayrı Kappadokia varken, bu isyandan sonra bu iki Kappadokia adından yalnızca birisi baki kaldı. Çünkü Hellenistik Dönemde “Pontike” (Pontos'a ait) sıfatıyla tanımlanan Kappadokia'ya yalnızca Pontos, “Büyük” sıfatıyla tanımlanan Kappadokia'ya ise yalnızca Kappadokia denildi. İkinciyle ifade edilen bölge, Batı'da Halys (=Kızılırmak) Irmağı ile Lykaonia

¹⁵ Bowersock 1965, 51. Jones 1971, 162.

¹⁶ Antonius, bu siyasi düzenlemeleriyle yetinmedi. Ayrıca o, İ.Ö. 34 yılında İskenderiye'de krallar kralı unvanını aldı ve kendi yönetim payına düşmüş olan Roma'nın doğu topraklarını Kleopatra'dan olan çocukları arasında paylaştırdı. İkiz olan Kleopatra'nın iki oğlundan büyüğüne Armenia ile Euphrates Irmağı'nın doğusunda kalan tüm toprakları armağan etti. Küçüğüne ise Phoenike ve Syria'yı (bu tarihte Roma eyaleti) ve ek olarak Kilikia'yı ve Hellespontos'a kadar Euphrates'in batısında kalan tüm toprakları başışladı. İkizlerin kız kardeşine başışlanan ülke ise Kyrenaika ve Libya'ydı. Bk. Scullard 1988, 166 vd. Magie 1950, 437, 439.

¹⁷ Kaya 2011, 130.

¹⁸ Sherwin-White 2008, 269.

Bölgesi, Kuzey’de Pontos ve Küçük Armenia, Güney’de Toros Dağları ve Doğu’da Euphrates Irmağı arasında yer alır¹⁹.

Anadolu’daki diğer Hellenistik krallıklar gibi Kappadokia Krallığı İskender’in Halefleri (=Diodokhoi) döneminde kuruldu. Krallığın kurucusu bir Pers soylusu Ariarathes’ti. Bu nedenle onun haleflerinin tümü kral olduktan sonra Ariarathes adını aldılar²⁰. İ.Ö. 188 yılında Pergamon kralı II. Eumenes’in aracılığıyla Roma dostluğuna kabul edilen Kappadokia’nın Ariarathes adlı krallarından beşincisi (V. Ariarathes), Aristonikos İsyanı’nda Roma adına savaşırken yaşamını yitirdi. Romalılar bu kralın hizmetlerine onun çocuklarına Lykaonia’yı (Galatlara bırakılan batısındaki bir bölge hariç) vererek teşekkür etmiş oldu²¹.

İ.Ö. II. Yüzyılın son on yılı içinde çok güçlenen Pontos Kralı VI. Mithridates’in Kappadokia’yı ele geçirme girişimlerine Kappadokia’nın kralları Romalıların yardımı ve müdahalesiyle engel olabildi. VIII. Ariarathes’in ölümünden sonra kralsız kalan Kappadokialılara Romalıların önerisi demokrasiyle yönetilmeleri olmuş, fakat Kappadokialılar Strabon tarafından aktarılan bilgilere göre Romalıların önerdiği demokratik yönetime geçmek yerine aralarından birini kral seçerek monarşiyi tercih etmişler, böylece ilk kez Ariarathesler ailesinden olmayan bir kralın (Ariobarzanes) yönetimine tabi olmuşlardır²².

İ.Ö. 96 yılında Kappadokia kralı olarak tahta oturan ve *Philoromaïos* (Roma dostu) unvanını alan I. Ariobarzanes, Mithridates Savaşları süresince Roma müttefiki olarak kaldı ve İ.Ö. 63 yılına kadar tahtında oturdu²³. Bu tarihte Pontos Krallığı’nı

¹⁹ Strab. XII. 1. 4. Kaya 2012, 237. Büyük Satraplar İsyanı için bk. Tekin 2007, 94.

²⁰ *Kral* (basileus) lejandlı sikkeyi ilk kez III. Ariarathes (İ.Ö. 255) bastırdı ve bu kral Kappadokia’yı Hellenistik Dönem’in bağımsız krallıkları arasına dâhil etti. Kappadokia Krallığı konusunda geniş bilgi için bk. Kaya 2012, 237 vd. Tekin 2007, 158 vd.

²¹ Hansen 1971, 160. Magie 1950, 154. Aristonikos İsyanı konusunda geniş bilgi için bk. Hansen 1971, 150 vd. Kappadokia kralı IV. Ariarathes’i Pergamon kralı II. Eumenes aracılığıyla Roma’nın dost ve müttefiki olduğu konusunda bk. Kaya 2012, 241, 343.

²² Strab. XII. 2. 11 (=Kappadokia kraliyet ailesi fertleri ölünce, kabileyile yaptıkları dostluk ve ittifak koşullarına uygun olarak, Romalılar Kappadokialılara kendi kanunlarıyla yaşama hakkı tanıdılar. Fakat Kappadokia elçileri bu bağımsız statüsünden kurtulmak için Romalılara yalvarmakla kalmayıp ayrıca kendilerine bir kralın atanmasını da rica ettiler. Roma onlara oylamayla aralarından diledikleri bir kimseyi kral seçmelerine izin verdi ve onlar da Ariobarzanes’i kral olarak seçtiler).

²³ Kaya 2012, 249. Kappadokia Krallığı üzerinde planlarını son vermeyen VI. Mithridates Armenia kralı Tigranes ile birlikte Kappadokia’ya saldırdı ve kralı tahtından indirdi. İ.Ö. 93 yılında Sulla tarafından I. Ariobarzanes tekrar tahtına oturtuldu.

ortadan kaldırarak Anadolu'nun siyasi yapısına yeni bir şekil veren Romalı genaral Pompeius, Mithridates'e karşı savaş süresince Roma'ya sadık kalan Kappadokia kralı Ariobarzanes'in oğlu II. Ariobarzanes'in Kappadokia kralı olarak tahtında kalmasına izin verdi ve ayrıca onu ek topraklar vererek ödüllendirdi²⁴. İ.Ö. 48 yılındaki Pharsalos Savaşı'ndan muzaffer ayrılan Caesar da Kappadokia Krallığı'na Küçük Armenia'yı ekleyerek bu krallığın sınırlarını genişletti²⁵. Kappadokia'nın kralı III. Ariobarzanes (İ.Ö.54-42), bu savaştan sonra Caesar'ın sadık dostu oldu²⁶. Caesar'ın katilleri olan Cumhuriyetçilere karşı trimvirlerin tarafını tutan III. Ariobarzanes, İ.Ö. 42 yılındaki Philippi Savaşı'ndan önce Caesar katili Roma senatörü Cassius tarafından öldürüldü. Bu savaştan sonra III. Ariobarzanes'in genç kardeşi Roma'ya gitti ve Cassius'un emriyle öldürülen ağabeyi III. Ariobarzanes'in halefi olarak Kappadokia tahtına oturtulmasını talep etti. Onun bu talebi uygun görüldü ve ona vasal krallara özgü bazı imtiyazlar tanındı²⁷. Fakat İ.Ö. 40 yılında Pompeius tarafından bağışlanan bazı bölgeleri Kappadokia Krallığı'ndan geri alıp Derbeli Antipatros ve Galatia kralı Amyntas'a veren²⁸ Antonius, İ.Ö. 37/6 yılında Kappadokia'nın kralı X. Ariarathes'i tahtından indirdi ve Kappadokia tahtına, daha önce Gnaeus Pompeius tarafından Komana Pontika'nın başrahibi olarak atanmış olan Arkhelaos'un Sisines adlı bir torununu Kappadokia'ya kral olarak tayin etti²⁹. Sisines, Kappadokia kralı olduktan sonra

²⁴ Ariobarzanes'e Pompeius tarafından ödül olarak verilen bölge, Lykanonia'nın doğusunda yer alan ve Kilikia kapılarını tutan Kybira (=Göhlhisar) bölgesiydi. Pompeius'un daha önce Armenia kralı Tigranes'e vermiş olduğu Sophene ve belki Gordyene yöreleri de Ariobarzanes'e ödül olarak bağışlanan topraklardandı. Melitine ve Sophene arasındaki Tomisa geçidi de Kappadokia Krallığı'nın sınırları içindeydi. Bk. Kaya 2012, 413 vd. Tekin 2007, 162. Sherwin-White 2008, 265. Magie 1950, 375.

²⁵ Caes. *Bell. Alex.* 67. Roma'ya giderek Deiotaros'tan şikâyetçi olan torunu Kastor'a göre Deiotaros, Iulius Caesar'a yönelik başarısız suikast girişiminde bulunmuştu. Kaya 2011, 123-125. Mitchell 1993, I. 36.

²⁶ Caes. *BC* III. 4; *Bell. Alex.* 34, 66. I. Ariobarzanes'ten sonra tahta çıkan II. Ariobarzanes de babası gibi Roma'nın onayı ile İ.Ö. 63-54 yılları arasında hüküm sürdü.

²⁷ Caes. *Bell. Alex.* 66. Jones 1971, 166. Magie 1950, 435, 1264 n.20 ve 1286 n.26. Sikkeler için bk. Wroth 1899, xxxiii.

²⁸ Gnaeus Pompeius tarafından bağımlı kral olarak atanmış olan, Macedonia kökenli Perilaus'un oğlu Antipatros Derbetes'in yönetimine, Kilikia Eyaleti ile Kappadokia Krallığı arasında Paplagonia'nın güneyindeki Lykaonia yerleşmeleri Derbe ve Laranda'yı içine alan küçük bir ülke bırakılmıştır. Marcus Antonius onu, tekrardan canlanan haydutluk illetine karşı Toros kabilelerinin şefi olarak görevlendirmişti. Strab. XII. 6. 3. Kaya 1998, 172 vd. Mitchell 1993, I, 32. Broughton 1959, 588.

²⁹ App. *BC* V. 7. Strab. XII.2.11. Strabon'a (XII.1.4) göre Kappadokia, Arkhelaos ve ondan önce gelen krallar zamanında 10 eyalete bölünmüştü. Bunların beşi Toros'un yakınında olan Melitene (Malatya), Kataonia (Develi-Tufanbeyli), Kilikia, Tyanitis (Kemerhisar ve civarı), Garsauritis(Aksaray). Diğer beşi ise şunlardı: Laviansene (Malatya'nın kuzeyi), Sargarausene (Kayseri'nin doğu yarısı), Sarauene(Sarıkaya-Yozgat), Khamanene (Kaman) ve Morimene (Avanos).

atalarına ait olan Arkhelaos adını aldı ve bu adına daha sonra *Philopatros* (babasını seven) ve *Ktises* (kurucu) takma adlarını ekledi³⁰.

İ.Ö. 31 yılında yapılan Actium Savaşı'nda rakibi Antonius'u yenerek bertaraf eden ve Roma'nın tek adamı olarak kalan Caesar Octavianus (Augustus), bu savaşta Antonius'un taraftarı olarak yer almış olmasına rağmen Arkhelaos Sisenos'un kral olarak Kappadokia'da hüküm sürmesine izin verdi ve kral, İ.Ö. 31 yılında yapılan Actium Savaşı'ndan sonra, İ.Ö. 27 yılından itibaren Augustus adını kullanacak olan Caesar Octavianus'un sadık müttefiki oldu. Nitekim kral, Augustus tarafından İ.Ö. 20 yılında ek topraklar verilerek ödüllendirildi. Ona Augustus tarafından bağışlanan ek topraklardan birisi, İ.Ö. 25 yılından beri Galatia Eyaleti'ne ait olan Kilikia Trakheia'ydı. İkincisi İ.Ö. 26 yılından beri Media Atropatane'nin eski kralı Artavasdes'e ait olan Küçük Armenia'ydı³¹. Kappadokia kralı Arkhelaos, sınırlarını ek toprak bağışlarıyla genişletilen Augustus'a, aynı yılda onu onurlandıran sikkeler basarak teşekkür etti³².

Augustus, ek toprak bağışlarıyla Kappadokia Krallığı'nın topraklarını genişletirken hiç kuşusuz Roma İmparatorluğu'nun Doğu sınırında ihtiyaç duyduğu güvenlik zırhını güçlü bir bağımlı krallığı tampon yaparak güçlendiriyordu. Fakat Strabon'un şu satırlarından da anlaşılacağı üzere kerestesi ve diğer ürünleri ile verimli olan Kilikia Trakheia'nın İ.Ö. 20 yılında ona verilmesi, Romalıların politikasının gereği idi:

“Arkhelaos, Seleukeia dışında bütün Kilikia Trakheia'yı (Romalılarından) alınca kraliyet ikametgahını buraya taşıdı. Dağlık olan bu bölge hem karada hem de denizden korsanlığa çok uygundu. Bu duruma dağların yüksek oluşu ve üzerlerinde geniş yaylalara ve meralara sahip olan kabilelerin yaşıyor olması, gemi yapımında kullanılan kerestenin bolluğu ve aynı zamanda limanların, kalelerin ve gizli yerlerin oluşu yol

³⁰ Wroth 1899, 44 vd. Magie 1950, 435. Demir 2012, 333. Kaya 2012, 251. Arkhelaos Sisenos'un Marcus Antonius tarafından kral olarak seçilmesinin nedeninin bir *hetaira* (=metres) olan annesi Glaphyra ile Marcus Antonius arasındaki ilişki olduğu konusunda bk. Demir 2012, 335.

³¹ Dio, LIV. 9. Strab. XII. 3. 29. Küçük Armenia'nın kimin tarafından yönetileceği önemliydi. İ.Ö. 48/47 yılında Iulius Caesar tarafından Küçük Armenia'nın yarısı Kappadokia Kralı III. Ariobarzanes'e verilmişti. İ.Ö. 37 yılında Marcus Antonius Anadolu'da yaptığı düzenlemelerinde Küçük Armenia'yı Polemon'a vermişti. Augustus İ.Ö. 26 yılında Polemon'dan Küçük Armenia'yı aldı ve Media Atropatane'nin eski kralı Artavasdes'e verdi. Artavasdes İ.Ö. 20 yılında öldü ve Küçük Armenia yeniden Kappadokia Krallığı'na bırakıldı. Demir 2012, 341. Bowersock 1965, 51. Magie 1950, 443.

³² Wroth 1899, xxxiii-xxxiv.

*açmıştır. Romalılar, burada adaleti uygulamak için her zaman yerinde bulunmayan ve beraberinde silahlı kuvvetler bulundurmak zorunda olan Romalı valiler yerine, bölgenin krallar tarafından yönetilmesinin daha iyi olacağını düşündüler. Böylece Arkhelaos, Kappadokia'ya ilaveten Kilikia Trakheia'yı da aldı. Bu sonuncunu sınırını Soli'yle Elaiussa arasında uzanan ve aynı adı taşıyan bir kentin de bulunduğu Lamos Irmağı oluşturur*³³.

Roma onayı ile kraliyet başkentini Mazaka'dan Kilikia Trakheia'da bulunan Elaioussa'ya (Silifke-Erdemli arasında) taşıyan Kappadokia kralı Arkhelaos, bu yeni başkentinde bir saray inşa ettirdi ve kentin ismini sınırlarını genişleten Augustus'u onurlandırmak için *Sebaste* olarak değiştirdi³⁴. Ancak ne kral Arkhelaos, Roma'daki iktidar savaşları dolayısıyla tahtının garanti olduğundan emindi ne de Augustus, Antonius tarafından tayin edilmiş olan Arkhelaos'u içine sindirebiliyordu. İlkinin geleceğine olan endişesi, eski başkent Mazaka'nın isminin değiştirilme nedeni ve sonraki gelişmelerden görülebilmektedir. Çünkü sikkelerde görülmeyen eski başkent adı Mazaka, krallardan birisi tarafından "*Eusebeia*" olarak değiştirilmiş ya da ikinci bir isim olarak kullanılmış³⁵. Çeşitli tiplerde basılan ve üzerinde "ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ" (=Eusebeias) lejandı bulunan bronz sikkeler, Kappadokia'nın son kralı Arkhelaos'a aittir ve bu sikkeleri İ.Ö.13-9 yılları arasına tarihlenmiştir. Fakat Eusebeias lejandlı sikkeler, Arkhelaos'un krallığı dönemi boyunca basılmadı. Bunun nedeni, kentin İ.Ö. 9 yılından sonraki bir tarihte adının yeniden değişmiş olmasıdır. Arkhelaos'un kente verdiği yeni ismi *Caesareia*'ydı ve bu isim basılan sikkelere yansıtıldı³⁶.Yapılan isim değişikliğinin bir "*Caesar*"a ithafen ve onu onurlandırmak için olduğu açıktır ki bu Caesar, Augustus'un torunu Gaius'tan başkası olamaz. Hiç kuşkusuz Arkhelaos, Augustus'un

³³ Strab. XIV. 5. 6.

³⁴ Stab. XII. 2. 7. Demir 2012, 340. Sayar 1999, 209. Başkent için daha verimli bir yer seçilmiş olabilir. Çünkü Strabon eserinde (XII.2.7), Mazaka'nın bir kentin kurulması için uygun bir yer olmadığını yazmış ve şöyle devam etmiştir; *..burada ne su vardır, ne de doğal bir şekilde tahkim edilmiştir; valilerin ihmali yüzünden surları da yoktur. Ayrıca bütün çevredeki toprak düz olduğu halde, çok kıraçtır ve çift sürmeye elverişli değildir, kumlu ve altı kayalıktır. Biraz ilerleyince, içinde ateş çukurları bulunan birçok stadion uzunluğunda volkanik araziye gelinir. Kappadokia'da hiç kereste olmadığı halde, Argaios'un (Eusebeia-Mazaka) bütün çevresi ormanlarla kaplıdır ve böylece kolaylıkla kerestecilik yapılabilir. Fakat ormanlık bölgenin hemen altında birçok yerlerde ateşler ve aynı zamanda yeraltında soğuk su vardır; fakat ateş ve su yüzeye çıkmaz.* Strabon'nun ifadelerinden anlaşılacağı gibi, volkanik arazi üzerindeki kerestenin kullanımının zordur.

³⁵ Strab. XII.2. 7.

³⁶ Wroth 1899, xxxiv vd.

halefi olarak evlat edindiği torunu Gaius'u göstereceğine ilişkin niyetinden ve Roma'da mevcut bulunan bu yöndeki beklentilerden haberdardı. İ.Ö. 12 yılından itibaren Augustus'un tek varisi olan Tiberius, İ.Ö. 9 yılında imparatorluk resmi işlerini bırakıp Rodos Adası'na çekilmişti. Onun bu tavrının nedeni Augustus'un halefinin kendisi değil torunları olan Gaius ve Lucius olacağını artık anlamış olmasıydı. Öyle görülüyor ki Kappadokia kralı Arkhelaos da Augustus'un halefinin kimin olacağı konusunda bilgilenmişti. Arkhelaos'un Rodos Adası'na geldiği halde kendisini mahkemede savunan Tiberius'un ziyaretine gitmemiş olmasının nedeni muhtemelen buydu³⁷. Arkhelaos'un Augustus tarafından *maius imperium* yetkisiyle İ.S. 2 yılında Doğu'ya gönderilen torunu Gaius'u onurlandıracak bir jest yaparak geleceğin Roma imparatorunun dostluğunu kazanmak ihtiyacı duymasının nedeni de bu olabilir. Onun jesti Eusebeia'nın (Mazaka) adını değiştirip Caesareia yapmak oldu. Eğer kentin adının değiştirilmesinin nedeni buysa, kente Caesareia adının verilmesi de İ.S. 2 yılında gerçekleşmiştir. Fakat Gaius Doğu'daki görevinden sağ olarak dönemedi. İ.S. 4 yılında yaşamını yitirdi³⁸.

Augustus'un Marcus Antonius tarafından kral olarak atanan Arkhelaos'a karşı kuşkucu yaklaşımını muhafaza etmekte olduğunun işareti ise Kappadokia halkının temsilcilerinin kralları Arkhelaos'tan şikâyetçi olarak kendisine geldiğinde kralı hemen yargılamaya karar vermiş olmasıdır. Roma'da kurulan bu mahkemede Arkhelaos'u Augustus'un halefi olarak Roma imparatorluk tahtına oturan Tiberius savundu ve o, Arkhelaos'un aklanmasını sağladı. Fakat yargılamanın hangi tarihte olduğu kesin olarak bilinmiyor. En azından İ.Ö.25-20 yılları arasındaki bir tarihte yargılanmış olabilir. Çünkü Arkhelaos, İ.Ö. 20 yılında, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Augustus tarafından kendisine verilen ek topraklarla (Küçük Armenia ve Kilikia Trakheia) sınırlarını genişletti ve kral bastığı sikkelerinde *ktises* (kurucu) unvanını kullandı³⁹.

³⁷ Tiberius'un imparatorluk resmi kariyerleri, varis olma konuları ve Tiberius'un Rodos'a çekilişi ile ilgili olarak bk. Crook 2008, 81 vd., 89, 93 vd. Scullard 1988, 268 vd. Bowersock 1984, 169 vd.

³⁸ Gaius'un Armenia sorunuyla ilgili olarak Doğu'ya gönderilişi konusunda bk. Kaya 2011,149. Crook 2008, 104 vd. Bowersock 1984, 170 vd. Eusebeia-Caesarea için bk. Eutr. VII.2.2. Magie 1950, 1353 vd.

³⁹ Strab. XII. I.4. Dio, LIV.9.2. Kappadokia kralı I. Arkhelaos Roma'daki imparator mahkemesinde iki kez yargılandı. İlk mahkemesi tahminen İ.Ö. 25 yıllarında bizzat Augustus'un huzurunda oldu. İkinci mahkemesi İ.S. 17 yılında imparator Tiberius'un huzurunda oldu. Magie'ye göre (1950, 445) Kappadokia Kralı Arkhelaos, Kommagene kralı I. Antiokhos'un yargılanmasından yaklaşık 45 yıl önce yargılandı.

Şikâyetçi olanlar Kappadokialılar olduğuna göre Arkhelaos, halkını memnun edecek bir yönetim sergileyememişti. Halkının memnuniyetsizliğinin nedeni ise Arkhelaos'un enerjisini halkını memnun etmekten ziyade Romalıları memnun etmeye adanmışlığı için olsa gerektir. Fakat bir bağımlı kralın Roma'da yargılanması bakımından Arkhelaos ilk değildi. Galat kralı Deiotaros da Caesar tarafından Roma'da gıyabında yargılanmıştı. Fakat onun yargılanmasının nedeni, halkının şikâyeti değil, Tektosagların tetrarkhesi olan damadı Kastor Tarkondarios tarafından Caesar'a suikast girişiminde bulunmuş olmakla suçlanmasıydı⁴⁰.

Kappadokia kralı Arkhelaos, Augustus'un ve Roma'nın sadık müttefiki olduğundan kuşulanılmaması konusunda çok dikkatliydi. Bu nedenle o, alacağı her kararda Roma'nın onayını almayı ihmal etmedi. Bunun en açık örneği, tahminen İ.Ö. 18/17 yıllarında, kızı Glaphyra ile Iudeia kralı Herodos'un oğlu Aleksandros'un evliliğidir. Çünkü Kappadokia kralı bu evlilik için öncelikle Roma'nın Princeps'i Augustus'un onayını almayı gerekli gördü. Hatta dünürü Herodos'un oğluyla olan kavgasının sona erdirilmesi konusunu bile Augustus'a ileten Arkhelaos idi. Zeki tavırları ile bu entrika dedikodularından Iudeia kralı olan dünürü Herodos ile damadının ciddi zararlar görmeden aklanmalarında önemli rol oynadı. Her iki kral, olumlu sonuçlanan bu saray entrikası sonrası birbirlerine jestler yaptılar. Herodos, Iudeia'ya gelen Arkhelaos'a Antiokheia'ya kadar eşlik etmiş ve bu yolculuk esnasında, Arkhelaos ile Syria Eyaleti valisi Marcus Titius arasında daha evvel olan anlaşmazlığın uzlaşma ile çözümlenmesine vesile olmuştur. Bu uzlaşma Kappadokia kralı için önemli bir siyasi gelişme idi⁴¹.

Augustus'un bağımlı krallar ile ilgili politikasında, kendisinden önceki Romalı liderlerden farklı olarak evlilik kurumunu da kullanmış olmasıdır. Buna örnek olarak, Kappadokia Kralı ile Kraliçe Pythodoris'in evliliğidir. Pontos Kralı Polemon, Bosporos (Kerç) Boğazı'nın doğusunda bulunan Gorgippia (Anapa) ve Phanagoria kentlerinin arasındaki bölgede yaşayan Aspurgianlara karşı savaşı sırasında, muhtemelen İ.Ö. 8

Arkhelaos'a Kilikia Trakheia'nın verilmesi konusunda ayrıca bk. Kaya 2011, 137, 322 dn.17. Sikkeler için bk. Wroth 1899, xxxiv, 44 vd.

⁴⁰ Kaya 2011, 124 vd.

⁴¹ Josep. AJ 16.270. Demir 2012, 345. Bowersock 1965, 21 vd.

yılında, öldü⁴² ve onun ölümünden sonra Pontos Krallığı, dul eşi Pythodoris'e kaldı⁴³. Pythodoris, daha sonra Augustus'un teşviki ile Kappadokia kralı Arkhelaos ile evlendi ve onların evliliği, Arkhelaos'un ölmüş olduğu İ.S. 17 yılına kadar devam etti. Pythodoris, Kappadokia kralının karısı olduğu zamanda Kolkhis (Ardahan) bölgesi ve bu bölgenin batısındaki bölgede yaşayan Tibaralar ile Khaldaların (Khaldai) ülkesini ve Pharnakia (Giresun) ve Trapezus (Trabzon) topraklarını yönetmeye devam etti⁴⁴.

Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi Kappadokia kralı Arkhelaos Sisines'in Augustus'un huzurunda gerçekleşen ilk mahkemesinde avukatı genç Tiberius'tu. Tiberius'un hukuksal savunması, kralın bu mahkemede kolaylıkla aklanmasını sağladı⁴⁵. Fakat onun halkıyla sorunları Augustus Dönemi'nde ortadan kalmış değildi. Zira Arkhelaos, Augustus'un ölmüş olduğu tarihten üç yıl sonra ikinci kez Roma'da mahkemeye çıkarıldı. Fakat ikinci mahkemesi, Augustus'un halefi Tiberius'un Princepliği Dönemi'nde, İ.S. 17 yılında kuruldu. Bu mahkemede Arkhelaos, her ne kadar ilki kadar kolay olmasa da ikinci kez aklanarak çıktı⁴⁶. Arkhelaos'un Roma'da

⁴² Strab. XII. 3. 29. Barrett 1977, 3.

⁴³ Strab. XII. 3. 29. Bowersock 1965, 50-53. Sullivan 1989, 159-160.

⁴⁴ Strab. XII. 3. 29. Bowersock 1965, 53.

⁴⁵ Suet. *Tib.* 8. Demir 2012, 339. Bowersock 1965, 54. Kappadokia Kralı Arkhelaos'un duruşmasından yaklaşık kırk beş yıl sonra benzer bir mahkeme Kommagene Krallığı'nda düzenlendi. Magie 1950, 445. Arkhelaos'a Kilikia Trakheia'nın verilmesi konusunda bk. Strab. XII.1.4; XIV.5.6.

⁴⁶ Arkhelaos'un yargılanmasına yol açan sebep, sürekli Roma'nın nabzına göre hareket etmeye çalışırken, hadiselerin planladığı şekilde gelişmemesinden kaynaklandı. İ.S. 17 yılında yapılan mahkemede Arkhelaos'u yine Tiberius savunmuştur. Fakat ikinci mahkemede Tiberius krala karşı öfkeliydi. Çünkü Arkhelaos, ona göre daha evvel yaptığı savunmasına rağmen, Tiberius'a sonradan gereken itibarı göstermemiş, hatta Tiberius İ.Ö. 9 yılında Rodos Adası'nda inzivaya çekildiğinde Rodos Adası'na uğramış olmasına rağmen Tiberius'u ziyaret etmemişti (Suet. *Tib.* 9;12-13. Dio, LVII. 17. Tac. *Ann.* II. 42). Arkhelaos'un burada nankörlüğü Tiberius ile olan kişisel bir sorunundan kaynaklanmıyordu. Roma'ya bağımlı bir kral olarak öncelikle krallığının menfaatlerine yönelik kararlar almasının gereği, onun böyle davranmasını icap ettiriyordu. Çünkü o yıllarda Tiberius'un her şeyden elini ayağını çekip Rodos Adasına yerleşmesi, Arkhelaos'un Gaius'a yakın davranmasına sebep oldu. Bu davranışı aslında gayet doğaldı. Çünkü Augustus'un halefinin Tiberius değil Gaius ya da Lucius olacağı artık anlaşılmıştı. Gaius kardeşi Lucius öldükten sonra aktif olarak Roma siyasetinde yer almaya başlamıştı. Nitekim Augustus Armenia meselesini sonuçlandırmak için de Gaius'u *proconsul* yetkisiyle ve *maius imperium*'lu olarak İ.S. 1 yılında Armenia'ya gönderdi. Tüm bunlar, Arkhelaos'un yaşanan Augustus'tan sonraki Roma imparatorunun Gaius olacağına inancının ve dolayısıyla Gaius'tan önce Augustus'un halefi olarak adı geçen Tiberius'a yakın durmamaya özen göstermemesinin nedeni oldu. Fakat Gaius, Doğu'daki görevinden sağ olarak dönemedi. Doğu'da Addon adlı bir Parthlı tarafından tuzağa düşürüldü ve onun tarafından yaralandı ve Gaius bu yara yüzünden Roma'ya dönüş yolculuğu sırasında, İ.S. 4 yılında, yaşamını yitirdi. Böylece Tiberius'un Roma'nın ikinci princeps'i/imparatoru olması yolundaki engel ortadan kalkmış oldu. Böylelikle Kappadokia kralının stratejisi işe yaramadı. İ.S. 14 yılında ölen Augustus'un halefi Tiberius oldu. Tiberius'un Kappadokia kralı Arkhelaos'a kızgınlığı, kralın İ.S. 4 yılı öncesinde kendisini görmezlikten gelen stratejisiydi.

yargılanmasından da anlaşılacağı üzere artık bağımlı krallar Romalıların nazarındaki statüsü eyalet valilerinden pek de farklı değildi. Kral Arkhelaos, ikinci mahkemesinin yapılmış olduğu tarihte yaşlıydı. Nitekim o, mahkemenin yapılmış olduğu tarihte, mahkemede aklandıktan sonra öldü (İ.S. 17). Kralın ölmesinden sonra Tiberius Kappadokia Krallığı'nı Roma eyaleti haline dönüştürdü⁴⁷.

V.3. Amyntas'ın Krallığı: Galatia

Pompeius'un Pontos Krallığı'nı ortadan kaldırmış olduğu İ.Ö. 64/3 yılına kadar ne bir Galatia Krallığı vardı ne de Galatia'da kurulmuş bir krallık vardı. Galatia'ya üç boy halinde yerleşmiş olan Galatlar oligarşik bir hükümetle yönetiliyorlardı. Bu hükümeti oluşturanlara tetrarkhes deniliyordu ve bunların sayısı, her boydan 4'er olmak üzere 12 idi. Onların bir de ortak meclisleri vardı. 12 tetrarkhesli bu yönetim, I. Mithridates Savaşı sırasında bozuldu. Çünkü Mithridates, Yunanistan'a geçen ordusunun Sulla'ya yenilmesinden hemen sonra tüm Galat tetrarkheslerini aileleriyle birlikte görünüşte Pergamon'daki şölene onurlu misafirler olarak davet etmiş, sonra bu şöenler sırasında üçü dışında tüm Galat tetrarkheslerini aileleriyle birlikte öldürmüştü. Pontos kralı VI. Mithridates'in katliamından kaçıp kurtulan üç Galat tetrarkhes'inden birisi Deiotaros'tu⁴⁸. Pompeius'un Galatia'daki oligarşi yönetimine son verebilmesi adına tetrarkhes sayısının azalmış olması işine yaradı. Daha önce söz etmiş olduğumuz gibi hala yaşayan Galat tetrarkheslerinden yalnızca Deiotaros'a "kral" unvanı bağışladı ve onun krallığını ek toprak bağışlarıyla genişletti. Fakat diğer tetrarkheslerden Brogitaros da İ.Ö. 59 yılında Roma'da Halk Meclisi'nin kararıyla "kral" unvanını aldı⁴⁹. Deiotaros, üç Galat boyunu da kendine bağlayıp bir Galatia Krallığı kurmaya çalıştı. Fakat Caesar ile Pompeius arasındaki iç savaşta ikincisinin yanında yer almış olması⁵⁰, onun bu amacına ulaşmasına engel oldu ve Caesar'ın ölmüş olduğu tarihe kadar Galatia Krallığı'nı kurmak amacıyla başarılı olamadı. Caesar'ın Roma'da öldürülmesinden

⁴⁷ Suet. *Tib.* 37. Dio, LVII. 17. Scullard 1988, 278. Magie 1950, 495, 1355.

⁴⁸ Kaya 2011, 114 vd., 251 vd.

⁴⁹ Wroth 1899, xvii. Kaya 2011, 114-115.

⁵⁰ Deiotaros bu savaşa 600 askeri olan bir birlikte yer aldı. Bk. Caes. *BC* III.4.

sonra Galatia Krallığı'nı kuran Deiotaros⁵¹, Caesar katili Cumhuriyetçilerle Caesar'ın taraftarları arasındaki iç savaşta ilkini destekledi. Philippi'de nihayetlenen bu savaşa sekreteri/generali Amyntas'ın komutasında bir ordu gönderdi. Fakat general Amyntas, Philippi Savaşı'nda (İ.Ö.42) Deiotaros'tan bir talimat almaksızın Cumhuriyetçilere ihanet edip Caesar taraftarı Trimvirler tarafına geçti⁵² ve böylece Deiotaros bir kez daha cezalandırılmaktan kurtulmuş oldu. Çünkü bu savaş triumvirlerin zaferiyle son buldu⁵³. Fakat Deiotaros yaşlanmıştı. Bu savaştan bir ya da iki yıl sonra yaşamını yitirdi. Yasal varisi olan oğlu Deiotaros Philopator ise Philippi Savaşı'dan bir yıl önce ölmüştü⁵⁴. Bu nedenle Deiotaros'un hayatta olan tek yasal halefi torunu Kastor kalmıştı.

Roma Cumhuriyeti'nin Doğu topraklarının yönetimini üstlenmiş olan Antonius, Deiotaros'un ölümünden sonra, İ.Ö. 40/39 yılında, yapmış olduğu düzenlemelerinde Deiotaros'un yasal varisi olan Kastor'u Galatia kralı olarak atadı. Kastor'a ayrıca Paphlagonia'nın iç kesimlerini de verdi⁵⁵. Deiotaros'un yazmanı Amyntas'a da Pisiadia'da hükmetmesi için "kral" unvanı verdi⁵⁶. Amyntas, kendisine tayin edilen bu bölgelerde, yani Antiokheia, Apollonia, Sagalassos ve Termessos (Düzlerçamı) gibi kentlerin bulunduğu coğrafyada otorite kurmakta zorlanmadı⁵⁷. Onun yerlisi olduğu bölgeleri denetimine almadaki başarısı, Antonius'un İ.Ö. 37 yılında yapmış olduğu ikinci düzenlemeler sırasında ödüllendirildi⁵⁸.

Antonius, İ.Ö. 37 yılında ölen Galatia kralı Kastor'un oğlu Deiotaros Philadelphos'u kral olarak atadı. Fakat ona bırakılan krallık toprakları Kastor'un

⁵¹ Strabon'nun eserinde (*Geographika* XIV.5.1) aktardığı şu bilgiye göre: " benim zamanım da yönetim ilk önce üç, sonra iki, sonra bir lidere yani Deiotaros'a, daha sonra da Amyntas'a geçmiş bulunuyor. Fakat şimdi Romalılar hem bu ülkeye hem de Amyntas'a bağlı olan ülkelere sahip bulunuyor"(İ.Ö. 25) Tüm Galatlara hükmeden bir Galatia kralından ya da Galatia Krallığı'ndan Deiotaros öncesinde söz edilemez. Başka bir ifadeyle Galatia krallığı Deiotaros tarafından İ.Ö. 44 yılında Caesar'ın ölümünden hemen sonra kurulmuştur. Bk. Kaya 2011, 126. Mitchell 1993, I, 37.

⁵² App. BC IV. 88. Dio, XLVII. 48. Levick 1967, 26. Mitchell 1993, I, 37. Kaya 2011, 127.

⁵³ Deiotaros, Philippi Savaşı'nda muzaffer tarafın yanında yer almış olmasına rağmen Triumvirlerden bir zarar görmemek için olsa gerek ön yüzünde Marcus Antonius ve Caesar Augustus'un portrelerinin yer aldığı sikkeler bastırarak, onlara bağımlılığını gösterdi. Atlan 1975, 575 vd. Kaya 2011, 127. Mitchell 1993, I, 37. Philippi Savaşı için bk. Scullard 1988, 158 vd. Pelling 2008, 5 vd.

⁵⁴ Kaya 2011, 127.

⁵⁵ Reynolds 2008, 647.

⁵⁶ App. BC V.75.

⁵⁷ Reynolds 2008, 647. Kaya 2011, 129.

⁵⁸ Derbeli Antipatros, Laranda ve Derbe'yi içine alan küçük bir ülkenin kralıydı. Fakat bu tarihe Isauria Actium Savaşı sonrasına kadar onun kontrolünde kaldı. Bk. Kaya 2011, 132.

hükmettiği tüm topraklar değil, yalnızca Paphlagonia idi⁵⁹. Çünkü Antonius, tüm Galatia'yı Amyntas'a vererek, onu Kastor'un varisi yapmıştı⁶⁰. Ayrıca daha önce Polemon'a ait olan Lykaonia'yı da Amyntas'a verdi. Isauria, hala Derbeli Antipatros'un elindeydi⁶¹. Böylece Amyntas'ın krallığı, tüm Galatia ile Galatia'nın güneyindeki bölgeleri, yani Phrygia Paroreia, Lykaonia ve Pisidia⁶² bölgelerini içine aldı⁶³. Ancak Amyntas, yalnızca krallığının güneyindeki dağlık bölgeyi pasifize etmek ve olası Parth saldırısına karşı tampon görevi yapmak anlamında Antonius'un en sadık adamı değildi. Aynı zamanda o, hala devam etmekte olan iç savaşta ve olası daha büyük bir iç savaşta da kendisine büyük hizmeti olacak yetenekli bir kraldı. Nitekim Amyntas, Büyük Pompeius'un oğlu Sextus Gnaeus Pompeius'a karşı İ.Ö. 36 yılında yapılan savaşta 1500 atlısıyla yer aldı ve Sextus Gnaeus Pompeius'u Bithynia'da kuşatma altına alarak onu silah bırakmaya zorladı⁶⁴. Bu tarihten dört yıl sonra da beklenen büyük iç savaş patlak verdi. Antonius ile Octavianus arasındaki bu iç savaşın galibini İ.Ö. 31 yılında yapılan Actium Savaşı belirledi. Bu savaştan zaferle ayrılan taraf Octavianus oldu⁶⁵.

Galatia kralı Amyntas, Actium Savaşı öncesinde Antonius'un tarafındaydı. Fakat o, Philippi Savaşı'nda olduğu gibi, savaşı kimin kaybedeceği henüz bilinmezken Antonius'a ihanet edip, emrindeki 2000 Galat atlısıyla birlikte Octavianus tarafına geçti. Bu savaştan sonra Marcus Antonius'un Kyzikos'da konuşlandırmış olduğu gladyatörleri, onların Antonius'a yardım etmelerini engellemek görevini üstlendi. Fakat Amyntas gladyatörlere karşı savaşında istenilen başarıyı elde edemedi. Zira gladyatörlerin Syria Eyaleti sınırına kadar inmiş olmalarından anlaşılmaktadır⁶⁶. Octavianus, Actium Savaşı'nda taraf değiştirip kendisini destekleyen Amyntas'ın

⁵⁹ Reynolds 2008, 647. Magie 1950, 433. Deiotaros Philadelphos, kendisine bırakılan Paphlagonia'nın başkenti Gangra'yı (bu tarihte yalnızca bir kale) ele geçirdi. Bk. Strab. XII.3.41.

⁶⁰ Levick 1967, 26.

⁶¹ Polemon'un Kilikia Trakheia'daki toprakları ise Antonius tarafından Kleopatra'ya verildi. Polemon, elinden alınan bu topraklarına karşılık Pontos'un Iris Nehri'nin ötesinde olan kesimine, Phazimonitis Bölgesine, Küçük Armenia ve Kolkhis'e sahip oldu. Bk. Reynolds 2008, 647.

⁶² İ.Ö. 39 yılında Antiokheia, Marcus Antonius tarafından Amyntas'a verilmişti. Amyntas öldükten sonra, Roma garnizon kolonisi olarak "*Colonia Caesaraea Antiochia*" olarak yeniden yapılandırıldı. Antiocheia politik olarak Galatia Eyaleti sınırları içinde yer alıyordu. Ancak coğrafi olarak Pisidia'da değil, Phrygia'daydı. Bu bölgede yağmacı kabileler Roma'yı sürekli meşgul ediyordu ve bundan dolayı Pisidia Antiokheia daima askeri karakter gösterdi. Hudson 1956, 103.

⁶³ Reynolds 2008, 647.

⁶⁴ App. BC V.137, 140, 142. Stahelin 1973, 98. Magie 1950, 437-439. Kaya 2011, 129.

⁶⁵ Actium Savaşı'nın ayrıntıları için bk. Pelling 2008, 54 vd. Scullard 1988, 168 vd.

⁶⁶ Magie 1950, 445. Kaya 2011, 130.

krallığını korumasına izin verdi ve ayrıca ona ek topraklar bağışlayarak ödüllendirdi. Octavianus tarafından ona bağışlanan ek toprakları, Isauria ve daha önce Marcus Antonius tarafından Kleopatra'ya verilen Kilikia Aspera'nın (=Kilikia Trakheia) kıyı bölgesi, Side ve Selge de dâhil Pamphylia'nın büyük bir kesimi oluşturdu. Krallığının güney sınırlarını bu ek topraklarla Akdeniz'e ulaştırmış olan Amyntas, Roma'nın Anadolu'daki en güçlü bağımlı kralı konumuna getirilmiş oldu⁶⁷. Octavianus'un Amyntas'a yüklediği en büyük sorumluluk ise Pisidia ve Isauria Bölgeleri'ndeki dağlık bölgenin kabilesel direnişini kırıp, bu bölgeleri denetim altına almaktır. Nitekim Amyntas'ın önceliğinin de bu olduğu kraliyet ikametgâhını Isauria'da kurmuş olmasından ve Pamphylia'daki Side'de ve Pisidia'daki Kremna'da bulunan darphanelerde kendi adına sikkeler bastırmış olmasından anlaşılmaktadır⁶⁸.

Kraliyet soyundan gelmemesine rağmen, Roma tarafından kral unvanı verilen ve güç bahşedilen Amyntas, Actium Savaşı'ndan sonra Octavianus'un güvenini kazanmış olmasından dolayı krallığına katmak istediği topraklara karşı özgüveni arttı. Bu özgüvenle krallığının güneyindeki sorunlu bölgenin kontrolünü ele geçirmek için harekete geçen Amyntas, ilkin Derbe ve Laranda dâhil küçük bir ülkeye hükmeden⁶⁹ Antipatros'u ortadan kaldırmaya yönelik seferlerine başladı. Marcus Antonius tarafından tekrardan canlanan kabilesel direnişe karşı Toros kabilelerinin şefi olarak tayin edilmiş olan Derbeli Antipatros, Octavianus'un gözden çıkarmış olduğu bir kraldı⁷⁰. Amyntas, ele geçirdiği Kremna'yı hareket üssü olarak seçerek Antipatros'a saldırdı. Amyntas'a karşısında başarılı olamayan Antipatros savaş sırasında yaşamını yitirdi. Böylece Antipatros'un krallığı Amyntas'ın eline geçti. Antipatros'un kraliyet merkezi olan Derbe'de kendisi için bir saray inşasını başlatan Amyntas, Isauria'nın kontrolünü tam olarak sağladıktan sonra, Karalitıs ve Trogitıs gölleri arasında yaşayan vahşi Homanad kabilelerine saldırdı ve onları yendi. Fakat savaş sırasında öldürdüğü Homanad beyinin karısı tarafından İ.Ö. 25 yılında pusuya düşürülerek öldürüldü⁷¹.

⁶⁷ Dio, XLIX, 32. Magie 1950, 443. Kaya 2011, 129 vd. Broughton 1971, 588. Levick 1967, 26. Sayar 1999, 207.

⁶⁸ Mitchell 1993, I, 38.

⁶⁹ Mitchell 1993, I, 32.

⁷⁰ Broughton 1971, 588.

⁷¹ Dio, LIII. 26. Strab. XII. 6. 3. Kaya 2011, 132.

Caesar Augustus, Amyntas'ın ölüm haberini aldığında İspania'daydı ve orada vahşilik ve inatçılık bakımından Homanadlarla benzer özelliklere sahip olan Keltiber kabileleriyle savaşıyordu. Bu nedenle Galatia Krallığı'nı Amyntas'ın henüz küçük ve tecrübesiz olan oğlu Pylaemenes'e bırakmanın yanlış olacağını düşündü ve Galatia Krallığı'nı Roma Eyaleti'ne dönüştürmeye karar verdi. Böylece İ.Ö. 25 yılında Anadolu'daki bağımlı krallıklardan birisi de tarihe mal olmuş oldu⁷².

V. 4. Galat Soylu Bağımlı Krallar

V.4. 1. Adiatorix'in Krallığı: Herakleia

Augustus Dönemi'nde Anadolu'da hüküm süren Galat kökenli krallardan birisi Adiatoriks idi. Onun babası Galat boylarından Tektosagların tetrarkheslerinden birisi olan Domnilaos (ya da Domnekleos) idi⁷³. Pompeius, İ.Ö. 64/3 yılında yapmış olduğu düzenlemeler sırasında onun "tetrarkhes" unvanını elinden almamış, Kastor Tarkondarios ile birlikte Ankyra ve çevresinde meskun bulunan Tektosagların beyi olarak eski konumunda kalmasına izin vermişti. Hem Domnilaos hem de Kastor Tarkondarios, Pharsalos Savaşı'nda (İ.Ö. 48) Anadolu'daki diğer bağımlı krallar gibi Pompeius'u desteklediler. Caesar'ın *Bellum Civile* (İç Savaş) adlı eserinde yazdığına göre 300 süvariyle katıldıkları bu savaşta Tarkondarios Kastor bizzat yer alırken, Domnilaos oğlunu göndermişti⁷⁴. Caesar'ın sözünü ettiği Domnilaos'un oğlunun adı bilinmiyor. Büyük olasılıkla o, Strabon'un Domnekleos'un (=Domnilaos) oğlu olduğunu söylediği Adiatoriks idi⁷⁵. Zira Cicero'nun İ.Ö. 50 yılı *Aediles Curules* (= Curulu Aedile) görevinde bulunan arkadaşı Caelius Rufus'a Kilikia'dan yazdığı mektubundan da Adiatoriks'in adı bilinmektedir. Bu mektupta iyi bir adam olan ve aynı zamanda Caelius Rufus'un arkadaşı olan Diogenes'in Philo adında bir arkadaşı ile birlikte diğer adamlarını Pessinus Tapınak Devleti'nde bıraktığından ve onların Adiatoriks'i ziyaret için yola çıkmış olduklarından söz edilmektedir⁷⁶.

⁷² Dio, LIII. 26. Bowersock 1965, 51-53.

⁷³ Strab. XII.3.6.

⁷⁴ Caes. BC III. 4.

⁷⁵ Strab. XII.3.6. Kaya 2011, 130.

⁷⁶ Cic. *Ad Fam.* II. 12.

Pharsalos Savaşı'na (İ.Ö. 48) sonradan katılan Adiatoriks'in babası Domnillaos, bu savaşta yaşamını yitirmiştir⁷⁷. Pharsalos Savaşı'ndan zaferle ayrılan Caesar, Galat kökenli kral ve beylerin (tetrarkhes) hiçbirisinin sahip olduğu unvanı geri almadı. Deiotaros dışındakilerin hiçbirisini de cezalandırmadı. Fakat bu savaştan sonra tüm Galatları kendi liderliğinde birleştirip Galatia Krallığı'nı kurmak için büyük çaba sarf eden Deiotaros, Domnillaos'un ölmeden önce sahip olduğu egemenlik alanı ele geçirmişti. Bu nedenle Adiatorix, babasının sahip olduklarını Deiotaros'tan geri almak için İ.Ö. 47 yılında harekete geçti ve diğer tetrarkheslerin de desteğini aldı. Aynı yıl içinde Iulius Caesar, Zela zaferinden sonra Adiatoriks'e toprak bağışladı. Ancak bu toprağın nerede ve ne kadar olduğu belli değildir⁷⁸.

Deiotaros'un Galatia Krallığı'nı kurmak adına mücadelesi daha sonra da devam etti. Damadı Kastor Tarkondarios'un oğlu Kastor'u Roma'ya gönderip, Caesar'a Galatia'dayken Deiotaros tarafından sonucu başarısız olan bir suikast girişiminde bulunulduğunu anlatıp, Deiotaros'u suçlamasının nedeni buydu. Deiotaros bu nedenle Roma'da Caesar tarafından gıyabında yargılandı. Deiotaros'u mahkemede savunan kişi Roma'nın ünlü hatibi ve devlet adamı olan Cicero'ydu. Cicero'nun yaptığı *pro rege Deiotaro* adlı savunma metni günümüze kadar ulaşmış olmasına rağmen mahkemenin sonucu belli değil. Fakat Deiotaros, Caesar Roma'da öldürüldükten sonra damadı Kastor Tarkondarios'u ve karısını öldürdü. Kastor, bu arada hala Roma'da olduğu için Deiotaros'un katliamından kurtuldu⁷⁹. Bu süreçte Adiatoriks'in tutumu ve durumu bilinmiyor. Dahası Caesar katili Cumhuriyetçilerle Triumviler arasında İ.Ö. 42 yılında yapılan Philippi Savaşı'nda da Adiatoriks'ten söz edilmez. Fakat onun en azından bu savaştan sonra Antonius'a sadakat konusunda bir kusurunun olmadığı kesindir. Çünkü Antonius, İ.Ö. 31 yılında patlak veren Actium Savaşı'ndan önceki bir tarihte Adiatoriks'i kral yaparak ödüllendirdi. Ona bağışlanan krallık, Herakleia'nın Roma kolonisi toprakları dışında kalan kesimiydi. Strabon'a göre Herakleialılar, Romalı kolonistleri kabul etmişler ve kentin (Herakleia Pontika) ve topraklarının bir bölümünü

⁷⁷ Stahelin 1973, 91. Sullivan 1989, 171. Kaya 2011, 121.

⁷⁸ Mitchell 1993, I, 34, 39 vd., dn. 159. Sullivan 1989, 171.

⁷⁹ Kaya 2011, 124 vd.

kolonistlerle paylaşmışlardı⁸⁰. Romalı kolonistleri Herakleia'ya yerleştiren Romalı Caesar'dı⁸¹. Böylece Herakleia'da birisi Herakleialıların diğeri Romalı kolonistlerin olmak üzere yan yana ve aynı adlı olan, fakat yönetim bakımından farklı statüye sahip bulunan iki kent oldu. Antonius, Herakleialıların olan Herakleia'yı Domnilaos'un oğlu Adiatoriks'e verdi. Adiatoriks, Antonius tarafından İ.Ö. 30 yılından önceki bir tarihte kendisine bağışlanan Herakleia Pontika'da Actium Savaşı öncesine kadar hiç sorunsuz hüküm sürdü. Fakat bu savaştan kısa bir süre önce, kendi iddiasına göre Antonius'un izniyle, Herakleia Pontika'daki Romalılara bir gece saldırdı ve onları kılıçtan geçirdi⁸².

Adiatoriks'in krallığına, bu garip katliamı nedeniyle, Actium Savaşı'ndan zaferle ayrılan Octavianus tarafından son verildi. Fakat Octavianus, Adiatoriks'in yalnızca krallığını sona erdirmekle kalmadı. Onu, oğlu ile beraber idam edilmesi gerektiğine karar verdi ve Octavianus'un bu kararı dramatik olan bir sonucu da beraberinde getirdi. Çünkü Adiatorix'in iki oğlu vardı. Octavianus, Actium Savaşı sonrasında Herakleia'daki Romalıları katletmiş olması nedeniyle Roma'da düzenlenen zafer töreninde Adiatorix'i ve onun büyük oğlunu sergileyecek, sonra da onları idam ettirecekti. Octavianus, bu düşüncesini gerçekleştirdi. Adiatoriks'i oğluyla birlikte zafer töreninde sergiledikten sonra idam ettirdi. Fakat Octavianus, sonradan idam edilen baba ve oğuldan ikincisinin gerçekte Adiatoriks'in büyük oğlu değil, küçük oğlu olduğunu askerlerden öğrendi. Çünkü Adiatorix, büyük oğlu Dyteutus'un yaşça büyük olmasından dolayı annesini ve diğer kardeşini daha iyi koruyabileceğini düşünmüş, bu nedenle büyük oğlu Dyteutus'u sağ kalması gerektiği konusunda ikna etmiş, idama kendisiyle birlikte küçük oğlunu götürmüştü. Böylece, bu durum fark edilmediği için Adiatoriks'in büyük oğlu Dyteutus kurtulmuş oldu⁸³. Bu dramatic hikayeyi öğrenen ve etkilenen Augustus üzülmüş ve sonuçta Adiatoriks'in soyundan kalanları korumasına alarak söz konusu onuru onlara bahşetmeye karar vermiştir. Kent daha sonra Pontos Galaticus'un sınırlarına dâhil edildi⁸⁴. Dyteutus ise Komana Pontika'nın başrahibi olarak atandı⁸⁵.

⁸⁰ Strab. XII.3.6.

⁸¹ Jones 1971, 163. Broughton 1971, 582 dn. 23. Magie 1950, 1268.

⁸² Strab. XII.3.6. Sullivan 1989, 171. Bowersock 1965, 44. Jones 1971, 162.

⁸³ Strab. XII.3.35. Magie 1950, 444. Bowersock 1965, 45. Kaya 2011, 130 vd.

⁸⁴ Strab. XII.3. 35.

⁸⁵ Mitchell 1993, I, 41.

V.4.2. Ateporiks'in Krallığı: Karanitis

Antonius tarafından kral olarak tayin edilen Galat soylularından birisi olan Ateporiks hakkında fazla bilgi yoktur. Fakat en azından Antonius tarafından ona bağışlanan kraliyet topraklarının başkenti Tavion olan Trokmelerin ülkesinin doğusundaki Karanitis (Sulusaray) bölgesinin büyük kısmıyla Pompeius tarafından Amaseia yakınında, İris (Yeşilırmak) ve Lykos ırmaklarının birleştiği yerde kurulmuş olan Megalopolis'in (veya Magnopolis) bir kesimini içine aldığı Strabo'nun şu satırlarından anlaşılmaktadır:

“Pompeius, Megalopolis'i Kulupene ve Kamisene ile birleştirip bir eyalet haline getirmiştir; son ikisi hem Küçük Armenia hem de Laviansene'ye sınır oluşturur. Burada kaya tuzu ve şimdi harabe halinde olan Kamisa adlı bir kale vardır. Daha sonraki Roma generalleri bu iki ülkenin bir kısmını Komana rahiplerine, bir kısmını Zela rahibine, bir kısmını da Galatia tetrarkhesleri hanedanından olan Ateporiks'e verdiler”⁸⁶.

Octavianus, Antonius tarafından tayin edilmiş olan Ateporiks'in hükümdarlığını sonlandırmadı. Fakat onu kral olarak tayin etmediği gibi, onun için ek toprak bağışını ya da başka bir onurlandırmayı da düşünmedi. Böylece Ateporiks, ölmüş olduğu İ.Ö. 3/2 yılına kadar Antonius tarafından kendisine bağışlanmış olan Karanitis'de yerel bir hükümdar olarak yaşam sürdü. O öldükten sonra çocukları onun krallığının varisi yapılmadı. Çünkü Augustus, onun başkenti Karana olan kraliyet topraklarını, yani Karanitis bölgesini Galatia Eyaleti'ne ekledi. Bölgenin başkenti Karana, kent yapılarak Sebastopolis adını aldı⁸⁷.

V.4.3. Brigatos'un Krallığı: Amaseia

Brigatos da Ateporiks gibi Antonius tarafından atanmış olan Galat kökenli bir hükümdardı. Fakat onun hakkında da fazla bigimiz yok. Antonius'un hükmetmesi için ona verdiği ülke Amaseia kentiydi. Brigatos da Octavianus'un Actium Savaşı'ndan cezalandırmadığı hükümdarlardandı. Bu nedenle o, ölmüş olduğu İ.Ö. 2 yılına kadar

⁸⁶ Strab. XII.3.37. Ayrıca bk. Stahelin 1973, 100. Magie 1950, 1185. Kaya 2011, 131. Bowersock 1965, 49.

⁸⁷ Strab. XII.3.37. Kaya 2011, 146. Bowersock 1965, 50.

Amaseia’da hüküm sürdü. Fakat onun da çocukları onun krallığının varisi yapılmadı. Augustus, Brigatos ölünce Amaseia’yı Galatia Eyaleti’ne ekledi ve Amaseia özgür kent statüsü aldıktan sonra Galatia Eyaleti’nin Pontus Galaticus bölgesinin metropolisi yapıldı⁸⁸.

V.4.4. Deiotaros Philadelphos’un Krallığı: Paphlagonia

Antonius tarafından kral olarak atanan Deiotaros Philadelphos, Augustus Dönemi’nde krallığını muhafaza eden Galat kökenli krallar arasında geçmişi en iyi bilinendir. Onun babası Kastor’du. Dedesi Pompeius’un Anadolu’da yapmış olduğu düzenlemeler sırasında Tektosagların iki tetrarkhes’inden birisi olan Kastor Tarkondarios’tu. Kastor Tarkondarios, Pompeius tarafından “kral” unvanıyla onurlandırılmış ilk Galat tetrarkhes’i Deiotaros’un damadıydı. Deiotaros, Kastor Tarkondarios’u öldürdükten sonra Galatia Krallığı’nı kurmuş ve Deiotaros ölünce de onun krallığının varisi torunu Kastor olmuştu. Antonius, Kastor’un sınırlarını, İ.Ö. 40 yılında ölmüş olan Attalos’un ülkesi Paphlagonia’yı ele geçirerek genişletmesine izin verdi. Paphlagonia⁸⁹, Kastor’un ölmüş olduğu 37/6 yılında Galatia Krallığı’nın bir

⁸⁸ Strab. XII.3.37 ve 39 (Amaseia). *IGRR* III 144. Head 1911, 496. Kaya 2011, 146. Mitchell 1993, I, 39. Bowersock 1965, 49-50. Magie 1950, 1329. Jones 1971, 170.

⁸⁹ Paphlagonia’yı Pontos Krallığı’ndan ayıran sınır Olgassys (İlgaz) Dağı’ydı (Jones 1971, 153). Paphlagonia’nın Anadolu’daki Roma nüfuzu döneminde bildiğimiz ilk hükümdarı ise İ.Ö. 189 yılında Romalı consul Gn. Manlius’a karşı Galatlara askeri birlikler göndererek yardım eden Morzios (ya da Morzaeus) idi (Liv. XXXVIII.26.3 vd. Kaya 2011, 85. Jones 1971, 162). Morzios, İ.Ö. 179 yılında Pontos kralı Phrnakes tarafından tahtından indirildi. Fakat Morzios, Phrnakes’in Pergamon kralı II. Eumenes ve Kappadokia kralı Ariarathes’e yenilmesinden sonra yeniden tahtına kavuştu (Jones 1971, 162). Morzios’un halefi Pylaimenes idi ve o, Homeros’un eserinden (*İlyada* II. 851-855; V. 576-579) bilinen Paphlagonialı Pylaimenes’ten adını almıştı ki bu, Paphlagonia’nın Hellenenizasyonun Pylaimenes’in selefi döneminde başlamış olacağının işaretidir. İ.Ö. 133 yılında başlayan Aristonikos İsyanı’nda Roma’nın müttefiki olarak savaşan Pylaimenes’in (Eutr. IV.20.1. Oros. V.102. Hansen 1971, 1504 vd) yaşamını ne zaman kaybettiği belli değil. Fakat İ.Ö. 2. Yüzyıl sonlarına doğru hem Bithynia kralı Nikomedes hem de Pontos kralı VI. Mithridates, Paphlagonia’ya göz koydu ve Paphlagonia, bu iki kral tarafından takriben İ.Ö. 101 yılında fethedildi. Nikomedes ve VI. Mithridates ele geçirdikleri Paphlagonia’yı aralarında paylaştılar. Paphlagonialılar, Roma’ya gidip bu krallardan şikayetçi olunca, Romalılar, her iki krala da Paphlagonia’yı boşaltmalarını emrettiler (Kaya 2012, 390. Jones 1972, 162). Fakat VI. Mithridates, Paphlagonia’nın Paphlagonia prensinin vasiyetiyle babasının olduğunu iddia ederek Roma’nın emrine uymak istemedi. Bu arada Nikomedes, oğullarından birisine Pylaimenes adını verdi ve onu çok ustaca Paphlagonia kralı yaptı. Böylece o, Roma Cumhuriyeti’nin generallerini ikna edip, onlardan kurtuldu. Fakat Roma Senatosu daha sonra hem Pontos kralı VI. Mithridates’in hem de Bithynia kralı Nikomedes’in Paphlagonia’yı boşaltmaları konusunda ısrarlı oldu ve Senato’nun kararıyla Paphlagonia “özgür” ilan edildi. Senato’nun bu kararı Paphlagonia’nın küçük prensliklere bölünmesine neden oldu ve Paphlagonia, Mihtiridates Savaşları sırasında Pontos Krallığı’nın denetimine girdi. Bu savaşların sonunda Romalı general Pompeius, Paphlagonia’yı Pylaimens hanedanından olan Attalos adlı bir yerel lidere verdi. Böylece Paphlagonia, kral Attalos’un hükümdarlığı altında birleşik bir krallık oldu

parçasıydı. Fakat Antonius, Kastor'un oğlu Deiotaros Philadelphos'u Galatia kralı olarak atamadı. Galatia'yı Amyntas'a verdi ve böylece Deiotaros Philadelphos'a yalnızca Paphlagonia kaldı⁹⁰. Actium Savaşı'ndan zaferle ayrılan Octavianus, bu savaştan önce Antonius'a ihanet ederek kendi tarafına geçen Deiotaros Philadelphos'un krallığı elinden alınmadı ve böylece Deiotaros Philadelphos, diğer Galat kökenli krallar gibi yaşamının sonuna kadar Paphlagonia'da hüküm sürdü. Onun İ.Ö. 37/6 yılından ölmüş olduğu İ.Ö. 6/5 yılına kadar devam eden takriben 30 yıllık krallık dönemi hakkında hemen hemen hiçbir bilgi mevcut değil. Augustus, Deiotaros Philadelphos'un ölmesinden sonra onun krallığını ortadan kaldırdı ve Paphlagonia'yı Galatia Eyaleti'ne ekledi. Galatia Eyaleti'ne eklenen Paphlagonia'nın başkenti olan Gangra, artık Galatia Eyaleti'nin bir bölgesi olan Paphlagonia'nın metropolisi'i yapıldı⁹¹.

V.4.5. Zimerzoriks: Eumeneia

Hakkında çok bilgi sahibi olmadığımız Augustus Dönemi'nin Galat kökenli hükümdarlarından birisi de Zimerzoriks'ti. Onun babasının adı Philomides'ti ki bu ad Zimerzoriks'in Hellenize olmuş bir Galat beyinin oğlu olduğunun işaretidir. Zimerzoriks, Augustus Dönemi'nde bir Phrygia kenti olan Eumeneia'da hüküm sürdü⁹². Fakat Zimerzoriks'in Eumeneia ile nasıl bir ilişkisinin olduğu bilinmiyor. Fakat Zimerzoriks'i Eumeneia'da hüküm sürmesi için tayin eden ilk Romalının Antonius olabileceğinin işareti, bu kentte basılmış olan sikkeler üzerinde Antonius'un eşi Fulvia'nın portresinin yer almış olmasıdır. Zimerzoriks'e bu kentte hüküm sürmek ayrıcalığı Antonius'a hangi hizmeti dolayısıyla verildiği bilinmiyor. Muhtemelen tek neden, Pompeius'tan beri devam eden Galatlara karşı sempati geleneğidir. Fakat

ve bu krallık Pontus Krallığı model alınarak hipparkhies'lere bölündü. Strabon'un (XII.3.41) aktardığı bilgilere göre Bithynia sınırındaki bu topraklara (Hipparkhies) Romalılar şu adları vermişlerdi: Potamia, Timonitis, Marmolitis, Kimiatane, Sanisene ve Gezatorigos (ya da Gaezatorigis: Gaezatoriks'in ülkesi). Sonuncusu adını bir Galat Tetrarkhes'i olan Gaezatoriks'ten almış gibi görünmektedir. Muhtemelen Gaiztoriks, İ.Ö. 95-66 yılları arasında kendi adıyla anılan bölgede hüküm sürmüştü. Bk. Jones 1971, 162, 167.

⁹⁰ Dio, XL.13.5. Plut. *Ant.* XLI.1. Strab. XII.3.41.

⁹¹ Deiotaros Philadelphos'un ölüm tarihi bilinmiyor. Fakat onun ölümünden sonra Galatia Eyaleti'ne eklenen Paphlagonia'nın başkenti Gangra'nın kent statüsünü kazandığı ve bölgenin diğer kenti Pompeiopolis (Taşköprü) ile birlikte milatlarını İ.Ö. 6/5 yılından başlattıkları bilinmektedir. Bk. *IGRR* III. 137 (Gangra'da Augustus'a sadakat yemini); Head 1911, 506 vd. Kaya 2011, 146. Magie 1950, 465 vd.

⁹² Kaya 2011, 131. Mitchell 1993, I, 40.

Augustus, Zimerzoriks'in çocuklarını da diğer Galat soylu hükümdarlarınıninki gibi babalarının halefi yapılmadı.

V.5. Tapınak Devletleri

V.5.1. Komana Pontika

Pontos'un iç kesiminde yer alan ve Ma Tapınağı ile ünlü olan Komana (Gümenek) Tapınak Kenti/Devleti, büyük olasılıkla Kappadokia'daki Komana Tapınağı'nın bir uzantısıydı ve tanrıça Ma'nın rahiplerinin yönetimi altındaydı. Pontos Bölgesi'nde olduğu için ve Kapadokia'daki Komana'dan ayırmak için Komana Pontika (Pontos Komana'sı) adıyla tanınmış olan kentin çok büyük olan tüm arazisi tanrıça Ma'nın yeryüzündeki temsilcisi olan başrahibinin denetimindeydi. Kentin kutsal olan toprakları, tapınak civarında meskun bulunan 6 bin kutsal köle tarafından işleniyordu. Tapınağa ait, yani kutsal oldukları için alınıp satılamayan bu köleler her bakımdan mutlak bir şekilde başrahibe tabiydiler. Kadınlar Tapınak fahişeleriydi. Tapınak başrahibi her ne kadar dinsel olan unvanıyla kenti yönetiyorsa da gerçekte o, bir hükümdardı⁹³. Strabon'un şu satırlarından anlaşılacağı üzere kalabalık nüfuslu bir kent olan Komana önemli bir ticaret merkezidir, zengindir ve yerli halk lüks içinde yaşar.

“Şimdi (Strabon zamanı) Komana kalabalık bir kenttir ve Armenia'dan gelen halk için önemli bir ticaret merkezidir. Tanrıça'nın “eksodos”u zamanında festivale katılmak için kentlerden, kasabalardan, her yerden kadınlar ve erkekler hep birlikte burada toplanırlar. Belirli bazı kişiler daha vardır ki bir yemine uyararak daima orada yaşarlar, tanrıça onuruna kurbanlar keserler. Yerli halk lüks içinde yaşar ve toprakları bağlarla doludur. Halkın çoğunluğunu kendisini tanrıçaya vakfetmiş olan vücutlarından kazanç sağlayan kadınlar oluşturur. Bu nedenle Komana, bir küçük Korinthos'tur. Çünkü (Yunanistan'daki) Korinthos kentinde de Aphrodisias için kutsal olan kurtisianlar çok olduğundan pekçok yabancı buraya gelerek tatil yapar. Buraya giden tüccar ve askerler bütün paralarını harcadıklarından, bunlar için şu atasözü söylenir: ‘Korinthos’a seyahat etmek her adamın harcı değildir’”⁹⁴.

⁹³ Strab. XII.8.37. Ayrıca bk. Magie 1950, 181.

⁹⁴ Strab. XII.3.36. Hind 2008, 137.

Mithridates Savaşları öncesinde tapınağın başrahibi Pontos Krallığı'na bağımlıydı. Kentin III. Mithridates Savaşı öncesindeki başrahiplerinden birisi Strabon'un annesinin büyükbabası Dorylaos'tu. Dorylaos, VI. Mithridates'e karşı savaştan Romalı general Lucullus'u desteklemek için krallığını ayaklandırmış, Lucullus ile gizli anlaşma yaparak 15 garnizonu VI. Mithridates'e karşı ayaklandırmış, fakat Lucullus'un yerine atanan Romalı general Pompeius, Dorylaos'un bu hizmetlerini ödüllendirmemiştir. Komana'nın sınırlarını genişleterek başrahipliğine ünlü Romalı devlet adamı Sulla ile Senato tarafından onurlandırılan, Romalı consul Gabinius'un da arkadaşı olarak tanınan Pontoslu Arkhelaos'un aynı adlı oğlunu, yani Arkhelaos'u atamıştır. Pontoslu Arkhelos, yerli halk tarafından sorunsuz bir şekilde benimsenmiş, ayrıca Roma etkisinde yetiştiği için eyalet valisinin emirlerini yerine getirmede problem çıkarmamıştı. Fakat kraliçenin kocası olmak için Mısır'a gitmiş, orada altı ay hüküm sürdükten sonra Romalı genaral Gabinius tarafından öldürülmüştür⁹⁵ Arkelaos'un halefi oğluydu. Onun da halefi Komana rahip ailesinden olan Lykomedes idi⁹⁶.

Lykomedes'i Komana başrahibi tayin eden Romalı genaral Iulius Caesar'dı. Caesar ayrıca ona ek topraklar vererek Komana'daki hükümdarlık topraklarını genişletti. Marcus Antonius Anadolu'da yaptığı düzenlemelerde Iulius Caesar'ın bu atamasını değiştirmede ve Lykomedes Komana Pontika başrahibi olarak hüküm sürmeye devam etti. Bu arada Antonius, öyle görülüyor ki komşu Amaseia toprakları, Komana ve Zela Tapınak Devletleri arasında pay edildi⁹⁷. Böylece Komana'nın toprakları Antonius tarafından da genişletilmiş oldu. Fakat Actium Savaşı'ndan sonra, bu savaşın muzaffer tarafı olan Octavianus tarafından Lykomedes'in hükümdarlığına son verildi. Onun yerine Actium Savaşı öncesi taraf değiştirerek kendi yanında yer alan çete lideri Kleon'u atadı⁹⁸. Fakat Kleon, daha sonra ayrıca söz edeceğimiz gibi inançsız ve

⁹⁵ Arkhelaos, Mısırlılar tarafından sürgüne gönderilen kral Ptolemaios'un kızının kraliyet soyundan olan bir koca aradığını duymuş, kendisini Mithridates Eupator'un oğlu gibi göstererek kocalığa aday olmuş ve kabul edilmiş. Fakat onun Mısır'daki hükümdarlığı 6 yıl devam etmiş, zira babasının dostu olan Gabinius, Mısır krallığını eski sahibine iade etmek için Mısır'a gitmiş ve kendisine meydan okuyan Arkhelaos'u savaşta yenip öldürmüştür. Bk. Strab. XII.3. 33-34.

⁹⁶ Strab. XII.3.35. Magie 1950, 371.

⁹⁷ Magie 1950, 1329.

⁹⁸ Marcus Antonius'un Anadolu yaptığı düzenlemeler de bağımlı krallık olmayıp ancak kişisel beğenisini kazanan Kleon, Anadolu'ya komutasındaki Parth ordusuyla saldıran Labienus'a karşı uzun bir süre savaştı. Labienus'un Olympos Dağı (=Uludağ) ülkesine egemen olmasına şiddetli bir direniş sergileyen Kleon aynı zamanda Mysia'dan Labienus'un askerlerini çıkarttı. Marcus Antonius Kleon'un bu hizmetini

açgözlüydü. Yerel halkın inandığına göre Tariça Ma'nın haram kılıp yasakladıklarını, özellikle dinsel bir tabu haline getirilmiş olduğu anlaşılan domuzlarla ilgi yasağa uymadığı için tanrıça tarafından hastalıkla cezalandırılıp öldürülmüştür. Kleon'un Komana Pontika'daki hükümdarlığı bu hastalık nedeniyle yalnızca bir ay ile sınırlı kaldı⁹⁹.

Octavianus, Kleon'un ölümünden sonra Herakleia'da hüküm sürmüş olan Adiatoriks'in büyük oğlu Dyteutus'u Komana başrahipliğine atadı¹⁰⁰. Böylece bir Galat soylusu daha hükümdarlıkla ödüllendirilmiş oldu.

Dinsel açıdan önemli, ekonomisi bağımsız, refah düzeyi yüksek olan ve lüks bir yaşamın sürüldüğü Komana Pontika'nın başrahipliğini Octavianus'un armağını olarak elde eden Dyteutus, hiç kuşkusuz büyük itibar sahibi olarak ömrünün sonuna kadar Augustus'a sadık bir hükümdar/rahip olarak kaldı¹⁰¹. Onun krallığının sınırları Augustus tarafından ek topraklar bağışlanmak suretiyle genişletildi. Ona bağışlanan topraklar, bu tarihte ölen Pontos kralı I. Polemon'un topraklarının bir kısmıydı. I. Polemon'un krallığının kalan toprakları da Tralleisli kraliçe Pythodoris'un oldu. Roma İmparatoru Tiberius, Komana Pontika başrahipi olarak İ.S. 34 yılında ölen Dyteutus'un topraklarını Galatia Eyaletine ekledi¹⁰².

V.5.2. Zela

Pontos bölgesinin iç kesiminde yer alan Zela (Zile), İ.Ö. I. Yüzyılda bölgenin diğer iki kenti olan Komana ve Kabeira (Diospolis= Neocaesarea= Niksar) gibi sahip olduğu büyük tapınağıyla ünlüydü ve bu tapınak tanrıça Anaitis'indi. Kölelerden başka özgür insanların da meskun bulunduğu Zela da Komana Pontika gibi önemli bir ticaret merkezi ve pazardı. Bu özelliklerine onlar, ticaret güzergahı üzerinde olmaları dolayısıyla da sahip olmuşlardır. Fakat Zela, Romalı genaral Pompeius'un Pontos

onu Zeus Abrettenus'un başrahipi ve Morene tarafının hükümdarı yaparak ödüllendirmişti. Broughton 1971, 586. Jones 1971, 164.

⁹⁹ Strab. XII.3.9. Jones 1971, 169.

¹⁰⁰ Mitchell 1993, I, 41.

¹⁰¹ Magie 1950, 444. Bowersock 1965, 48-49.

¹⁰² Dio, LIV.9. 2. Kaya 2011, 147. Jones 1971, 169. Galatia Eyaleti'nin sınırları, bu eklemeyle eyaletin kurulmuş olduğu tarihten yaklaşık altmış yıl sonra, aynı yönde, yani kuzey ve kuzeydoğu yönünde üçüncü kez genişletilmiş oldu. Bk. Kaya 2011, 147. İ.S. 112 /114 yıllarında Komana Pontika, Kappadokia Eyaleti içine dâhil edildi. Bk. Kaya 2011, 206. Pythodoris için bk. dn. 43 vd., 1180 vd.

Krallığı'nı ortadan kaldırmış olduğu tarihten önce bir kent değildi. Persler tarafından Pers tanrılarının kutsal yeri olarak kurulmuş, Pontos kralları da Zela'ya bir kent olarak değil bir tapınak olarak itibar etmişlerdi. Bu nedenle Zela ve çevresini oluşturulan bölgenin (Zelitis'in) yönetimi Pompeius'un dönemine kadar rahiplerin elinde kalan kutsal bir alandı. Armenialıların da itibar ettikleri Tanrıça Anaitis Tapınağı'nın büyük olan arazisinde binlerce tapınak kölesi çalışıyordu ve satılamayan bu köleler, Komana'daki gibi Tanrıça Anaitis'in yeryüzündeki temsilcisi olan başrahibe tabiydiler ve öyle görülüyor ki başrahiplik babadan oğula geçmiyor, Pontos krallarının tayiniyle belirleniyordu¹⁰³. Başka bir ifadeyle Zela'nın başrahibi Zela'nın tüm topraklarına sahip olan kalabalık mahiyetli bir hükümdardı. Zela'ya kent statüsü veren ve Zela'nın içinde bulunduğu bölgeyi (Zelitis'i) birçok ek toprak bağışlayarak genişleten Romalı genaral Pompeius oldu. Fakat Pompeius'un Zelitis'e eklediği bu toprakların (bölgelerin/eyaletlerin) sayısı bilinmiyor. Muhtemelen başkenti Zela olan Zelitis bölgesine eklenen bu ek topraklardan birisi Karanitis idi. Öteyandan Zela'daki Anaitis kültü ve başrahipliği Pompeius ve Anadolu'nun siyasi yapısıyla ilgili yaptığı değişiklikler bakımından Pompeius'un ardılı olan Caesar tarafından ortadan kaldırılmadı. Fakat Caesar, öyle görülüyor ki Zela Tapınak Kenti'nin/Devleti'nin sınırlarını Komana Pontika lehine az da olsa küçültü. Antonius ise Karanitis bölgesini Zela Tapınak Devleti'nin toprakları olmaktan çıkardı ve bu bölgeyi Galat soylusu Ateporiks'e bağışladı. Böylece Anaitis Tapınağı'nın rahiplerine yalnızca Zela kaldı¹⁰⁴. Augustus, Zela'daki rahiplerin iktidarını sonlandırmadı ve Zela İ.S. 64 yılına kadar rahiplerce yönetilen bir tapınak devleti olarak kalmaya devam etti¹⁰⁵. Fakat Augustus döneminde Zela'da hüküm süren başrahip ya da başrahiplerin adları bilinmediği gibi onların yönetimindeki Zela hakkında da bir bilgiye sahip değiliz.

V.5.3. Olba

Augustus Dönemi'nde Roma'ya bağımlı olan bir diğer tapınak devleti de Olba'ydı. Epigrafik araştırmalar sayesinde kentin en eski rahiplerinden birisinin adının

¹⁰³ Strab. XII.3. 31 ve 36 vd. Jones 1971, 155. Kabeira'da (=Diospolis=Neocaesarea= Niksar) ibadet edilen tanrı Men Pharnacu idi.

¹⁰⁴ Strab. XII.3. 31 ve 37. Kaya 2011, 131, 207. Jones 1971, 155, 166 vd.

¹⁰⁵ Kaya 2011, 131, 207. Jones 1971, 169.

Tarkurias¹⁰⁶; Tarkurias'ın oğlunun adının da Teukros olduğu anlaşıldı. Her iki bilginin edinildiği yazıt, İ.Ö. 200'e tarihlendi. Yine yazıtlardan anlaşılmıştır ki Olba daha sonra başrahip (Arkhiereus Megas) olanlar tarafından yönetildiler. Rahipler arasında Aias ve Zenophanes isimlerini taşıyanlar da vardı¹⁰⁷. Tüm bunlar Olba konusunda antik coğrafya yazarı Strabon tarafından aktarılmış olan bilgileri doğrular. Strabon'a göre Kilikia'nın çok daha güneyinde kalan Olba Tapınak Devleti, Teukros oğlu Aias tarafından kurulmuştu. Kentte bulunan tapınak Zeus'un tapınağıydı. Bu tapınağın başrahibi Kilikia Trakheia'nın da hükümdarı olmuştu. Ülke daha sonra pekçok tiranlar tarafından yönetilmiş, ülkede korsanlar örgütlendirilmişti. Korsan sorunu çözümlendikten sonra bu ülkeye Teukros'un ülkesi ve rahiplerin çoğuna da Teukros ya da Aias adı verilmişti. Olba'yı ele geçiren tiranlardan birisi de bir korsan lideri olan Zenophanes'ti. Zenophanes, muhafız kılığına girerek ülkeye ele geçirmişti. Onun kızı *Aba*, ülkenin kurucu ailesi olan Teukrosların bir ferdi ile yaptığı evlilik sonucu kraliyet ailesine dâhil olmuştu¹⁰⁸. Ancak artık bir rahip hanedanı olan Teukroslardan yaşayanlar yok denecek kadar az olması *Aba*'nın yolunu açtı. Zira Romalı ünlü Triumvir Marcus Antonius, *Aba*'yı, Dağlık Kilikia'da (=Kilikia Trakheia) Kyinda ve Soloi'nin (ya da Soli: Mezitli köyü) yukarısındaki kayalık dağlık bölgede, bugünkü Silifke'nin 30 km kadar kuzeyinde bulunan Uzuncaburç'un 4 km doğusunda yer alan Olba Tapınak Devleti'nin kraliçesi olarak atadı¹⁰⁹.

Actium Savaşı'nda Antonius'u yenerek Roma'nın tek adamı olan Octavianus, Marcus Antonius ve Kraliçe Kleopatra'nın desteklediği kraliçe *Aba*'yı yönetimde istemedi ve azletti. *Aba*'nın yerine onun sülalesinden rahipler atadı. Azledilen *Aba*, bir süre sonra öldürüldü. Fakat Olba'daki rahiplik kurumu ortadan kaldırılmadı ve Olba, Augustus Dönemi'nde rahipler tarafından yönetilen özerk bir tapınak devleti olarak varlığını muhafaza etti¹¹⁰. Sikkelerde görülen, *Aba*'nın halefinin oğlu olduğu düşünülen

¹⁰⁶ MAMA III.69.

¹⁰⁷ Magie 1950, 1143 vd.

¹⁰⁸ Strab. XIV.5.10. Bowersock 1965, 48.

¹⁰⁹ Strab. XIV.5.10. Sayar 1999, 207. Bowersock 1965, 48.

¹¹⁰ Strab. XIV.5.10. Magie 1950, 434. Bowersock 1965, 49.

Aias, 30 yaşında ya da daha gençken İ.S. 10 yılında Olba'nın başrahibi oldu. O, hem kendi portresinin hem de Augustus'un portresinin yer aldığı sikkeler bastı¹¹¹.

V. 5. 4. Kleon'un Hükümdarlığı: Mysia'da Zeus Tapınağı

Propontis'e hakim durumda olan Mysia Olympos'u denilen dağın sık ormanlıkları haydut çetelerinin barınması için uygundu. Kelon, bu haydut çetelerinin liderlerinden birisiydi. Bithynia'nın güney doğu köşesindeki Gordionkome'de doğup büyümüş olan Kleon, bölgedeki Kallydion kalesini hem haydutlar için sığınak olarak hem de saldırılarının hareket üssü olarak kullandı. Doğup büyüdüğü Gordionkome'nin sınırlarını genişleterek adını değiştirdi. Gordion'a Iuliopolis adını verdi. Kleon'un Romalılar nazarında itibarını artırmaya başlaması ise Roma'nın isyancı generali Labienus'un bir Parth ordusunun komutanı olarak Asia Eyaleti'ne girip, en azından Karia bölgesini büyük oranda kontrol altına almış olduğu zamanda başladı. Labienus'un askerleri, gruplar halinde eyalete dağılmış, yerleşim birimlerinin sakinlerinden para talep etmeye ve tapınakları soymaya başlamışlardı. Labienus'un askerlerinden bir grubu, öyle görülüyor ki kuzeye doğru ilerlemiş ve orada, Olympos'un çete lideri Kleon ile karşılaşmıştı. Kleon, Labienus'un birliklerine saldırarak onları kovdu. Hatta onun Labienus'un yağmacı askerlerine karşı saldırıları daha kapsamlı olarak devam etti. Antonius, Kleon'u Labienus'a karşı direnişinden dolayı Mysia'nın dağlık olan kuzeydoğusunda yer alan Zeus Abrettenus Tapınağı'nın rahibi olarak tayin etti. Arıca onun Mysia'daki Morene'nin de bir kısmını ele geçirmesine izin verdi¹¹². Böylece Kleon'un hükümdarlık sınırları Iuliopolis'in çok ötesine taşınmış oldu.

Kleon, Actium Savaşı'nda kendisini hükümdar olarak atayan Marcus Antonius'a karşı Octavianus tarafında yer aldı. Mysialıları Antonius'u desteklemekten vazgeçmeleri konusunda ikna etti ve doğal olarak bu çabalarının ödülünü, Actium Savaşı'nda Antonius'u yenip Roma'nın tek adamı olan Octavianus'tan aldı. Octavianus, onun Actium Savaşı öncesinde sahip olduklarını elinden almadığı gibi, onu Roma vatandaşı yaptı ve ayrıca Komana Pontika Tapınak Devleti'nin başrahibi olarak atadı. Fakat Kleon, daha önce de söz etmiş olduğumuz gibi Komana'ya gittikten bir ay sonra

¹¹¹ Hill 1964, lii vd., 119 vd. Magie 1950, 1354.

¹¹² Strab. XII.8.8-9. Magie 1950, 430, 436.

yakalandığı bir hastalık nedeniyle yaşamını yitirdi. Kleon'un ölümüne, çağdaşı olan Amaseialı Coğrafya yazarı Strabon'un şu satırlarından da anlaşılacağı üzere inançsız ve açgözlü oluşunun neden olduğuna inanıldı. Yerel halkın inancına göre Komana'da sevilmeyen Kleon, muhtemelen tanrıçanın haram kılmış olmasından kaynaklanan inanç yüzünden yerel anlamda tabulaştırılmış domuzlar konusundaki dinsel yasaklamayı tanımadığından dolayı ölmüştü.

“ (Kleon) *Bir Mysia tanrısı olan Zeus Abrettenos'un rahibi olmuş, Abrettene gibi Mysia'da olan Morene'nin bir kısmını da tabiyetine almış ve son olarak da Pontos Komana'sı rahipliğini elde etmiş, fakat Komana'ya gelişinden sonra bir ay içinde ölmüştür. Kleon şiddetli bir hastalık sonunda ölmüştü. Fakat kan hücumu veya başka bir nedenden olan bu ölümü, tapınak yakınları tanrıçanın gazabı şeklinde açıklıyorlardı; çünkü içinde oturulması, giriş ve çıkışı rahip ve rahibelere ayrılmış olan bu kutsal alanda, saygısızlıkta bulunulması, özellikle domuz yenmesi, hatta bu hayvanın kente sokulması yasaklanmıştı. Kelon bir rahip olarak değil de sanki kutsal olan her şeyi bozmak düşüncesiyle buraya gelmiş gibi, kendisinin haydutluk karakterini açıklayan ilk yaptığı iş, bu adeti bozmak oldu*”¹¹³.

Kleon'un Mysia'daki Zeus Abrettenos'un rahipliğinin halefi, Medeios adlı birisi olurken, Komana'daki halefi daha önce söz etmiş olduğumuz gibi Dyteutus oldu. Fakat Medeios ile ilgili başka bir bilgi yok. Dio Cassius'un sözü ettiği Medeios'un Kleon olabileceği olasılığı bile vardır¹¹⁴.

V.6. Kommagene Krallığı

Kommagene (Adıyaman) Krallığı, Güney Doğu Anadolu'da, güneyde Doliche ve kuzeyde Nemrut Dağı arasında, doğuda orta Euphrates ve batıda Toros Dağ silsilesinin kayalık bölgesi arasında yer alan¹¹⁵, takriben bugünkü Türkiye'nin üç ilinin (Adıyaman, Gaziantep ve Maraş) kapsadığı topraklar üzerinde kurulmuştur. Krallığın kurucusu, bölgenin sahibi olan Seleukoslar (Suriye) Krallığı'nın zayıflığından yararlanarak İ.Ö. 162 yılında ayaklanıp bağımsızlığını ilan eden Ptolemaios'tur¹¹⁶.

¹¹³ Strab. XII.3.9.

¹¹⁴ Dio, LI.2.3. Magie 1950, 1291.

¹¹⁵ Speidel 2005, 3.

¹¹⁶ Tekin 2007, 144.

Krallık, Euphrates Nehri üzerindeki geçitlerden birisini kontrol ediyor olması bakımından askeri açıdan stratejik bir öneme sahipti. Sahip olduğu bu geçit ve diğer iki geçit (Zeugma ve Mytilene’de) ile askeri anlamda stratejik bir öneme sahip olan Euphrates, İ.Ö. 90’lı yılların sonlarına doğru Roma Cumhuriyeti’nin Parth Krallığı ile sınırını oluşturdu¹¹⁷. Romalılar, bu tarihten itibaren Euphrates’in batısında kalan tüm Anadolu’yu kendi hakimiyet alanı olarak görmeye başlamış ve Mithridates Savaşları sonunda da bu ırmağın batısı tümüyle Roma kontrolüne girmişti. Roma’nın Euphrates Irmağı’nın batısındaki kontrolünü tanımlayan Strabon’un şu ifadesi de Mithridates Savaşları sonrası durumla ilgilidir:

*“Euphrates (=Fırat) ve ötesindeki bölge, Parth İmparatorluğunun sınırını oluşturuyordu. Ancak nehrin bu tarafındaki bölge Romalılar tarafından ele geçirildi...”*¹¹⁸.

Romalılar ve Parthlar arasındaki bu doğal sınır, taraflarla bir saldırı amacıyla aşılma istendiğinde Fırat Nehri üzerindeki üç geçitten birisini kullanmak zorundaydı ve bu geçitlerden birisi Kommagene’deki Samosata’da (Samsat) idi¹¹⁹. Öyle görülüyor ki Pontos kralı VI. Mithridates’e karşı savaşan Romalı general Pompeius, Kommagene’nin stratejik önemini bu savaş sırasında gördü ve Kommagene’yi Roma’ya bağımlı olan bir krallık yapmaya karar vererek Kommageneli I. Antiokhos’u İ.Ö. 63 yılında Kommagene kralı tayin etti¹²⁰. I. Antiokhos’un krallığı, İ.Ö. 59 yılında ona *“togo praetectoria”* verilmek suretiyle Roma Senatosu’nda resmen tanındı. Bu tarihten itibaren Kommagene Krallığı’nın tüm kralları Roma’nın sadık müttefikleri arasında yer aldılar¹²¹.

Kommagene Krallığı, Pompeius tarafından bağımlı krallık yapıldıktan sonra ilk kez Cicero’nun Kilikia valiliği yapmış olduğu İ.Ö. 51 yılında Roma siyasetinin gündemine girdi. Bu tarihte Cicero, Iulius Caesar tarafından olası bir Parth saldırısı konusunda bilgilendirilmişti. Ancak Cicero, bu olası saldırı hakkında bilgilendirildiğinde Parthlar zaten Euphrates’i geçmeye başlamışlardı. Ayrıca Cicero,

¹¹⁷ Euphrates’in (Fırat Nehri) Romalılar ve Parthlar arasındaki sınır olduğu konusunda bk.Strab. XVI.1.28.

¹¹⁸ Strab. XVI. 1. 28.

¹¹⁹ Strab. XVI. 2. 1 ve 3. Speidel 2005, 3.

¹²⁰ Kaya 1998, 172 vd. Şahin 1991, 100 vd.

¹²¹ Speidel 2005, 4.

Kilikia'nın yanı sıra Kommagene'ye dikkat edilmesi gereken önemli krallık olarak itibar etmişti. Kommagene Krallığı'nın Roma-Parth ilişkileri açısından sonraki önemi, Triumvir Marcus Antonius'un Roma Cumhuriyeti'nin Doğu'sunun yönetimini üstlenmiş olduğu zamanda, İ.Ö. 38 yılında, görüldü. Bu tarihte Romalı komutan Ventidius, ikinci Parth istilasını püskürttükten sonra, Kommagene'de bulunmakta olan Parthlıları bu ülkenin kralı I. Antiokhos'tan istedi. Fakat onun isteği I. Antiokhos tarafından reddedildi. Bu yüzden Ventidius, VI. Antiokhos'a saldırıp, Kommagene'nin başkenti Samosata'yı kuşatmak zorunda kaldı.¹²² Triumvir Marcus Antonius, Anadolu'daki faaliyetlerine devam etmek üzere kısa İtalya ziyaretinden döndükten sonra Kommagene'ye geldi ve kuşatmanın komutasını aldı. Ancak I. Antiokhos'un direnişini kırmada başarılı olamadı. Antonius, askeri bir başarı elde edememesine rağmen, Kommagene Kralı I. Antiokhos'un 300 talanton ödemek koşuluyla kuşatmanın kaldırılacağını kabul etmesiyle, diplomatik yoldan başarı elde etmiş oldu¹²³. Böylece Kommagene Krallığı, Anadolu'daki mevcut konumunu muhafaza etmiş oldu. Ancak bu durum öyle görülüyor ki daha sonra değişti. Marcus Antonius'un her ne kadar Anadolu'nun doğusunda kalan Kommagene Krallığı ile ilgili yaptığı düzenlemelere ilişkin bilgi antik yazarların eserlerinde yok denecek kadar az olsa da en azından Kommagene İ.Ö. 38 yılındaki bu kuşatmadan sonraki bir tarihte Parthophile (=Parth dostu) lakaplı Antiokhos'tan alınıp, kardeşi (ya da oğlu) Mithridates'e verildi¹²⁴. Muhtemelen Marcus Antonius İ.Ö. 38'deki seferi esnasında orada bazı küçük ticarethaneler de kurmuştu. Ancak söz konusu ticari aktivitelerin anlatıldığı bir kayıt yoktur¹²⁵.

II. Mithridates, İ.Ö. 31 yılında gerçekleşen Marcus Antonius ve Caesar Octavianus arasındaki Actium Savaşı'nda Antonius'a askeri birlikler göndererek sadakatini gösteren krallar arasındaydı¹²⁶. Bu sebeple savaş sonrası, seçtiği tarafın bedelini ödemekte gecikmedi. Octavianus, II. Mithridates'i görevinden aldı. İ.Ö. 29

¹²² Dio, XLIX.19-21. Vell. Pat. II.78.1. Joesp. JA XIV. 420-421 ve 434. Tac. Hist. V. 9. Plut. Ant. 34. Iustin. XLII.4.7-14. Eutrop.VII.5.

¹²³ Plut. Ant. 33-34.

¹²⁴ Broughton 1971, 590. Speidel 2005, 4.

¹²⁵ Dio, XLIX.20.5; 22.1-2. Mitchell 1993, I, 39.

¹²⁶ Bowersock 1965, 57. Speidel 2005, 4.

yılında II. Mithridates'in kardeşi (ya da babası) I. Antiokhos'u Kommagene kralı olarak tayin etti ve Antiokhos, kral unvanıyla birlikte adının yer aldığı sikkeler bastırdı¹²⁷.

Adıyaman ilinin Kahta ilçesi sınırları içindeki Nemrut Dağı'nda kendisi için kutsal mezar anıtı (=hierothesion) ve insan boyundan büyük heykeller yaptıran I. Antiokhos¹²⁸, krallığın yönetimini tekrar kazanmasına rağmen, krallığı eski gücüne sahip değildi. Bunun açık olan sebebi, Roma'nın krallık üzerindeki müdahalesinin artmış olduğudur. Augustus ve Tanrıça Roma kültürlerinin baskın tapınışlar olmasından dolayı, Kommagene kraliyet kültüründe, I. Antiokhos, halk içinde olağanüstü kişiliğini vurgulaması açısından önemli olan “θεος” (=Tanrı) ve “Δίκαιος” (Adil) unvanlarını kullanamadı. Böylece I. Antiokhos'un krallık unvanı itibarını kaybetmiş sadece temsili bir unvan haline gelmiştir¹²⁹. Bu nedenle tekrardan tahta çıkan I. Antiokhos, krallığını, kraliyet sülalesinden gelen rakiplerini öldürerek devam ettirebildi. Augustus, I. Antiokhos'un katliamlarına ancak İ.Ö. 20 yılına kadar göz yumdu. Bu tarihte bir hatasından dolayı onu görevinden azletti ve yerine I. Antiochos'un öldürdüğü rakiplerinden birinin oğlunu (III. Antiokhos) Kommagene kralı atadı¹³⁰. I. Antiokhos'un cezalandırılmasına neden olan olay, II. Mithridates tarafından gönderilen elçinin öldürülmesiydi. Mithridates'in şikâyeti üzerine Roma Senatosu tarafından incelenip suçlu bulunan kral, cezalandırıldı. Bu hadise eğer doğru şekilde kaydedildi ise, Roma Senatosu'nun yargı yetkisine, Roma vatandaşı olmayan bir kralın boyun eğmesinin ilk örneğidir¹³¹. Kommagene'nin yeni kralı, Augustus'un Princepsliği dönemi boyunca sorunsuzca hüküm sürdü ve Augustus'un ölümünden üç yıl sonra yaşamını yitirdi ve Kommagene onun ölümünden sonra, Augustus'un varisi Tiberius tarafından Roma eyaleti yapıldı¹³².

¹²⁷ Wroth 1899, 105. Bowersock 1965, 57 vd.

¹²⁸ Anıt mezar anıtının (hierothesion) üzeri toprak ve taşlarla kapatılarak yaklaşık 50 metre yüksekliğinde bir tümülüs (yapay tepe) meydana getirilmiştir. Tümülüs'ün kuzeydoğusunda ve batısında insan boyutundan büyük olan kendisinin ve tanrıların heykellerinin bulunduğu iki teras bulunmaktadır. Tekin 2007, 144. Şahin 1991, 114 vd. Jacobs 1991, 133 vd.

¹²⁹ Speidel 2005, 5.

¹³⁰ Bowersock 1965, 57vd.

¹³¹ Magie'ye (1950, 445) göre Kommagene kralı I. Antiokhos, Kappadokia Kralı Arkhelaos Roma'da yargılanmış olduğu tarihten yaklaşık 45 yıl sonra yargılandı.

¹³² Strab. XVI. 2. 3. Kommagene, Tiberius'un ölmüş olduğu İ.S. 38 yılına kadar Roma Eyaleti'di. Tiberius'un halefi olan imparator Gaius, eski Kommagene kraliyet ailesi üyelerinin tekrardan Kommagene'ye dönmelerini sağladı ve Antiokhos'un oğlu Antiokhos'u Kommagene kralı tayin etti.

V.7. Tarkondimotos Krallığı: Kilikia

Tarkondimotos Krallığı, adını kurucusu I. Tarkondimotos'tan alır ve Tarkondimotos'tan dolayı Tarkondimotoslar Hanedanı olarak bilinir¹³³. İ.Ö. 100 yılında Anadolu'nun Kilikia Bölgesi'nde doğmuş olan Tarkondimotos'un ataları, Doğu Akdeniz'deki siyasi otorite boşluğundan kaynaklanan korsanlıktan beslenerek Kilikia'da hatırı sayılır bir güç olmuştu. Tarkondimotos, atalarından devraldığı bu avantajı iyi kullanmış ve İ.Ö. 70'li yıllarda bölgede önemli bir siyasal lider ve güç olarak ortaya çıkmıştı¹³⁴. Antik edebi eserlerde ya da epigrafik kaynaklarda sıkça isimleri rastlanmamasına rağmen Roma iç siyasetinde sonuçları bakımından hayati olan üç iç savaşa¹³⁵ şahit olan ve bizzat içinde yer alan Tarkondimotoslar, siyasi anlamda bölgesel bir lider ve güç olarak ortaya çıktıklarında Amanos Dağı'nın doğu tarafındaki yüksek yerlerin ya da Yukarı Kilikia'nın kontrolünü ellerine geçirmişler, Amanos Dağı'nı doğal bir kale gibi kullanarak batıya doğru, İssos Körfezi'ne dökülen Pyranos (Ceyhan) Irmağı'nın vadisine kadar yayabilmişlerdi. Onların sahip oldukları bu konum, Gnaeus Pompeius'un Anadolu için düşündüğü planlarını gerçekleştirebilmesi için önünü açtı. Burada Roma'ya bağımlı olan bir krallık, yeni kurulan Kilikia Eyaleti'nin maruz kalacağı Parth tehdidine karşı Amanos'da tampon vazifesi görebilirdi. Bu nedenle İ.Ö. 66 yılında Gnaeus Pompeius tarafından I. Tarkondimotos'a hanedan liderliği ya da bir *toparch* unvanı bahşedildi¹³⁶. Böylece başkenti Hieropolis-Kastabala olan Tarkondimotos Krallığı Roma tarafından resmen tanınmış oldu. Bu durum, Tarkondimotosların gücünü daha da artırmasına fırsat tanıdı.

Ayrıca onun krallığının sınırlarını daha önce babasının hâkimiyetinde olan, Kilikia'nın sahil kısmını ekleyerek genişletti. Dio, LIX.8. Speidel 2005, 5.

¹³³ Tarkondimotoslara ilişkin Hieropolis-Kastabala yazıtında yer alan ilk hanedan üyesi I. Tarkondimotos'dur. *IGRR* 3.901.63. Tarkondimotos'un çocukları için bak: *IGRR* III. 901.65.

¹³⁴ Seleukos (Suriye) Krallığı'nın İ.Ö. II. Yüzyılın son çeyreğinde zayıflaması, bu ülkeyi saldırılara ve korsan etkinliklerine açık hale getirdi. Nitekim İ.Ö. 83 yılında Armenia kralı Tigranes'in Seleukos Krallığı'na saldırı (Sayar 1999, 202) ve bu krallığı ortadan kaldırdı. Tarkondimotoslar hanedanının temeli atılması muhtemelen bu süreçte gerçekleşti. Lucullus'un Tigranes'i Kilikia'dan kovması, hanedanın kurulup yükselişe geçmesi adına uygun ortamı sunmuş olmalıdır.

¹³⁵ İ.Ö. 49-45 yılları arasında Gnaeus Pompeius ve Iulius Caesar arasındaki iç savaş; İ.Ö. 42'de II. Triumvirler ve Iulius Caesar katilleri arasındaki iç savaş; İ.Ö. 31'de Marcus Antonius ve Caesar Octavianus arasındaki iç savaş.

¹³⁶ Wright 2009, 73-74.

Bir Roma valisi tarafından sarf edilmiş olan şu sözlerlerden de anlaşılacağı üzere I. Tarkondimotos, Romalıların sadakatına çok güvendikleri bir kral oldu:

*“qui fidelissimus socius trans Taurum amissimusque populi Romani existimatur (Roma halkının Torosların ötesindeki en sadık müttefi ve en (iyi) dostu olarak itibar edilen (kralı Tarkondimotos)”*¹³⁷

İ.Ö. 51-50 tarihleri arasında Kilikia valiliği yapan ünlü hatip Cicero da Tarsoslu yerel halkın kendisine saygı gösterdiklerinden söz eder ki muhtemelen onun sözünü ettiği bu halk, Tarkondimotos hanedanlığına tabiydi¹³⁸. Hanedan, Romalılar nazarındaki saygınlığının ödülünü İ.Ö. 40/39 yılında Marcus Antonius Anadolu’da yaptığı düzenlemeler içinde önemli bir konum elde ederek aldı. Çünkü Antonius, bu tarihte I. Tarkondimotos’a kral unvanı verdi ve Akdeniz bölgesindeki Ovalık Kilikia ile Dağlık Kilikia arasında kalan bölgenin yönetimi ona bıraktı¹³⁹. Marcus Antonius’un bu şekilde otonom bir krallık oluşturmalarının nedeni bölgede Seleukosların son zamanlarından beri devam eden yönetim zaaflarını gidermek ve Roma için hayati önem taşıyan Anadolu-Suriye bağlantısını devam ettirmektir. Buna ilaveten, hâlihazırda devam eden Parth tehdidine karşı sadakatine güvenilebileceği krallara ihtiyacı vardı¹⁴⁰. Açıkçası Tarkondimotos’un krallığı bu seferde Marcus Antonius adına tampon krallık misyonunu yüklenecekti¹⁴¹. Bu krallık, sadece Parthlarla olan savaşta Roma’ya hizmet etmekle yetinmemiş daha sonra Caesar Octavianus ile giriştiği mücadelede de Marcus Antonius’a destek verdi. Dahası İ.Ö. 39 yılında “kral Tarkondimotos Philantonius (=Antonius dostu)” lejandlı sikkeler basarak Antonius’a olan sadakatini ilan etti ve bu sikkeleri ölmüş olduğu İ.Ö. 31 yılına kadar bölgenin önemli kenti Anazarbos’ta

¹³⁷ Wright 2009, 74.

¹³⁸ Cic. *Ad Att.* V. 21.

¹³⁹ Strab. 14.6.18. Plut. *Ant.* 36.

¹⁴⁰ İ.Ö. 66 yılında Gnaeus Pompeius’un consüllüğü zamanında başlayan Roma-Parth gerginliği, İ.Ö. 54 yılında Crassus’un ve İ.Ö. 36 yılında Marcus Antonius’un Parthlara karşı aldığı büyük yenilgilerle farklı bir boyuta ulaşarak, ciddi anlamda Roma için bir tehdit oluşturdu. Roma- Parth ilişkilerinin Roma için tehdit olmaktan çıkması İmparator Caesar Augustus zamanında gerçekleşti. Bk. Debevoise 1968, 143 vd.

¹⁴¹ Jones 1971, 202. Sayar 1999, 207. Kurt 2011, 10 vd.

kurdurduğu darphanede sık sık bastırdı¹⁴². Antonius'un dostu olan bu kral, İ.Ö. 31 yılında Marcus Antonius adına katıldığı Actium Savaşı'nda¹⁴³ yaşamını yitirdi¹⁴⁴.

I. Tarkondimotos Philantonius'un ölümünden sonra oğlu I. Philopator kral oldu¹⁴⁵. Ancak onun yönetiminin şansızlığı Roma iç savaşının tam ortasına denk gelmesiydi. Daha evvel Marcus Antonius'un Sextus Gnaeus Pompeius'a karşı kenti savunmada yardımcı olmuş olan gladyatör grubu Kyzikos'da konumlanmış durumdaydı. Actium'da Marcus Antonius'un neredeyse mağlup olmak üzere olduğunu öğrendikleri zaman, ona ulaşip yardım edebilmek için, Anadolu'dan Mısır'a doğru uzun bir yürüyüş başlattılar. Galatia yakınlarına geldiklerinde ise, Marcus Antonius'un çok güvendiği, hatta yaptığı toprak bağışlarında en fazla payı verdiği ve savaş esnasında onu yalnız bırakan Galatia Kralı Amyntas'ın engeli ile karşılaştılar¹⁴⁶. Marcus Antonius'un gladyatörlerinin Syria sınırını ulaşmaya başarmış olmalarından da anlaşılacağına göre, Amyntas'ın engelleme girişimi başarılı olmamıştı. Syria sınırına ulaşan gladyatörler, Tarkondimotos Krallığı'ndan I. Philopator ve erkek kardeşlerinden yardım istediler. I. Philopator'un babası daha evvel Marcus Antonius için savaşmıştı. Ancak kral, krallığını muhafaza edebilmesi için kazanan tarafın yanında yer almak zorundaydı. Bu nedenle temkinli davranıp gladyatörlerin isteğini geri çevirdi. Syria valisi, bekledikleri yardımı alamayan I. Philopator'dan alamayan gladyatörlerin Syria Eyaleti'nin yakınında bir yerde barınmalarına izin verdi. Onlar, Amanos Krallığı sınırlarının çok dışında olmasına rağmen Antiokheia'nın yanında Daphne'de (Epidaphne) geçici bir sığınak buldular. Buna rağmen Tarkondimotos'un oğulları, Actium'dan zaferle ayrılan Augustus'un şüphesinden kurtulamadılar. Actium'dan bir yıl sonra I. Philopator görevden alındı¹⁴⁷. Fakat öyle görülüyor ki Tarkondimotoslar, hanedandan her hangi birisi kral unvanı

¹⁴² I. Tarkondimotos'a ait olan bu sikkelerin arka yüzlerindeki ifadeler, Marcus Antonius ile olan kişisel ilişki için açıkça bonservis niteliğindedir. Wright 2008, 118, 120. Magie 1950, 434.

¹⁴³ Plut. *Ant.* 61. Dio 50.14.

¹⁴⁴ Bowersock 1965, 46.

¹⁴⁵ Hieropolis kentinde, I. Tarkondimotos'un çocuklarının isimlerinin yer aldığı yazıtta yer alan, listenin ilk ismi *Laios* idi (*IGR* 3.901.65) ve Laos, I. Tarkondimotos'dan önce ölmüş olmalı. Onun hakkında daha sonraki dönemlerde bir bilginin olmayışı bunu gösterir. Bu sebeple I. Tarkondimotos'dan sonra ikinci oğlu I. Philopator tahta geçmiştir. Wright 2008, 117.

¹⁴⁶ Kaya 2011, 130. Magie 1950, 444.

¹⁴⁷ Aug. *RG* 27.3. Dio, *LI*. 7. Magie 1950, 444-445.

taşımadan, Yukarı Kilikia'da hüküm sürmeye devam ettiler. Çünkü bu dönemde Tarkondimotoslara ait sikkeler Anazarbos kentinde basılmaya devam etti¹⁴⁸.

Augustus, yeniden yapılandırma hareketini başlatırken vurguladığı Roma İmparatorluğu'ndaki barış döneminin de etkisiyle olsa gerek uzun süre Kilikia ile ilgilenmedi. Fakat İ.Ö. 20 yılında, yani I. Philopator'u azletmesinden on yıl sonra, kararında değişiklik yaptı. Hierapolis-Kastabala'nın yönetimini tekrar Tarkondimotoslara bıraktı¹⁴⁹. Fakat aynı yıl Tarkondimotos'a ait olan Kilikia Pedias'ın batısındaki iki kenti Kappadokia kralı Arkhelaos'a verdi ve Arkhelaos, başkentini bu kentlerden birisi olan Eleoussa'ya taşıyıp, bu bölgeye kendisine bağışlayan Augustus'a (=Yunancası Sebastos) olan minnettarlığını Eleoussa'nın adını değiştirip Sebaste yaparak ifade etti¹⁵⁰. Kilikia'daki Tarkondimotos Krallığı'nın tahtının yeni sahibi olan I. Tarkondimotos'un diğer oğlu (II. Tarkondimotos)¹⁵¹, Kappadokia kralına verilen kıyıda bu birkaç yer dışında kalan yerlerin sahibi olarak hüküm sürdü¹⁵².

II. Tarkondimotos, Augustus tarafından kral olarak resmen tanındıktan sonra¹⁵³, İ.Ö. 19 yılında, Roma İmparatoru'na duyduğu minnetin gereği olarak Anazarbos kentinin adını *Caesarea* olarak değiştirerek kenti yeniden kurdu¹⁵⁴. Kuvvetli ihtimaldir

¹⁴⁸ Wright 2008, 120.

¹⁴⁹ Kastabala'da basılmış bir sikkede *Basileos Philopatoros* olarak görülen isim, İ.Ö. 20 yılında kral olarak atanan Amanus kralı Tarkondimotos idi ki bu kral Philopator olabilir. Magie 1950, II. 1356. n. 14.

¹⁵⁰ Jones 1971, 205.

¹⁵¹ Dio'dan (LI.2; LIV.9) edindiğimiz bilgiye göre, Caesar Augustus tarafından İ.Ö. 20 yılında Tarkondimotos kral olarak tanınmıştır. Ancak Magie'e göre, İ.Ö. 30 yılında azledilen I. Philopator ile II. Tarkondimotos olarak adlandırılan kişi ile aynı kişidir. Dio'da geçen "Tarkondimotos'un oğlu Tarkondimotos", bir isimden ziyade bir unvandı ve belki de, II. Tarkondimotos, Antiokheialı soylu Strato'nun I. Tarkondimotos'un kızı Iulia ile yaptığı evlilikten olan oğlu, Tarkondimotos Philopator idi. Magie 1950, 1321, 1338.

¹⁵² Dio, LIV. 9. Bowersock 1965, 46.

¹⁵³ Anazarbos kenti araştırmasında, İ.S. 218 yılında İmparator Macrinus tarafından yapılan takının iç yüzünden düşen taşlar arasında yazılı bir heykel kaidesi üzerinde "Basilea Tarkondimoton Philopatora" yazısı yer alır. Bu heykel kaidesi İ.Ö. 20 ile İ.S. 17 yılları arasında Kastabala ve Anazarbos antik kentlerini kapsayan bir bölgede hüküm süren kral II. Tarkondimotos Philopator'un onuruna diktirilmiştir. Onurlandırmanın kim tarafından yapılmış olduğu yazıtta belirtilmemiş olmasına rağmen II. Tarkondimotos'un o zaman tebaasında bulunan Anazarboslular tarafından onurlandırılmış olması en kuvvetli olasılıktır. II. Tarkondimotos Philopator'un, Anazarbos'ta onurlandırıldığını belgeleyen ilk buluntu, kentin güneyinde 20 yıl önce bulunup Tarkondimotos olduğu saptanan bir baştır. Hem bu baş hem de yeni bulunan yazıt büyük olasılıkla II. Tarkondimotos Philopator'un İmparator Augustus tarafından krallığının onaylanması ve tahta oturma izni verilmesinin hemen ertesinde İ.Ö. 20 yılı civarında gerçekleşmiş olmalıydı. Sayar 2000, 277. Ayrıca bk. Sayar 1995, 64.

¹⁵⁴ Suet. Aug. 60. Plin. NH. V. 93. Anazarbos'taki Tarkondimotoslara ait sikkeler için bk: Wright 2008, 73 vd.

ki, Augustus'un imparatorluğu zamanında Tarkondimostosların toprakları genişlemiş ve güçleri artmıştı. Bowersock'a¹⁵⁵ göre Pisidia ve İsaoria'nın savaşçı kabilesi Homanadların saldırıları sırasında Tarkondimotoslar krallık olarak rahatsızlık içinde değillerdi. Galatia Kralı Amyntas'ın Homanadlarla savaşırken yaşamını yitirmiş olduğu dikkate alındığında bu iddianın yersiz olmadığı açıktır.

Bağımlı kralları kendisine daha yakın tutabilmek adına onlara vatandaşlık bahşetmenin işe yararlılığını keşfeden Augustus, Tarkondimotosların krallığını tanıdıktan sonra onları Roma vatandaşı yaptı¹⁵⁶ ve Tarkondimotoslar, Augustus'un ölmüş olduğu İ.S. 14 yılına kadar sahip oldukları Kilikia'daki topraklarında sorunsuzca hüküm sürdüler. Fakat aynı sorunsuz hükümdarlık II. Philopator'un İ.S. 17'deki ölümünden sonra devam etmedi. Krallıkta karışıklıklar yaşanmaya başladı. Halkın büyük bölümü yeni bir kral değil, Roma yönetimini istiyordu. Sonuçta krallık Roma İmparatoru Tiberius zamanında tam anlamıyla ilhak edilerek Roma toprağı haline getirildi¹⁵⁷.

V.8. Polemon'un Krallığı: Pontos

*“Onu (Laodikeia'ya) topraklarının verimliliği ve vatandaşlarından bazılarının zengin ve başarılı oluşu büyük yapmıştır. Halka 2 bin talanton'dan fazla miras bırakan ve birçok vakıflarla kenti onaran Hieron bunların başında gelir. Sonra retorikçi Zenon ve oğlu Polemon gelir ki sonuncusu cesareti ve doğruluğundan dolayı önce Antonius, sonra Augustus tarafından krallığa layık görülmüştür”*¹⁵⁸.

Antonius ve Augustus'un çağdaşı olan Amaseialı coğrafya yazarı Strabon'undan aktarmış olduğumuz bu satırlarından da anlaşılacağı üzere Polemon, Laodikeialı idi. Laodikeia'nın Hieron adlı vatandaşından sonraki en zengini ve itibarlı vatandaşı olan hitabet ustası Zenon, Polemon'un babasıydı. Zenon, bir Parth ordusunun başında Karia'ya girip bu bölgeyi istila eden Romalı genaral Labienus'a teslim olmayı reddetmiş, halkı ayaklandırıp inatçı bir direniş sergilemişti. Antonius, Labienus'a karşı savaşan haydut lideri Kleon'u ödüllendirdiği gibi Zenon'u da onun kendisi gibi hatip

¹⁵⁵ Bowersock 1965, 47.

¹⁵⁶ Bowersock 1965, 46, 47.

¹⁵⁷ Tac. Ann. II. 42.

¹⁵⁸ Strab. XII.8.16.

olan oğlu Polemon’a İ.Ö. 40/39 yılında “kral” unvanı vererek ödüllendirdi. Polemon’a Antonius tarafından bağışlanan kraliyet topraklarını ise başkenti Ikonion olmak üzere Lykaonia Ovası ile Kilikia Trakheia’nın kuzeyini (Toros Dağlarındaki Kilikia geçitleri dahil) içine alan bir ülke oluşturdu¹⁵⁹. Fakat Antonius, Polemon’un sözünü etmiş olduğumuz kraliyet topraklarının Lykaonia kesimini İ.Ö. 36 yılında ondan alıp, Galatia kralı Amyntas’a; Kilikia Trakheia’yı (=Cilicia Aspera) ise Mısır kraliçesi Kleopatra’ya verdi¹⁶⁰. Kral unvanını muhafaza eden Polemon’u ise Pontos kralı tayin etti ve bu arada anlaşılan Polemon, Antonius tarafından Roma vatandaşı yapıldı, Antonius adını aldı. Polemon’un torunları imparator Caligula döneminde hala Antonius adını taşıyorlardı¹⁶¹.

VI. Mithridates’in Pontos Krallığı, İ.Ö. 64/3 yılında Romalı general Pompeius tarafından ortadan kaldırılmış, Pontos kralının egemenlik alanında bulunan topraklar Roma’nın eline geçmişti. Pompeius *Lex Pompeia* ile onaylattığı düzenlemelerinde¹⁶², Pontos kralının topraklarının bir kısmını kendisi ile beraber Mithridates’e karşı savaşan krallara dağıtılmış, bir kısmını da Bithynia ile birleştirilerek, Bithynia-Pontos Eyaleti’ni (*Pontus et Bithynia Provincia*) oluşturmuştu. Yapılandırılan yeni eyaletin Pontos kısmı ise on bir şehir arasında paylaştırılmış, VI. Mithridates’in oğlu Pharnakes’in de Kimmeria Bosporos’unda kral olarak hüküm sürmesine izin verilmişti¹⁶³. Pompeius ayrıca İ.Ö. 63/2 yılında “Krallar Kralı” ya da “Büyük Pharnaces” unvanı ile tanımlanan VI. Mithridates’in oğlu II. Pharnaces’i de Bosporos kralı olarak hüküm sürmesine izin vermişti¹⁶⁴. İ.Ö. 47 yılına kadar rahatsız edilmeden Bosporos’ta hüküm süren II. Pharnaces, bu tarihte babasının krallığını geri almak için Pontos’a girmiş ve Nikopolis (Pürük) kentinde Caesar’ın Legatus’u Domitius Calvinus ile savaşarak onu yenip

¹⁵⁹ Strab. XII.6.1; 8.16; XIV.2.24. App. BC V.75. Vell. Pat. II.84.2. Sayar 1999, 207. Kaya 2011, 128. Mitchell 1993, I, 38. Magie 1950, 433, 1282 vd.

¹⁶⁰ Dio, XLIX.32.3. Plut. Ant. 62. Levick 1967, 25 vd. Mitchell 1993, I, 39. Magie 1950, 1284.

¹⁶¹ Antonius adını taşıyan imparator Caligula döneminin Pontos kralı olan Polemon’un (Polemon’un oğlu Polemon) aile bireyleri şunlardı: Iulius Polemon, Marcus Antonius Polemon, Lucius Antonius Zeno. Bk. Thonemann 2004, 144 vd.

¹⁶² Primo 2010, 159.

¹⁶³ Sullivan 1990, 151- 63. Kaya 1998, 165. Primo 2010, 159. Sherwin-White 2008, 265.

¹⁶⁴ Sherwin-White 2008, 265. Bosporos (Kerç) Krallığı, Karadeniz’in kuzeyindedi. Anadolu’nun sınırları içinde yer almamasına rağmen Anadolu için önemli bir pozisyona sahipti. Öncelikle, Kuzey Doğu Anadolu’nun yiyecek ihtiyacı dolayısıyla ticari açıdan önemliydi. Ayrıca Bosporos Krallığı, çok daha kuzeydeki kalabalık barbarlar ile Anadolu arasında tampon konumundaydı. Bu bölgede herhangi bir sorun ortaya çıkacak olursa, bu sorun Roma’yı da etkileyebilir ve hatta kuzey ve doğu eyaletleri için şiddetli ekonomik krize sebep olabilirdi. Bu sebeple Romalı generaller, Doğu’da yaptığı düzenlemelerde Bosporos Krallığı’nı da ihmal etmemişlerdir.

babasının öcünü almıştı¹⁶⁵. Fakat Zela’da karşı karşıya geldiği ünlü Romalı general (Proconsul) Caesar’a yenildikten sonra Pontos’u boşaltıp¹⁶⁶, Bosporos’a dönen Pharnakes, orada kral olarak hüküm sürmek isteyen generali ve kişisel düşmanı Asandros tarafından öldürüldü¹⁶⁷.

Pharnaces’in ölümünden sonra Pontos, yeniden bir işgale maruz kalmadı ve Marcus Antonius’un II. Pharnaces’in oğlu Darius’u Pontos’un Trapezos (Trapzon) ve Pharnekeia’yı (Giresun) içine alan bir bölgesinin kralı olarak atamış olduğu İ.Ö. 40/39 yılına kadar da yeni bir düzenleme yapılmadı. Marcus Antonius, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi İ.Ö. 37/6 yılında Polemon’u Pontus’un bir kesimin, yani Iris Nehri’nin (=Yeşilirmak) doğu kıyısı ile birlikte daha evvel II. Pharnaces’in oğlu Dareius’a verilmiş olan bölgelerin kralı olarak tayin edildi. Böylece Polemon, bu toprakların yanı sıra daha batıda yer alan Phazemonitis’in doğu kesimini (bu bölgenin Phazemon’u (=Neapolis: Merzifon) içine alan batı kısmı Galat kökenli kral Deiotaros Philadelphos’a aitti), Küçük Armenia’yı (muhtemelen İ.Ö. 34 yılında bağışlandı), Kolkhis, Amaseia ve Amisos kentleri ile Pontos sahillerini içine alan bir ülkenin kralı oldu¹⁶⁸ ve Antonius’a sadık bir kral olarak hüküm sürdü. Nitekim İ.Ö. 31 yılındaki Actium Savaşı’nda şahsen katılmasa da bir askeri birlik göndererek Antonius’u destekledi¹⁶⁹. Bu savaşta Marcus Antonius’u desteklediğini ve onunla işbirliği yaptığını, ön yüzünde “M ANTΩNIOΣ AΓΓ TPIΩN, arka yüzünde, Polemon’un başında tacı ile ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ yazılı gümüş sikkeler basıtırarak da ilan etti¹⁷⁰. Buna rağmen Actium Savaşı’ndan rakibi Antonius’a karşı zaferle ayrılan Caesar Octavianus, I. Polemo’nun krallığını elinden almadı. Fakat öyle görülüyor ki İ.Ö. 26 yılına kadar Octavianus tarafından resmi olarak tanınmış bir kral da olmamış, bu nedenle 14 yıllık bir örtülü cezaya çarptırıldı. İ.Ö. 26

¹⁶⁵ Bu savaşta Galatyalı kral Deiotaros da Calvinus ile birlikte II. Pharnakes’e karşı savaşmıştı. Bk. Kaya 2011, 122. Rawson 2008, 434.

¹⁶⁶ Zela Savaşı için bk. Scullard 1988, 140. Magie 1950, 412.

¹⁶⁷ Caesar tarafından Bosporos kralı olarak tayin edilen Pergamonlu Mithridates’i de bir savaşta yenip öldüren (İ.Ö. 46) Asandros, bu başarısından sonra Bosporos Krallığını ele geçirdi ve ardından II. Pharnaces’in kızı Dynamis ile evlenerek Bosporos’daki krallığına meşruiyet kazandırıp, pozisyonunu daha da sağlamlaştırmak suretiyle krallığını Marcus Antonius dönemine kadar korudu. *Caes. Bell. Alex.* 78, 2 vd. *Strab.* VII.4.6; XI.2.11; XIII.4.3. *Dio*, LII. 46; LIV. 24. 4. Sullivan 1990, 159-160. Magie 1950, 414, 477, 1340.

¹⁶⁸ Mitchell 1993, I, 38-39. Bowersock 1965, 51. Magie 1950, 434-435.

¹⁶⁹ *Plut. Ant.* 61.

¹⁷⁰ Primo 2010, 164.

yılında ise “ *formula sociorum et amicorum Populi Romani*= Roma Halkının müttefiklerinin ve dostlarının listesinde (formula)” sayılarak Roma halkının dost ve müttefiki kabul edilenler arasına alınıp resmen tanınmış oldu. Üstelik o, Küçük Armenia’da kendisine verilmiş topraklarını kaybetmişti. Burası, Antonius tarafından onun krallığı işgal edilmesinden sonra, Media Atropatene’nin eski kralı Artavasdes’e sunulmuştu¹⁷¹. Bu tarihten itibaren Marcus Antonius’un ismini taşıyan sikkeler ortadan kaldırıldı ve sadece Polemon’un isminin yazıldığı sikkeler basılmaya başladı¹⁷².

I. Polemon’un Augustus Dönemi’nde Roma adına ilk ciddi görevini, Asandros’un ölmesinden sonra kraliçe Dynamis ve kocası Scribonius’un Bosporos Krallığı’nı Roma’ya bağımlı olmaktan çıkarmak istemeleriyle ortaya çıkan kargaşa sırasında üstlendi¹⁷³. Bu kargaşanın nedeni, kraliçe Dynamis’in Roma adını taşıyan eşi Scribonius’u istemeyen bir grup Bosporoslunun çıkardığı isyandı. Bosporos Krallığı’daki bu gelişmeler ve gerginliklerin farkında olan Augustus, bu isyanı bir fırsat olarak görüp müdahale etmeye karar verdi. Kararının gereğini yapma görevini de Bosporos’a en yakın olan bağımlı krala, yani Pontos kralı I. Polemon’a verdi. I. Polemon, Augustus’un emri üzerine ordusuyla Bosporos Krallığı’na gitti. Fakat isyanı bastırmada başarılı olamamasına rağmen Scribonius’un, krallıklarının geleceğinden endişe duyan Bosporoslular tarafından öldürülmesi, I. Polemon’nun Bosporos’u sahip olabilmesi için gereken koşulları ortaya çıkardı. Çünkü Augustus, Roma’ya olan sadakatinden dolayı Bosporos Krallığı’nı I. Polemon’un krallığına eklendi. Fakat Bosporosluların I. Polemon’u da kralları olarak kabul etmeyerek isyan etmeleri sonucunda, Augustus, Bosporos sorunlarıyla bizzat ilgilenmek zorunda kaldı ve isyanı bastırması için Agrippa’yı görevlendirdi. Agrippa, Bosporos’daki isyanı bastırdı, fakat Mithridates Eupator ile bir akrabalığı olmayan I. Polemon’un Bosporoslular tarafından

¹⁷¹ Magie 1950, 443.

¹⁷² Primo 2010, 164.

¹⁷³ II. Pharnaces’in ölümünden sonra Bosporos kralı olarak hüküm sürmeye başlamış olan Asandros, 25 yıl boyunca, yaklaşık İ.Ö. 27 yılına kadar krallığını korudu ve 93 yaşında öldü. Onun ölümünden sonra dul kalan eşi Dynamis İ.Ö. 14 yılında Scribonius isimli biri ile evlendi. Kocasının hüküm sürdüğü tüm topraklar artık Dynamis ile onun yeni eşinin yönetimi altındaydı. Scribonius, Mithridates Eupator’un selefi olduğunu iddia ediyor ve Caesar Augustus’un kontrolündeki Bosporos Krallığı’nı ondan bağımsız kılacağını ileri sürüyordu. Bir Romalı ismi taşıması ve aynı zamanda Mithridates Eupator’un selefi konumunda olması Scribonius’u önemli kılıyordu. Çünkü *Mithridatism* ve *philo-Romanism* terimleri, Bosporos Krallığı için siyasi anlamda çok önemliydi. Asandros’un Bosporos Krallığı konusunda bk. Primo 2010, 160-161, 165. Bowersock 1965, 50- 53. Magie 1950, 477. Sullivan 1989, 159.

kabullenilmeyeceği açıktı. Bu nedenle Polemon'un halk nazarındaki meşruiyetini, Polemon'u kraliçe Dynamis ile evlendirerek sağladılar. Çünkü Dynamis, Bosporos Krallığı'nda hala kabul görülen kişiydi. Böylece VI. Mithridates'in Pontos Krallığı'nın iki yarısı Polemon'un yönetiminde birleşmiş oldu. Böylece Augustus, Karadeniz'in kuzey ve kuzeydoğusundan gelebilecek tehditlere karşı sadakatına güvenilir bir kral ile önlemini almış oldu¹⁷⁴.

Polemon-Dynamis evliliğinin sürekliliği ile ilgili bazı sıkıntılar vardı. Polemon'un Dynamis ile olan evliliğinden bilinen bir çocuğu da olmamıştı. Bu nedenle ağırlıklı olarak Roma'nın çıkarı doğrultusunda yapılan bu evlilik, fazla uzun sürmedi. Polemon, Tralleisli Pythodoros sülalesinden Pythodoris ile ikinci evliliğini yaptı¹⁷⁵. İkisinin nasıl tanıştığı, duygusal bir evlilik mi yoksa çıkar evliliği mi yaptıklarına dair bir bilgiye sahip değiliz. Fakat Polemon, ikinci evliliğini yaptıktan sonra Bosporos'ta tek başına hüküm sürmeye başladığı, Dynamis'in de Polemon'un Pythodoris ile evlenmesine ve Bosporos kralı olarak hüküm sürmesine muhalif olmadığı kesindir. Muhtemelen Polemon, krallığının Bosporos kesiminin yönetim sorumluluğunu Dynamis'e bırakmıştı. Çünkü İ.Ö. 8- İ.S. 7/8 dönemine ait olan ve ön yüzünde Agrippa'nın, arka yüzünde Caesar Augustus'un portreleri bulunan sikkelerde "Dynamis" ismine (kısaltması) de yer verilmiştir¹⁷⁶. Ayrıca Dynamis'in Polemon ile biten evliliğine rağmen kraliçenin Augustus'a ve Agrippa'ya olan bağlılığında bir sorun olmadığı, Augustus'u ve eşini onurlandırılan yazıtlardan ve Phanagoria kentinin ismi "Agrippeia" olarak değiştirmiş olmasından bilinmektedir¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Bowersock 1965, 50-53. Barrett 1977, 2. Sullivan 1989, 159-160. Primo 2010, 166.

¹⁷⁵ Strab. XII.3.29.

¹⁷⁶ Rostovtzeff 1919, 101. Barrett 1978, 438. Primo 2010, 166.

¹⁷⁷ Primo 2010, 167. Polemon ile evlilikleri biten Dynamis'in, daha sonra Aspurguslar ailesinin lideri Aspurgus ile evlendiği konusunda görüşler vardır. Ancak bu evliliğe dair ne bir basılmış sikke ne de çiftin isimlerinin yer aldığı yazılı bir kayıt vardır. Dynamis öldükten sonra, Bosporos Krallığı'nın yönetimi Aspurgus'a kalmıştır. Bunun bir evlilik vasıtasıyla mı yoksa savaşla mı elde ettiği konusunda kesin bir söz söylememiz mümkün değil. Onun adını taşıyan İ.S. 10/11 yıllarına tarihlenen sikkeler ve İ.S. 14'ün sonu 15'in başlarına tarihlenen "basileus" unvanlı sikkelerden onun Bosporos Krallığı'nı yönettiğini anlıyoruz. Faka, muhtemelen "kral" olarak Roma tarafından tanınması Tiberius Nero dönemindeydi. Aspurgus, Caesar Augustus, Tiberius Nero ve Gaius'un büstlerinin olduğu sikkeler bastırmıştır. Buna ilaveten, tahminen İ.S. 16 yılına ait bir yazıttaki " βασιλεως Ασπουργων φιλορωμαιον " Basileos Aspurgon Philoromaion şeklinde ifade Aspurgus ile Roma arasındaki ilişkiyi açıkça gösterir. Aspurgus'a ait son sikkeler, 37/38 yıllarına tarihlenen ve Gaius'un büstünün yer aldıklarıdır. Primo 2010, 167. Barret 1977, 3 vd. Magie 1950, 1341.

Polemon, Bosporos Boğazı'nın doğusunda Gorgippia ve Phanagoria kentlerinin arasındaki bölgede yaşayan Aspurgianlara karşı çarpışmada tahminen İ.Ö. 8 yılında öldü¹⁷⁸.

V.9. Kraliçe Pythodoris'in Krallığı: Pontos

Pontos Krallığı'nın yönetimi I. Polemon'un ölümünden sonra dul eşi Pythodoris'e kaldı¹⁷⁹. Kraliçe Pythodoris, daha sonra Kappadokialı I. Arkhelaus ile evlendi ve onların evlilikleri I. Arkhelaos'un ölmüş olduğu İ.S. 17 yılına kadar ayrılık olmadan devam etti. Fakat bu evliliği boyunca onun hükümdarlığı son bulmadı ve kraliyet topraklarını da I. Polemon Dönemi'ndeki gibi korundu. Kolkhis'e kadar uzanan Tiberanlar ve Khaldai ülkesi ile Phanakeia ve Trapezos onun krallığının topraklarını oluşturuyordu. Polemon ile olan evliliğinden iki oğlu ve bir kızı olan Pythodoris, ölünceye kadar Augustus ve ailesine sadık kaldı. Augustus'a minnettarlığını kimi bağımlı kralların yaptığı gibi Kabeira kentine Augustus'un adını vererek, yani Sebaste yaparak ifade etti. Kızı Odryslerin kralı olan Sapai'lı evlendi ve kocası öldükten sonra dul olarak yaşamını devam etti. İki oğlundan biri II. Polemon, annesine yönetimde yardım etti. Diğer oğlu Zenon, Büyük Armenia'nın kralı oldu¹⁸⁰.

V.10. Boethus ve Athenodoros: Tarsos

Marcus Antonius'un kentlerin hüküm sürmeleri için tayin ettiği adamlarından birisi de bir şair olan Boethus idi. Boethus, Marcus Antonius'un beğenisini ona yazdığı övgü dolu şiirleriyle kazanmış ve Tarsos'un yönetimi bu nedenle Antonius tarafından ona verilmişti. Fakat Tarsoslular, Boethus'un yönetiminden memnun kalmadılar. Buna rağmen o, Antonius'un ölmüş olduğu İ.Ö. 31 yılına kadar kentte bir tiran gibi hüküm sürdü. Rakibi Antonius ölünce Roma'nın tek adamı olarak kalan Octavianus da onun kentteki tiranlığını hemen sona erdirmeyi ve Tarsos'daki hükümdarlığının bir kaç yıl daha devam etmesine izin verdi. Fakat Octavianus ondan yeterince memnun değildi. Üstelik Tarsos kentinin yönetimi için daha güvенеbileceği bir kişiye ihtiyacı vardı. Bu nedenle onu görevden alıp, yerine güvenilir olan bir başkasını kentin yeni yöneticisi

¹⁷⁸ Strab. XII. 3. 29. Barrett 1977, 3.

¹⁷⁹ Strab. XII. 3. 29. Bowersock 1965, 50-53. Sullivan 1989, 159-160.

¹⁸⁰ Strab. XII. 3.29. Primo 2010, 170. Jones 1971, 169.

olarak tayin etti. Bu kişi öğretmeni *Tarsoslu Athenodoros* idi. Athenodoros'un ataması diğer atamalardan farklıydı. Çünkü Athenodoros, Tarsoslu olmasına rağmen uzun yıllardır Roma'da bulunuyordu. Stoacı¹⁸¹ bir filozof olan Athenodoros, bizzat imparatorun verdiği özel yetki ile Roma'dan Tarsos'a gönderildi ve Boethus'un yerini aldı¹⁸².

Athenodoros'un atanmasından sonra özgür kent statüsünü yeniden kazanan Tarsos halkı yeni yöneticilerinden oldukça memnundular. Bu nedenle Augustus adına, kente onur abidesi dikmişlerdi. Muhtemelen bu abide, İ.Ö. 19 yılında Caesar Augustus'un Syria'ya gitmeden önce Kilikia'da konakladığı tarihten önceki bir zamanda inşa edildi¹⁸³. Athenodoros ölünce, *Nestor* adındaki bir diğer Tarsoslu onun varisi oldu¹⁸⁴. Fakat onun yönetimiyle ilgi bir bilgi mevcut değildir.

¹⁸¹ Stoa doktrini ilk kez İ.Ö. 3 yüzyılda oluştu. Yunan Polislerinin yıkımları sonrasında kurulan doktrin okullarından biri olan Stoa doktrini, Roma'da da oldukça etkili olmuştu. Cicero, Seneca, İmparator Marcus Aurelius ve bir köle olan Epiktetos bu düşünce akımının Roma'daki öncüleri idiler. "Akla uygun yaşayan insan, evreni yöneten yüce yasaya uygun yaşayan kimsedir" düşünce temelinde oluşan bu akım Roma İmparatorluk Dönemi'nde en güçlü dönemini yaşamıştır.

¹⁸² Bowersock 1965, 48.

¹⁸³ Magie 1950, 473.

¹⁸⁴ Bowersock 1965, 48.

SONUÇ

Augustus, 24 Eylül 63 yılında Velitrae (=Velletri) kasabasında dünyaya geldi. O zaman onun adı Gaius Octavius'tu ve Roma Cumhuriyeti'nin güçlü siyasetçilerinden birisi olan Cicero, Consul'dü. Fakat en saygın siyasetçi, Pontos Krallığı'nı ortadan kaldıran Gnaeus Pompeius'tu. Roma'nın en zengin siyasetçisi ise Crassus'tu. Dayısı Caesar, geleceği parlak bir siyasetçi olarak öne çıkmaya başlamıştı. Gaius Octavius, çocukluk yaşlarını, Senato ve halkçılar arasındaki iktidar mücadelesinin önde gelen bu dört siyasetçinin çetin mücadelesine tanık olarak yaşadı. Bu tanıklık onun aktif siyasi yaşama adım atmış olduğu tarihten itibaren tebarüz eden kişiliğinin oluşmasında etkili oldu. Octavius'un genç yaştan itibaren siyasetin içinde yer almasında ve imparatorluğa giden süreçte sağlam başarılar elde etmesinde ise özellikle dört kişinin rolü önemliydi. Bunlardan ilki, annesi Atia'nın dayısı ve sonradan Gaius Octavius'u evlatlık edinen Iulius Caesar'dır. İkincisi, Cumhuriyetçi bir siyasetçi olan ünlü hatip ve devlet adamı Cicero'dur. Diğer ikisi çocukluk arkadaşları olan Agrippa ve Maecenas'dır.

Octavius'un Roma siyasetindeki profili, 16 yaşındayken, Iulius Caesar'ın iç savaşlarda elde ettiği zaferlerle belirginleşti. İ.Ö. 46 yılında Iulius Caesar dört zafer töreni kutladı. Octavius yaşı küçük olduğu için bizzat savaşlara katılmadığı halde bu törenlerde dayısına eşlik etti. Hediyelerle onurlandırılan Octavius, Roma halkı tarafından övgüler aldı. İ.Ö. 44 yılında Iulius Caesar monarşiyi getirecek iddiaları ve kaygıları taşıyan Cumhuriyetçi Senato üyeleri tarafından düzenlenen suikastta hayatını kaybetti. Böylece Octavius, yaşamındaki en önemli kişiyi kaybetmiş oldu. Fakat bu kayıp, onun başarılı siyasi ve askeri yaşamının önünü tıkamadı. Tam tersine çok genç yaşta ve hızlı olarak siyasi ve askeri kariyer elde edebilmesi anlamında bir fırsat yarattı.

Caesar öldürüldüğünde Gaius Octavius, Apollonia'da askeri ve diğer alanlarda eğitim alıyordu. Iulius Caesar'ın ölüm haberini ve kendisini evlat edindiğini öğrendiği zaman Roma'ya doğru yola çıktı. Bu yolculuk onu kendi adıyla anılacak döneme götürüyordu. Çünkü Gaius Octavius Roma'ya vardığında ilk kez Roma'daki aktif siyasete girmiş oldu. Bu tarihten sonra Gaius Octavius'un siyasi hayatında ve

kariyerinde etkili olan ikinci kişiyle, yani Cicero ile yola devam etmeye başladı. Cicero, Iulius Caesar'ın yakın arkadaşı ve Consullüğü paylaştığı Marcus Antonius'un etkisini kırmak adına ve ona alternatif olarak genç Octavius'u destekledi. Octavius, Cumhuriyetçilerden ve özellikle Cicero'nun sayesinde Senato'dan aldığı destekle İ.Ö. 43 yılında (Mutina Savaşı) Marcus Antonius'a karşı savaştı. Bu arada Caesar'ın vasiyeti resmen tanındı ve bu vasiyetin gereği olarak Octavius'un dayısı Caesar'ın yasal oğlu olduğu kabul edildi. Artık Octavius'un adı, Caesar Octavianus'tu. Fakat Mutina Savaşı, Cicero ve diğer Cumhuriyetçi Senatörler adına istenilen bir zaferi getirmiş olmasına rağmen, siyaset çarkı Cicero ve diğer Cumhuriyetçi Senatörler için tersine döndü. Çünkü Octavianus, bu savaştan sonra Marcus Antonius'a karşı kendisini güçlü kılan başta Cicero olmak üzere pek çok Senatöre arkasına dönerek, İ.Ö. 19 Kasım 43 yılında Marcus Antonius ve Aemilius Lepidus ile güçlerini birleştirerek İkinci Triumvirliği kurdu. Bu siyasi birlik Roma Cumhuriyeti'nin güçlü kurumu Senato'yu tamamen zayıflattı ve nihayetinde bu kurumu bir siyasi ve askeri güç odağı olmaktan çıkardı. Çünkü İ.Ö. Caesar katili Cumhuriyetçilere karşı Philippi'de yapılan savaş (Philippi Savaşı) Triumvirlerin zaferiyle son buldu. Fakat savaştan zaferle ayrılan Triumvirlerden ikisi, yani Antonius ve Octavianus'un iktidar kavgasına tutuşması, İ.Ö. 40 yılında Roma Cumhuriyeti'nin topraklarının yönetim bakımından Triumvirler arasında paylaşılması sonucunu doğurdu. Bu paylaşıma göre, Roma Cumhuriyeti'nin Batı Eyaletleri Octavianus'nun, Anadolu'daki Roma eyaletlerinin de içinde bulunduğu Doğu Eyaletleri Marcus Antonius'nun, Afrika Eyaleti Aemilius Lepidus'nun idaresine girdi. Ancak Triumvirlerin birbirlerine karşı içlerindeki öfke ve kin, onların *Üçlü Yönetimi* (=Triumvirlik) uzun devam ettirememelerine sebep oldu ve II. Triumvirlik İ.Ö. 33 yılında son buldu. Bu tarihten itibaren Roma Cumhuriyet yönetiminin yıkılışının geri sayımı başladı ve Octavianus, İ.Ö. 31 yılında Marcus Antonius ile yaptığı Actium Savaşı'nı zaferle sonuçlandırdıktan sonra geri sayım nihayetlendi. Anadolu'daki eyaletler, kentler ve bağımlı krallar, bu iç savaşta taraf tutmak zorunda kaldılar ve onlar, doğal olarak Antonius taraftarı olarak bu savaşta yerlerini aldılar. Savaş sırasında taraf değiştirmeyenler dışındakilerin beklediği son kesin bir cezaydı. Fakat Actium zaferinden sonra Roma'da rakipsiz kalan Caesar Octavianus, iç savaşlar nedeniyle çok sıkıntı çekmiş olan kentlere büyük parasal cezalar kesmedi.

İ.Ö. 29 yılından itibaren Octavianus adıyla, İ.Ö. 27 yılından itibaren ise bu yılda aldığı Augustus adıyla, kırk beş yıl aralıksız Roma'nın tek adamı olarak Roma'yı hükmetmek suretiyle Roma Tarihinin Principatus (Principslik ya da İmparatorluk) Dönemi'nin kurucusu olarak tarihe mal olan Augustus'un kırk beş yıllık hakimiyetinin sağlam ve doğru hamlelerinde etkili olan çocukluk arkadaşı Agrippa, iyi bir komutan olarak Augustus'un askeri başarılar elde etmesini sağladı. Agrippa, gerek fikirleriyle gerekse siyasi ve askeri desteğiyle Augustus'un daima yanında yer aldı. Roma'da imar çalışmalarında önemli faaliyetlerde bulundu. Fakat en önemlisi ölümüne kadar Augustus'a sadık bir dost oldu. Hayatında önemli yeri olan Maecenas ise pek çok alanda yenilikler ve düzenlemeler yaparak Roma'da Principatus denen yarı monarşi siyasal rejimi kuran Augustus'a tüm siyasi, idari, askeri, sosyal ve ekonomik reformlarında farklı yönden destek sağladı. Maecenas, Agrippa'nın aksine bir edebiyat insanıydı. O, oluşturduğu edebiyat çevresiyle Augustus siyasetinin edebiyatla propagandasını yaptı. Maecenas da Agrippa gibi ölünceye kadar Augustus'un sadık bir dostu ve en önemli destekçilerinden biri olarak imparatorun hayatında yer aldı.

Augustus Roma'nın tek adamı olarak idareyi aldığı yıldan itibaren, Roma'nın pek çok kurumlarında reformlar gerçekleştirdi. Augustus'un bu reformlara gereksinim duymasının nedeni İmparator olmak arzusu değildi. O çocukluğundan beri, iç savaşlar yaşamış bir devletin ferdiydi. Çok uzun yıllar süren bu iç savaşlar, Roma Cumhuriyet yönetiminin istikrarını bozmuştu. Onun reformları bozulan istikrarı sağlamayı amaçladı. Bu istikrarın bir bütün olarak tebarüz edebilmesi eyaletlerle, eyalet kentleriyle ve bağımlı krallarla da ilgilenmeyi gerektiriyordu. Anadolu, eyaletler, eyalet kentleri ve bağımlı krallıklar bakımından önemli bir ülkeydi. Bu nedenle Augustus Dönemi Roma tarihinde Anadolu çok önemli bir yer tutar.

Türkçe'deki "Eyalet" sözcüğünün Latince'deki karşılığı "*Provincia*" dır. Fakat Romalılar, *Provincia* sözcüğünü yalnızca Türkçe'deki "Eyalet" sözcüğünün karşılığı olarak değil, ilkin Roma'nın magistrat (=magistratus) dedikleri Consul ve Praetor unvanlarına sahip olan yüksek kamu görevlilerinin *görev-eylem alanı*'nı tanımlamak için kullandılar. Roma, İtalya'da hiç eyalet kurmadığı için Türkçe'deki "Eyalet" teriminin karşılığı olan Latince'deki "*Provincia*" sözcüğünün temelinde yalnızca bir

magistrata tahsis edilen *görev-eylem alanı* vardır. Romalılar, bir İtalik kavmine ya da herhangi bir düşman kuvvetinin komutanına karşı savaşıacak olan ordunun komutanlığını veya bir donanmayı ya da deniz komutanlığını, bir kenti, bölgeyi, ülkeyi ya da İtalya yarımadasının tamamını bir magistrata ya da magistratlara “*Provincia*” olarak tayin ettiler. Magistratlara *provincia* tahsis etme yetkisi Roma Senato’suna aitti ve Senato normal koşullarda *provincianın* tahsisine her yıl Consul seçimlerinin yapıldığı ilk toplantısında karar veriyordu. Ancak *provincianın* bir magistrata tahsisi, *provinciaya* isim belirlemek şeklinde yapılmıyordu. Bölgeler Consul ya da Praetor’ün egemenlik alanları olarak bir isim ya da isimler telaffuz edilmeden belirleniyordu. Sonra da bu bölgeler, uygun magistratlar arasında kura (=sortitio) ile ya da uygun magistratlar, eğer Consul iseler karşılıklı anlaşma yoluyla paylaşılıp, onlara *provincia* olarak tahsis ediliyordu. Bazen Consullerin uygun olmayan ve dolambaçlı sebeplerden dolayı Praetorlük *provinciasının* tahsisine karışırlardı. *Provincia*’nın en önemli kriteri *imperium* sahibi olanlara tahsis edilmesiydi. Bu nedenle tayin edilen *provincianın* halkın onayından geçmesi gerekirdi. Halkın onayı alınabilmesi için de bir Halk Temsilcisi’nin (=Tribunus Plebis) vetosuna takılmaması gerekirdi. Eğer Halk Temsilcisi veto ederse magistratın *imperiumu* resmiyet kazanmaz ve “*sine imperio*” yani *imperiumu* olmayan konumuna düşer ve statüsü özel, imtiyazlı vatandaşlıktan sıradan vatandaşlık konumuna inerdi. *Provincia*’nın bir magistrara görev eylem alanı olarak tahsisi dışında sınırları belli bir eyaleti tanımlayan terim olarak Roma tarihinde kullanılmaya başlaması I. Pön Savaşı (İ.Ö. 264-241) sonunda başladı. Daha sonra Roma sınırlarına dahil edilen İtalya dışındaki topraklar *provincia*, yani eyalet yapılarak Roma eyaletlerinin sayıları artırıldı. Eyaletlerin artan sayısına paralel olarak Praetor ve Quaestorlerin sayıları artırıldı. Eski Consullerden (promagistrat) vali tayin edilmeye başlandı.

Augustus Dönemi’ne gelindiğinde Roma eyaletlerin toplam sayısı 15’ti. Bunların üçü Anadolu’daydı ve eyaletlerin yönetimiyle ilgili gelenek değişmeden uygulanıyordu. Eyaletler, Roma Senatosu’nun kararıyla kuruluyor, eyalet valileri ile onun Legatus ve Quaestor denilen yardımcılarını Senato tayin ediyordu. Valiler, maiyetindeki diğer görevlileri kendisi tayin ediyordu. Valiler, yardımcıları ve diğer yardımcı görevliler eyaletlerine bir yıllığına atanıyordu. Büyük eyaletlere Consul

rütbeli (Proconsul), küçük eyaletlere Praetor rütbeli valiler atanıyordu. Quaestorler, valinin mali konularda yardımcıları, Legatuslar ise adli ve askeri işlerde yardımcılarıydı. Bu yardımcılarla diğer görevliler, valinin *consiliumunu* oluşturuyordu ve onların masrafları Roma hazinesinden karşılanıyordu. Valiler ya da yardımcılarının, başta zorla para almak gibi yollarla görevini kötüye kullanmaları ya da kötü yönetim sergilemeleri durumunda eyaletlilerin şikâyeti üzerine onlar Roma'daki *Repetundae* mahkemesinde yargılanıyorlardı.

Augustus Dönemi'nde provincia denildiğinde kesinlikle sınırları belli bir idari birim, yani eyalet anlaşıyordu ve onun yaptığı reformlar, Cumhuriyet Dönemi eyaletleriyle ilgili uygulamaları tamamen değiştirmede. Onun reformlarının en önemli unsurunu eyaletlerin İmparator Eyaletleri ve Senato Eyaletleri olarak ikiye ayırması oldu. Bu ayırmada dikkate aldığı temel kriter, eyaletlerin isyan ve istila tehdidinden uzak olup olmadığı, bir düşman ülkesine sınırının bulunup bulunmadığıdır. Bu kriter, Augustus'un daimi profesyonel ordu sistemine geçerek, tüm orduyu kendisine bağlamasıyla zorunlu olarak ortaya çıktı. Çünkü çok uzun zamandır varlığını muhafaza eden ve barış içinde olan eyaletlere daimi askeri birlikler yerleştirmek gereksizdi. Bu nedenle bu eyaletler eskiden olduğu gibi Roma Senatosu'nun yönetiminde kaldı. Augustus'un kendisine bağlı eyaletlerine ise valiler ve yardımcıları Augustus tarafından tayin edildiler. Onun atadığı valilere legatus (*Legatus Augusti Propraetore*) denildi. Fakat Augustus'un kendisine bağladığı eyaletlere atadığı valilerin görev süresi bir yılla sınırlı tutulmadı. Augustus'un eyaletlerle ilgili yeniliklerinden birisi de daha önceleri sadece Consul ve Praetorler vali olarak atanırken, bu dönemde eyalet valiliklerine Atlı Sınıfı'ndan (Praefectus ve Procurator) da tayinler yapıldı.

Augustus'un İ.Ö. 27 yılında yapmış olduğu eyaletlerle ilgili bu reformları, Anadolu'da mevcut bulunan üç Roma eyaletinden ikisinde yani Asia ve Bithynia-Pontos eyaletlerinde bir değişikliğe yol açmadı. Bu iki eyalet, Augustus öncesinde olduğu gibi Roma Senatosu'nun yönetiminde kaldı. Valileri Senato tarafından bir yıllığına tayin edildi. Yardımcıları yine bir Quaestor ve üç legatustan oluştu. Valiler, bu iki eyalette görev yaparken ihtiyaç duydukları diğer memur ya da hizmetlilerini kendileri belirlediler. Quaestorler, valilere eyaletin mali işlerinde, legatuslar adli

işlerinde yardımcı oldular. Valilerin *imperium*'u eskiden olduğu gibi, eyaletin her türlü işleriyle ilgilenmesine uygundu. Valilerin mahkemelerine tabi olanlar eskiden olduğu gibi Roma vatandaşı olanlar ile özgür (*civitates libera*) olmayan yerleşim birimlerinin insanlarıydı. Fakat Augustus'un İ.Ö. 27 yılından itibaren almaya başladığı yetkileri (*maius imperium* ve *imperium proconsulare*), Roma Senatosu'nun yönetimine bırakılmış olan eyaletlere müdahale etme hakkını ona tanıyordu. Buna rağmen Augustus'un hem bu yetkilerini almadan önce hem de sonra Senato eyaletlerinin yönetimine müdahale etmekten özenle kaçındığı görülmektedir. En azından onun eyalet reformu, Roma'nın Anadolu'da kurduğu ilk eyaleti Asia'nın yönetimini ve sınırlarını değiştirecek bir düzenlemeyi içermedi. Dahası Antonius'un Asia Eyaleti'nin sınırlarıyla ya da ketlerinin özgürlüğüyle ilgili yaptığı düzenlemelerini iptal eden küçük çaplı sınır değişikliklerinin dışında bir değişiklik yaptığına ilişkin farklı bir bilgiye sahip değiliz. Oysa Asia Eyaleti'nin sınırları, kuruluşunu takip eden sonraki yıllarda zaman zaman farklı dönemlerde değişikliğe maruz bırakılmıştı. Augustus sadece Marcus Antonius tarafından bu eyalette yapılan düzenlemeyi değiştirdi. Antonius, daha önce eyaletin sınırları içinde bulunan Myndos ve bazı adaları Rodos Cumhuriyeti'ne bağışlamıştı. Augustus, Rodos'a bağışlanan Myndos ve adaları ondan geri alıp, Asia Eyaleti'ne ekledi. Böylece eyaletin güney batı yönündeki sınırlarını Antonius öncesi konumuna geri getirmiş oldu.

Anadolu'da Roma Cumhuriyet Dönemi'nde kurulmuş Bithynia-Pontos Eyaleti'nde de Augustus Dönemi'nde de yeni düzenleme ya da değişiklik yapılmadı. Bu eyalet ile ilgili düzenlemeler, Augustus'un İ.Ö. 25 yılında Galatia Eyaleti'ni kurmasından sonra ortaya çıkan zorunluluktan kaynakladı. Çünkü daha önce Antonius tarafından Galat soylu krallara verilen topraklar, kralların ölümünden sonra ilhak edilerek Galatia Eyaleti'ne eklendi ve bu eklemeler dolayısıyla Bithynia-Pontos Eyaleti'nin Pontos kısmı sınırsal değişikliğe tabi tutuldu.

Roma Cumhuriyeti'nin Anadolu'da kurduğu üçüncü eyaleti olan Kilikia'nın Roma Eyaleti yapılma süreci, Asia ve Bithynia-Pontos Eyaletlerinden farklıydı. İ.Ö. 67 yılına kadar devam eden korsan faaliyetlerinden dolayı Kilikia, bir Roma magistaratının *provinciası* ya da *provinciasının* bir parçası olmaya devam etti. Nihayet korsanlar sorununa son veren Pompeius, Kilikia Eyaleti'nin de kurucusu oldu.

Sınırlarında zaman zaman değişiklikler yapılan eyalet, en geniş sınırlarına İ.Ö. 53/52 yılında Roma'nın ünlü devlet adamı ve hatibi olan Cicero'nun Kilikia valiliği yapmış olduğu dönemde sahip oldu. Ancak daha sonra tedrici olarak sınırları daraltılan Kilikia Eyaleti, Marcus Antonius'un Anadolu'da yapmış olduğu ikinci düzenlemesinde neredeyse yok denecek kadar küçüldü. Augustus Dönemi'ndeki sınırları hakkında ise kesin bir bilgi mevcut değil. Öte yandan Kilikia ile ilgili en önemli düzenleme, bu eyaletin Augustus Dönemi'nde Senato eyaleti olmaktan çıkarılarak doğrudan Augustus'un yönetimine bırakılan bir imparator eyaleti yapılmış olmasıdır. Augustus'a bağlanan bu eyalete vali olarak da Atlı Sınıfından Procuratorlar atandı.

Augustus'un İ.Ö. 27 yılında yapmış olduğu reformlarıyla Anadolu'da imparator eyaleti statüsü kazanan tek eyalet, Kilikia Eyaleti'ydi. Fakat iki yıl sonra (İ.Ö. 25) kurulan Galatia Eyaleti ile Anadolu'daki imparator eyaletlerinin sayısı ikiye yükseldi. Bu eyaletin kurulmasına Augustus karar verdi ve eyaleti kurma görevini de vali olarak atadığı Praetor rütbeli bir legatusuna (*Legatus Propraetore*) verdi. Galatia Eyaleti'nin sınırları, bu eyaletin yerini aldığı krallık topraklarının tümünü kapsadı. Fakat bu sınırlar, beş yıl sonra, Kilikia Thrakeia'nın Kappadokia kralına verilmesiyle küçültüldü. Eyaletin kuzey sınırları ise İ.Ö. 6 yılından sonra, Galat kökenli bağımlı kralların ölünce onların topraklarının ilhak edilmesiyle genişletildi. Bu eklemelerle Galatia Eyaleti'ne Pontus Galaticus ve Pontus Polemoniacus adıyla anılacak olan iki bölge eklenmiş oldu. Böylece Galatia Eyaleti, Augustus'un ölmüş olduğu tarihte Anadolu'daki Roma eyaletlerinin en büyüğü haline getirilmiş oldu.

Galatia Eyaleti'nin sınır değişikliklerinden anlaşılmaktadır ki Augustus, bağımlı kralların hükmettikleri toprakları Roma toprağı sayıyordu. Bağımlı kralların ülkelerini bir Romalı valinin yönetimine tabi olan eyaletlere dönüştürmemesinin iki nedeni vardı. Bunlardan birisi Roma'ya hizmette kusur etmeyen bağımlı kralları hiçbir neden yokken tahtından mahrum edecek bir kabalığı tebarüz ettirmemektir. Yani Augustus, bağımlı krallara karşı nezaket gösterdi. İkincisi, kentleşmenin egemen olmadığı dağlı kabilelerin yaşadığı sorunlu bölgelerin pasivizasyonu işiyle Roma'nın değil bağımlı kralların uğraşmasının daha akılcı olduğunu düşünmesiydi. Fakat bu ikincisi, Amyntas'ın Toros Dağları'ndaki Homanad kabileleri karşısındaki başarısızlığı

nedeniyle işe yaramadı. Augustus, Galatia Krallığı'nın tahtına Amyntas'ın oğlu Pylaemenes'i oturtmak yerine krallığı, Roma eyaletine dönüştürdü. Fakat eyaletin kurulmasında nezaketten uzaklaşılmamış, meşruiyet zemini aranmış gözüküyor. Çünkü günümüze kadar ulaşan bazı kayıtlardan Galatia Eyaleti'nin de Anadolu'daki diğer eyaletler (Kilikia hariç) gibi, Galatia kralı Amyntas'ın krallığını Roma'ya bırakmış olduğunu belirten bir vasiyeti üzerine kurulmuş ya da öyle değilse bile Augustus, Amyntas'ın mirasçısı gibi hareket etmiştir.

Roma merkezi yönetiminin eyaletlerdeki en büyük zorluğu, eyaletlerdeki vali ve yardımcılarının eyalet halkından zorla para almak, rüşvet vb. gibi istismarcı ve kötü yönetimleriydi. Augustus, bu anlamda da önlemler aldı. Bu anlamda en önemli önleminin birisi eyaletlerdeki Roma yöneticilerinin yargılanmasıyla ilgili prosedürü eyaletliler lehine kolaylaştırması oldu. İkincisi eyaletlerde valiliği ve vali yardımcılığını bir zenginleşme yolu olmaktan çıkaracağı düşüncesiyle vali ve yardımcılara maaş bağlanmasını sağlamasıydı. Bu önlemler genelde işe yaradı, fakat tamamen istismarı ortadan kaldırmadı. Nitekim Bithynia Eyaleti valisi Marcellus, bu nedenle Roma'da *Repetundae* denilen zor alım mahkemesinde yargılandı ve suçlu bulundu. Asia Eyaleti valisi keyfi katliamı nedeniyle Roma'da yargılandı. Augustus eyaletlerin kötü yönetimine kesinlikle tavizsizdi. Zira o, bu eyaletlerin valileri senatoya tabi oldukları halde her iki davada da eyaletliler lehine oldu.

Eyaletlerin Augustus Dönemi valilerinin kim oldukları sorusuna ise eksiksiz cevap verebilmemizi sağlayacak yeterli belge ve bilgi yoktur. Bunun nedeni valilerin artık siyasi bir kişilik olmaktan çıkmış olmasıdır. Buna rağmen Galatia ve Asia eyaletlerinde görev yapmış olan valilerin çoğunun adları bilinmektedir. Galatia Eyaleti'nin valilerinin çoğunun bilinmesinin nedeni, bu eyaletin Augustus tarafından kurulmuş olması, eyaletin güneyindeki Homanad kabilelerine karşı yapılan savaş ve bu savaş dolayısıyla inşa edilen *Via Sebaste* yolu'dur. Asia Eyaleti'nin valilerinin çoğunun adının bilinmesi ise bu eyaletin büyüklük, kentleşme, zenginlik ve gümrükler bakımından önemlidir. Deniz ticaretinin sunduğu malların girip çıktığı gümrükler bu eyaletin sınırları içindeydi.

Cumhuriyet Dönemi eyaletlerinde valilerin üç temel görevinden birisi askeri, ikincisi adaletin uygulanması, üçüncüsü vergilerin düzenli toplanmasının sağlanmasıydı. Augustus'un reformları, en azından Senato eyaletlerinin valilerinin askeri sorumluluğunu ortadan kaldırdı. Bu nedenle hem Asia Eyaleti hem de Bithynia Pontos Eyaleti, bu eyaletlerde var olan bazı yardımcı birlikler dışında *inermes* (lejyonsuz/silahsız) eyaletler idiler. Kilikia Eyaleti çok küçüktü ve bu eyaletin doğu komşusu Roma lejyonunun bulunduğu bir Roma eyaleti (Syria Eyaleti) idi. Galatia Eyaleti her ne kadar imparator eyaleti olarak kurulmuş büyük bir eyalet olsa da Augustus Dönemi'nde daimi Roma lejyonlarının bulundurulduğu bir eyalet olmadı. Galatia Eyaleti'ndeki Roma lejyonlarına, yalnızca eyaletin güneyindeki savaşçı ve baş eğmez kabilelerin pasivizasyonu için geçici olarak ihtiyaç duyuldu. Pasivizasyon gerçekleşince lejyonlar da geldikleri ordugahlarına geri döndüler.

Augustus Dönemi'nde eyaletlerin adli işleriyle ilgili uygulamalar da Cumhuriyet Dönemi'nden farklı işlemedi. Valiler, eyaletlerindeki Roma vatandaşlarının ve bir kentin vatandaşı olmayanların davalarına bakmak için eyaletin belli kentlerinde mahkemeler kurdular. Cumhuriyet Dönemi Asia Eyaleti'nde bu mahkemeler için adına *conventus Iuridicus* denilen mahkeme bölgeleri ihdas edilmişti. Augustus bu uygulamayı conventus bölgelerinin ve merkezlerinin sayısı dışında değiştirmede. Diğer eyaletlerde de uygulama Cumhuriyet Dönemi'ndeki uygulamadan farklı olmadı. Eyaletlerin büyük kentleri ya da metropolisler mahkemelerin kurulduğu kentler oldu. Galatia Eyaleti'nde bu metropolislere bağlı olan yerleşmeler, metropolislerin içinde bulunduğu bölgelerle sınırlandırıldı. Mahkemeyi vali kuruyor başkanlığını bizzat kendisi ya da bir legatusu yapıyordu. Mahkemelerle ilgili en dikkati çeken değişiklik, mahkemelerin yapıldığı zamanla ilgiliydi. Cumhuriyet Dönemi'nde sınır savunmasına dönük bir savaş ordu strateji olmadığı için ve valilerin en önemli üç görevinden birisinin askeri olması nedeniyle mahkemeler savaşların yapılmadığı kış aylarında kuruluyorken, Augustus Dönemi'nde mahkemeler daha ziyade kış ayları dışında yapıldı. Çünkü Augustus, sınırlara daimi lejyonlar yerleştirerek adına limes denilen sınır savunma sistemini başlatmış ve Pax Roma denilen Roma Barışı onunla başlamıştı. Sınır eyaleti olmayan eyaletlerde bu nedenle daimi asker yoktu.

Augustus, Cumhuriyet Dönemi'nde Senato'nun denetiminde olan tüm Roma ordusunu kendisine bağlayarak köklü bir değişiklik yaptı. İ.S. 6 yılında kendisine bağlı olan bu ordunun paralarının ödendiği bir de hazine (*Aerarium Militarum*) kurdu. Hazinenin geliri, imparator eyaletlerinden toplanan vergiler oldu. Böylece Senato'nun ordu üzerindeki denetimine son vermiş oldu. İkinci köklü değişim ordunun daimi ordugâhlarının olması ve askerliğin paralı olmasıydı. Augustus, Roma lejyonlarını imparatorluğun sınırlarında olan eyaletlere daimi olarak yerleştirdi. Böylece Roma lejyonları, ilk kez Roma'dan ve başkomutanlarından çok uzaklarda olan eyaletlerde daimi olarak konuşlandıkları ordugâhlara sahip oldular. Augustus'tan itibaren Roma lejyonlarının daimi olarak askerlik hizmeti yaptıkları karargâhlarına *Castris* ve *Castellum* denildi. Lejyonerlerin daimi karargâhlarında görev yapmak zorunda olması, onların Roma yasasına rağmen bulundukları bölgenin kadınlarıyla evlenmeleri sonucunu doğurdu. Böylece bu evlilikten doğan erkek çocukların da lejyoner olmalarının yolu açıldı. Anadolu, bu nedenle Augustus'tan itibaren Roma lejyonlarının asker kaynağı oldu. Roma ordusuna dahil olan ilk Anadolulu birlikler, Galatia kralı Deiotaros tarafından Roma lejyonları tarzında kurulup eğitilmiş olan birliklerdi ki bu nedenle çekirdeğini bu birliklerin oluşturduğu Roma lejyonu *Legio Deiotariana* adını aldı.

Eyaletlerden vergilerin düzenli toplanması, Senato eyaletlerinde Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu gibi vali yardımcısı Quaestorun sorumluluğundaydı. İmparator eyaletlerinde ise bu sorumluluk imparatorun tayin ettiği bir Procurator'daydı. Vergilerin toplanması için Procurator tayini uygulaması, ilk kez Augustus tarafından uygulandı. Vergilerin dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki farklı türü vardı. *Portoria* (gümrük) vergisi, *Scriptura* (Otlak) vergisi ve *Decumana* denen ondalık vergi, eyaletlerden alınan en önemli vergi türleriydi. Augustus öncesinde olduğu gibi eyaletlerden hem *tributum soli* hem de *tributum capitis* toplanmaya devam edildi. Senato eyaletlerinde dolaylı vergileri ve gümrük vergilerini Publicaniler toplamasına rağmen Senato eyaletlerindeki Augustus'a ait olan özel mülklerin gelirlerini Augustus tarafından atanan Atlı Sınıfı'na mensup olan Procurator rütbeli bir azatlı topladı. Augustus'a tabi olan imparator eyaletlerinin dolaylı ve dolaysız tüm vergilerini de toplayanlar, genellikle azatlılardan tayin edilen Atlı Sınıfı'na mensup bu Procuratorlar idi. İmparator eyaletlerinin

vergilerini toplayan Procuratorların da sorumluluk alanlarının sınırları eyaletin sınırlarıyla örtüşmeyebiliyordu. Ayrıca Augustus tarafından vergi muafiyeti tanınmış olan kentler ya da şahıslar, Senato eyaleti ya da imparator eyaleti ayrımı yapılmaksızın *tributum soli*'den muaf olabiliyorlardı. Senato eyaletlerinden toplanan vergiler, Cumhuriyet Dönemi'nden beri varlığını muhafaza edilen hazineye (*Aerarium Saturninum*) giderken, imparator eyaletlerinin vergileri imparator hazinesine (*Aerarium Militarum*) gitti. Eyaletlerde önemli bir konu olan vergi uygulamaları bazı değişikliklerle genelde Cumhuriyet Dönemi'ndeki uygulamalarla devam etti.

Pontos kralı VI. Mitridates'in Pontos Krallığı'nı ortadan kaldıran Pompeius, Roma egemenlik politikasını üç unsur üzerine temellendirmişti. Bunlardan birisi eyaletler, ikincisi Hellenizasyon, yani kentleşme, üçüncüsü bağımlı krallardı. Augustus, Pompeius ile birlikte başlayan Roma'nın Anadolu'daki egemenlik politikasının bu üç unsurunu da Anadolu'da uyguladı. O da Pompeius gibi, kentleşmenin olmadığı Galatia Eyaleti'nde kentler kurdu. Bu kentlerden birisi Ankyra, ikincisi Tavion, üçüncüsü Pessinus'tu. Fakat Augustus, Pompeius'tan farklı olarak kurduğu kentlerin adları konusunda Hellenistik geleneğe uymadı. Bu kentlerin adları değişmediği gibi, Sebaste (Augusta) sıfatını taşıdılar. Bu sıfat Augustus'un Romalılaştırma politikası takip etmek istediğine işaret eder. Fakat kentlerin kurumları ve magistratları, Yunan kent kurum ve magistrat adlarına sahip oldular. Bu nedenle Augustus kentleşmeyi Hellenizasyon, değil Romalılaştırma amaçlı olarak yapmak istemişse bile bu gerçekleşmedi. Nitekim Augustus'un halefleri onun bu anlamda politikasını terk edip, Pompeius'u takip ettiler ve onlar kurdukları kentlere Hellenistik geleneğe uygun olarak Tiberiopolis, Claudiopolis gibi adlar verdiler. Fakat Augustus'un Romalılaştırma politikası, Roma kolonileri kurmasında daha fazla kendisini gösterir. Zira Augustus Galatia Eyaleti'nde toplam 13 koloni kurdu. Büyük çoğunluğu askeri misyonlu olarak kurulan bu kolonilerin en azından bazılarının Roma kenti örnek alınarak yedi tepe üzerinde kuruldu ve kent yöneticileri Roma yönetici unvanlarını kullandılar, mahallerine Yunanlılar gibi *phyle* demediler, *vicus* dediler.

Augustus Dönemi'nin en dikkat çekici özelliklerinden birisi de Augustus Kültleri oldu. Octavianus, tanrının oğlu (= Tanrı Iulius'un oğlu) nitelemesini benimsedi

ve İ.Ö. 27 yılında da Augustus (Yunancası: Sebastos) adını alarak yasal babasının tanrısallığının da varisi olduğunu meşrulaştırdı. Kendisine tanrılar gibi saygı gösterilmesi için halkı zorlayan Augustus, öldükten sonra Senato tarafından tanrılaştırılarak (consecratio) “*Divus Augustus*” adı altında devlet tanrısı ilan edildi.

Roma ve Augustus Kültleri Augustus politikasının en çarpıcı örneğidir. Onunla beraber İmparator Kültleri değişiklik gösterdi. Kendisine bağlı kentlerin Augustus’tan beklentileri ya da taleplerine destek jestler olarak onun ve Roma adına kültler inşa edildi. Augustus Romalılaştırmaya yönelik politikasında özellikle bu kültlerin yapımı için kentlilere izin verdi ve destek oldu. Her eyalette ortak olarak kurulan Roma ve Augustus kültünün yönetiminden üye kentlerin temsilcilerinin oluşturduğu ve kent yönetiminden bağımsız olan ve doğrudan eyaleti temsil eden özerk bir organizasyon olan Koinon denilen meclisler sorumluydu.

Augustus’un Romalılaştırma politikası, Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus kültleriyle ve bu kültlerin rahiplerinden oluşan ve adına Koinon denilen meclislerin kurulmasıyla devam ettirildi. Başka bir ifadeyle Augustus, Romalılaştırmayı başkent Roma’nın ve kendisinin kutsallığında, ulusal karakterli değil dinsel karakterli olarak teşvik etmiş görünüyor. Fakat bu tercih, günümüzdeki İslamcı ya da ulusçu ideolojilerin birbirinin alternatifi olarak sunulmasına benzer bir ideolojik tercih değildi ve bu tercihin militan destekçisi ya da muhalifi de yoktu. Roma ve Augustus kültü, Augustus Dönemi Anadolu Eyaletlerinden en azından üçünde, yani Galatia, Asia ve Bithynia-Pontos Eyaletlerinde kuruldu.

Roma ve Augustus Tapınağının ve kültünün en görkemlisi, Galatia Eyaleti’nin başkenti Ankyra’da kuruldu. Bu da bir tesadüf olmasa gerektir. Çünkü Hellenizasyondan vazgeçip Romalılaştırma politikası icra etmek isteyen Augustus için en uygun eyalet, Hellenizasyona en uzak olan Galatia Eyaleti’ydi. Hem Galatia Eyaleti’ndeki hem de diğer eyaletlerdeki Koinonlar, eyalet içinde dinsel karakterli olan bir özerk sivil organizasyondur. Nitekim Galatia’daki Koinon, kendi sikkesini bastı ve Koinon’un kendi yöneticileri ve memurları vardı. Üst yönetimdeki rahiplerden birisi Augustus’u (*Sebastopantes*) temsil ediyordu. Eyaletler ve kentlerin sorunlarının Augustus’a iletilmesi konusunda bu Koinonlar önemli roller üstlendiler. Augustus’un

en azından Asia ve Bithynia Eyaletlerinde Koinon'un yüksek rahiplerinin seçilmesi ve atanmasında bir müdahalesi yoktu. Fakat Galatia Eyaleti'ndeki Koinon'un yüksek rahiplerinin atanmasına legatusuyla müdahale etmiş olabileceği ihtimali yüksektir. Çünkü Galatlar, kent yönetimi ve organizasyonu kültürüne uzaktılar.

Augustus, Marcus Antonius ile yaptığı Actium Savaşı'ndan birkaç ay sonra Samos'a oradan da Ephesos'a geçti. Onun Ephesos'u gidişi, Anadolu'ya yaptığı bu ilk ziyaretiydi. Bu ziyaretini çok kısa tuttu. Onun bu ziyaretiyle ilgili olarak bazı düzenlemeler yapmış olduğu dışında çok fazla bilgiye sahip değiliz. İkinci kez Anadolu'ya gelişi İ.Ö. 21 yılındadır. Muhtemelen Anadolu ile ilgili pek çok düzenlemesi, ilkinden daha uzun vakit geçirdiği bu ikinci ziyareti boyunca olmuştu. Augustus, daha sonra Anadolu'yu ziyaret etmedi. Anadolu'nun batı kıyıları ve kıyaya yakın bölgeleri dışındaki bölgelerini ise hiç görmedi. Doğu'da işleri için "*maius imperium*" yetkisi ile İ.Ö. 21-19- İ.Ö. 18-13 yıllarında Agrippa'yı, İ.Ö. 20 yılında Tiberius'u ve İ.S. 2-4 yılları arasında Gaius'u görevlendirdi.

Hem kendisinin hem de adına tayin ettiği Agrippa, Tiberius ve Gaius'un Doğu'daki tüm işlerle ilgilenme yetkileri vardı. Özellikle ilki hem eyaletlerle hem de bağımlı krallarla ilgilendi. Hatta Ilion örneğinde olduğu gibi özgür bir kentin özgürlüğünü elinden alıp, onu para cezasına çarptırabildi. Bu anlamda Augustus Dönemi, Cumhuriyet geleneğinden tamamen kopmuş değildi. Kentlerin özgürlüğünü ellerinden almak anlamında bir cezalandırma politikası takip etmedi. Bu bakımdan Augustus, iç savaşlardan zaferle ayrılan selefleri gibi acımasız değildi. Birkaç kent dışında özgür olan kentlerin özgürlüğünü ellerinden almadı. Fakat vergi muafiyeti konusunda tavizsizdi. Ilion ve Aphrodisias kentleri dışında hiçbir kente vergi muafiyeti tanımadı. Her iki kentin bu ayrıcalığa sahip olması Augustus'un ataları dolayısıyla hak ettiler. Eyaletlerin sınırları içindeki özgür kentlerin kent ve halk meclislerine, magistratlarına müdahale edilmedi. Mahkemelerine de büyük bir haksızlık dolayısıyla mağduriyet yaşanmamışsa valinin ya da Augustus'un müdahalesi olmadı. Böyle mağduriyet durumunun varlığı, Augustus'un imparator olarak yerel adli işlerde de oldukça söz sahibi olduğunun işaretidir ki bu duruma yol açan neden yerel mahkemelerin kararının kesin olması ve temyizinin olmayışydı. Bu anlamda

Augustus'a bir temyiz merci olarak başvurulabiliyordu. Augustus Dönemi'nde bu anlamda müdahalenin tek örneği vardır. Ayrıca Augustus, doğal afetlerden dolayı olsun ya da başka nedenlerle olsun ekonomik yardıma ihtiyacı olan kentlere yardımlarda bulundu.

Roma Cumhuriyet Dönemi'nde ilk kez Pompeius zamanında oluşturan bağımlı krallıklar, Augustus politikasında da önemli yer teşkil etti. İç Savaşlarda krallıklarını korumak adına bir taraf seçme durumunda kalan bağımlı krallıklar için kazanan ve kaybeden tarafta yer almanın cezası ve mükâfatı vardı. Bu Augustus Dönemi öncesi de uygulanan bir siyasetti. Augustus, Actium Savaşı'nda Antonius'un yanında müttefik ve dost olarak yer alan kralları azletti. Aynı savaşta taraf değiştirerek kendisinin yanında yer alan krallar savaş sonrasında en fazla mükâfatı alan krallardı. Bunlar kral unvanlarını muhafaza edebildikleri gibi krallık topraklarını da Augustus'un bağışlarıyla genişlettiler. Ancak Augustus azlettiği krallardan bazılarını ya da kralın oğlunu tekrar kral olarak atadı. Bir şekilde bu anlamda Antonius'un yapmış olduğu tayinlere geri dönmüştü. Çünkü bu krallar tebaalarındaki insanların idaresinde başarılıydılar. Bağımlı krallar konusunda gelenekselmiş nezaket ilkesini böylece uygulamış oldu. Augustus'un Bağımlı Krallar konusunda dikkate aldığı bir husus da bazı krallıkların stratejik olarak önemli konumda olmalarıydı. Bu krallıklar Roma ve tehdit unsuru olan devletlerarasında tampon devlet görevi görüyorlardı. Bu sebeple bu krallıkların sadakati ve ittifakı Roma adına önemliydi.

Augustus'un bağımlı krallar konusunda seleflerinden farklı iki uygulaması oldu. İlki Bağımlı krallara Roma vatandaşlığı bahşederek onları kendisine ve Roma'ya yakın tuttu. İkincisi eşleri ölen kralları evlendirdi. Böylece geniş sınırlara sahip olan krallıklar meydana geldiği gibi, evlilik yoluyla her iki krallığın sadakatini güvence altına almış oldu. Farklı olan bir önemli uygulamada bir kralın bir Roma magistratı gibi, Roma'ya çağırılıp orada yargılanmasıdır. Daha önce Galatia Kralı Deiotaros'un Caesar'ın mahkemesinde yargılanmıştı. Fakat o, bizzat Roma'ya çağırılmış değildi. Roma'da yargılan Kappadokia kralı Arkhelaos'tu ve o bu mahkemeden aklanarak çıktı.

Augustus Dönemi'nde toplam on yedi krallıktan söz edebiliriz. Bunlardan beş tanesi Galat kökenli krallardır. Herakleia'da Adiatoriks, Karanitis'te Ateporiks,

Ameaseia'da Brigatos, Paphlagonia'da Deiotaros Philadelphos ve Eumeneia'da Zimerzoriks bu dönemdeki Galat kökenli krallardı. Kappadokia Krallığı, Komamgene Krallığı ve Galatia'daki Amyntas'ın Krallığı Augustus Dönemi'nin büyük krallıklarındandı. Tarkondimotos Krallığı Kilikia'da önemli bir krallıktı. Polemon'nun Krallığı, Kraliçe Pythodoris'in Krallığı, Tarsus'da Boethus'un tiranlığı ve Athenodoros hükümdarlığı diğer bağımlılardı. Bu dönemde Roma'ya bağımlı olan ancak rahiplerin yönetiminde olan rahip krallıklar da vardı. Komana Pontika, Olba, Zela ve Kleon'nun Krallığı Tapınak Devletleri olarak varlık gösteren bu tür rahip krallıklardı. Augustus Dönemi'nde bağımlı krallıklarla ilgili olarak net olarak görülen şudur ki, Anadolu'nun yerel krallarını tayin etmede sadece kendi isteğini göz önünde tutmamış, o kralın tebaasının isteğini de değerlendirmeye almıştır. Bir Roma eyaleti yapılabilecek şekilde sorunsuz krallıkları bile mevcut kralları ölmediği sürece bağımlı krallık olarak bırakmayı uygun gördü. Augustus'un bu bağımlı krallıklara karşı sergilediği bu tutum, Roma'nın bağımlı krallara karşı gelenekselleşmiş nezaketinin de gereği idi. Bu bağımlı krallıkların hükümdarları ölünce krallıkları da ilhak edildi. Augustus Dönemi'nde ilhak edilen bu krallıklar şunlardı: Amyntas'ın Krallığı (Galatia), Ateporiks'in Krallığı (Karanitis), Brigatos'un Krallığı (Amaseia), Deiotaros Philadelphos'un Krallığı (Paphlagonia), Zimerzoriks'in Krallığı (Eumeneia).

BİBLİYOGRAFYA

Adcoock 1971

F.E. Adcoock, “The Civil War”. Şurada: *CAH*, vol. IX (Cambridge), 638-689.

Akşit 1985

O. Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi I*. İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları. İstanbul.

Akurgal 1990a

E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul.

Akurgal 1990b

E. Akurgal, “Augustus Tapınağı ve Yazıtlar Kraliçesi”. *Ankara Dergisi* I/1 (1990), 16-27.

Ando 2006

C. Ando, “The Administration of the Provinces”. Şurada: *A Companion to the Roman Empire* (ed. D.S. Potter). Oxford, 177-192.

Anderson 1923

J.G.C. Anderson, “Some Questions Bearing on the Date and Place of Composition of Strabo’s Geography”. Şurada: *Anatolian Studies Presented to sir William Mitchell Ramsay* (ed. W. H. Buckler & W. M. Calder) Manchester 1923, 1-24.

Anderson 1927

J.G. C. Anderson, “Augustan Edicts from Kyrene”. *JRS* XVII (1927), 33-48.

Appianus. *Hist.*

Appianus, *Historia Romana*, vols. IV (ed. E. Cray). Loeb, London 1962.

Appianus, *BC*

Appianus, *Bellum Civile (Appian’s Civil Wars)*, transl.by H.White). vols.I-IV. Loeb. London 1972.

Arrianos

Arrianos, *Alexandrou Anabasis* (=Arrian, I-II, transl. P.A. Brunt), Loeb, Cambridge 1976, 1983.

Astin 2008

A.E. Astin, "Postscript. The Emergence of the Provincial Sistem". Şurada: *CAH VII/2* (2008), 570-572.

Austin 2006

M.M. Austin, *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest. A Selection of Ancient Sources in Translation*. Cambridge.

Arslan 1990

M. Arslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesinde Bulunan Phrygia ve Galatia Bölgesi Şehir Sikkeleri". Şurada: *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1989 Yıllığı*. Ankara, 114-175.

Arslan 2007

M. Arslan, *Mithradates VI Eupator-Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul.

Atkinson 1958

K.M.T. Atkinson, "The Governors of the Province Asia in the Reign of Augustus". *Historia* 7/3 (1958), 300-330.

Atlan 1970

S. Atlan, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I*. İstanbul.

Atlan 1975

S. Atlan, "Side'de Basılan Amyntas Sikkeleri". *Belleten* 156 (1975), 575-607.

Aubert 1994

J. .J. Aubert , *Business Managers in Ancient Rome. A Social and Economic Study of Institores., 200 B.C. –A.D. 250*. Leiden-New York-Köln.

Augustus, *RG*

Augustus, *Res Gestae Divi Augusti-* (text, translation, and commentary . transl. by A.E. Cooley). Cambridge 2009.

Augustus, *RG*

- Augustus, *Monumentum Ancyranum*-Ankara Anıtı (çev. Ç. Dürüşken). İstanbul 2009.
- Aulock 1976
H. von Aulock, *Münzen und Städte Lycaoniens*. İstanbul.
- Badian 1956
E. Badian, "Q. Mucius Scaevola and the Province Asia". *Athenaeum* 44 (1956), 104-122.
- Badian 1976
E. Badian, *Publicans and Sinners*. Private Enterprise in the Service of the Roman Republic. Ithaca.
- Barrett 1977
A.A. Barrett, "Gaius's Policy in the Bosphorus". *APhA* 107 (1977). 1-9.
- Bean 1995
G. E. Bean, *İlkçağda Ege Bölgesi* (çev. İ. Delemen). İstanbul.
- Bishop & Coulston 2006
M.C. Bishop & J.C.N. Coulston, *Roman Military Equipment From The Punic Wars to The Fall of Rome*. Oxford.
- Bosch 1967
E. Bosch, *Quellen zur Geschichte der Städte Ankara im Altertum*. Ankara.
- Bowersock 1965
G. W. Bowersock, *Augustus And The Grek World*. Oxford.
- Bowersock 1984
G. Bowersock, "Augustus and the East: The Problem of Succession". Şurada: *Caesar Augustus. Seven Aspects* (Ed. F. Millar & E. Segal). Oxford, 169-188.
- Bowman 2008
A.K. Bowman, "Provincial Administration and Taxation". Şurada: *CAH* X (2008), 344-370
- Brandis 1896
G. Brandis, "Asia". Şurada: *RE* II/2 (Stuttgart 1896), 1553-1562.
- Braund 1983

- D.C. Braund, "Royal Wills and Rome". *PBSR* 51 (1983), 16-57.
- Braund 1984
- C. D. Braund, *Rome and the Friendly King*. New York 1984.
- Broughton1968
- T.R.S. Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic*. Vols. 2 ve Supplement. Cleveland, Ohio.
- Broughton 1971
- T.R.S. Broughton, *An Economic Survey of Ancient Rome. IV: Roman Asia Minor* . New York.
- Brunt 1961
- P.A. Brunt, "Charges of Provincial Maladministration under Early Principate". *Historia* X/2 (1961), 189-227.
- Brunt 1990
- P.A. Brunt, "Roma Imperial Themes". Oxford 1990.
- Burton 1975
- G.P. Burton, "Proconsuls, Assizers and the Administration of Justice under the Empire". *JRS* 65 . (1975), 92-106.
- Cadoux 1934
- C.J. Cadoux, *Ancient Smyrna. A History of the City from the Earliest Times to 324 AD*. Oxford .
- Caesar
- Caesar, *Bellum Civile*. (=Civil Wars, vols. III, ed. J. Enderson, transl. A.G. Peskett). Loeb. London. 2001.
- Caesar, *Civil Wars*. Transl. J.F. Gardner, Penguin Books. London 1967.
- Caesar, *Bellum Gallicum*. (=Gallic Wars, transl. H.J. Edwards). Loeb. London. 1919.
- Carcopina 1919
- J. Carcopina, *La loi d'Hieron et les Romains*. Paris 1919,34.
- Chisholm & Ferguson 1981.
- K. Chisholm & J. Ferguson, "Rome- The Augustus Age", Oxford.
- Cicero

Cicero, *Philippicae I.* (Philippicae Söylevleri I, çev. F.G. Özaktürk). Ankara 1998.

Cicero, *Pompeius'un Yetkisi Hakkında* (De imperio Cn. Pompei). Çev. Ü. Fafo Telatar. Arkeoloji ve Sanat yayınları. İstanbul 2003.

Cicero, *M. Tulli Ciceronis Scripta Quae Manserunt Omnia.*

Vols.I-VIII (recognavit A. Kolotz). Libsae 1919.

Cicero, *Letters to his Friends.* Vols. I-III (Including letters to Quintus and to Brutus). Ed. T.E.Page, transl. W.G. Williams). Loeb, Cambridge 1952.

Cicero, *Letters to Atticus.* Vols. I-III (Ed. T.E.Page, transl.E.O. Winstedt. Loeb, Cambridge 1952.

Cicero, *Philippics.* (ed. T.E.Page, transl. W.C.A. Ker). Loeb, Cambridge 1957.

Cicero, *De Officiis.* (ed. T.E.Page, transl. W. Miller). London 1913.

CIG

Corpus Inscriptionum Graecarum. Auctoritate et impensisi Academiae Litterarum Regiae Borussicae. Vols. I-III (Ed. A. Boechius). Berolini 1833, 1859.

CIL

Corpus Inscriptionum Latinarum. Concilio et auctoritate Acedemiae Litterarum Borissicae editum. I-XVI (ed. Th. Mommsen). Berolini 1873, 1902.

CLA

The Customs Law of Asia (ed. M. Cottier, M.H. Crawford, C.V. Crowther, J.-L. Ferrary, B.M. Levick, O. Salomies, M. Wörrle). Şurada: *Oxford Studies in Acient Documents* (ed. A. Bowman ve A. Cooley). Oxford 2008.

Cooley 2009

A.E. Cooley, *Res Gestae Divi Augusti.* Text, Translation and Commentary. Cambrige.

Crook 2008

- J.A. Crook, "Political History, 30 B.C. to A.D. 14". Şurada: *CAH* X (2008), 70-112.
- Cubberley 2004
E.P. Cubberley, "*Eğitim Tarihi I*". (çev. E. Noyan). Yeryüzü Yayınevi. Ankara.
- Çapar 1995
Ö.Çapar, "Roma'nın Asia Eyaleti'nde Conventus (Dioicesis) Sistemi". *DTCF Dergisi* 37/1-2, (1995), 731-755.
- Damascuslu Nikolaos
Damascuslu Nikalos, *Life of Augustus*. (transl. C.M. Hall). 1923.
- Debevoise 1968
N.C. Debevoise, *A Political History of Parthia*, New York.
- Demir 2012
M. Demir, "Kappadokia Kralı Arkhelaos". *Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. (2012). 331-359.
- Demircioğlu 1987
H. Demircioğlu, *Roma Tarihi. Menşelerden Akdeniz Havzasında Hakimiyet Kurulmasına Kadar*. C.1, Kısım 1. Ankara.
- Dermott 1972
W.C. Mc Dermott, "'Curio' Pater and Cicero". *AJPh* 9 (1972), 385-389.
- Destephen 2007
S. Destephen, "La frontiere orientale de la province d'Asie: le dossier de Takina". *EA* 40 (2007), 147-173.
- Dio
Cassius Dio, *Historia Romana* (Dio's Roman History, Eng. trans.by E. Cary). New York 1914.
- Dio Chrysostomus
Dio Chrysostomus, *Orationes*, vols I-V (ed. T.E. Page, transl. J.W. Cohoon & H.Lamar Crosby). Loeb. London 1940.
- Drew-Bear 1994

- T. Drew-Bear, "Pisidia Antiokheia'sının Parlak Dönemlerini Yansıtan Yazıtlar". XII. AST (Ankara 1994), 13-17.
- Drew-Bear 1994
- T. Drew-Bear, "Apameia, Komana, Pisidia Antiokheia'sından Yeni Yazıtlar". XVI. AST I(Ankara 2008), 147-157.
- Dürüşken 2003
- Ç. Dürüşken, *Roma Dini*. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları. İstanbul.
- Earl 1968
- D. Earl, *The Age of Augustus*, Great Britain Publish.
- Eck 2007
- W.Eck, *The Age of Augustus*. Oxford.
- Engelmann-Knibbe 1986
- H. Engelmann-D. Knibbe, "Das Monumentum Ephesenum". *EA* 8 (1986), 19-32.
- Erdkamp 2006
- P. Erdkamp, "Army and Society". Şurada: *Roman Republic* (ed. N. Rosenthein & R. Morstein-Marx), Oxford 2006, 278-296.
- Erim 1987
- M. Erim, *Latin Edebiyatı*. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Erzen 1946
- A. Erzen, *İlkçağda Ankara*. Ankara.
- Eusebios
- Eusebios, *Chronicorum Canorum* (ed. A. Scoene). Vols. II, Berolini 1887.
- Eutropius
- Eutropius, *Breviarium Historiae Romanae*. Roma Tarihinin Özeti. (çev. Ç. Menzilioğlu). İstanbul 2007.
- Everitt 2007
- A.Everitt, *The First Emperor-Caesar Augustus and The Triumph of Rome*. London 2007.

Ewins 1960

U. Ewins, "Ne quis iudicio circumveniat". *JRS* 50 (1960), 95-107.

Ferguson 2005

R.J.Ferguson, "Rome and Parthia: Power Politics and Diplomacy Across Cultural Frontiers". *CEWCEs* 12 (2005), 10-48.

Florus

Florus, Epitome of Roman History. (transl. E.S. Forster). Cambridge 1945.

Frank 1914

T. Frank, *Roman Imperialism*. New York.

Galinsky 1998

K. Galinsky, *Augustan Culture*. Princeton.

Galsterer 2008

H. Galsterer, "The Administration of Justice". Şurada: *CAH X* (2008), 397-413.

Grant 1969

M. Grant, *From Imperium to Auctoritas. A Historical Study of Aes Coinage in the Roman Empire 49 BC- AD 14*. Cambridge.

Gray 1978

E.W. Gray, "M'Aquilius and Organization of Roman Province of Asia". Şurada: *The Preceeding of Xth. International Congress Archaeology*, c. II, 965-977.

Gruen 1968

E.S. Gruen, *Roman Politics and the Criminal Courts*, 149-78. Cambridge.

Gruen 1995

E.S. Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley-London.

Güven 1986

S. Güven, "Anadolu'da Roma Takları". IV. *AST* (Ankara 1994), 103-107.

Habicht 1975

- C. Habicht, "New Evidence on the Province of Asia", 1975, *JRS* 65, 64.
- Habicht 2008
- C. Habicht, "The Seleucids and Their Rivals". Şurada: *CAH* (2008), 324-387.
- Hansen 1971
- V. E. Hansen, *The Attalids of Pergamon*. Ithaca-London.
- Hanslik 1964
- R. Hanslik, "M. Aquilius". Şurada: *Kleine Pauly* c.1 (Stuttgart 1964), 479.
- Hardy 1911
- E. G. Hardy, *Six Roman Laws*. Oxford.
- Harris 1980
- B.F. Harris, "Bithynia: Roman Sovereignty and the Survival of Hellenism". *ANRW* II, 7.2 (1980), 857-901.
- Harris 2008
- W.V. Harris, "Roman Expansion in the West". Şurada: *CAH* VIII (2008), 107-162.
- Head 1911
- B.V. Head, *Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics*. Oxford.
- Head 1964
- B. V. Head, *Catalogue of the Greek Coins of Ionia*. The British Museum. Bologna.
- Head 1963
- B: V. Head, *Catalogue of the Greek Coins of Lydia*. London.
- Heil 1991
- M. Heil, "Einige Bemerkungen zum Zollgesetz aus Ephesos". *EA* 17 (1991), 9-18.
- Hill 1900
- G.H. Hill, *Catalogue of the Greek Coins of Lycaonia, Isauria and Cilicia*. The British Museum. Bologna.

Hill 1964

G.H. Hill, *Catalogue of the Greek Coins of Lykia, Pamphylia and Pisidia*. The British Museum. Bologna.

Hind 2008

J.E. Hind, "Mithridates". Şurada: *CAH IX* (2008), 129-164.

Homerios

Homerios, *İlyada*. (çev. A. Ehat-A. Kadir). İstanbul. 1981.

Hoyte 2005

Hoyte, J. M., *Roman Imperial Statue Bases from Augustus to Commodus*. Aarhus.

Hölb 2001

G. Hölb, *A History of Ptolemaic Empire*, (transl. T. Saavedra), London-New York.

Hudson 1956

C. E. C. Hudson, "The Principal Family at Pisidian Antioch". *JNES* 15/2 (1956), 103-107.

IG

Inscriptiones Graecae, I-XIV. Berlin 1979-

IGRR

Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes. Academiae Inscriptionum et Litterarum Humaniorum (Lutetiae Parisiorum) Collectae et Editae. I-IV (edendum curavit R. Cagnat). Paris 1927, Roma 1964.

ILS

H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae*. Vols. I-III. Berlin 1892-1916.

Ins. Ephesus

R. Meric & R. Mercelbach & J. Nolle & S. Şahin, *Die Inschriften von Ephesus*. Boon 1981.

Ins. Magnesia

O. Kern, *Die Inschriften von Magnesia am Maender*. Berlin 1900.

Ins. Pergamon

- M. Frankel, *Die Inschriften von Pergamon*. Berlin 1890-1969.
- Ins. Priene*
- F.H. Gaetringen, *Die Inschriften von Priene*. Berlin 1906.
- Ins. Sardis*
- W.H. Buckler, *Die Inschriften von Sardis*. Berlin 1932.
- İplikçioğlu 1997
- B. İplikçioğlu, *Eskibati Tarihi I. Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*. Ankara.
- Jacobs 1991
- B. Jacobs, "Forschungen in Kommagene II: Arkhaologie". *EA* 18 (1991), 133-140.
- Jones 1949
- A.H.M. Jones, "The Roman Civil Service (clerical and sub-clerical grades)". *JRS* 39 (1949), 38-55.
- Jones 1951
- A.H.M. Jones, "The Imperium of Augustus". *JRS* 41 (1951), 112-119.
- Jones 1960a
- A.H.M. Jones, "Procurators and Prefects in the Early Principate". Şurada: *Studies in Roman Government and Law*, Oxford, 1960, 115-125.
- Jones 1960b
- A.H.M. Jones, "Imperial and Senatorial Jurisdiction in the Early Principate". Şurada: *Studies in Roman Government and Law*. Oxford 1960, 67-98.
- Jones 1971
- A.H.M. Jones, *Cities of the Eastern Roman Provinces*. Oxford.
- Josephus, *JA*
- Flavius Josephus, *Iudaik Arkhaiologia* (The Jewish War, transl. by G.A. Williamson). Penguin Classics. New York 1969.
- Josephus, *The Jewish War* (Ed. E. W. Rieu, transl. G.A. Williamson). Penguin Books, New York 1978.

Jesuphus, *JA*

Josephus, *Jewish Antiquities*. Vols. IX (Ed. T.E. Page, transl. H.St. Thackeray & R. Marcus) Loeb, London 1950, 1957, 1961.

Justinus

Justinus, Cornelius Nepos and Eutropius (transl. by J.S.Watson) London 1853.

Kaçar 2011

T. Kaçar, “ Tanrısal Augutus’un Başarıları”. Şurada: M. Kadioğlu & K. Gökay & S. Mitchell, *Roma Dönemi’nde Ankyra*. İstanbul 2001, 99-108.

Kadioğlu&Gökay&Mitchell 2011

M. Kadioğlu & K. Gökay & S. Mitchell, *Roma Dönemi’nde Ankyra*. İstanbul.

Kaya 1998

M. A. Kaya, “ Anadolu’da Roma Egemenliği ve Pompeius’un Siyasal Düzenlemeleri”. *TİD*, XIII (1998), 163-173.

Kaya 2002

M. A. Kaya, “Roma Eyaleti Asia’nın Aşağı Büyük Menderes Havzasındaki Mahkeme Bölgeleri ». *Birinci Uluslararası Aşağı Büyük menderes Havzası Tarih ve Sanat Tarihi Sempozyumu(15-16 Kasım 2001 Söke)*. İzmir 2002.

Kaya 2004

M. A. Kaya, “Romalılar, Parthlar ve Armenia Krallığı (İ.Ö.96-İ.S. 4)”. *TİD*, XIX/1 (2004), 73-86.

Kaya 2005a

M. A. Kaya, “Anadolu’da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi”. *TAD* 38 (2005), 11-30.

Kaya 2005b

M. A. Kaya, “Roma Lejyonerleri ve Anadolu”. *TAD* 37 (2005), 87-98.

Kaya 2007

M. A. Kaya, *Roma’nın Afrikalı İmparatoru Septimius Severus*. İstanbul.

Kaya 2009

- M.A. Kaya, “Anadolu’da Roma Egemenliği (İ.Ö. 205-25)”. *Doğubatu* 49 (2009), 195-233.
- Kaya 2010
- M. A. Kaya “Koinon Galaton”. *XV. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Eylül 2006. (ayrı basım) Ankara
- Kaya 2011
- M. A. Kaya, *Anadolu’daki Galatlar ve Galatya Tarihi*. Konya.
- Kaya 2012
- M.A. Kaya, *Türkiye’nin Eskiçağ Tarihi ve Uygarlıkları*. c.2, İzmir.
- Keppie 2008
- L. Keppie, “The Army and Navy”. Şurada: *CAH X* (2008), 371-396.
- Kearsley 1990
- R.A. Kearsley, “Asiarchs, Archiereis and Archiereia of Asia”. *EA* 16 (1990), 69-80.
- King 2010
- R.J. King, “ Ad Capita Bubula: The Birth of Augustus and Rome’s Imperial Centre”. *The Classical Quarterly*. (2010). 450-469.
- Korneman 1900
- E. Korneman, “Conventus”. Şurada: *RE IV/1* (1900), 1173-1200.
- Kurt 2009
- M. Kurt, “ Roma Cumhuriyet Yönetiminde Kilikya Bölgesi ve Yerel Güçler”. *Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI/ 1 (2009), 115-139.
- Kurt 2011
- M. Kurt, “M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth İlişkilerinin Kilikya Eyaleti’ndeki Yansımaları”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, II/ 2 (2011). 1-14.
- Levick 1967
- B. Levick, *Roman Colonies in Southern Aisa Minor*. Oxford.
- Levick 1985

- B. Levick, *The Government of the Roman Empire. A Sourcebook*. London-Sydney.
- Lintott 2004
The Constitution of the Roman Republic. Oxford.
- Lintott 2008a
A.Lintott, "The Roman Empire and Its Proplem in the Late Second Century". Şurada: *CAH IX* (Cambridge 2008), 16-39.
- Lintott 2008b
A.Lintott, "Political History". Şurada: *CAH IX* (Cambridge 2008), 40-103.
- Lintott 2008c
A.Lintott, "The Roman Empire and Its Proplems in the Late Second Century". Şurada: *CAH IX* (Cambridge 2008), 16-39.
- Livius
Livy, *From the Founding of the City* (Transl. B. O. Forster, F.G. Moore, E.T. Sage, A.C. Sclesinger., Eds. T. E. Page vd. Loeb, London, 1926, 1936, b1940, 1943, 1949, 1951.
- Livius, *Periochae*
Livius, *Periochae* (Livy's Summaries-From the Founding of the city). Ed. T.E. Page. Loeb. London 1952.
- Magie 1950
D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Chirist*, vols. I-II, Princeton.
- MAMA
Monumenta Asiae Minoris Antiqua. Vols. I-VIII. Manchester 1928-1962.
- Mansel 1984
A.M. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara.
- Massie 1983
A. Massie, *The Caesars*. London.
- Mattingly-Sydenham 1984

- H. Mattingly- E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*. Vol. II, London.
- Merivale 1893
Ch. Merivale, *History of Rome*. New York.
- Merola 1996
G.D.Merola, 'Il *Monumentum Ephesesonum* e l'organizzazione territoriale delle regioni asiene'. *MEFRA* 108 (1996), 263-297.
- Millar 1966
F.G.B. Millar, "The Emperor, the Senate and Provinces", 1966, *JRS* 56, 156-166.
- Millar 1984
F. Millar, "State nad Subject: The Impact of Monarchy". Şurada: *Caesar Augutus. Seven Aspects* (eds. F. Millar & E. Segal). Oxford 1984, 37-60.
- Millar 2001
F. Millar, *The Roman Near East- 31 BC-AD 337*. London.
- Millar 2002
F. Millar, *Rome the Greek World, and the East. The Roman Republic and Augustan Revolution*. Vol I. London.
- Mitchell 1976
S. Mitchell, "Legio VII and the Garrison of Augustus Galatia". *Classical Quarterly* 26. (1976), 298-308.
- Mitchell 1977
S. Mitchell, "R.C.A.M. Notes and Studies. No.1. Inscriptiones of Ankara". *AS* 22 (1977), 63-103.
- Mitchell 1979
S. Mitchell, "Ikonium and Ninica. Two Double Communities in Roman Asia Minor". *Historia* 28 (1979), 411-425.
- Mitchell 1993
S. Mitchell, *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor*, I. Oxford.
- Mitchell 2008

- S. Mitchell, "Geography, Politics, and Imperialism in the Asian Customs Law". Şurada: *CLA* (2008), 165-201.
- Mitchell& Waelkens 1998
- Mitchell& M. Waelkens " Pisidian Antioch"- The site and Its Monuments-, The Classical Press of Wales, London.
- Mitford1980
- T.B. Mitford, "Roman Rough Cilicia". Şurada: *ANRW II/ 7.9* (1980), 1230-61.
- Meriç-Mercelbach-Nolle-Şahin 1981
- R. Meriç- R. Marcelbach- J. Nolle- S. Şahin, *Die Inschriften von Ephesos. Teil VII, 1-2* (Inschriften Griechischer Stadte Aus Kleinasien). Boon.
- Mommsen 1909
- Th. Mommsen, *The Provinces of the Roman Empire from Caesar to Diocletian* (İngilizceye çev. W.P. Dickson). Vols.I-II. New York.
- North 2006
- J. A. North, "The Constitution of the Roman Republic". Şurada: *A Companion to the Roman Republic* (ed. N. Rosenstein- R. M. Marx). Oxford, 256-277.
- OGIS
- Orientis Graeci Inscriptiones Selectae. Supplementum Sylloges Inscriptionum Graecarum, I-II* (ed. W. Dittenberger). Lipsiae 1903, 1905.
- Ormerod 1922
- H.A. Ormerod, "The Campains of Servilius Isauricus Against the Pirates". *JRS XII* (1922), 35-56.
- Ormerod-Cray 1971
- A.H. Ormerod-M. Cray, "Rome and East". Şurada: *CAH*, vol. IX (Cambridge), 350-395.
- Orosius

- Orosius, *Seven Books of History Against the Pagans* (Transl. I.W. Raymond). New York 1936.
- Özsait 1985
M. Özsait, *Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tarihi*. İstanbul.
- Palaz Erdemir 2002
H. Palaz Erdemir, “Anadolu’da Kuralları Tespit Edilen İlk Gümrük Yasası”. Şurada: *Birinci Uluslararası Aşağı Büyük menderes Havzası Tarih ve Sanat Tarihi Sempozyumu*(15-16 Kasım 2001 Söke). İzmir 2002.
- Parker 1928
H.M.D. Parker, *Roman Legions*. Oxford.
- Pelling 2008
Ch. Pelling, “Triumviral Period”. Şurada: *CAH X* (2008), 1-69.
- Plinius, *NH*
Pliny, *Natural History*. Vols. 10, Ed. T.E.Page, transl. H. Rackham. Loeb, London 1961.
- Plinius, *Epis.*
The Letters of Pliny. A Historical and Social Commentary (by A.N. Sherwin-White). Oxford 1966.
Plinius, *Epistulae, 10. Kitap*. Genç Plinius’un Anadolu Mektupları (çev. Ç. Dürüşken-E. Özbayoğlu). YKY, İstanbul 2001.
- Plutarkhos
Plutarkhos, *Marcus Antonius* (çev. M. Özaktürk). Ankara 1992.
Plutarkhos, *Bioi Paralelloi*. (Plutarch’s Lives, transl. by B. Perin). Loeb. London 1932,1961,1967.
- Premierstein 1924
S.V. Premierstein, “Legatus”. Şurada: *RE XII/1* (Stuttgart 1924), 1133-1149.
- Price 2002
S.R.F. Price, *Rituals and Power. The Roman Imperial Cult in Asia Minor*. Cambridge.

Price 2004

S.R.F. Price, *Ritüel ve İktidar. Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü.* İstanbul .

Primo 2010

A.Primo, "The Client Kingdom of Pontus Between Mithridatism and Philoromanism". *Client Kings and Roman Principalities*. (ed. T. Kaizer-M. Facella). Stuttgart (2010). 159-179.

Pritchard 1970

R.T. Pritchard, "Cicero and Lex Hieronica". *Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte* 19 (1970), 352-368.

Purcell 1983

N. Purcell, "The Apparitores. A Study in Social Mobility". *PBSR* 75 (1983), 125-173.

Ramsay 1917

W.M. Ramsay, "Studies in the Roman Province Galatia: I. The Homanadeis and the Homanadensian War". *JRS* 7 (1917), 229-283.

Ramsay 1939

W.M. Ramsay, "Early History of the Province Galatia". Şurada: *Anatolian Studies Presented to William Hepburn Buckler* (ed. W.M. Calder & J. Keil). Manchester 1939, 201-220.

Rathbone 2008

D.W. Rathbone, "The Imperial Finances". Şurada: *CAH X* (2008), 309-323.

Ravlinson 1988

M.A.G. Ravlinson, *Altıncı Büyük Doğu Hakanlığı-Parth İlhanlığı*. (çev. S. Ülker). İstanbul.

Rawson 2008

E. Rawson, "Caesar: Civil War and Dictatoship". Şurada: *CAH IX* (2008), 424-463.

Remy 1989

- B. Remy, *Les Carrieres senatoriales dans les provinces romaines d'Anatolie au Haut Empire (31 av. J.-C.-284 ap. J.-C.): Pont-Bithynia, Galatie, Cappadoce, Lycie-Pamphylie et Cilicie*. (Varia Anatolica II). İstanbul-Paris 1989.
- Reynolds 1982
J. Reynolds, *Aphrodisias and Rome*. London.
- Reynolds 2008
J. Reynolds, "The East". Şurada: *CAH X* (2008), 641-875.
- RIC*
The Roman Imperial Coinage, vol. 1 (eds. C.H.V. Sutherland & R.A.G. Carson). London 1984.
- Richardson 2008
J. Richardson, "The Administration of the Empire. Şurada: *CAH IX* (2008), 564-698.
- Rigsby 1988
K.J. Rigsby, "Provincia Asia". *TAPA* 18 (1988), 123-152.
- Romer 1979
F.E. Romer, "Gaius Caesar's Military Diplomacy in the East". *APhA* 109. (1979). 199-214.
- Rostovtzeff 1926
M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*. Oxford.
- Salmon 1969
E.T. Salmon, *Roman Colonization under Republic*. London.
- Sallustius
Salust (ed. R. Capps vd., transl. J.C. Rolfe). Loeb, London 1921 (Catilina, Iugurtha ve Histories).
G. Varınlıoğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine". *Belleten* LIII/206 (1989), 61-152.
Sallust, Florus and Velleius Paterculus (ed. & transl. J.S. Watson). Harpr's Classical Library. New York 1888.

Sands 1908

P.C. Sands, *The Client Princes of The Roman Empire Under The Republic*, Cambridge.

Sayar 1995

M. H. Sayar, “ Kilikia’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1994”. *XIII. AST* 1 (Ankara 1995) 55-75.

Sayar 1999

M. H. Sayar, “Antik Kilikya’da Şehirleşme”. *XII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler* 12-16 Eylül 1994 (Ankara 1999), I, 193-216.

Sayar 2000

M. H. Sayar “ Kilikia’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2000”. *XVIII. A S T* 1 (Ankara 1999) 275- 288.

Sayar 2011

M. H. Sayar “ Kilikia’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2010”. *XXIX. A S T* 1 (Malatya 2011) 461-472.

Scullard 2000

H.H. Scullard, *A History of the Roman World 753 to 146 BC*. London-New York.

Scullard 1988

H.H. Scullard, *From the Gracchi to Nero. A History of Rome from 133 B.C. to A.D. 68*. London-New York.

Seager 1969

R. Seager, *The Crisi of a Roman Republic: Studies in Political and Social History*. Cambridge.

Seager 2002

R. Seager, *Pompei the Great. A Political Biography*. London.

SEG

Supplementum Epigraphicum Graecum. Leiden 1976-

Severy 2003

B. Severy, *Augustus and The Family at The Birth of The Roman Empire*. New York.

Sherk 1968

R.K. Sherk (ed), *The Roman Empire: Augustus to Hadrian*. Cambridge .

Sherk 1952

R.K. Sherk, *The Legates of Galatia from Augustus to Diocletian*.
Baltimore.

Sherk 1955

R.K. Sherk, "The 'Inermes Province' of Asia Minor". *American Journal of Philology* 76 (1955), 400-414.

Sherk 1980

R.K. Sherk, "Roman Galatia: The Governors from 25 BC to AD 114".
Şurada: *ANWR* II/7-2 (1980), 954-1052.

Sherwin-White 1972

A.N. Sherwin-White, "The Date of the Lex Repetundarum and Its
Consequences". *JRS* 62 (1972), 83-99.

Sherwin-White 2008

A.N. Sherwin-White, "Lucullus, Pompey and the East". Şurada: *CAH* IX
(2008), 229-273.

Shuckburgh 1908

E.S. Shuckburg, *Augustus. The Life and Times of The Founder of The
Roman Empire (B.C.63-A.D. 14)*. London.

Southern 2002

P. Southern, *Pompey the Great*. Charleston.

Speidel 2005

M.A. Speidel, "Early Roman Rule in Commagene". *Mavors-Institute for
Ancient Military History* (2005). 1-19.

Stahelin 1973

E. Stahelin, *Geschichte der kleinasiatischen Galater*. Leipzig .

Stevenson 1971

G.H. Stevenson, "The Provinces and Their Government". Şurada: *CAH* IX
(Cambridge 1971), 437-472.

Strabon

- Strabon, *Geographika* (Coğrafya XII-XIII-XIV çev. A. Pekman) İstanbul 2000.
- Strabon, *The Geography of Strabo* (transl. by H.L. Jones). Loeb. London.1960.
- Suetonius
- Suetonius, *The Lives of the Caesars*, vols. I-II (trans. J.C. Rolfe). Loeb, London 1951.
- Suetonius, *Oniki Caesarın Yaşamı* (çev. F. Telatar-G. Özaktürk). Ankara 2008.
- Sullivan 1989
- R.D.Sullivan, *Near Eastern Royalty and Rome-100-30 BC*. London.
- Sutherland 1984
- C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*. Vol. I. London.
- Syll (=SIG)
- Sylloge Inscriptionum Graecarum*, vols. I-IV (ed. W. Dittenberger). Lipsiae 1898-1901.
- Syme 1934
- R. Syme, “Galatia and Pamphylia Under Augustus: The Governorships of Piso, Quirinius and Silvanus”. *Klio* 27 (1934).112-148.
- Syme 1989
- R. Syme, *The Augustan Aristocracy*. Oxford.
- Şahin 1991
- S. Şahin, “Forschungen in Kommagene I (Epigrafik) ve II (Topographie)”. *EA* (1991), 99-132.
- Tacitus, *Ann.*
- Tacitus, *Annales* (transl.by A.J. Woodman). Cambridge 2004.
- Tacitus, *Hist.*
- Tacitus, *Historiae* (The Histories, transl.by. K. Wellesley) Penguin Classics. London 1976.
- TAM

- Tituli Asiae Minoris*. Collecti et editi auspiciis Academiae Litterarum Vindobonensis. (ed. E. Kalinka). Vindobonae 1930-
- Talbert 2008
R.J.A. Talbert, "Senate and Senatorial and Equestrian Post". Şurada: *CAH X* (2008), 324-343.
- Tamer 2007
D. Tamer, *Augustus Çağında Cinsel Suçlar ve Lex Iulia De Adulteriis Corercendis*. Homer Yayınları. İstanbul.
- Taşlıalan 1991
M. Taşlıalan, Yalvaç. *Pisidia Antiokheia*. İstanbul.
- Tatum 2006
W.J. Tatum, "The Final Crisis (69-44)". Şurada: *A Companion to the Roman Republic* (ed. N. Rosentein-R. Morstein-Marrx). Blacwell Publishing, 190-211.
- Taylor 1931
L.R. Taylor, *The Divinity of the Roman Emperor*. Middletown.
- Taylor 1960
C.R. Taylor, *Voting Districts of Roman Republic*. Rome.
- Tekin 2007
O. Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya. Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (M.Ö. 12.-M.S. 4. Yüzyıllar Arası)*. İletişim Anadolu Uygarlıkları. İstanbul.
- Thomasson 2001
B.E. Thomasson, "The Eastern Roman Provinces till Diocletian. A Rapid Survey". Şurada: *The Greek East in the Roman Context Proceedings of a Colloquium Organized by Finnish Institute at Athens* (May 21-22, 1999), Helsinki 2001, 1-9.
- Thompson 2008
D.J. Thompson, "Egypt, 146-31 BC". Şurada: *CAH IX* (2008), 310-326.
- Thonemann 2004

- P.J. Thonemann, “Polemo, Son of Polemo (Dio, LIX.12.1)”. *EA* 37 (2004), 144-19.
- Tilbetti 1953
G. Tilbetti, “Le leggi de iudiciis repetundarum fino alla guerra sociale”. *Athenaeum* 31 (1953), 5-100.
- Umar 1993
B. Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*. İstanbul.
- Varinlioğlu 1992
E. Varinlioğlu, “Meter Theon”. Şurada: *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1990 Yılı*. Ankara, 39-43.
- Velleius Paterculus
Velleius Paterculus, *Historia Romana* (transl. by J.S.Watson). New York 1888.
- Walbank 2008
F.W. Walbank, “Monarchies and Monarchic Ideas”. Şurada: *CAH VII/1* (2008), 62-101.
- Welles 1934
C.B. Welles, *Royal Correspondence in the Hellenistic Period*. A Study in Greek Epigraphy. New Haven .
- Wiseman 2008
T. P. Wiseman, “Caesar, Pompey and Rome, 59-50 B.C.”. Şurada: *CAH IX* (2008), 368-423.
- Wright 2008
N. L. Wright, “Anazarbos and the Tarkondimotid Kings of Kilikia”. *AS* 58, 115-125.
- Wright 2009
N.L.Wright, “Tarkondimotid Responses to Roman Domestic Politics: From Antony to Actium”. *JNAA* 20 (2009). 73-81.
- Wroth 1882
W. Wroth, *Catalogue of the Greek Coins of Mysia*. British Museum. London.

Wroth 1894

W. Wroth, *Catalogue of the Greek Coins of Troas, Aeolis, and Lesbos*.
British Museum. London.

Wroth 1899

W. Wroth, *A catalogue of Greek Coins of Galatia, Cappadocia and Syria*.
British Museum. London.

ÖZGEÇMİŞ

08.11.1979 yılında Aydın- Nazilli ilçesinde dünyaya gelen Kevser Taşdöner, ilkokulu Aydın'ın Nazilli ilçesinde okudu. Orta ve lise eğitimini Balıkesir Muharrem Hasbi Koray Lisesi'nde tamamladı. 1999 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde yüksek eğitimine başladı ve 2003 yılında bu bölümden mezun oldu. 2003 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Tarih Anabilim Dalında başladığı Yüksek Lisans eğitimini, “ *Hititler'in Tarihinde Gaşkalar'ın Rolü ve Önemi*” adlı tez çalışmasıyla 2005 yılında tamamladı. 2006 yılında aynı üniversitenin Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalında Prof. Dr. Mehmet Ali KAYA'nın danışmanlığında Doktora eğitimine başladı. 2008 yılında bu programı bırakıp, Öğretim Elemanı Yetiştirme (ÖYP) Programı kapsamında Araştırma Görevlisi olarak Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kamu görevine başladı ve Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalında Prof. Dr. Mehmet Ali KAYA danışmanlığında“ *Roma İmparatoru Augustus Dönemi Anadolu: Eyaletler ve Bağımlı Krallıklar*” Doktora çalışmasını devam etti. 2010 yılında Öğretim Elemanı Yetiştirme (ÖYP) Programından aldığı bursla, İngiltere'nin Exeter kentine gitti. Exeter Üniversite'nde *Classics and Ancient History* Departmanında öğretim üyesi olan Prof. Dr. Stephen Mitchell ile beraber Doktora tez konusuyla ilgili altı aylık bir çalışma yürüttü.

Akademik Yayınlar

Makaleler:

** “Karia Kenti Halikarnassos: Helenistik Dönem ve Öncesi Siyasal Tarihi”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1 (2008), s. 96-106.

** “Romalı Triumvir Marcus Antonius'un Anadolu'da Siyasi Düzenlemeleri”, D.T.C.F., *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 31. sayı.51. (2012). s. 209-236.

Çeviriler:

** “Cornelius Nepos- Eumenes” (Lat. Çev. M.A. Kaya & K. Taşdöner), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C: XXIV, S: 1, (2009), s. 279-287.

Kitap Tanıtımları:

****** Oğuz Tekin, “Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş”, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C: XXIII, S: 2, (2008), s. 283-286.

****** Turhan Kaçar, “Geç Antikçağ’da Hristiyanlık”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C: XXV, S: 2, (2010), s. 651-654.

****** Mehmet Ali Kaya, “ Türkiye’nin Eskiçağ Tarihi ve Uygarlıkları 1-2”, İlya Yayınları, İzmir 2011, *History Studies International Journal of History*, Volume 3/3, (2011), s. 493-496.

Bildiriler:

****** “*Eski Çağda Anadolu’da Kitleli Göçler ve Çanakkale Boğazı*”, 18 Mart Çanakkale Üniversitesi, “Çanakkale’de İlkçağdan Günümüze Göçler” Tarihi ve Kültürel Boyutuyla Ulusal Göç Sempozyumu. Çanakkale, 18 Kasım 2011.

****** “*İmparator Augustus’un Doğu Politikası: Roma-Parthia-Armenia İlişkileri*”, Atatürk Üniversitesi & Esrur Consortium Uluslararası Doğu Anadolu –Güney Kafkasya Kùltürleri Sempozyumu-International Symposium on East Anatolia-South Caucasus Cultures, 10-13 Ekim 2012, Erzurum. (basılacak)

ÖZET

İ.Ö. 43 yılında Triumvirliğin bir üyesi olarak, İ.Ö. 29 yılından itibaren tek başına Roma'yı hükmeden Augustus'un Dönemi'nde Fırat (Euphrates) Irmağının batısında kalan tüm Anadolu toprakları Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmişti. Roma'nın Principatus denen yarı monarşik rejiminin kurucusu olan Augustus'un siyasal, sosyal, ekonomik ve askeri alanlarda yapmış olduğu yenilikler, Roma'nın Anadolu'daki hâkimiyetiyle ilgili olarak önemlidir. Onun dönemi öncesinde olduğu gibi Anadolu'da Roma valilerince yönetilen eyaletler, özgür kentler (*civitates liberae*), Roma kolonileri ve Roma'ya bağımlı olan krallar vardı. Augustus da seleflerinin izinden giderek eyalet, kentler, koloniler kurdu ve bağımlı krallar atadı. Ancak o bu geleneksel Roma politikasına kendi reformları ile farklı uygulamalar getirdi. Eyaletleri, Senato ve İmparator eyaletleri olmak üzere ikiye ayırdı ve Anadolu'da bir imparator eyaleti olan Galatia Eyaleti'ni kurdu. Kendisinden önce kurulmuş olan Kilikia'da kendisine bağlanarak imparator eyaleti yapıldı. Asia Eyaleti ile Bithynia- Pontos Eyaleti, Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu gibi senatonun eyaleti olarak kaldı.

Augustus Dönemi'nde sayıları toplam on yedi olan bağımlı krallardan bazıları Augustus'tan önce sahip oldukları kral unvanlarını ve topraklarını muhafaza ederken bazıları Augustus tarafından atanmış ya da azledildi. Roma'nın Doğu politikasında siyasal, sosyal, ekonomik ve askeri anlamda önemli bir yer teşkil eden bu bağımlı krallıkların isimleri şunlardır; Herakleia'da Adiatoriks, Karanitis'te Ateporiks, Ameaseia'da Brigatos, Paphlagonia'da Deiotaros Philadelphos ve Eumeneia'da Zimerzoriks, Kappadokia Krallığı, Kommagene Krallığı ve Galatia'daki Amyntas'ın Krallığı, Tarkondimotos Krallığı, Polemon'nun Krallığı, Kraliçe Pythodoris'in Krallığı, Tarsus'da Boethus'un tiranlığı ve Athenodoros hükümdarlığı, Komana Pontika, Olba, Zela ve Kleon'nun Krallığı Tapınak Devletleri.

Abstract

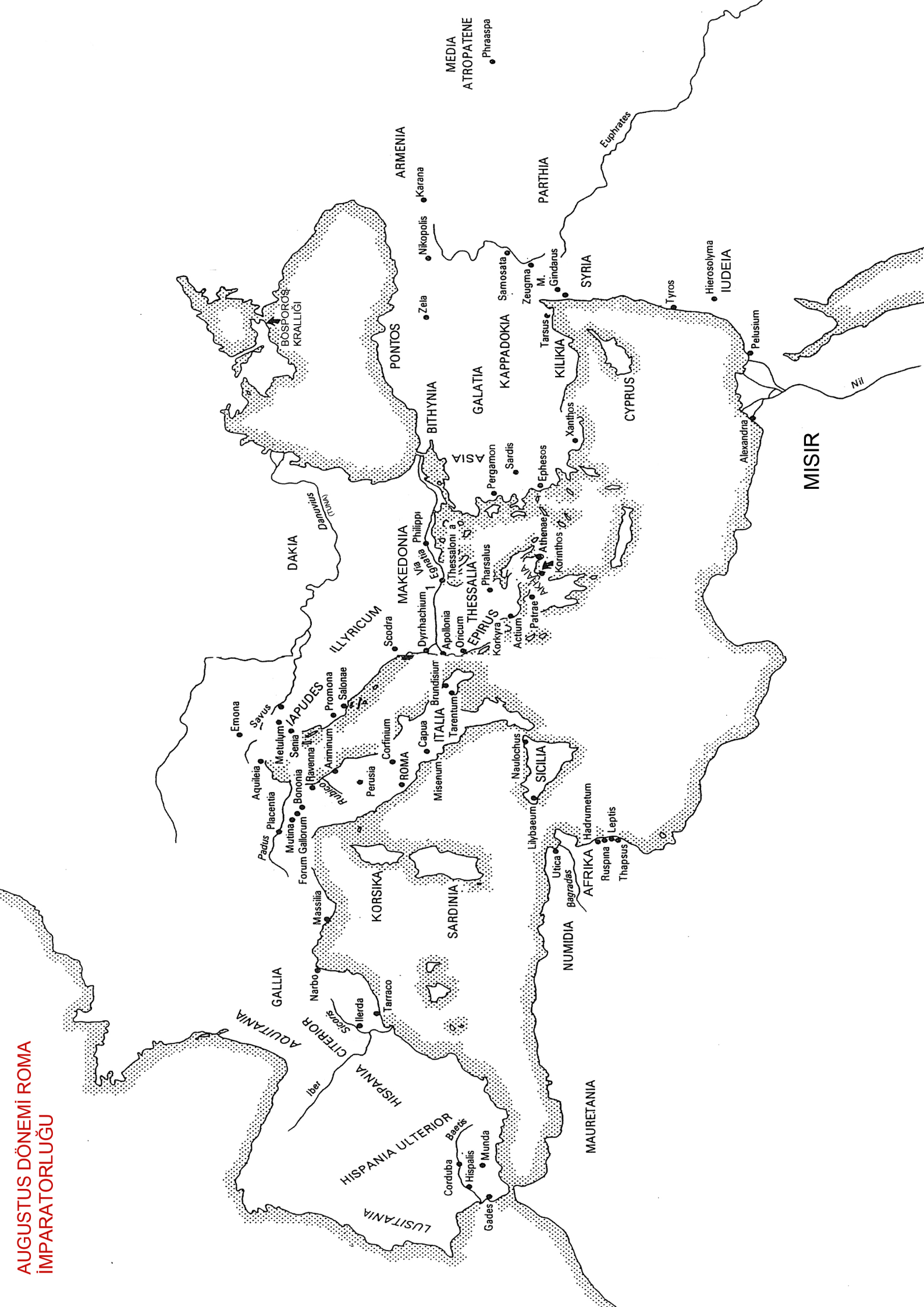
Anatolia in the West of Euphrates became a part of Roman Empire in the period of Augustus who was a member of Triumvirate founding in 43 B.C., and reigned the Roman Empire from 29 B.C. Augustus establishing regime called Principatus innovated in political, social, economical and military. These were important in sovereignty of Rome in Anatolia. In the period of Augustus there were client kings, cities, and provinces which were administrated by Roma governors as in the period of Augustus's predecessors. Augustus following his predecessors established provinces, cities, colonies, and appointed clientes. But Augustus carried out practices different from traditional Roman policy, He divided Roman provinces as Imperial and Senatorial provinces. The administration of Asia and Bithynia-Pontus became to Senatus of Rome. Cilician and Galatian provinces is left to Augustus. The province of Galatia was founded by Augustus .

The number of client kings in the period of Augustus are seventeen. Some of them remained in their kingdoms, others dismissed or reappointed by Augustus. These kings as following: Adiatoriks in Heraclea, Ateporix in Karanitis, Brigatus in Amaseia, Deiotarus Philadelphus in Paphlagonia, Zimerzorix in Eumenia, Kappadocian Kingdom, the kingdom of Commagene, Amyntas in Galatia, the kingdom of Tarcondimatus, the kingdom of Polemo, Kingdom of Pythodoris, the Kingdom of Kleon, Boethus in Tarsus, Athenodorus in Tarsus, temples of Komana Pontika, Olba and Zela

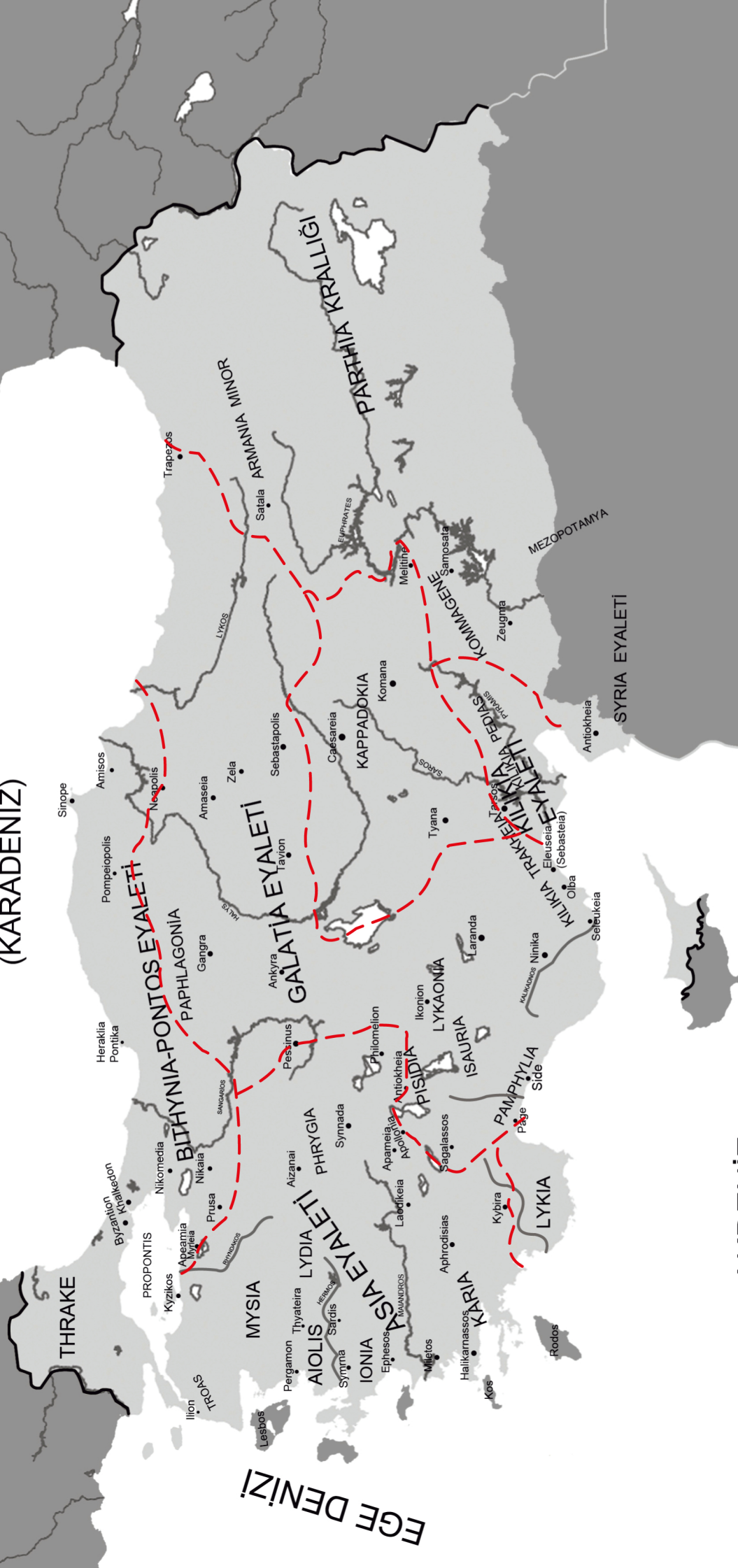

IMPARATOR AUGUSTUS
ASHMELON MUSEUM / OXFORD

AUGUSTUS DÖNEMİ ROMA İMPARATORLUĞU

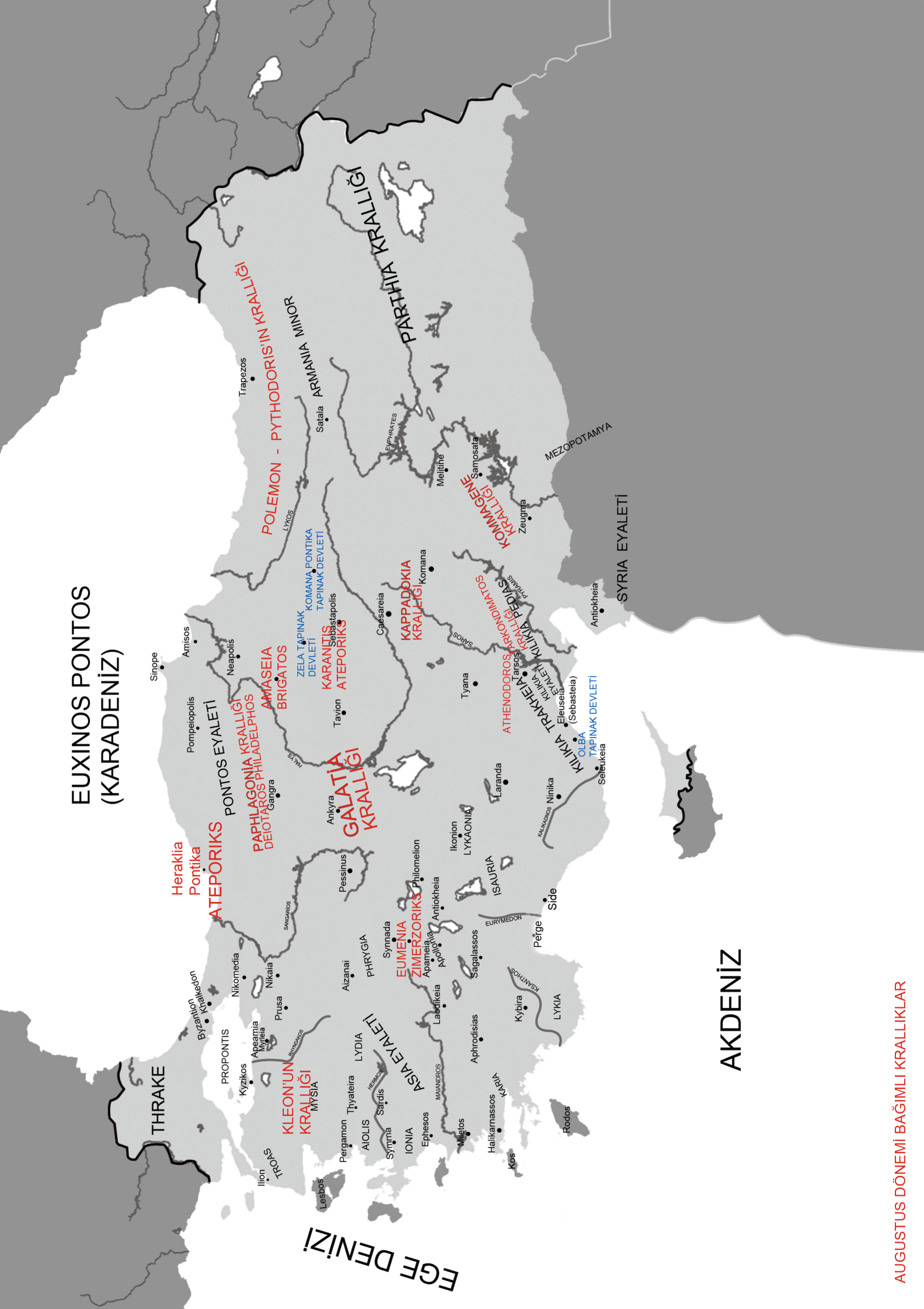

**EUXINOS PONTOS
(KARADENİZ)**

AKDENİZ

**EUXINOS PONTOS
(KARADENİZ)**

AKDENİZ